

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Επιστήμες της Αγωγής: Παιδαγωγικό Παιχνίδι και Παιδαγωγικό Υλικό στην
Πρώτη Παιδική Ηλικία»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ρόλος της εικόνας στη νοηματοδότηση του κειμένου από παιδιά
πρωτοσχολικής ηλικίας

Παναγιώτα Μηκέ

ΒΟΛΟΣ 2017

1^η Επιβλέπουσα: Τασούλα Τσιλιμένη, Καθηγήτρια
2^{ος} Επιβλέπων: Απόστολος Μαγουλιώτης, Καθηγητής
3^η Επιβλέπουσα: Μιχαλοπούλου Αικατερίνη, Καθηγήτρια

Βαθμός	
Ολογράφως	

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να απευθύνω τις βαθύτατες ευχαριστίες μου σε ορισμένα άτομα, χωρίς τη βοήθεια των οποίων θα ήταν αδύνατη η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κύρια επιβλέπουσα της εργασίας μου, την κ. Τασούλα Τσιλιμένη, Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για την καθοδήγηση, την άμεση και ουσιαστική βοήθεια, τις πολύτιμες συμβουλές και την ηθική συμπαράσταση που μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής, τον κ. Απόστολο Μαγουλιώτη, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και την κ. Μιχαλοπούλου Αικατερίνη, Καθηγήτρια, επίσης, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για τη συνεργασία και τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Τις εγκάρδιες ευχαριστίες μου θα ήθελα να εκφράσω προς τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς του σχολείου, τους μαθητές και τους γονείς τους, οι οποίοι, ο καθένας με τον δικό του τρόπο, συνέβαλαν στη διεξαγωγή της έρευνας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και κυρίως τον σύζυγό μου για την αμέριστη συμπαράσταση και την ηθική στήριξη των επιλογών μου.

Παναγιώτα Μηκέ
Βόλος, Σεπτέμβριος 2017

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Πρώτο Μέρος: Θεωρητικό Πλαίσιο.....	7
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1^ο	10
Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο.....	10
1.1 Τα είδη, ο ρόλος και οι λειτουργίες του εικονογραφημένου βιβλίου.....	10
1.2 Ο ρόλος και οι λειτουργίες της εικόνας.....	12
1.3 Η σχέση εικόνας και κειμένου στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία.....	15
1.4 Η ανάγνωση των εικόνων στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία.....	17
1.5 Εικαστικότητα και διακειμενικότητα στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία...	21
Κεφάλαιο 2^ο	25
Ο εννοούμενος αναγνώστης/ θεατής στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία.....	25
2.1 Ο ρόλος της θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης στην ανάγνωση των εικόνων.....	25
2.2 Ο εννοούμενος αναγνώστης ως θεατής.....	28
2.3 Ο εννοούμενος αναγνώστης/ θεατής ως αφηγητής.....	30
2.4 Τα “νοηματικά κενά” ή “χάσματα απροσδιοριστίας”.....	32
Κεφάλαιο 3^ο	36
Η παρούσα έρευνα.....	36
3.1 Παρουσίαση της έρευνας.....	36
3.2 Ανασκόπηση ερευνών.....	38
3.3 Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων.....	42
Δεύτερο Μέρος: Ερευνητική διαδικασία.....	43
Κεφάλαιο 1^ο.....	43
Μέθοδος.....	43
1.1. Ερευνητική μέθοδος.....	43
1.2. Ερευνητικά εργαλεία.....	44
1.3. Επιλογή ερευνητικής μεθόδου: ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση & ερευνητικών εργαλείων: ατομική ημιδομημένη συνέντευξη-συμμετοχική παρατήρηση.....	45
1.4. Δείγμα.....	49
1.5. Επιλογή και παρουσίαση του υλικού της έρευνας.....	50
1.5.1 Περίληψη του περιεχομένου των επιλεγμένων βιβλίων.....	52
1.6. Έρευνα.....	54
1.6.1 Προετοιμασία της έρευνας.....	54
1.6.2 Κυρίως έρευνα.....	56
Κεφάλαιο 2^ο.....	61
Παρουσίαση και σχολιασμός αποτελεσμάτων.....	61

2.1. Αξιοποίηση της εικονογράφησης για τη νοηματοδότηση του κειμένου ενός εικονογραφημένου βιβλίου (pre-test).....	61
2.1.1 Αντιληπτικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς την εικονογράφηση.....	63
2.1.2 Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς την εικονογράφηση.....	64
2.1.3 Αντιδραστικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς την εικονογράφηση....	67
2.2. Κάλυψη των “νοηματικών κενών” μέσα από την εικονογράφηση.....	68
2.3. Αξιοποίηση της εικονογράφησης για τη νοηματοδότηση του κειμένου ενός εικονογραφημένου βιβλίου (meta-test).....	72
2.3.1 Αντιληπτικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς την εικονογράφηση.....	74
2.3.2 Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς την εικονογράφηση.....	74
2.3.3 Αντιδραστικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς την εικονογράφηση....	75
2.4 Ανταποκρίσεις των παιδιών με βάση το φύλο.....	77
Κεφάλαιο 3°.....	78
3.1. Συμπεράσματα.....	78
3.2. Περιορισμοί και προεκτάσεις της έρευνας.....	85
Βιβλιογραφία.....	88
Ελληνική και μεταφρασμένη.....	88
Ξενόγλωσση.....	92
Ιστοσελίδες περιοδικών.....	98
Πρωτογενείς πηγές.....	98
Παράρτημα 1 Συνεντεύξεις “Αυτό δεν είναι το καπέλο μου”.....	99
Παράρτημα 2 Συνεντεύξεις “Θέλω πίσω το καπέλο μου”.....	165
Παράρτημα 3 Οδηγός συνέντευξης της έρευνας.....	235
Παράρτημα 4 Σχήμα κωδικοποίησης της Jørgensen (2003).....	236
Παράρτημα 5 Σχήμα κωδικοποίησης της έρευνας.....	238
Παράρτημα 6 Πλαίσιο Ανάλυσης των επιπέδων κατανόησης των εικόνων Jørgensen (2003).....	239

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη της ικανότητας των παιδιών της Α΄ δημοτικού να νοηματοδοτούν το κείμενο ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου μέσα από τις εικόνες. Ειδικότερα, επιχειρήθηκε να μελετηθεί ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αυτής της ηλικίας αξιοποιούν τις εικόνες προκειμένου να καλύψουν τα “νοηματικά κενά” του κειμένου ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου. Παράλληλα, επιχειρήθηκε να διαπιστωθεί, αν τα παιδιά, μετά την εκπαιδευτική παρέμβαση της ερευνήτριας, οδηγούνται σε ένα ανώτερο επίπεδο κατανόησης του κειμένου. Τέλος, αντικείμενο διερεύνησης αποτέλεσε το ζήτημα, αν το φύλο των παιδιών επηρεάζει τον τρόπο που αυτά αξιοποιούν τις εικόνες για τη νοηματοδότηση του κειμένου. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν οι σαράντα (40) μαθητές/τριες της Α΄ τάξης δύο συστεγαζόμενων σχολείων της πόλης της Λάρισας. Στα πλαίσια της διεξαγωγής μιας ημι-πειραματικής έρευνας, επιλέχθηκαν δύο παιδικά εικονογραφημένα βιβλία του γνωστού συγγραφέα και εικονογράφου Jon Klassen. Στον χώρο της βιβλιοθήκης του σχολείου το κάθε παιδί καλούνταν να αφηγηθεί την ιστορία των δύο εικονογραφημένων βιβλίων, των οποίων το εξώφυλλο και τα κείμενα είχαν καλυφθεί. Στη συνέχεια, εφαρμόστηκε η εκπαιδευτική παρέμβαση από την ερευνήτρια, όπου το κάθε παιδί καλούνταν να απαντήσει σε συγκεκριμένες ερωτήσεις κατανόησης και στη συνέχεια να αφηγηθεί και πάλι την ιστορία του βιβλίου. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά της Α΄ δημοτικού έχουν την ικανότητα να αξιοποιούν τις εικόνες προκειμένου να νοηματοδοτήσουν και να καλύψουν τα “νοηματικά κενά” του κειμένου ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου. Επίσης, βρέθηκε πως τα παιδιά οδηγήθηκαν σε ένα ανώτερο επίπεδο κατανόησης του κειμένου μετά την εκπαιδευτική παρέμβαση της ερευνήτριας. Τέλος, τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας έδειξαν πως το φύλο των παιδιών δεν επηρεάζει τον τρόπο που αυτά αξιοποιούν την εικονογράφιση, αφού τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια ανταποκρίθηκαν το ίδιο στις απαιτήσεις της έρευνας.

Λέξεις-κλειδιά: εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, εικονογράφιση, ανάγνωση εικόνων, εκπαιδευτική παρέμβαση, ημι-πείραμα, νοηματοδότηση κειμένου

Abstract

The purpose of this project was the study of First Grade students' ability of constructing the meaning of a text through the illustration of a picturebook. Especially, there was an attempt of studying the way children use illustration in order to cover the "meaning gaps" the picturebook's text has. Alongside, there was examined if children, after investigator's educational invasion are lead to a higher level of understanding the text. In the end, object of the study was the question if the children's gender affects the way they use the illustration in order to understand the text. The study sample was consisted of forty (40) students of First Grade, who go to state schools in Larissa. For the research, there were chosen two (2) picturebooks of the famous writer and illustrator, Jon Klassen. At the school library every child was called to narrate the story of both of the picturebooks, whose cover and text had been covered. Next each child was called to answer to specific comprehension questions and then was asked to narrate the story again. The results showed that First Grade's students are able to use illustration in order to construct meaning through the illustration and cover the "meaning gaps" of a picturebook's text. In addition, results showed that the children were lead to a higher level of understanding the text after the educational invasion of the investigator. Finally, the result of this survey evidenced that the children's gender does not affect the way they use illustration, since both boys and girls responded in the same way to the research requirements.

Keywords: picturebook, illustration, pictures reading, educational intervention, semi-experiment, construct meaning of the text

Πρώτο Μέρος: Θεωρητικό Πλαίσιο

Εισαγωγή

«Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο είναι ένα είδος πολυτροπικό, που ανεξάρτητα από τον αποδέκτη του, δομεί το κειμενικό του μήνυμα μέσα από τη δυναμική δύο κυρίως τροπικοτήτων, της λεκτικής και της οπτικής» (Γιαννικοπούλου, 2008:14. Driggs-Wolfenbarger & Sipe, 2007. Κανατσούλη, 2006. Lewis, 2001. Nodelman, 1988, 2009. Τσιλιμένη, 2007). Τις τελευταίες δεκαετίες το παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο έχει γίνει αντικείμενο συστηματικής έρευνας, “η οποία ξεπερνά τα όρια της παιδαγωγικής λειτουργίας του βιβλίου και εξετάζει, όχι μόνο την εικόνα και τη σχέση της με το κείμενο, αλλά και άλλα ζητήματα, όπως την αφηγηματικότητα της εικόνας, την απόδοση εννοιών, την αναγνωσιμότητα και την ερμηνευτική προσέγγιση της εικόνας, τη σύγχρονη θεματολογία κ.ά.” (Τσιλιμένη, 2007:11). Αναλυτικότερα, οι μελέτες αυτές θέτουν βασικούς προβληματισμούς γύρω από τα δομικά στοιχεία του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου (Luckens, 1995), την ιδιαιτερότητά του ως ένα πολυτροπικό είδος (Hunt, 1996) και την αλληλεπίδραση της εικόνας και του κειμένου (Doonan, 1991. Nikolajeva & Scott, 2001).

Καθώς το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, ανήκει στον χώρο της παιδικής λογοτεχνίας, παρουσιάζει τη δική του δυναμική και αυτοτέλεια, εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του (Τσιλιμένη, 2007). Απευθύνεται κυρίως σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας και μεταδίδει πληροφορίες με τη μορφή ιστοριών μέσα από τον συνδυασμό εικόνων και κειμένων. Προσφέρεται για τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης στο “νέο σχολείο” (Ματσαγγούρας, 2003) και τη σύνδεση της λογοτεχνίας με άλλα γνωστικά αντικείμενα όπως τη μουσική, τη ζωγραφική και τη γλυπτική. Τέλος, διευρύνει τις εμπειρίες του παιδιού σε γνωστικό, αισθητικό και συναισθηματικό επίπεδο (Τσιλιμένη, 2007).

Στο σύγχρονο παιδικό βιβλίο η εικονογράφηση απομακρύνεται από τον διακοσμητικό ρόλο που είχε αρχικά σε σχέση με το κείμενο (Κιτσαράς, 1993. Nodelman, 1988, 2009), ενώ καταλαμβάνει περισσότερο χώρο συγκριτικά με το κείμενο. “Η σχέση εικόνας και κειμένου διευρύνεται” (Αναγνωστόπουλος, 2003: 147) και λειτουργεί υπέρ της αυτονομίας της εικόνας. Οι εικόνες σχηματίζουν ακολουθία και συμβάλλουν στην αφήγηση της ιστορίας. Προκαλούν τον αναγνώστη σε μια αφήγηση, διαφορετική από εκείνη του κειμένου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας και της ευρηματικότητας του αναγνώστη, ο

οποίος επιχειρεί να αποκρυπτογραφήσει το νόημα του κειμένου διαμέσου των εικόνων με την ιδιότητα του θεατή (Nodelman, 2009). Σύμφωνα με τον Nodelman (2009), το παιδί/θεατής πρέπει να κατέχει αρκετές δεξιότητες προκειμένου να «διαβάσει» αυτές τις εικόνες. Όπως συμβαίνει και στην περίπτωση του λογοτεχνικού κειμένου (Ηγκλετον, 1989), πρέπει να εξοικειωθεί με τις συμβάσεις της εικόνας, τις οποίες μπορεί να τις μάθει ή να τις διδαχθεί από κάποιον έμπειρο θεατή. Με τον τρόπο αυτό, η εικόνα τού επιβάλλει κάποιους περιορισμούς που δεν τον αφήνουν να την ερμηνεύσει με έναν ολοκληρωτικά προσωπικό και αυθαίρετο τρόπο. Και εδώ ακριβώς εισάγεται από τον Nodelman (1988, 2009), σε αντιστοιχία με τη θεωρία της Αισθητικής Ανταπόκρισης του W. Iser (1978), ο όρος του εννοούμενου ή λανθάνοντα θεατή, ο οποίος καλείται να καλύψει μέσα από την εικονογράφηση τα “νοηματικά κενά” ή αλλιώς “χάσματα”, απροσδιόριστα, δηλαδή, σημεία του κειμένου ή αποσιωπήσεις πληροφοριών και εξηγήσεων, βοηθούμενος από τις γνώσεις του, τις πληροφορίες που έχει αντλήσει από άλλα σημεία του κειμένου, ή από τη φαντασία του και το λογοτεχνικό του “ρεπερτόριο”.

Το έκδηλο ενδιαφέρον των ερευνητών γύρω από το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο αποτελεί απόδειξη της πολυδιάστατης επίδρασης που ασκεί στον αναγνώστη. Ωστόσο, υπάρχουν κάποια ζητήματα που απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση, καθώς δημιουργούν έντονους προβληματισμούς αναφορικά με τη σχέση εικόνας και κειμένου, τους τρόπους προσέγγισης των εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων, την ικανότητα ερμηνείας των εικόνων από τον αναγνώστη (Τσιλιμένη, 2007), τα εικονιστικά τεχνάσματα (Καλογήρου, 2003), την “παιδαγωγική” της εικονογράφησης (Johnston, 2001. Οικονομίδου, 2011) και την κάλυψη των “νοηματικών κενών” του κειμένου (Iser, 1978) και της εικόνας (Nodelman, 1988, 1991, 2009. Οικονομίδου, 2016).

Αυτοί και άλλοι παρόμοιας φύσης είναι οι προβληματισμοί της παρούσας έρευνας, που στόχο έχει να διερευνήσει τον ρόλο της εικόνας στην νοηματοδότηση του κειμένου ενός εικονογραφημένου βιβλίου από τα παιδιά της Α΄ δημοτικού. Για την επίτευξη αυτού του στόχου:

Στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο. Στην εισαγωγική ενότητα εξηγείται ο σκοπός της παρούσας εργασίας και ό,τι σχετίζεται με την οργάνωσή της. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση για το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. Αρχικά, πραγματοποιείται αναλυτική αναφορά στα είδη, τον ρόλο και τις λειτουργίες του εικονογραφημένου παιδικού

βιβλίου, στον ρόλο και τις λειτουργίες της εικόνας και στη σχέση εικόνας και κειμένου. Στη συνέχεια, περιγράφεται ο τρόπος που τα παιδιά “διαβάζουν” τις εικόνες σε ένα εικονογραφημένο βιβλίο και αναλύεται ο τρόπος εμπλοκής των σύγχρονων εικονογράφων στο δίκτυο της διακειμενικότητας με τη χρήση άμεσων ή λανθανουσών αναφορών σε άλλα κείμενα ή έργα τέχνης. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι βασικές θέσεις της θεωρίας της Αισθητικής ανταπόκρισης του W. Iser (1974, 1978), η οποία αποτέλεσε για τον Perry Nodelman (1988, 1991, 2009) το θεωρητικό υπόβαθρο για τη διατύπωση των θέσεών του, αναφορικά με τον τρόπο ανάγνωσης των εικόνων από τον θεατή, προκειμένου να νοηματοδοτήσει το κείμενο ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου. Παράλληλα, ορίζεται η έννοια του εννοούμενου αναγνώστη ως θεατή και ως αφηγητή. Τέλος, παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο ο εννοούμενος θεατής καλείται να καλύψει τα “νοηματικά κενά” ή “χάσματα απροσδιοριστίας” του κειμένου μέσα από την εικονογράφιση. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται αναλυτικά η παρούσα έρευνα, γίνεται βιβλιογραφική ανασκόπηση παρόμοιων ερευνών και διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας αναφέρεται στην ερευνητική διαδικασία. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία, το ερευνητικό εργαλείο, το δείγμα, η διαδικασία επιλογής του υλικού και ο τρόπος διεξαγωγής της έρευνας. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Το τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την ερμηνεία και τον εκτενή σχολιασμό των αποτελεσμάτων. Παράλληλα, διατυπώνονται τα συμπεράσματα της έρευνας σε συναφή σχέση με τα ευρήματα άλλων ερευνών. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την παράθεση πιθανών περιορισμών και προεκτάσεων της έρευνας που θα παρουσίαζαν ενδιαφέρον για μια μελλοντική διερεύνηση.

Κεφάλαιο 1^ο

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο

1.1. Τα είδη, ο ρόλος και οι λειτουργίες του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου

Στη σημερινή εποχή παρατηρείται ραγδαία ανάπτυξη των τεχνικών και μεθόδων εικονογράφησης. Η εικόνα καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερη θέση στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο του οποίου η παραγωγή και η κυκλοφορία έχει αυξηθεί τις τελευταίες δεκαετίες με αλματώδεις ρυθμούς (Σιβροπούλου, 2004). Δίκαια, λοιπόν, οι Arizpe & Styles (2003) έχουν υποστηρίξει ότι ζούμε στη χρυσή εποχή του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου.

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, ως ένα πολυτροπικό κείμενο, αποτελεί συνδυασμό ποικίλων σημειωτικών πηγών, οι οποίες συνεισφέρουν δυναμικά στην κατασκευή νοήματος (Kress & van Leeuwen, 2001. Serafini, 2012a). Εκφράζεται, όχι μόνο μέσω της λεκτικής τροπικότητας (written language), αλλά κυρίως μέσω της οπτικής (visual image) (Γιαννικοπούλου, 2008) και της σχεδιαστικής (design elements) (Lewis, 2001. Serafini, 2012b). Κατά τον Serafini (2012a), η κατανόηση της πολυπλοκότητας του κειμένου ενός εικονογραφημένου βιβλίου απαιτεί από τον αναγνώστη την ανάμειξη και των τριών αυτών τροπικοτήτων. Ο Kress (2010) ονομάζει τις τροπικότητες αυτές “σημειωτικούς κώδικες” και υποστηρίζει πως η παραγωγή νοήματος από τον αναγνώστη επιτυγχάνεται μέσω της συνδιαλλαγής του με κάθε ένα κώδικα ξεχωριστά, αλλά και με όλους τους κώδικες μαζί (Kress, 2003).

Σύμφωνα με τον Nodelman (2009), το εικονογραφημένο βιβλίο αποτελεί μια εξεζητημένη και σύνθετη μορφή επικοινωνίας. Καθώς οι λεκτικές πληροφορίες συμπληρώνονται από τις οπτικές, το καθιστούν ασυνήθιστο ως αφήγημα, αλλά και ως εικαστική τέχνη, επειδή εστιάζει στις νοηματικές διαστάσεις των εικαστικών του στοιχείων.

Στη χώρα μας, ο όρος “εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο” χρησιμοποιείται χωρίς καμία διάκριση για τα δύο είδη βιβλίων που στην αγγλική γλώσσα ονομάζονται αντίστοιχα “illustrated book” και “picture book” ή “picturebook”, αν και η διαφορά μεταξύ τους είναι θεμελιώδης (Γιαννικοπούλου, 2007. Κανατσούλη, 2002. Οικονομίδου, 2006). Με τον όρο “illustrated book” (εικονογραφημένο βιβλίο) εννοείται το βιβλίο εκείνο, όπου το κείμενο υπερέχει έναντι της εικονογράφησης και η ιστορία εκτυλίσσεται ουσιαστικά μέσω των λέξεων. Ο όρος “picture book” (εικονοβιβλίο), ο οποίος προτάθηκε από τον Nodelman (2009), αναφέρεται στο βιβλίο εκείνο, όπου η κατανόηση της ιστορίας είναι προϊόν συνεργασίας δύο

τροπικοτήτων, της λεκτικής (των λέξεων) και της οπτικής (των εικόνων). Χαρακτηριστικό γνώρισμα του συγκεκριμένου είδους αποτελεί η διαδοχή των εικόνων, οι οποίες βρίσκονται σε πολύ στενή σχέση μεταξύ τους (Doonan, 1993. Hunt, 1991). Επιλέγουμε οι μικροί αναγνώστες να διαβάσουν ένα εικονοβιβλίο, βάσει της παραδοχής, ότι μέσω των εικόνων μεταδίδονται νοήματα με πιο φυσικό και άμεσο τρόπο απ' ό,τι μέσω των λέξεων. Επομένως οι εικόνες βοηθούν τα μικρά παιδιά/αναγνώστες να κατανοήσουν το κείμενο, το οποίο συνοδεύουν (Hunt, 2006).

Ένας πρακτικός τρόπος για την κατάταξη ενός βιβλίου στην κατηγορία του εικονογραφημένου βιβλίου ή του εικονοβιβλίου είναι η διπλή ανάγνωσή του. Αρκεί, δηλαδή, να διαβαστεί το βιβλίο αρχικά, μόνο από τις λέξεις, χωρίς τις εικόνες και έπειτα σε συνδυασμό με τις εικόνες (Γιαννικοπούλου, 2007). Προκειμένου να αναδειχτεί η ενιαία φύση των δύο τροπικοτήτων, της οπτικής και της λεκτικής, στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία, προτάθηκε από τους ερευνητές ο όρος “picturebook” (εικονοκείμενο) (Lewis, 1990. Nikolajeva & Scott, 2000). Ωστόσο, στο παρελθόν έχουν προταθεί κι άλλοι επιτυχείς όροι, όπως για παράδειγμα ο όρος “imagetext” του Mitchell (1987), οι οποίοι αποδεικνύουν πως ζητήματα ορολογίας και εννοιολογικών ορισμών γύρω από το εικονογραφημένο βιβλίο είναι ακόμη ανοικτά (Γιαννικοπούλου, 2007).

Τέλος, υπάρχει και μια άλλη κατηγορία βιβλίων, τα οποία αποτελούν χαρακτηριστική και ενδιαφέρουσα περίπτωση εικονοβιβλίου (picture book). Πρόκειται για τα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία χωρίς λόγια (wordless book), στα οποία απουσιάζει το κείμενο και η ιστορία γίνεται γνωστή μόνο μέσω της εικόνας. Τα βιβλία αυτού του είδους δεν βασίζονται στον δημιουργικό διάλογο μεταξύ της λεκτικής και οπτικής αφήγησης (Γιαννικοπούλου, 2007) και στοχεύουν στην ενεργή εμπλοκή του παιδιού/αναγνώστη στη διαδικασία της “ανάγνωσης” των εικόνων (Οικονομίδου, 2016).

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο θεωρείται “ένα πολύτιμο μέσο αγωγής, το οποίο παίζει αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού” (Κιτσαράς, 1993: 68). Ο πολυτροπικός χαρακτήρας του συμβάλλει στην καλλιέργεια της γνωστικής, κοινωνικής, και συναισθηματικής ανάπτυξης του παιδιού (Ασωνίτης, 2001. Καρπόζηλου, 1994. Κιτσαράς, 1995. Langford, 1994. Norton, 2006. Thorn, 1991. Τσιλιμένη, 2007). Παράλληλα, καλλιεργεί την ευαισθησία, την παρατηρητικότητα, καθώς επίσης και τις ικανότητες της οργάνωσης, της ταξινόμησης, της σύμπτυξης, της περίληψης, της εφαρμογής, της σύγκρισης και της

κριτικής σκέψης. Ενισχύει την εμπέδωση του κειμένου, επιδρά θετικά στη στάση του παιδιού, καθιστώντας το πιο δεκτικό απέναντι σε καλλιτεχνικά μηνύματα και ενισχύει τη φιλαναγνωσία (Καρπόζηλου, 1994). Πλουτίζει τα βιώματά του και καλλιεργεί τις αισθήσεις του (Κιτσαράς, 1995).

Μέσα από την ανάγνωση εικονογραφημένων βιβλίων το παιδί συνδέει τα βιώματα και τις εμπειρίες του με το περιεχόμενο του βιβλίου. Παράλληλα, δίνεται η δυνατότητα σε γονείς και εκπαιδευτικούς να συζητήσουν με το παιδί, επιχειρώντας να κατανοήσουν τη συναισθηματική φόρτιση που αυτό δέχεται κατά την αλληλεπίδρασή του με το εικονογραφημένο βιβλίο και την ομαλή ένταξή του στο κοινωνικό του περιβάλλον. Εξασφαλίζονται, έτσι, οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή του περιεχομένου του βιβλίου σε δραστηριότητες, όπως είναι η ζωγραφική, το τύπωμα, το παιχνίδι κ.ά., οι οποίες συμβάλλουν στην αλλαγή της συμπεριφοράς του παιδιού και στην άντληση πληροφοριών “σχετικά με τη νοητική, ψυχολογική και συναισθηματική κατάσταση του παιδιού” (Μαγουλιώτης, 1989, 1995: 15). Παράλληλα, μέσω των εικόνων του εικονογραφημένου βιβλίου επιτυγχάνεται η εκτόνωση του παιδιού με έναν τρόπο εντελώς διαφορετικό από εκείνον που αναλαμβάνουν άλλα οπτικοακουστικά μέσα, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα με την τηλεόραση (Κιτσαράς, 1993).

Τέλος, χαρακτηριστικό γνώρισμα του σύγχρονου εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου αποτελεί η νεωτερικότητα της εικονογράφησης, η οποία ενεργοποιεί τη φαντασία και τον λόγο του παιδιού/αναγνώστη συμβάλλοντας στην κατανόηση των δομικών στοιχείων της ιστορίας. Το βιβλίο αυτού του είδους ανατρέπει τα στερεότυπα της ανάγνωσης και προτείνει νέους τρόπους προσέγγισης των νοημάτων του μέσω των συμβάσεων τόσο του κειμένου όσο και των εικόνων του. Παράλληλα, απελευθερώνει τον αυθορμητισμό του παιδιού, ενισχύει την αφηγηματική επινόηση και τη μυθοπλαστική ικανότητά του (Johnston, 2001).

1.2. Ο ρόλος και οι λειτουργίες της εικόνας

Ζούμε σε μια εποχή, όπου η εικόνα αποτελεί προϊόν τεχνολογικής, οικονομικής και οικονομικής εξέλιξης (Πλειός, 2001). Σύμφωνα με τους Kress & van Leeuwen (1996) η ανάδειξη της εικόνας ως μέσο επικοινωνίας συμβάλλει στη δημιουργία πολυπολιτισμικών κοινωνιών και στην ανάπτυξη της τεχνολογίας, επιφέροντας αλλαγές στην επικοινωνία. Αποτελεί ένα μέσο κοινωνικής έκφρασης και βασική προϋπόθεση προκειμένου το άτομο να κατανοήσει τον κόσμο που τον

περιβάλλει. Για να γίνει, όμως, η εικόνα κατανοητή από τον θεατή, απαιτείται η ανάλογη παιδεία και εξάσκηση (Chapman, 1993).

Η εικόνα αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου. Με τον όρο “εικόνα” (picture, image) “δεν εννοούμε την ύπαρξη μεμονωμένης εικόνας, αλλά τη διαδοχή μιας σειράς εικονογραφημένων στιγμιотύπων, τα οποία βρίσκονται σε αδιάρρηκτη σχέση μεταξύ τους” (Γιαννικοπούλου, 2007: 22). Σύμφωνα με τη Doonan (1993), πρόκειται για εικόνες που βρίσκονται σε σειρά (picture in a sequence), ή “σειριακή ζωγραφική” (Schwarchz & Schwarchz, 1991). Κατά τον Nodelman (2009), σκοπός της εικόνας δεν είναι η απεικόνιση αντικειμένων. Οι εικόνες υπονοούν δράση και ροή του χρόνου. Ο θεατής υποθέτει πως ανάμεσα στις μεμονωμένες εικόνες υπάρχει χρονολογική σειρά. Παράλληλα, οι εικόνες υπονοούν και στάσεις μέσα από συγκεκριμένα συστήματα νοηματοδότησης και προσπαθούν να δημιουργήσουν συγκεκριμένες προσδοκίες στον θεατή (Nodelman, 2009).

Η εικόνα άλλοτε σε μικρότερη και άλλοτε σε μεγαλύτερη έκταση, βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με το κείμενο και συμβάλλει στην αποκρυπτογράφηση του νοήματος του κειμένου (Κιτσαράς, 1993. Μπενέκος, 1980. Nodelman, 1988. Τσιλιμένη, 2007). Εικόνα και κείμενο συνεργάζονται και αναπτύσσουν μεταξύ τους σχέση αλληλεπίδρασης (Nikolajeva & Scott, 2000). Η αλληλεπίδραση αυτή, οδηγεί στην αποσαφήνιση του νοήματος του κειμένου (Serafini, 2010. Sipe, 1988).

Στο σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, η εικόνα παύει να έχει διακοσμητικό ρόλο σε σχέση με το κείμενο, αναλαμβάνοντας το ουσιαστικό βάρος της αφήγησης (Αποστολίδου, Καπλάνη & Χοντολίδου, 2000. Golden, 1988. Landes, 1985. Nodelman, 2009). Έχει υποστηριχτεί πως η σχέση εικόνας και κειμένου λειτουργεί υπέρ της εικόνας (Αναγνωστόπουλος, 2003). Αποτελεί μια κωδικοποιημένη γλώσσα, που στόχο έχει τη μετάδοση πληροφοριών, νοημάτων και αξιών (Ασωνίτης, 2001). Αποκτά τη δική της αφηγηματική δομή και προσκαλεί τον αναγνώστη σε μια “άλλη” αφήγηση (Τσιλιμένη, 2003). Οι ειδικοί, θέλοντας να τονίσουν τη διπλή λειτουργία της εικόνας, κάνουν διάκριση ανάμεσα στην αφηγηματική και την ερμηνευτική εικονογράφηση (Τσιλιμένη, 2007). Έτσι, παρατηρείται, η εικονογράφηση άλλοτε να “μεταφράζει” το συνοδευτικό κείμενο κι άλλοτε να το επεκτείνει, προσθέτοντας πληροφορίες ή επιφέροντας αλλαγές στο νόημά του (Γιαννικοπούλου, 2007. Κανατσούλη, 1999. Nodelman, 2009. Τσιλιμένη, 2007).

Η σύγχρονη εικονογράφηση έχει απομακρυνθεί από τον συμβολισμό των ηθικών αξιών του παρελθόντος και έχει χαράξει νέες προοπτικές, που στόχο έχουν να καλλιεργήσουν στα παιδιά την ικανότητα, όχι να αντιλαμβάνονται απλά τον κόσμο γύρω τους, αλλά να ερμηνεύουν τα “οπτικά ισοδύναμα” ενός πολιτισμού (Goodnow, 1988). Τα τελευταία χρόνια καταγράφεται μια ανατρεπτική τάση, η οποία έχει απομακρυνθεί από την “παιδαγωγική” της εικονογράφησης του παρελθόντος (Οικονομίδου, 2016). Σύμφωνα με τον Μπενέκο (1980), πρόκειται για μια νέα τάση που εκλαμβάνει την εικονογράφηση ως μια “ενδιάμεση τέχνη”, η οποία συμβάλλει καθοριστικά στην καλλιέργεια της αισθητικής αγωγής του θεατή. Γι’ αυτό και το ποσοστό των σύγχρονων εικονογράφων που προέρχονται από τον χώρο της τέχνης, αυξάνεται σημαντικά (Ασωνίτης, 2001).

Ο σκοπός της εικονογράφησης περιγράφεται με συντομία στον ορισμό που της αποδίδεται στο αμερικανικό λεξικό “The American Heritage Dictionary”. Πρόκειται για “οπτικό υλικό που χρησιμοποιείται για να αποσαφηνίσει ή να διακοσμήσει ένα κείμενο” (Nodelman, 2009: 26). Ο σκοπός της, δηλαδή, είναι η αποσαφήνιση, αφού οι εικόνες μπορούν να παρέχουν επιπλέον πληροφορίες στην αφήγηση της ιστορίας, συμπληρώνοντας το νόημα των λέξεων. Παράλληλα, ο σκοπός της είναι και διακοσμητικός, αφού οι εικόνες μπορούν να προσελκύσουν από μόνες τους την προσοχή του θεατή, προσφέροντας αισθητική απόλαυση (Nodelman, 1988). Σύμφωνα με τον Gombrich (1972), “η οπτική εικόνα υπερέχει όσον αφορά την ικανότητά της να διεγείρει” (Gombrich, 1972: 82).

Στο σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο η εικονογράφηση παύει να έχει συνοδευτικό ρόλο και αποκλειστικά ερμηνευτικό σε σχέση με το κείμενο. Απουσιάζει, πλέον, το πλαίσιο που ήθελε την εικόνα περιορισμένη και σε συγκεκριμένη θέση στη σελίδα του βιβλίου. Κείμενο και εικόνα συναντώνται σε ολόκληρη την επιφάνεια του χαρτιού (Βλαχόπουλος, 1990. Nodelman, 2009). Άλλοτε πάλι, η εικόνα καταλαμβάνει περισσότερο χώρο σε σχέση με το κείμενο. Με τον τρόπο αυτό διευρύνεται η σχέση εικόνας και κειμένου. Η εικόνα αποκτά τη δική της αυτονομία και αφηγηματική δομή και προσκαλεί, αλλά και προκαλεί τον αναγνώστη/θεατή σε μια “άλλη” αφήγηση, καλλιεργώντας έτσι την κριτική ικανότητα και την ευρηματικότητά του (Αναγνωστόπουλος, 2003. Τσιλιμένη, 2007). Ο Κιτσαράς (1995), αναδεικνύοντας τον ρόλο του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου, επισημαίνει πως οι εικόνες συμβάλλουν στην αποκρυπτογράφηση του νοήματος του κειμένου από τον μικρό αναγνώστη, ο οποίος δεν είναι σε θέση ακόμη

να το αποκωδικοποιήσει. Η Doonan (1993) διακρίνει τρεις (3) αξίες-προσφορές των οπτικών στοιχείων ενός εικονογραφημένου βιβλίου: τη συναισθηματική εμπειρία που αποκτά το παιδί μέσα από την απόλαυση των αισθήσεων, τη λεκτική εμπειρία, ως αποτέλεσμα της γλωσσικής του ανάπτυξης και την αισθητική εμπειρία, καθώς εκλαμβάνει την εικόνα ως έργο τέχνης.

Στις μέρες μας, η εικονογράφηση καλύπτει βασικές παιδαγωγικές ανάγκες, όπως αυτή της γνωστικής ικανότητας και της αισθητικής (Ασωνίτης, 2001). Παρατηρώντας τις εικόνες ενός εικονογραφημένου βιβλίου, το παιδί σκέφτεται, εξηγεί, αναγνωρίζει, διηγείται και ασκεί κριτική. Αντλεί στοιχεία για την ανάπτυξη της ταυτότητάς του και την απόκτηση μελλοντικών κοινωνικών ρόλων (Σιβροπούλου, 2004). Αποκτά παραστάσεις πέρα από την πραγματικότητα. Πληροφορείται για τον κόσμο που το περιβάλλει, και τις σχέσεις των ανθρώπων με τα πράγματα του περιβάλλοντός του. Καλλιεργεί τη φαντασία του, την παρατηρητικότητα και την κριτική του σκέψη (Ασωνίτης, 2001).

1.3. Η σχέση της εικόνας και του κειμένου στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία

Τις τελευταίες δεκαετίες η σχέση της εικόνας και του κειμένου στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία έχει γίνει αντικείμενο πολλών ερευνών. Ο Lewis (1996b) αναφερόμενος στην πολυσυστηματική φύση του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου, αναλύει τη διαδικασία κατασκευής νοήματος του κειμένου από τον αναγνώστη μέσα από τη συνδρομή διαφορετικών σημειωτικών κωδίκων. Επικεντρώνεται στην αλληλεξάρτηση της λεκτικής και οπτικής αφήγησης μέσω μιας δυναμικής που αναπτύσσεται μεταξύ των εικόνων και των λέξεων και η οποία παρατηρείται όχι μόνο ανάμεσα σε διαφορετικά βιβλία, αλλά και ανάμεσα στις σελίδες του ίδιου του βιβλίου.

Σύμφωνα με τον Barthers (1977, 2001), το κείμενο ενισχύεται από την εικόνα, αλλά και η εικόνα από αυτό. Μολονότι, γραπτός (κείμενο) και οπτικός λόγος (εικόνα) αποτελούν δύο εντελώς διαφορετικά συστήματα επικοινωνίας, εντούτοις λειτουργούν παράλληλα, συμπληρώνοντας το ένα το άλλο, με στόχο τη μετάδοση μηνύματος. Λέξη και εικόνα περιορίζουν η μία την άλλη και αποκτούν ένα νόημα που δεν μπορούν να το αποκτήσουν η καθεμιά ξεχωριστά (Nodelman, 2009).

Οι Nikolajeva και Scott (2001), εξετάζοντας τη σχέση εικόνας και κειμένου, υποστήριξαν πως είναι δυνατόν η εικόνα και το κείμενο να συνδέονται συμμετρικά. Στην περίπτωση αυτή υπάρχει ισοδυναμία ή συμφωνία μεταξύ των δύο

τροπικοτήτων, της λεκτικής και της οπτικής, με στόχο τη διήγηση της ίδιας ιστορίας ακριβώς. Ενδέχεται, όμως, να συνδέονται και αντιθετικά, όπου λέξεις και εικόνες βρίσκονται σε πλήρη διαφωνία. Η πιο ενδιαφέρουσα, ωστόσο, περίπτωση συμβαίνει, όταν μεταξύ των δύο τροπικοτήτων αναπτύσσεται σχέση επαύξησης, όπου οι εικόνες εμπλουτίζουν τις λέξεις. Η Τσιλιμένη (2007) υποστήριξε πως “η εικονογράφηση σε συνεργασία με το κείμενο ενισχύει το κείμενο, ενισχύει, δηλαδή, την αφηγηματική ροή της ιστορίας” (Τσιλιμένη, 2007: 18). Ο Nodelman (2008), παρατήρησε πως η εικονογράφηση ενός εικονοβιβλίου αποτελεί ένα “σκιώδες κείμενο”, το οποίο πλαισιώνει το λεκτικό κείμενο, παρέχοντας όλες τις πληροφορίες για τη συγκρότηση ενός πιο σύνθετου νοήματος του βιβλίου.

Ενδιαφέρουσα είναι, επίσης, η άποψη του Nodelman (2009) αναφορικά με τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στις λέξεις και τις εικόνες. Υποστηρίζει πως οι δύο αυτές τροπικότητες (λεκτική και οπτική), καθώς μεταδίδουν διαφορετικές πληροφορίες και συνεργάζονται για τη μετάδοση ενός νοήματος, περιορίζει η καθεμιά τα νοήματα της άλλης, αναπτύσσοντας μεταξύ τους σχέσεις “ανταγωνιστικές”. Λέξεις και εικόνες αλληλοσυμπληρώνονται μέσω των διαφορών και των αντιθέσεών τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι σχέσεις τους να είναι “ειρωνικές” και η καθεμιά μέσα από τη δική της τροπικότητα να αφηγείται αυτό για το οποίο η άλλη παραμένει σιωπηλή (Nodelman, 2009).

Οι δύο αυτές τέχνες -των εικόνων και των λέξεων- συνδυάζονται καλύτερα στα εικονογραφημένα βιβλία όταν οι εικονογράφοι και οι συγγραφείς δεν τις βάζουν να αντιγράφουν ή να αντικατοπτρίζουν η μία την άλλη. Αντίθετα, όταν χρησιμοποιούν τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των δύο αυτών τεχνών παρέχοντας διαφορετικά είδη πληροφορίας, τότε η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των λέξεων και των εικόνων είναι “ειρωνική” (Nodelman, 2009: 326). Η απόσταση που δημιουργείται ανάμεσα σε όσα λένε οι λέξεις και σε όσα δείχνουν οι εικόνες είναι τόσο μεγάλη, ώστε ο αναγνώστης αντλεί περισσότερες πληροφορίες, καθώς παρατηρεί τις εικόνες, συγκριτικά με αυτά που λένε οι λέξεις. Ή αντίστροφα, αντλεί περισσότερες πληροφορίες, καθώς διαβάζει τις λέξεις, συγκριτικά με όσα δείχνουν οι εικόνες (Nodelman, 2009).

Για τον Serafini (2010) η κατασκευή νοήματος είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ κειμένου και εικόνας μέσω της οποίας ο αναγνώστης οδηγείται στην αποσαφήνιση του νοήματος ή σε γενικεύσεις. Ο Sipe (1998), βασιζόμενος στην αρχή της διαμεσολάβησης (transmediation) διατυπώνει τη δική του

θεωρία αναφορικά με τη σχέση εικόνας και κειμένου. Ονομάζει τη σχέση αυτή “συνέργεια” (synergy), τονίζοντας πως το αποτέλεσμα του συνδυασμού των δύο αυτών σημειωτικών πηγών “αποτελεί κάτι περισσότερο από το απλό άθροισμα των μερών του” (Sipe, 1998: 98). Για τον Sipe (1998) κείμενο και εικόνα αλληλοσυμπληρώνονται μέσα από “μια σχέση συνεργασίας, στην οποία το συνολικό αποτέλεσμα εξαρτάται όχι μόνο από την ένωση κειμένου και εικονογράφησης, αλλά από τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση και διάδραση” (Sipe, 1998: 98). Πρόκειται για μια γόνιμη συνεργασία και συλλειτουργία, η οποία καθοδηγεί τη διαδικασία της ανάγνωσης και νοηματοδότησης του βιβλίου (Καλογήρου, 2003).

Η Doonan (1993) υποστηρίζει πως το κείμενο οδηγεί τον αναγνώστη σε έναν γραμμικό τρόπο ανάγνωσης, ενώ οι εικόνες τον δελεάζουν να σταθεί και να τις παρατηρήσει. Σύμφωνα με τον Nodelman (2009), όταν οι πληροφορίες του κειμένου είναι περιορισμένες, ο αναγνώστης αναζητά πληροφορίες από άλλες σημειωτικές πηγές, όπως είναι η εικόνα.

Συμπερασματικά θα λέγαμε, πως, επειδή οι λέξεις και οι εικόνες αποτελούν δύο διαφορετικούς τρόπους έκφρασης, συνεπάγεται πως και οι σχέσεις τους είναι σύνθετες. Για την κατανόησή τους απαιτείται μεγάλη ικανότητα από τον αναγνώστη/θεατή, η οποία δεν είναι μόνο αποτέλεσμα οπτικών διεργασιών ή κωδίκων νοηματοδότησης “ούτε απλά αυτών των κωδίκων σε συνδυασμό με τους εξίσου σύνθετους κώδικες της γλώσσας και τις αφηγηματικές χρήσεις της, αλλά και των τεμνόμενων σχέσεων των δύο κωδίκων μεταξύ τους” (Nodelman, 2009: 340).

1.4. Η ανάγνωση των εικόνων στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία

“Η απλούστερη μορφή ανάγνωσης είναι αυτή κατά την οποία τα παιδιά κοιτάζουν εικόνες” (Σπινκ, 1990: 98). Παρ’ όλα αυτά τα παιδιά πρέπει να κατέχουν βασικές δεξιότητες, προκειμένου να “διαβάσουν” τις εικόνες εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων. Απαιτείται, δηλαδή, από τον θεατή να γνωρίζει ένα “λεξικό” ανάγνωσης των εικόνων, που θα τον βοηθήσει να βγάλει νόημα από αυτές (Σπινκ, 1990). Η ιδέα της σμίκρυνσης, της προοπτικής, της τρισδιάστατης απεικόνισης των αντικειμένων με δύο διαστάσεις μέσω γραμμοσκιάσεων και φωτοσκιάσεων, των απεικονίσεων που στοχεύουν στην υποδήλωση νοητικών διαδικασιών και καταστάσεων, όπως το σχήμα του στόματος ή των ματιών για να υποδηλωθούν συναισθηματικές καταστάσεις των ηρώων, της παγωμένης στο χρόνο κίνησης (δράσης), της “από αριστερά προς τα δεξιά” ανάγνωσης των εικόνων είναι μερικές

από τις συμβάσεις που χρησιμοποιούν οι εικονογράφοι για την μετάδοση των μηνυμάτων τους μέσα από την οπτική αφήγηση, η οποία κινείται παράλληλα με την κειμενική (Γιαννικοπούλου, 2001. Κανατσούλη, 1999. Nodelman, 2009. Σπινκ, 1990).

Αναφορικά με τον τρόπο ανάγνωσης των εικόνων ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου, για πολλά χρόνια κυριαρχούσε η αντίληψη, πως πρόκειται για μια απλή διαδικασία, για την οποία δεν απαιτούνται ειδικές ικανότητες και γνώσεις, αφού όλοι οι θεατές βλέπουν τα ίδια πράγματα σε μια εικόνα (Οικονομίδου, 2016). Ο Nodelman (2009), στο βιβλίο του *“Λέξεις για εικόνες. Η αφηγηματική τέχνη του παιδικού εικονογραφημένου βιβλίου”* απέδειξε πως η αντίληψη αυτή είναι λανθασμένη. Υποστήριξε, πως, όπως και στην περίπτωση της ανάγνωσης του λεκτικού κειμένου, έτσι και για την ανάγνωση των εικόνων απαιτούνται ειδικές γνώσεις, δεξιότητες και εμπειρίες. Ο ίδιος στήριξε το επιχείρημά στα συμπεράσματα της Γνωστικής Ψυχολογίας, σύμφωνα με τα οποία η πρόσληψη μιας εικόνας είναι αποτέλεσμα διεργασιών του εγκεφάλου και όχι μόνο ενός αισθητήριου οργάνου, του ματιού. Οι πληροφορίες που παρέχουν τα μάτια δεν είναι δυνατόν να γίνουν κατανοητές χωρίς τη συνδρομή των δομών, των γνωστικών σχημάτων ή των κατηγοριών που προϋπάρχουν στον εγκέφαλο του ανθρώπινου οργανισμού. Το παιδί/θεατής δεν θα μπορούσε να αναγνωρίσει ένα αντικείμενο (π.χ. ένα δέντρο) σε μια εικόνα, αν δεν προϋπήρχε στο μυαλό του η κατηγορία “δέντρο”, η οποία να αποδίδει το νόημά της λεκτικά. Επομένως, η πρόσληψη της εικόνας δεν αποτελεί αυτόματη δράση, θεωρείται πράξη λεκτικής διατύπωσης και προϋποθέτει γλωσσικές δεξιότητες. Άρα, μόνο το παιδί που διαθέτει το ανάλογο λεκτικό υπόβαθρο μπορεί να κατανοήσει αυτό που βλέπει σε μια εικόνα.

Επίσης, ο Nodelman (2009) υποστήριξε πως κάθε άτομο προσλαμβάνει με διαφορετικό τρόπο το ίδιο αντικείμενο που απεικονίζεται σε μια εικόνα, ανάλογα με τις γνώσεις, τις εμπειρίες ή τις προσδοκίες του. Καθώς τα αντικείμενα αποτελούν φορείς πολιτισμικών υποδηλώσεων, το ίδιο συμβαίνει και με τις εικονιστικές τους αναπαραστάσεις. Έτσι, ο λόγος που τα παιδιά δεν μπορούν να δουν τα ίδια πράγματα σε μια εικόνα με τους ενηλίκους είναι ότι αγνοούν στοιχεία του πολιτισμού τους και γι’ αυτό δεν μπορούν να κατανοήσουν το πώς αναπαριστάται ο πολιτισμός τους μέσω της εικόνας (Nodelman, 2009). Σύμφωνα με τον Gertz (1976), το ύφος και το στιλ ενός έργου τέχνης καθορίζει τον βαθμό κατανόησης του έργου αυτού. Το στιλ μεταφέρει πολλές πληροφορίες. Αν ο θεατής δεν είναι εξοικειωμένος με το στιλ της

ζωγραφικής ενός ζωγράφου, δεν είναι σε θέση να κατανοήσει αυτό που ο συγκεκριμένος ζωγράφος αναπαριστά μέσα στο έργο του (Nodelman, 2009).

Η Μυλωνάκου-Κεκέ (2005), στην προσπάθειά της να αποδείξει πως όλα τα άτομα δεν βλέπουν τα ίδια πράγματα όταν κοιτάζουν μία εικόνα, ανέλυσε τους παράγοντες που επηρεάζουν την οπτική αντίληψη. Αναφέρθηκε α) στην προσωπικότητα, το φύλο, την ηλικία, το επάγγελμα, την κοινωνικο-οικονομική θέση, την εκπαίδευση, το στυλ μάθησης, το πολιτιστικό υπόβαθρο, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, τις αξίες και στάσεις (σταθεροί ή μακροχρόνιοι παράγοντες) και β) στις συναισθηματικές καταστάσεις, τις προσδοκίες, τα κίνητρα και τις προθέσεις του θεατή (παροδικοί παράγοντες).

Αναφορικά με τις στρατηγικές αντίληψης και ερμηνείας των εικόνων, ευρέως γνωστή είναι η προσέγγιση, η οποία προέρχεται από τον χώρο της Ιστορίας της Τέχνης. Πρόκειται για το θεωρητικό μοντέλο του Erwin Panofsky (1975, 1993), θεωρητικού της Ιστορίας της Τέχνης. Η εν λόγω προσέγγιση αντιμετωπίζει την εικόνα ως έργο τέχνης, και βρίσκει εφαρμογή και στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία (Jørgensen, 2003). Χρησιμοποιώντας το τριπλό σχήμα του Αυστριακού κοινωνιολόγου K. Mannheim, το οποίο δημοσιεύτηκε το 1921-22, με τίτλο η “Ερμηνεία της Κοσμοθεωρίας”, ο Panofsky (1975, 1993) επιχείρησε να περιγράψει την ενιαία διαδικασία προσέγγισης ενός έργου τέχνης μέσα από τρία στάδια ή επίπεδα. Κάθε στάδιο αντιπροσωπεύει κι έναν αυξανόμενο βαθμό εμβάθυνσης. Από την προ-εικονογραφική περιγραφή (pre-iconography) στην εικονολογική ερμηνεία (iconology), διαμέσου της εικονογραφικής ανάλυσης (iconography) (Jørgensen, 2003. Παπανικολάου, 1995. Xinyu, 2007).

Στο πρώτο στάδιο (προ-εικονογραφική περιγραφή), το έργο εξετάζεται από φαινομενολογικής, μορφολογικής και αντικειμενικής πλευράς και ο θεατής διασφαλίζει αυτό που βλέπει σε ένα έργο τέχνης, το “φαίνεσθαι”. Ο ίδιος βρίσκεται στην αρχή της διερεύνησης και επιδίωξή του είναι η αναγνώριση των αντικειμένων, όπως είναι τα πρόσωπα, τα ζώα, τα φυτά, τα αντικείμενα ή και κάποια συναισθήματα, που πιθανότατα να εκφράζονται μέσα από αυτά.

Στο δεύτερο στάδιο (εικονογραφική ανάλυση) επιχειρείται μια πρώτη εμβάθυνση του θέματος, αναφορικά με την ανάλυση του περιεχομένου, του νοήματος και των πολιτιστικών επιδράσεων. Εδώ, ο θεατής θα χρειαστεί πηγές που θα τον οδηγήσουν στη σύλληψη των εικονιζόμενων παραστάσεων ως καλλιτεχνικά μοτίβα, περιγράφοντας το σενάριο και τη λειτουργία του έργου τέχνης.

Στο τρίτο στάδιο (εικονολογική ερμηνεία) επιχειρείται η απόδοση του βαθύτερου νοήματος και της ερμηνείας του έργου. Εξετάζονται οι σχέσεις του έργου με την κουλτούρα, τον πολιτισμό και το ιστορικό γίνεσθαι μέσα στο οποίο δημιουργήθηκε και ανακαλύπτονται ο σκοπός και η ιδεολογία της εικόνας (Παπανικολάου, 1995).

Η Chapman (1993), επηρεασμένη από το θεωρητικό μοντέλο του Panofsky (1993), επικεντρώνεται στον εκπαιδευτικό χαρακτήρα της εικόνας. Κάνοντας χρήση μορφολογικών-συναισθηματικών κωδίκων, προτείνει τέσσερα “επίπεδα” προσέγγισης: “(α) δεξ-πες-περίγραψε (β) ψάξε-βρες-ανάλυσε, (γ) σκέψου-σύνδεσε-ερμήνευσε (δ) κρίνε-φαντάσου-ζήσε-δημιούργησε” (Chapman 1993: 194) με στόχο την αποκωδικοποίηση των έργων τέχνης από τα παιδιά.

Η επίδραση του πανοφσκικού μοντέλου είναι εμφανής στην προσέγγιση των εικόνων εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων που προτείνει ο Ασωνίτης (2001). Τρία είναι τα δομικά στοιχεία της ανάλυσής του: τα συντακτικά στοιχεία της εικόνας, το περιεχόμενό της και η σχέση κειμένου και εικόνας. Αναφορικά με το πρώτο στοιχείο, δίνεται έμφαση στον τρόπο που το παιδί/θεατής αναπαριστά το πραγματικό, εναλλάσσει την οπτική γωνία της εικόνας και κάνει χρήση των ρεαλιστικών ή συναισθηματικών χρωμάτων και των συμβατικών ή νεωτερικών υφών, καθώς επίσης και του τρόπου αναπαράστασης της γραμμικής προοπτικής, της στατικής πλαισίωσης, της αλλοίωσης των μεγεθών κ.ά. Σχετικά με το περιεχόμενο, εξετάζεται η ικανότητα του παιδιού να απεικονίζει πιστά ή να μεταγράφει το κείμενο μέσω της εικονογράφησης, υπερβαίνοντας την παθητική παρατήρηση. Τέλος, μέσω του θεωρητικού αυτού μοντέλου δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση κειμένου - εικόνας και στον τρόπο που το παιδί επιχειρεί να συνδυάσει τις δύο αυτές τροπικότητες για τη συγκρότηση νοήματος.

Τη θεωρία του Panofsky (1975, 1993) αναλύει η Jørgensen (2003) και προτείνει το μοντέλο των τριών επιπέδων κατανόησης ενός έργου τέχνης (Panofsky's Theory of Meaning in Art), βασιζόμενη στα συμπεράσματα ερευνών γύρω από τις εικόνες και στη θεωρία της ταξινόμησης της γλώσσας. Σύμφωνα με τη Jørgensen (2003), μια εικόνα επιδέχεται πολλαπλούς τρόπους κατανόησης και εννοιολογικά μπορεί να αναλυθεί μέσω ενός ταξινομικού συστήματος “*Ποιος, Τι, Πότε, Πού, Πώς και Γιατί*” και των απαντήσεων που καλείται να δώσει ο θεατής, όταν του τίθενται αυτά τα ερωτήματα. Επαναδιατυπώνει τη θεωρία του Panofsky (1975, 1993) και κάνει χρήση του ταξινομικού αυτού σχήματος στην εικονογράφηση δύο παιδικών

εικονογραφημένων βιβλίων (*“The Red Book”, “Kitten’s First Full Moon”*). Εστιάζει στις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά των εικόνων και υποστηρίζει πως η πρόσληψη των εικόνων είναι αποτέλεσμα τριών παραγόντων: της αντίληψης (αντιληπτικοί παράγοντες), της ερμηνείας (ερμηνευτικοί παράγοντες) και των αντιδράσεων του παιδιού/θεατή (αντιδραστικοί παράγοντες). Κάθε ένας από τους παραπάνω παράγοντες αντιστοιχεί και σε ένα επίπεδο κατανόησης των εικόνων του πανοφσκιού μοντέλου (προ-εικονογραφικό, εικονογραφικό, εικονολογικό).

Στο ταξινομικό σχήμα *“Ποιος, Τι, Πότε, Πού, Πώς και Γιατί”*, της Jørgensen (2003) βασίστηκε η παρούσα έρευνα, προκειμένου να βοηθηθούν τα παιδιά της Α΄ δημοτικού να προσεγγίσουν τις εικόνες δύο βιβλίων του Jon Klassen, με στόχο να διερευνηθεί η ικανότητά τους να αξιοποιούν την εικονογράφιση για τη νοηματοδότηση του κειμένου.

1.5. Εικαστικότητα και διακειμενικότητα στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία

Οι εικόνες στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία αναπτύσσουν μια ενδιαφέρουσα ρητορική (Καλογήρου, 2003). Μέσα από τη γόνιμη και διαλεκτική σχέση που αναπτύσσουν με το κείμενο συμβάλλουν στην αφήγηση της ιστορίας και στον τρόπο πρόσληψης της ιστορίας του βιβλίου από τους αναγνώστες (Γιαννικοπούλου, 2008. Καλογήρου, 2003. Nodelman, 1988).

Ωστόσο, στόχος των εικονογράφων δεν είναι μόνο η μετάδοση πληροφοριών, και η απόδοση του αφηγηματικού περιεχομένου της ιστορίας. Αντίθετα, με ευρηματικό και εύγλωττο τρόπο, οι εικονογράφοι επιχειρούν να προσδώσουν στο κείμενο νέες διαστάσεις και να αποδώσουν συναισθηματική ατμόσφαιρα στην ιστορία του βιβλίου, υποβάλλοντας στους αναγνώστες συγκεκριμένα συναισθήματα και διαθέσεις (Καλογήρου, 2003). Μέσω της εικαστικής γλώσσας επιδιώκουν “την πολυσημία και τις πολυεπίπεδες αναγνώσεις, την έκφραση αξιών και συναισθημάτων, καθώς και τη δημιουργία αισθητικών αξιών ” (Καλογήρου, 2003: 151).

Υπηρετώντας υψηλού επιπέδου τέχνη, οι εικονογράφοι γίνονται αποδέκτες του πολιτισμικού παρελθόντος και αναζητητές του νέου, ανάλογα με τις γνώσεις και την εικαστική τους παιδεία. Η τάση αυτή για ανανέωση οφείλει να “συνομιλεί” με την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, η οποία αποτελεί για τους καλλιτέχνες πηγή μορφολογικών και ιδεολογικών μοντέλων και τεχνοτροπιών. Τις τεχνοτροπίες και τα ιδεολογικά αυτά μοντέλα οι εικονογράφοι τα ενσωματώνουν με ευρηματικό τρόπο μέσα στις εικόνες των παιδικών βιβλίων (Καλογήρου, 2003). Συμβάλλουν με αυτόν

τον τρόπο, ώστε το εικονογραφημένο βιβλίο να καταστεί μια σύνθετη διακειμενική κατασκευή, “μια ύφανση, μέσα στην οποία συνυπάρχουν και συνυφαίνονται άλλα κείμενα, έργα τέχνης, πολιτισμικά μορφώματα, αρχέτυπα και σύμβολα” (Καλογήρου, 2003: 157).

Έρευνες έδειξαν πως στο δίκτυο της διακειμενικότητας εμπλέκονται οι σύγχρονοι εικονογράφοι μέσα από τη χρήση άμεσων ή λανθανουσών αναφορών και παραπομπών σε καλλιτέχνες και καλλιτεχνικά ρεύματα, έργα τέχνης, και κινηματογραφικές ταινίες. Έτσι, το εικονογραφημένο βιβλίο αποτελεί ένα μέσο ανάδειξης των πολιτισμικών προϊόντων του άλλοτε και του τώρα, μέσω του οποίου προβάλλεται η σχέση του με άλλα προϊόντα της τέχνης (Καλογήρου, 2003).

Ο Jon Klassen, δημιουργός των δύο επιλεγμένων βιβλίων στην παρούσα έρευνα, είναι ένας σύγχρονος εικονογράφος, ο οποίος συνομιλεί δημιουργικά με άλλα προϊόντα της τέχνης, όπως είναι τα κινούμενα σχέδια (animation)¹ και ο κινηματογράφος. Σε μια συνέντευξή του στο αμερικανικό περιοδικό “The Guardian” στις 18/1/2016 δηλώνει πως, πριν από τη συνεργασία του με τον αμερικανικό εκδοτικό οίκο “Candlewick Press” και την αποκλειστική ενασχόλησή του με την εικονογράφηση και τη συγγραφή των βιβλίων του, εργάστηκε ως σχεδιαστής κινούμενων σχεδίων (animator) για πέντε χρόνια σε εταιρία παραγωγής κινούμενων σχεδίων (animation studio).

Τα animations εμφανίζουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν από τα υπόλοιπα κινούμενα σχέδια. Ο Jon Klassen έχει υιοθετήσει την τεχνική των animation στην εικονογράφηση των βιβλίων του. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση της ζωής και του έργου του αποδεικνύει πως σπούδασε την τέχνη της δημιουργίας των animation. Σήμερα, ο ίδιος διδάσκει στο Ινστιτούτο Τέχνης στην Καλιφόρνια (California Institute of the Arts). Με θέμα “Εικονογράφηση για Animation”, παραδίδει μαθήματα σε σπουδαστές, συμβάλλοντας με τον δικό του τρόπο στην διάδοση της τεχνικής των κινούμενων σχεδίων. Σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στη δύση, αποδέκτες των κινούμενων σχεδίων δεν είναι μόνο τα παιδιά. Υπάρχουν animations με πλούσια θεματολογία, που απευθύνονται σε όλες τις ηλικίες και τις ομάδες ανθρώπων (Wikipedia, 2017).

---

¹ Ο όρος **άνιμε** (στην αγγλική γλώσσα: anime, στα λατινικά σημαίνει "ψυχή") χρησιμοποιείται από το δυτικό κόσμο για να χαρακτηρίσει τα ιαπωνικά κινούμενα σχέδια. Η λέξη αποτελεί συντόμευση της αγγλικής λέξης animation. Στην Ιαπωνία, ως anime / animation χαρακτηρίζονται όλα τα κινούμενα σχέδια ανεξάρτητα από την χώρα προέλευσής τους. Αντίθετα εκτός Ιαπωνίας έχει καθιερωθεί να χαρακτηρίζονται ως anime μόνο τα ιαπωνικά κινούμενα σχέδια.

Η πρωτότυπη εικονογράφηση των βιβλίων του Jon Klassen, διαθέτει όλα εκείνα τα γνωρίσματα, ώστε να θυμίζει έντονα κινούμενα σχέδια. Υιοθετεί τον διηγησιακό χαρακτήρα των κινούμενων σχεδίων, καθώς επίσης και όλες εκείνες τις τεχνικές που επικεντρώνονται, κατά τον σχεδιασμό των ηρώων, στο ύφος που χρησιμοποιεί δίνοντας έμφαση στα μάτια. Μέσω των ματιών απεικονίζει με αποτελεσματικό τρόπο την έκφραση των συναισθημάτων των χαρακτήρων, όπως είναι η χαρά, η λύπη, ο φόβος, η οργή κ.ά. Δίνει επίσης, αρκετή σημασία στη λεπτομέρεια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα στα σχέδιά του να κυριαρχεί ο ρεαλισμός.

Ανταποκρινόμενος στις απαιτήσεις των εκδοτών, οι οποίοι επιμένουν στην δημιουργία ιστοριών σε ψηφιακή μορφή και έχοντας εργαστεί ως παραγωγός κινηματογραφικών ταινιών (*“Coraline”, “I’ll Go Crazy If I Do n’t Go Crazy Tonight”*) και τηλεοπτικών διαφημιστικών σποτ (BBC- Ολυμπιακοί αγώνες, 2010), ο Jon Klassen έχει γίνει αποδέκτης του καλλιτεχνικού ύφους και των τεχνικών από τον κινηματογραφικό τρόπο αναπαράστασης του σκηνικού και των πρωταγωνιστών των ιστοριών του² (κίνηση μέσω των διαδοχικών εικόνων, χρήση έντονων χρωμάτων, σχεδιαστική εκφραστικότητα, οπτική γωνία, κοντινά ή μακρινά πλάνα, δυναμική του κάδρου). Παρομοιάζει τη συγγραφή και εικονογράφηση ενός παιδικού βιβλίου με την παραγωγή μιας κινηματογραφικής ταινίας. Πρόκειται για μια κωμική τεχνική (comedic technique) που εισάγει ο Klassen στον χώρο της εικονογράφησης, όταν δίνει βαρύτητα στο κεφάλι και στις εκφράσεις του προσώπου, εκεί που άλλοι εικονογράφοι επιχειρούν να πετύχουν τα ίδια αποτελέσματα, αξιοποιώντας όλο το σώμα των ηρώων της ιστορίας τους. Οι ήρωές του “παίζουν” με τα μάτια και δίνουν την εντύπωση ότι κοιτούν στην κάμερα ενός κινηματογραφικού φακού.

Γνώστης των αποτελεσμάτων μιας καλά σκηνοθετημένης ταινίας, ο J. Klassen υποστηρίζει πως, προκειμένου το κοινό να οδηγηθεί στην κατασκευή νοήματος και στη σύλληψη της κύριας ιδέας του βιβλίου, δεν αρκεί να υπάρχουν μόνο όμορφες και καλοσχεδιασμένες εικόνες. Απαιτείται οι εικόνες αυτές να είναι καλά οργανωμένες και να περιέχουν σύμβολα. Πολλές φορές τα σύμβολα αυτά παραπέμπουν τον θεατή στην αναγνώριση διακειμένων (Καλογήρου, 2003). Σε μια άλλη συνέντευξή του στο περιοδικό *“Art of the picture book”* στις 18/1/2014, ο Klassen δηλώνει πως όταν εικονογραφούσε το *“Αυτό δεν είναι το καπέλο μου”*, είχε στο μυαλό του τη φάλαινα

---

² Στο βιβλίο του *Λέξεις για εικόνες* ο Perry Nodelman (2009) και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο με τίτλο “Η απεικόνιση της δράσης και η ροή του χρόνου” περιγράφει αναλυτικά τον τρόπο με τον οποίο οι εικονογράφοι, κάνοντας χρήση κάποιων κινηματογραφικών ταινιών καταφέρνουν μέσω των εικόνων τους να υπονοούν γεγονότα, ενώ μέσω της ακολουθίας των εικόνων επηρεάζουν το νόημα της ιστορίας εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων.

“Μόνστρο”, η οποία εμφανίστηκε για πρώτη φορά σε κινούμενα σχέδια, με πρωταγωνιστή τον Πινόκιο.

Η διακειμενικότητα, ιδιότητα της εικόνας, και όχι μόνο του κειμένου, αποτελεί φαινόμενο της αναγνωστικής διαδικασίας (Καλογήρου, 2003). Προκειμένου ο θεατής να αναγνωρίσει διακειμενικές σχέσεις, απαιτούνται, συνήθως, γνώσεις, αλλά και μεγαλύτερη αναγνωστική εμπειρία. Επομένως, αφορά περισσότερο τον ενήλικα αναγνώστη (Καλογήρου, 2003). Ωστόσο, η αναγνώριση των διακειμένων δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη νοηματοδότηση του κειμένου ή τη συνέχιση της αναγνωστικής διαδικασίας. Το παιδί/θεατής μπορεί να οδηγηθεί στην “ανάγνωση”, κατανόηση και απόλαυση της αφηγηματικής διαδοχής εικόνων, μέσα από κάποιες λεπτομέρειες της εικονογράφησης που πιθανότατα θα έλξουν την προσοχή του. Άρα, η ικανότητα του μικρού θεατή να προσλαμβάνει τις διακειμενικές σχέσεις των εικόνων δεν αποτελεί περιορισμό για τους εικονογράφους. Αντίθετα, οι καλλιτέχνες φροντίζουν ώστε τα έργα τους και να είναι ανοιχτά σε πολλαπλές ερμηνείες (Καλογήρου, 2003) και να απευθύνονται στο διττό αναγνωστικό κοινό τόσο των ενηλίκων όσο και των ανηλίκων (Nikolajeva & Scott, 2000. Wall, 1991).

Κεφάλαιο 2^ο

Ο εννοούμενος αναγνώστης/θεατής στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία

2.1. Ο ρόλος της θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης στην ανάγνωση των εικόνων

Σύμφωνα με την Οικονομίδου (2016), η «ανάγνωση» μιας εικόνας προϋποθέτει την εξοικείωση ενός θεατή με τους κώδικες της εικονιστικής αφήγησης και επομένως, προϋποθέτει έναν εννοούμενο θεατή με τον ίδιο τρόπο που η ανάγνωση ενός κειμένου προϋποθέτει την ύπαρξη ενός εννοούμενου αναγνώστη, ικανού να ανταπεξέλθει στην αποκωδικοποίηση της λεκτικής αφήγησης (Οικονομίδου, 2016).

Πρόκειται για την πρόσκληση που δέχεται ο αναγνώστης να υιοθετήσει μια στάση θεατή, καθώς αλληλεπιδρά με το σύγχρονο εικονογραφημένο βιβλίο. Οι έννοιες εννοούμενος θεατής (Nodelman, 1988, 2009) ή αναγνώστης/θεατής (Γιαννικοπούλου, 2008) επινοήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν από τους θεωρητικούς σε αντιστοιχία με τη θεωρία της αναγνωστικής ανταπόκρισης του Iser (1974, 1978). Παρακάτω παρουσιάζονται οι βασικές θέσεις της θεωρίας της Αισθητικής ανταπόκρισης του W. Iser (1974, 1978), η οποία αποτέλεσε για τον Perry Nodelman (1988) το θεωρητικό υπόβαθρο για τη διατύπωση των θέσεών του, αναφορικά με τον τρόπο ανάγνωσης των εικόνων από τον θεατή με στόχο τη νοηματοδότηση του κειμένου ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου.

Επίκεντρο της φαινομενολογικής θεωρίας της Αναγνωστικής Ανταπόκρισης (Reader Response Criticism) του Wolfgang Iser (1978) αποτελεί η άποψη ότι η καταγραφή του περιβάλλοντα κόσμου από τον άνθρωπο δεν είναι προϊόν παθητικής περιγραφής, αλλά ενεργητικής σύνθεσης. Πρόκειται για λογοτεχνική θεωρία, η οποία αμφισβητεί την αυτονομία του λογοτεχνικού κειμένου, ως μέσου επικοινωνίας και αναλύει την επικοινωνιακή σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ κειμένου και αναγνώστη κατά την αναγνωστική διαδικασία (Iser, 1978), επαναπροσδιορίζει τον ρόλο του αναγνώστη και επιχειρεί την προβολή του. Έτσι, ο αναγνώστης μετατρέπεται σε “νοηματοδότης” του λογοτεχνικού κειμένου (Τζιόβας, 1987).

Στη διαμόρφωση των θεωρητικών του απόψεων, ο Iser (1974, 1978) βασίστηκε στις ιδέες του Hans Robert Jauss (1995), με τον οποίο συνεργάστηκε για τη διατύπωση της θεωρίας της πρόσληψης. Κοινή θέση και των δύο κριτικών της λογοτεχνίας και καθηγητών του Πανεπιστημίου της Κωνσταντίας ήταν η αντίθεσή τους στον φορμαλισμό της Νεοκριτικής θεωρίας. Οι δύο θεωρητικοί υποστηρίζουν

πως το νόημα ενός λογοτεχνικού κειμένου δεν καθορίζεται από το νόημα του αντικειμένου/κειμένου, αλλά είναι συνάρτηση της “αισθητικής εμπειρίας” (Jauss, 1995), του τρόπου, δηλαδή, με τον οποίο προσλαμβάνεται από έναν αναγνώστη, σύμφωνα με τις προσδοκίες του.

Ωστόσο, ο Iser (1978) διαφοροποιείται από τις θέσεις του Jauss (1995) και διατυπώνει τη δική του θεωρία, η οποία αποτελεί την εξέλιξη της πρωτογενούς θεωρίας της πρόσληψης, εκδίδοντας το βιβλίο του με τίτλο “The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response” (Iser, 1978). Χωρίς να επικεντρώνεται στο περιεχόμενο ενός λογοτεχνικού κειμένου (στο “τι” λέει το κείμενο), ούτε στον τρόπο με τον οποίο το κείμενο περιγράφει ένα γεγονός (στο “πώς” το λέει), εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο ο αναγνώστης ανταποκρίνεται στο κείμενο αυτό και όχι μόνο στο πώς το προσλαμβάνει και διατυπώνει τη θεωρία της αισθητικής ανταπόκρισης (Iser, 1991). Δίνει έμφαση στη δυναμική διάδραση που αναπτύσσεται μεταξύ του κειμένου και του αναγνώστη, κατά τη διάρκεια της αναγνωστικής διαδικασίας, την οποία την χαρακτηρίζει ως “ορειβασία”, εννοώντας πόσο “ανοιχτός” σε καινούργιες ιδέες πρέπει να είναι ο αναγνώστης, τροποποιώντας ή θέτοντας υπό αμφισβήτηση τις προσωπικές του απόψεις (Τζιόβας, 1987). Σε αυτή τη διαφοροποίηση ο Iser (1978, 1991) οδηγήθηκε επηρεασμένος από το κίνημα της Φαινομενολογίας του Husserl (1964) και την φαινομενολογική αισθητική θεωρία του Ingarden (1973b).

Ο Edmund Husserl (1964) έθεσε τις βάσεις της φαινομενολογικής φιλοσοφίας, την οποία χαρακτήρισε ως την επιστήμη της συνείδησης. Υποστήριξε πως η γνώση του περιβάλλοντα κόσμου και η επιστημονική αλήθεια εξαρτώνται από την τάση της συνείδησης του ανθρώπου να νοηματοδοτεί με έναν δικό της, ξεχωριστό τρόπο το περιεχόμενο των εμπειριών και των παραστάσεων, που προέρχονται από τον εξωτερικό κόσμο (Husserl, 1964. Πελεgrίνης, 2009). Η καταγραφή των γεγονότων του εξωτερικού κόσμου γίνεται ενεργητικά από τη συνείδηση. Μέσα από ένα πλέγμα αλληλοεξαρτήσεων με τα γεγονότα, η συνείδηση αποκλείει εκείνα τα γεγονότα που δεν ενυπάρχουν σ’ αυτήν, επειδή δεν ενυπάρχουν και στην πραγματικότητα (Τζιόβας, 2003). Πρόκειται για τη “Θεωρία της Αποβλεπτικότητας”, σύμφωνα με την οποία “καθετί που λέμε αποβλέπει σε μια αντικειμενική πραγματικότητα, η συνείδηση δεν είναι παθητική αλλά προσλαμβάνουσα, είναι συνείδηση κάποιου πράγματος, κατευθύνεται προς το αντικείμενο ή στοχεύει σε αυτό” (Holub, 2004: 408). Για να καταφέρει η συνείδηση να αποκτήσει αυτογνωσία θα πρέπει να αποδεσμευτεί από διάφορους φυσικούς ή κοινωνικούς παράγοντες (Husserl, 1964).

Για τη διατύπωση της θεωρίας του ο Iser (1991) επηρεάστηκε και από τις απόψεις του Roman Ingarden (1973b). Σύμφωνα με τη φαινομενολογική αισθητική θεωρία του Ingarden (1973b) κάθε λογοτεχνικό κείμενο έχει δύο πλευρές: την καλλιτεχνική, η οποία σχετίζεται με το κείμενο που έχει γραφτεί από τον συγγραφέα και την αισθητική, η οποία αποτελεί τη συμπλήρωση και ολοκλήρωση του κειμένου από τους αναγνώστες (Τζιόβας, 1981). Πρόκειται για την “πραγμάτωση”, τον τρόπο με τον οποίο ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται το κείμενο, συμπληρώνοντας τα “χάσματα” ή τα “κενά” σημεία, που το κείμενο αποσιωπά ή αφήνει απροσδιόριστα (Ingarden, 1973b).

Επεκτείνοντας τη θεωρία του Ingarden (1973b), ο Iser υποστηρίζει πως το κείμενο αποκτά ζωντάνια μόνο μέσα από τη διαδικασία της πραγμάτωσης και επισημαίνει πως η “πραγμάτωση” εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ιδιοσυγκρασία του αναγνώστη. Στο βιβλίο του, “Der Akt des Lesens” (Η Πράξη της Ανάγνωσης) (1976), όπως και ο τίτλος του υποδηλώνει, περιγράφει αναλυτικά τη διαδικασία αυτή, δείχνοντας τον τρόπο με τον οποίο εργάζεται ο ανθρώπινος νους στην προσπάθειά του να νοηματοδοτήσει το κείμενο.

Καθώς το κείμενο κάνει εκκλήσεις στον αναγνώστη, μετατρέπει την ανάγνωση σε μια ενεργητική, προκλητική διαδικασία, όπου κάθε πρόταση τον προϋδεάζει για την επόμενη και του δημιουργεί προσδοκίες για τα γεγονότα που θα ακολουθήσουν. Αυτό, όμως, που ακολουθεί, συχνά τροποποιεί τις προσδοκίες του. Παλινδρομώντας ανάμεσα στις τωρινές προσδοκίες, ο αναγνώστης αναιρεί τις προηγούμενες,³ οργανώνει και αναδιοργανώνει τα δεδομένα του κειμένου, με αποτέλεσμα να επηρεαστεί η συνολική εικόνα που έχει σχηματίσει από το κείμενο που έχει διαβάσει μέχρι εκείνη τη στιγμή (Τζιόβας, 1987). Παράλληλα, συμπληρώνει τα “χάσματα απροσδιοριστίας” ή τα “κενά” μέσα από τη φαντασία του, τις γνώσεις και τις εμπειρίες του.

Ο Iser (1978) εξάρει τη δυνατότητα του λογοτεχνικού κειμένου να εντοπίζει τις διαθέσεις, επιθυμίες και κλίσεις του αναγνώστη και να ανακαλύπτει την ψυχосύνθεσή του. Και ενώ ο τελευταίος ανταποκρίνεται στο κείμενο με βάση τις προσδοκίες και τους συνειρμούς του, το κείμενο επιχειρεί να προκαλέσει την

---

³Πρόκειται για την “άρνηση”, σύμφωνα με τον ορισμό του Iser (1978), η οποία μαζί με τα “νοηματικά κενά” ή “χάσματα” αποτελεί δομικό στοιχείο της απροσδιοριστίας του κειμένου.

ανατροπή τους. Ακολουθεί μια πάλη μεταξύ αναγνώστη και κειμένου, με τον αναγνώστη να προσπαθεί να επιβληθεί στο κείμενο. Πρόκειται για μια διαδικασία, γεμάτη γοητεία, επειδή ο αναγνώστης, στην προσπάθειά του να νοηματοδοτήσει το κείμενο, οδηγείται σε μια βαθύτερη γνώση του εαυτού του.

Σύμφωνα με τον Iser (1991) η διαδικασία της πραγμάτωσης έχει ορισμένες συνέπειες. Πρόκειται για τον μετασχηματισμό της προσωπικότητας του αναγνώστη, κατά τη διάρκεια της αφομοίωσης του κειμένου, με αποτέλεσμα η ανάγνωση να αποβεί γι' αυτόν μέσο αυτογνωσίας και αυτοσυνειδησίας. Παράλληλα, η διαδικασία της ανάγνωσης μετατρέπεται σε δημιουργική δραστηριότητα, η οποία διαφέρει κατά πολύ από την απλή κατανόηση του κειμένου. Καθώς, μάλιστα, ο αναγνώστης προσεγγίζει διαφορετικά το κείμενο με βάση την ατομική ιδιοσυγκρασία του, θεωρείται αυτονόητο, πως για το ίδιο κείμενο θα προκύψουν και διαφορετικές πραγματώσεις.

Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει πως το λογοτεχνικό έργο επιτρέπει στον αναγνώστη να προσεγγίσει το κείμενο με έναν αυθαίρετο και ολοκληρωτικά δικό του τρόπο. Σύμφωνα με τον Ήγκλετον (1989), ο αναγνώστης, θα πρέπει να έχει εξοικειωθεί με τις συμβάσεις του λογοτεχνικού έργου και να γνωρίζει τους κωδικούς, τους κανόνες, οι οποίοι καθορίζουν με συστηματικό τρόπο την παραγωγή των νοημάτων. Το κείμενο, δηλαδή, επιβάλλει στον αναγνώστη κάποιους περιορισμούς, ώστε η πρόσληψή του να γίνει με συγκεκριμένο τρόπο. Στο σημείο αυτό ορίζεται από τον Iser (1978) η έννοια του λανθάνοντα ή εννοούμενου αναγνώστη.

2.2. Ο εννοούμενος αναγνώστης ως θεατής

Οι περισσότερες λογοτεχνικές θεωρίες εστιάζουν στις μεθόδους με τις οποίες η ιστορία του βιβλίου εμπλέκει τον αναγνώστη και αγνοούν τους τρόπους με τους οποίους οι εικόνες μετέχουν στην αφήγηση μέσω των πληροφοριών που παρέχουν. Ένα κείμενο μπορεί να αναλυθεί με βάση τη θεωρία της Αισθητικής Ανταπόκρισης του W. Iser (1978) εστιάζοντας στην αλληλεπίδραση αναγνώστη-κειμένου και την κάλυψη των “κενών” σημείων ή των “χασμάτων” από τον αποδέκτη του. Το λογοτεχνικό, όμως, αυτό έργο περιπλέκεται από την ύπαρξη εικόνων που αποσαφηνίζουν στοιχεία, τα οποία υπονοούνται από το κείμενο ή αποσιωπούνται (Nodelman, 1988, 2009).

Τις τελευταίες δεκαετίες όλοι οι σύγχρονοι θεωρητικοί (Arizpe & Styles, 2003. Ασωνίτης, 2001. Doonan, 1993. Γιαννικοπούλου, 2008. Καλογήρου, 2003. Lewis,

2001. Nikolajeva & Scott, 2000, 2001. Pantaleo, 2007. Serafini, 2010. Sipe, 1998, 2000, 2001, 2012. Youngs, 2010, 2012. Youngs & Serafini, 2011, 2013) εστιάζοντας στους κρυμμένους κώδικες και τις παραδοχές της λογοτεχνίας (Nodelman, 2009) έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα πως “η αφήγηση με λέξεις απαιτεί τόσο εξειδικευμένη γνώση, ώστε οι κριτικοί δικαιολογημένα υποστηρίζουν την ύπαρξη ενός εννοούμενου αναγνώστη, μιας οντότητας που υπονοείται από το κείμενο και κατέχει τις ικανότητες και γνώσεις που αυτό απαιτεί ” (Nodelman, 2009: 29).

Αμφισβητείται, ωστόσο, αν η αφήγηση μέσω του οπτικού κώδικα υπονοεί τη ύπαρξη ενός εννοούμενου θεατή. Αυτό συμβαίνει επειδή η διαδικασία κατανόησης των εικόνων δεν εξαρτάται από το πόσο ο αναγνώστης/θεατής είναι εξοικειωμένος με έναν αυθαίρετο κώδικα, αλλά από τον βαθμό αναγνώρισης της ομοιότητας των απεικονιζόμενων αντικειμένων με τα αντικείμενα του περιβάλλοντος κόσμου (Nodelman, 2009, 1991).

Οι ανθρωπολόγοι έχουν επισημάνει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα που δεν έχουν γνωρίσει τον πολιτισμό των Ευρωπαίων όταν καλούνται να αναγνωρίσουν ρεαλιστικές εικόνες που προέρχονται από τον πολιτισμό αυτό. Υποστηρίζουν πως τα άτομα αυτά δεν αντιλαμβάνονται μια βασική τεχνική που αφορά τις ρεαλιστικές εικόνες. Πρόκειται για την ικανότητα του ατόμου να εστιάζει λίγο πιο μπροστά από μια εικόνα, έτσι ώστε η πρόσληψή της να γίνεται στην ολότητά της, με μια ματιά. Το μη εγγράμματο άτομο δεν βλέπει τα αντικείμενα με τον ίδιο τρόπο που τα βλέπει ένα άτομο του δυτικού πολιτισμού. Σαρώνει μια εικόνα ή ένα αντικείμενο κομμάτι και δεν έχει αποστασιοποιημένο σημείο θέασης. Γι’ αυτό τα μη εγγράμματα παιδιά επικεντρώνουν την προσοχή τους σε ασήμαντες λεπτομέρειες της εικόνας (Nodelman, 2009).

Σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας παρουσιάστηκε η άποψη των γνωστικών ψυχολόγων, σύμφωνα με την οποία η πρόσληψη των εικόνων γίνεται στον εγκέφαλο του ανθρώπου και όχι στο αισθητήριο όργανο του ματιού. Επομένως, ο θεατής δεν είναι δυνατόν να κατανοεί τις πληροφορίες που του παρέχουν τα μάτια, αν προηγουμένως δεν τις ερμηνεύσει με βάση τις γνώσεις του και τις εμπειρίες του (Nodelman, 2009).

Τα δύο βιβλία που επιλέχθηκαν για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας ανήκουν στην κατηγορία του εικονοβιβλίου και γι’ αυτό θα έπρεπε να εξεταστεί ο τύπος του εννοούμενου αναγνώστη/θεατή που προκύπτει κατά την ανάγνωση και των δύο τροπικοτήτων (εικόνας και κειμένου) των εικονογραφημένων βιβλίων του J.

Klassen. Ωστόσο, σύμφωνα με το σχεδιασμό της έρευνας, διερευνήθηκαν οι ανταποκρίσεις των παιδιών της Α΄ τάξης μόνο μέσω των εικόνων και στην ουσία τα δύο βιβλία λειτούργησαν ως εικονογραφημένα βιβλία χωρίς λόγια (wordless book).

2.3. Ο εννοούμενος αναγνώστης/θεατής ως αφηγητής

Στα βιβλία μόνο με εικόνες αναπτύσσεται μια ιδιαίτερη σχέση με τον αναγνώστη, ο οποίος καλείται να “διαβάσει” μια ιστορία σε μια ακολουθία εικόνων, χωρίς τη στήριξη των λέξεων. Άρα, δεν εννοείται ένας αναγνώστης, αλλά ένας θεατής. Η διάκριση αυτή είναι συμβατική και γίνεται με στόχο να διαφανεί πως “η αναγνωστική διαδικασία επικεντρώνεται στην αποκωδικοποίηση του εικονιστικού κώδικα” (Οικονομίδου, 2016: 308).

Ωστόσο, ο εννοούμενος θεατής δεν μπορεί να “διαβάσει” τις εικόνες χωρίς να λεξικοποιήσει όσα απεικονίζονται σ’ αυτές. Για να καταφέρει να κατανοήσει ποια σχέση αναπτύσσεται μεταξύ των επάλληλων εικόνων, καθεμιά από τις οποίες αποτυπώνει μια σκηνή, αναζητά ενδείξεις ώστε να μπορέσει να συνθέσει σε μια αφήγηση όλες εκείνες, τις φαινομενικά άσχετες μεταξύ τους, οπτικές πληροφορίες. Ο εννοούμενος θεατής, προκειμένου να “ολοκληρώσει το νόημα των εικόνων που έχει στη διάθεσή του, αντλεί από το δικό του απόθεμα πληροφοριών” (Nodelman, 2009: 187). Διότι οι εικονογράφοι στα βιβλία χωρίς λόγια εξαρτώνται από τη δυνατότητα της εικονογράφησης να υποβάλλει πληροφορίες που στην πραγματικότητα δεν προσφέρει (Nodelman, 2009). Έτσι, η ανάγνωση των εικόνων αποτελεί μια ενεργητική διαδικασία και η παραγωγή των νοημάτων δεν προκύπτει μόνο μέσα από τις εικόνες. Σύμφωνα με τη Rowe (1996), το “οπτικό κείμενο” που παράγεται από τον εικονογράφο μετατρέπεται σε “οπτικό έργο” για τον θεατή. Το έργο αυτό βρίσκεται μεταξύ του εικονογράφου και του θεατή και συμπυκνώνει ένα νέο, ευρύ φάσμα νοημάτων για τον τελευταίο, ο οποίος γίνεται συνδημιουργός και συμμετοχός στην κατασκευή των νοημάτων (Rowe, 1996).

Η Rowe (1996), επισημαίνοντας άλλη μια διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στα βιβλία χωρίς λόγια και στα συμβατικά εικονοβιβλία, καταλήγει στο συμπέρασμα πως, ενώ σε ένα λογοτεχνικό κείμενο είναι ευδιάκριτες οι έννοιες του εννοούμενου συγγραφέα και του εννοούμενου αναγνώστη, στην περίπτωση των βιβλίων χωρίς λόγια υπεισέρχεται και η έννοια του εννοούμενου αφηγητή. Πρόκειται για τη μία και μοναδική φωνή του αναγνώστη, η οποία αφηγείται την ιστορία, λεξικοποιώντας όλα όσα παρατηρεί μέσα στις εικόνες, ως απόρροια του βαθμού κατανόησης και

ερμηνείας των δρώμενων της εικονογράφησης. Αναφορικά με την έννοια της “λεξικοποίησης”, ο Nodelman (2009) υποστηρίζει πως η προσπάθεια που καταβάλλει ο θεατής προκειμένου να κατανοήσει μια κατάσταση, ένα πρόσωπο ή ένα αντικείμενο μέσα σε μια εικόνα δεν αποτελεί παρά μια πράξη επιβολής της γλώσσας πάνω στην εικόνα, εννοώντας πως μόνο με τη βοήθεια των λεκτικών όρων ο θεατής ερμηνεύει τις οπτικές πληροφορίες. Επομένως, όταν ο θεατής διαβάζει μια εικόνα για να αντλήσει από αυτή πληροφορίες για τη δόμηση του νοήματος της ιστορίας, μετατρέπει τις οπτικές πληροφορίες σε λεκτικές. Ασχέτως, αν θα τις εκφράσει φωναχτά ή όχι, σχηματίζει λέξεις, φράσεις ή προτάσεις, απλές αλλά και σύνθετες, μέσα στο μυαλό του. Καλείται, δηλαδή, να αναπλάσει το κείμενο της ιστορίας που λέγεται με εικόνες και όχι με λέξεις, λεξικοποιώντας και εκφράζοντας όχι μόνο αυτά που αναπαριστώνται ή υπονοούνται στις εικόνες, αλλά και αυτά που υπονοούνται μέσα από την αλληλουχία των εικόνων (Rowe, 1996).

Σύμφωνα με την Οικονομίδου (2016), η παραπάνω διαδικασία αποτελεί μια μορφή ανάγνωσης και επομένως, ο όρος “εννοούμενος αναγνώστης” μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για τα βιβλία χωρίς λόγια. Γιατί, όπως και στην περίπτωση των συμβατικών βιβλίων, έτσι και εδώ απαιτείται ο αναγνώστης να κατέχει ένα επαρκές λεξιλόγιο, που θα τον βοηθήσει να μετατρέψει την οπτική πληροφορία σε λεκτική και έτσι να κατανοήσει τις εικόνες. Αυτό προϋποθέτει την ενεργητική συμμετοχή του αναγνώστη. Χρειάζεται, δηλαδή, ο αναγνώστης, όχι μόνο να «διαβάζει» την οπτική πληροφορία των εικόνων, αλλά και να τη μετατρέπει σε μια ιστορία, σε μια λογική αφήγηση, με συνοχή. Κατά τον Nodelman (2009), ο αναγνώστης των βιβλίων χωρίς λόγια πρέπει να γνωρίζει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί μια ιστορία. Έτσι θα μπορέσει να την αναπαραγάγει μόνο με τη βοήθεια των εικόνων και χωρίς τη συμβολή των λέξεων.

Ωστόσο, ο εννοούμενος θεατής, ο οποίος είναι ταυτόχρονα και αναγνώστης και αφηγητής των βιβλίων χωρίς λόγια δεν έχει την απόλυτη ελευθερία να αφηγηθεί την ιστορία όπως θέλει αυτός. Σ’ αυτό συμβάλλει καθοριστικά και ο ρόλος του εικονογράφου. Από αυτόν γίνεται η επιλογή των εικόνων, η τεχνοτροπία, το στήσιμο της ιστορίας και η οπτική γωνία μέσα από την οποία θα κληθεί ο αναγνώστης να παρακολουθήσει τα δρώμενα (Rowe, 1996).

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των βιβλίων χωρίς λόγια είναι η αποτύπωση της δράσης, αλλά όχι τόσο εύκολα των συναισθημάτων των ηρώων. Έτσι, ο εικονογράφος καταφέρνει να υποβάλει τα συναισθήματα αυτά μέσα από

συγκεκριμένες χειρονομίες, εκφράσεις του προσώπου ή κινήσεις του σώματος των πρωταγωνιστών του. Τότε ο εννοούμενος θεατής επιστρατεύει τις προϋπάρχουσες γνώσεις του γύρω από τις ισχύουσες οπτικές συμβάσεις της εικονογράφησης. Γνωρίζοντας, για παράδειγμα, τι θεωρείται κοινά αποδεκτό ό,τι εκφράζεται μέσα από μια γκριμάτσα του προσώπου, μια χειρονομία ή μια κίνηση του σώματος ενός χαρακτήρα μιας εικόνας, ο θεατής καταφέρνει να μαντέψει τα συναισθήματα ή τις σκέψεις του χαρακτήρα αυτού (Οικονομίδου, 2016).

Από την άλλη, καθώς τα βιβλία αυτού του τύπου είναι “ανοιχτά” σε πολλές και διαφορετικές αναγνώσεις και ερμηνείες, ο εννοούμενος αναγνώστης αναπλάθει το εννοούμενο “κείμενο” στη γλώσσα που ο ίδιος μιλά και επηρεάζεται από τις ιδέες ή τις αντιλήψεις του κειμένου. Ωστόσο, η αφήγηση και η ερμηνεία γίνονται ταυτόχρονα και ο αναγνώστης, την ίδια στιγμή που αφηγείται όσα απεικονίζονται σε μια εικόνα, ερμηνεύει με τον δικό του τρόπο όσα ο ίδιος μπορεί να δει (Rowe, 1996).

Ο Nodelman (2009) υποστηρίζει πως στην “ανάγνωση” των εικόνων υπονοείται ένας εννοούμενος θεατής με συγκεκριμένα προσόντα σε αντιστοιχία με τον εννοούμενο αναγνώστη του λογοτεχνικού κειμένου (Arizpe & Styles, 2003. Γιαννικοπούλου, 2008. Nodelman, 2009. Οικονομίδου, 2016. Serafini, 2010. Sipe, 1998). Ο θεατής αυτός διαθέτει οξεία παρατηρητικότητα και είναι γνώστης των οπτικών συμβάσεων που ισχύουν στις εικόνες, όπως είναι η σύμβαση του χρόνου, της κίνησης, της οπτικής γωνίας, του χρώματος και του στιλ, οι οποίες αντικατοπτρίζουν την ατμόσφαιρα του σκηνικού ή τα συναισθήματα των χαρακτήρων. Επίσης, πρέπει να διαθέτει την ανάλογη εμπειρία, ώστε να κατανοεί όχι μόνο όσα απεικονίζονται, αλλά και όσα υποβάλλονται από την εικονογράφηση. Τέλος, θα πρέπει να γνωρίζει πώς λειτουργεί μια ιστορία, ώστε να είναι σε θέση να αφηγηθεί με λόγια την ιστορία που αφηγείται η εικονογράφηση του βιβλίου, συνθέτοντας τις πληροφορίες μέσα από τη διαδοχή των εικόνων. Τις ικανότητες αυτές του θεατή/αφηγητή επιχείρησε να διερευνήσει η παρούσα εργασία ζητώντας από το κάθε παιδί της Α΄ τάξης ξεχωριστά να αφηγηθεί και να νοηματοδοτήσει την ιστορία των βιβλίων του J. Klassen παρατηρώντας μόνο τις εικόνες.

2.4. Τα “νοηματικά κενά” ή “χάσματα απροσδιοριστίας”

Σύμφωνα με τον Σπινκ (1990) “πολλοί είναι οι συγγραφείς, οι οποίοι επιθυμούν και θέλουν οι αναγνώστες τους να προσθέτουν κι αυτοί κάτι στα κείμενά τους” (Σπινκ, 1990: 34) και αναφέρει το παράδειγμα του Henry James, ο οποίος

ανέλυσε τη θεωρία των “νοηματικών κενών”. Σύμφωνα με αυτή, ο συγγραφέας, συνειδητά ή ασυνείδητα, αφήνει κάποια στοιχεία, για να συμπληρωθούν από τον αναγνώστη (Booth, 1961).

Την έννοια των “κενών”, ή των “χασμάτων απροσδιοριστίας” ενός κειμένου εισήγαγε ο Ingarden (1973b), ο οποίος υποστήριξε πως τα πραγματικά αντικείμενα του περιβάλλοντος κόσμου είναι σαφώς προσδιορισμένα και χωρίς αμφισημία. Αντίθετα, τα αντικείμενα που αναπαριστώνται σε ένα λογοτεχνικό κείμενο δεν θεωρούνται ρεαλιστικά και προκαλούν μια “απροσδιοριστία”, την οποία καλείται να συμπληρώσει ο αναγνώστης (Ingarden, 1973a).

Ο Iser (1978), επηρεασμένος από την “απροσδιοριστία” του Ingarden (1973a), επισημαίνει πως υπάρχει επικοινωνία μεταξύ κειμένου και αναγνώστη, επειδή το κείμενο δεν αποκαλύπτεται από μόνο του, από την αρχή στον αναγνώστη, με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να μην δέχεται παθητικά τα μηνύματα που θέλει το κείμενο να του μεταδώσει. Απαραίτητη προϋπόθεση για να επιτευχθεί μια πετυχημένη επικοινωνία ανάμεσά τους, είναι η ανάπτυξη μιας διαλεκτικής σχέσης, η οποία βασίζεται στην αλληλεπίδρασή τους. Η αλληλεπίδραση αυτή προκύπτει από την απροσδιοριστία του κειμένου. Τα κενά μαζί με τις αρνήσεις αποτελούν συστατικά στοιχεία της απροσδιοριστίας.

Τα κενά ή χάσματα απροσδιοριστίας είναι αποτέλεσμα της ανισορροπίας που ενυπάρχει μεταξύ αναγνώστη και κειμένου (Iser, 1978). Ο αναγνώστης, προκειμένου να διαλευκάνει μια απροσδιοριστία, επιχειρεί να συγκεκριμενοποιήσει όσα αντικείμενα/στοιχεία του κειμένου χρειάζονται αποσαφήνιση, αποκαθιστώντας τη συνοχή του λογοτεχνικού έργου. Όσο απροσδιόριστα και αν φαίνονται ότι είναι κάποια από αυτά τα στοιχεία, ο αναγνώστης οφείλει να τα γεφυρώσει. Και τότε αρχίζει η επικοινωνία τους (Iser, 2000). Σύμφωνα με τον Iser (2000), τα κενά αποτελούν κορυφαίο σημείο επικοινωνίας μεταξύ κειμένου και αναγνώστη, καθώς το κείμενο προσκαλεί και προκαλεί τον αναγνώστη να τα συμπληρώσει, αξιοποιώντας όλες εκείνες τις πληροφορίες που συγκέντρωσε από προηγούμενα στάδια της αναγνωστικής διαδικασίας (Iser, 1974, 2000).

Τα κενά αυτά συμπληρώνονται συνήθως, ασυνείδητα από τον αναγνώστη, μέσα από την ενεργοποίηση της φαντασίας ή την αξιοποίηση του λογοτεχνικού ρεπερτορίου του. Πρόκειται για μια ατομική διαδικασία, η οποία επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, όπως είναι αντίληψη, η φαντασία, η ευαισθησία και οι προσωπικές εμπειρίες του αναγνώστη (Ingarden, 1973a). Το “ποιόν” και το “είδος”

του εννοούμενου αναγνώστη καθορίζεται από τον βαθμό απροσδιοριστίας του κειμένου. Όσο πιο πολλά κενά υπάρχουν σ' αυτό, τόσο πιο απαιτητικό γίνεται και, επομένως, τόσο πιο «προικισμένος» θεωρείται ότι είναι ο εννοούμενος αναγνώστης, αφού μπορεί και τα συμπληρώνει (Champers, 1990. Οικονομίδου, 2016. Shavit, 1986).

Σύμφωνα με την Οικονομίδου (2016), “ό,τι ισχύει για τα κενά ενός κειμένου χωρίς εικόνες ισχύει και για ένα εικονογραφημένο κείμενο” (Οικονομίδου, 2016: 293). Στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία συχνά εμφανίζονται “νοηματικά κενά”, τα οποία αναπτύσσονται ακριβώς στο σημείο σύνδεσης του λεκτικού και οπτικού κώδικα. Τις περισσότερες φορές είναι σκόπιμα και έχουν στόχο να ερεθίσουν τον αναγνώστη, ώστε να ανακαλύψει περισσότερα στοιχεία για την κατανόηση της ιστορίας του βιβλίου μέσω του εικονιστικού κώδικα. Με τον τρόπο αυτό προβάλλεται η αυτονομία των εικόνων και ο διττός χαρακτήρας του εικονογραφημένου βιβλίου (Οικονομίδου, 1998).

Γεμάτο από κενά σημεία ή χάσματα καθώς είναι το κείμενο, ο αναγνώστης, συχνά ασυνείδητα επιχειρεί να τα καλύψει κάνοντας σιωπηρές συνδέσεις, με στόχο τη συγκρότηση συνεκτικού νοήματος (Iser, 1991). Το ίδιο συμβαίνει και με την εικονογράφηση παιδικών βιβλίων, η οποία γεμάτη καθώς είναι από χάσματα, ενεργοποιεί και υποβάλλει τον αναγνώστη/θεατή (Nodelman, 2009). Μέσω κάποιων τεχνικών που επιδέξια χρησιμοποιούν οι εικονογράφοι, όπως είναι η ελλειπτικότητα, οι ημιτελείς μορφές, οι υπαινιγμοί και η απόκρυψη μερών της εικόνας, ενεργοποιείται η φαντασία του αποδέκτη και με βάση τις γνώσεις και τις εμπειρίες του ωθείται να συμπληρώσει ό,τι λείπει. Οι τεχνικές αυτές απαντώνται σε όλα τα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία και ωθούν τον θεατή σε άμεσες και συνεχείς ανταποκρίσεις (Γιαννικοπούλου, 2007, Gombrich, 1972. Καλογήρου, 2003. Nodelman, 1988, 1991, 2009. Οικονομίδου, 2016).

Συχνά ο εικονογράφος παρουσιάζει μια σκηνή μέσα από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία ώστε να δημιουργεί νοηματικά ή αφηγηματικά κενά, τα οποία καλείται να συμπληρώσει ο εννοούμενος θεατής. Προκειμένου να ανταποκριθεί στην πρόσκληση αυτή των εικόνων, ο εννοούμενος θεατής πρέπει να διαθέτει τα προσόντα που περιγράφηκαν από τον Nodelman (1988, 1991, 2009) και διεξοδικά αναλύθηκαν στην προηγούμενη ενότητα αυτής της εργασίας. Τα κενά αυτά δημιουργούνται σε μια εικόνα “ώστε να καθοδηγούν τον εννοούμενο θεατή προς μια προεπιλεγμένη από τον εικονογράφο κατεύθυνση” (Οικονομίδου, 2016: 283). Ειδικά

στα βιβλία χωρίς λόγια, οι εικονογράφοι, καταργώντας το κείμενο και μέσα από τη χρήση μόνο της εικόνας αναθέτουν στους εννοούμενους θεατές τον ρόλο του αφηγητή και ταυτόχρονα ερμηνευτή μιας εικονογραφημένης ιστορίας (Οικονομίδου, 2016).

Το θεωρητικό μοντέλο της Αισθητικής Ανταπόκρισης του Iser (1974, 1978, 2000) με κεντρικό άξονα τα κενά ή χάσματα απροσδιοριστίας ενός λογοτεχνικού έργου μπορεί να εφαρμοστεί και στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία (Nodelman, 1988, 1991, 2009. Οικονομίδου, 2016). Το μοντέλο αυτό αποτέλεσε το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας και αξιοποιήθηκε σε δύο εικονογραφημένα βιβλία του J. Klassen, τα οποία, όπως προαναφέρθηκε, για τις ανάγκες της έρευνας, λειτούργησαν ως εικονογραφημένα βιβλία χωρίς λόγια (wordless book).

Κεφάλαιο 3^ο

Η παρούσα έρευνα

3.1. Παρουσίαση της έρευνας

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση της ικανότητας των παιδιών της Α΄ δημοτικού να νοηματοδοτούν το κείμενο ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου μέσα από τις εικόνες του. Συγκεκριμένα, στόχος της έρευνας ήταν να διερευνηθεί αν τα παιδιά αυτής της ηλικίας αξιοποιούν τις εικόνες ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου για τη νοηματοδότηση του κειμένου του και σε ποιο βαθμό. Επιπλέον, διερευνήθηκε αν τα παιδιά καλύπτουν τα “νοηματικά κενά” του κειμένου ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου και με ποιο τρόπο. Τέλος, διερευνήθηκε αν τα παιδιά, μετά την εκπαιδευτική παρέμβαση της ερευνήτριας οδηγούνται σε ένα ανώτερο επίπεδο κατανόησης του κειμένου και αξιολογήθηκε αν το φύλο των παιδιών επηρεάζει τον τρόπο που αυτά αξιοποιούν τις εικόνες για τη νοηματοδότηση του κειμένου.

Βασίστηκε στα συμπεράσματα άλλων ερευνών, που αφορούν την εικονογράφιση και την εξετάζουν σε σχέση με το κείμενο ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου και ποτέ μόνη της (Arizpe & Styles, 2003). Σ’ αυτό ακριβώς το σημείο η παρούσα έρευνα διαφοροποιείται από τις μέχρι τώρα έρευνες. Συγκεκριμένα, η πρωτοτυπία της συνίσταται στον τρόπο προσέγγισης του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου. Το κείμενο καλύπτεται και επιχειρείται η συγκρότηση του νοήματος από το παιδί μόνο μέσα από τις εικόνες. Διερευνάται, έτσι, ο ρόλος της εικονογράφισης στη νοηματοδότηση του κειμένου, αυτός καθαυτός, και η ικανότητα των παιδιών να καλύπτουν τα “νοηματικά κενά” ή “χάσματα απροσδιοριστίας” που προκύπτουν από το κείμενο μέσα από την παρατηρητικότητα, τις πρότερες γνώσεις, τις εμπειρίες και τη φαντασία τους (Nodelman, 1988, 1991, 2009).

Αναλυτικότερα, με δεδομένο ότι έχουν γίνει πάρα πολλές μελέτες με το ίδιο ή περίπου το ίδιο αντικείμενο, η παρούσα έρευνα παρουσιάζει επιπροσθέτως και τις εξής πρωτοτυπίες: Το δείγμα της έρευνας αποτελούν οι 40 μαθητές/τριες της Α΄ τάξης δύο συστεγαζόμενων σχολείων, αριθμός σχετικά μεγάλος, αν συγκριθεί με το δείγμα προγενέστερων ερευνών, που στην πλειοψηφία τους, εφάρμοζαν τη μελέτη περίπτωσης, με δείγμα μονοψήφιο αριθμό (5-6 παιδιά) και στην καλύτερη περίπτωση δεν ξεπερνούσε τα 15-20 παιδιά.

Καινοτομία, επίσης, αποτελεί το ερευνητικό εργαλείο (ατομικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις) σε συνδυασμό με την ηλικιακή ομάδα που χρησιμοποιεί η ερευνήτρια. Έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες με παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας (Arizpe & Styles, 2003. Mandeí & Kervin, 2014. Pantaleo, 2003. Serafini & Ladd, 2008. Xinyu, 2007. Youngs, 2010, 2012). Στις έρευνες αυτές η ηλικιακή ομάδα της Α΄ τάξης συνεξεταζόταν με την ομάδα της νηπιακής και προ-νηπιακής ηλικίας και ποτέ μόνη της. Εξαίρεση αποτελεί η έρευνα της Pantaleo (2003), η οποία πραγματοποιήθηκε με παιδιά της Α΄ τάξης. Η συλλογή, όμως, των δεδομένων έγινε μέσα από τα ιχνογραφήματα των παιδιών. Επίσης, σε άλλη έρευνά της, η Pantaleo (2003) ζητούσε από τα παιδιά της Α΄ δημοτικού να κάνουν προβλέψεις για το θέμα του βιβλίου, αξιοποιώντας τα περικειμενικά στοιχεία του βιβλίου και την εικονογράφηση του εξώφυλλου και όχι μόνο την εικονογράφηση που βρίσκεται στο εσωτερικό τμήμα του βιβλίου, σύμφωνα με τον σχεδιασμό της παρούσας έρευνας.

Ο συνδυασμός των ερευνητικών μεθόδων, για τη συγκέντρωση τόσο ποιοτικών όσο και ποσοτικών δεδομένων (φαινομενολογική/ερμηνευτική ανάλυση, ποσοτική ανάλυση περιεχομένου, συμμετοχική παρατήρηση) έχει ως στόχο την κάλυψη των μεθοδολογικών κενών, που θα προέκυπταν αν επιλεγόταν ένα σύνολο μεθόδων με διακριτά όρια μεταξύ τους.

Καινοτομία, επίσης, αποτελεί και η επιλογή του θεωρητικού πλαισίου της έρευνας της και συγκεκριμένα η θεωρία της Αισθητικής ανταπόκρισης του Iser (1974, 1978, 2000). Η θεωρία αυτή δεν έτυχε της προσοχής που της αξίζει στην Ελλάδα και οι μελέτες της παιδικής λογοτεχνίας που επιχειρούν να αναλύσουν τα λογοτεχνικά κείμενα με βάση τη θεωρία του Iser (1974) είναι σπάνιες. Ακόμη σπανιότερες είναι οι μελέτες, οι οποίες χρησιμοποιούν την εν λόγω θεωρία ως θεωρητικό υπόβαθρο και εκμεταλλεύονται τις έννοιες της αναγνωστικής ανταπόκρισης των εικόνων και του εννοούμενου θεατή για να τις χρησιμοποιήσουν ως εργαλείο για την προσέγγιση επιλεγμένων εικόνων από τα παιδιά (Arizpe & Styles, 2003. Nodelman, 1988, 2009. Οικονομίδου, 2016). Στις μελέτες αυτές συγκαταλέγεται και η παρούσα εργασία, η οποία προσθέτει ένα κομμάτι αυτούσιας έρευνας στη διεθνή βιβλιογραφία.

Παράλληλα, παρατηρείται έλλειψη δεδομένων αναφορικά με τον βαθμό κατανόησης των εικόνων εικονογραφημένων βιβλίων από τα παιδιά. Και ενώ έχουν γίνει αρκετές μελέτες σχετικά με την επίδραση που ασκεί η εικόνα στους θεατές, δεν έχει διερευνηθεί η διαδικασία μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η κατανόηση των

εικόνων (Sinatra, 1986). Την ίδια άποψη εκφράζουν και οι Styles & Arizpe (2001). Υποστηρίζουν πως έχουν γίνει πολλές έρευνες με αντικείμενο διερεύνησης τις ανταποκρίσεις των παιδιών σε έργα τέχνης, αναγνωρίζοντας τη σημασία των τεχνικών της εικονογράφησης και τις επιδράσεις τους στη διδασκαλία και μάθηση του οπτικού γραμματισμού. Ωστόσο, είναι περιορισμένα τα δεδομένα ερευνών που εστιάζουν σε ζητήματα ψυχολογικής, γλωσσικής και αισθητικής ανάπτυξης του αναγνώστη/θεατή. Από τις έρευνες εκείνες που εστίαζαν στις ανταποκρίσεις των παιδιών, καθώς παρατηρούσαν την εικονογράφηση των βιβλίων, υπόβαλαν στα παιδιά διαφορετικών ηλικιών και διαφορετικών σχολείων τις ίδιες ερωτήσεις. Επίσης, πολλές από αυτές εξηγούσαν τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονταν τη σχέση εικόνων και λέξεων. Επιπροσθέτως, κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα των ερευνών αυτών ήταν ότι όλες εστίαζαν στα ίδια εικονογραφημένα βιβλία (Styles & Arizpe, 2001). Και σε αυτό το σημείο η παρούσα έρευνα πρωτοτυπεί, καθώς ο Jon Klassen είναι ένας σύγχρονος καλλιτέχνης και δημιουργός εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων, καταξιωμένος στον χώρο του, του οποίου η σπουδαιότητα του έργου επιχειρείται να αναδειχτεί μέσα από την παρούσα διπλωματική εργασία.

Τέλος, η ερευνήτρια είναι εκπαιδευτικός που εργάζεται στο σχολείο από το οποίο προέρχεται το δείγμα της έρευνας. Γνωρίζει και διδάσκει στα παιδιά (στην πρωινή και την απογευματινή ζώνη του ολοήμερου), με αποτέλεσμα η όλη ερευνητική διαδικασία να διεξαχθεί μέσα σ' ένα φιλικό κλίμα σεβασμού και εμπιστοσύνης. Οι παραπάνω πρωτοτυπίες, σε συνδυασμό με την ποικιλία των μεθόδων που εφαρμόζονται, ενισχύουν την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων της έρευνας.

3.2. Ανασκόπηση ερευνών

Το σκεπτικό και ο σχεδιασμός της παρούσας έρευνας βασίστηκε σε προηγούμενες έρευνες, που στόχο είχαν να διερευνήσουν την “ανάγνωση” των εικόνων από τα παιδιά. Οι μελέτες αυτές αποκαλύπτουν την πολυπλοκότητα της σχέσης των δύο τροπικοτήτων του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου, της οπτικής και της λεκτικής και αναδεικνύουν τον ρόλο της εικονογράφησης στη νοηματοδότηση του κειμένου εικονογραφημένων βιβλίων παιδικής λογοτεχνίας. (Doonan, 1993. Kress & van Leeuwen, 1990, 1996. Lewis, 2001. Nodelman, 1988, 2009. Stephens, 1992a, 1992b. Styles, 1996. Styles & Arizpe, 2001).

Οι Arizpe & Styles (2003) στην έρευνά τους περιγράφουν τον τρόπο με τον οποίο, 84 παιδιά, ηλικίας 4-11 ετών, “διαβάζουν” τα οπτικά κείμενα, αξιοποιώντας την εικονογράφηση για να νοηματοδοτήσουν το κείμενο τριών σύγχρονων εικονογραφημένων βιβλίων. Μέσα από ημι-δομημένες συνεντεύξεις, ομαδικές συζητήσεις και ιχνογραφήματα, οι ερευνήτριες διαπίστωσαν πως τα παιδιά ηλικίας κάτω των επτά ετών δυσκολεύονταν να συλλάβουν το νόημα της ιστορίας, συγκριτικά με τα μεγαλύτερα παιδιά. Διαπιστώθηκε, πως όταν δινόταν στα παιδιά ο απαιτούμενος χρόνος για να παρατηρήσουν τις εικόνες, να συζητήσουν, να ακούσουν, να ζωγραφίσουν, να σκεφτούν και να αλληλεπιδράσουν με αυτές, τότε τα αποτελέσματα ήταν διαφορετικά.

Τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύουν τα παιδιά ηλικίας 4-9 ετών μελέτησε και η έρευνα των Mandeí & Kervin (2014). Μέσα από ημιδομημένες συνεντεύξεις, σύντομα γραπτά κείμενα και ιχνογραφήματα, οι ερευνήτριες έθεσαν στα παιδιά μια σειρά ερωτήσεων, οι οποίες ήταν βασισμένες στο θεωρητικό σχήμα «Πες μου» (Chambers, 1993). Στόχος τους ήταν να διερευνήσουν τις προσωπικές ανταποκρίσεις, τις ερμηνείες και τις διασυνδέσεις των παιδιών, καθώς αλληλεπιδρούσαν με τις εικόνες του βιβλίου.

Στην έρευνα του Walsh (2003), αναλύθηκαν οι προφορικές ανταποκρίσεις των παιδιών για να διαπιστωθεί ποια από τις δύο τροπικότητες, τη λεκτική ή την οπτική, χρησιμοποιούσαν τα παιδιά, προκειμένου να κατανοήσουν και να αφηγηθούν την ιστορία ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου. Βρέθηκε πως οι ανταποκρίσεις των παιδιών περιλάμβαναν ερμηνευτικές διασυνδέσεις, που εκδηλώνονταν με τη μορφή αξιολόγησης και συμπερασμάτων ή προέκυπταν μέσα από τη διακειμενικότητα, την προηγούμενη γνώση ή τα προσωπικά βιώματα των παιδιών. Επίσης, τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά, προκειμένου να κατανοήσουν και να αφηγηθούν την ιστορία του βιβλίου, ανταποκρίνονταν περισσότερο στις εικόνες, επιβεβαιώνοντας τον ισχυρισμό άλλων ερευνητών (Arizpe & Style, 2003. Kress & van Leeuwen, 1996. Lewis, 2001. Nicolajeva & Scott, 2000) πως η ανάγνωση των εικόνων αποτελεί διαφορετική διαδικασία από εκείνη της ανάγνωσης των κειμένων (Walsh, 2000).

Η Pantaleo (2003), μέσα από τις αφηγήσεις των παιδιών της Α΄ δημοτικού εξετάζει τις οπτικές και κειμενικές ανταποκρίσεις τους και περιγράφει τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στην εικόνα και το κείμενο 8 εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων. Στην έρευνα συμμετέχουν 20 παιδιά (9 αγόρια και 11 κορίτσια) από 7

δημοτικά σχολεία του Καναδά. Η μελέτη αναφέρεται στην αξία της παρατήρησης στις ατομικές εργασίες των μικρών παιδιών (Lewis, 2001). Αξιοποιεί τα ιχνογραφήματα των παιδιών και αναδεικνύει τη σημασία της ανάπτυξης δεξιοτήτων οπτικού γραμματισμού.

Με τα επίπεδα κατανόησης της εικόνας και την οργάνωση της οπτικής πληροφορίας, ως μια ικανότητα της οπτικής αντίληψης των παιδιών, ηλικίας 3-7 ετών, ασχολήθηκε η έρευνα του Xinyu Yu (2007). Με δεδομένο ότι το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο αφηγείται ιστορίες μέσα από τον συνδυασμό κειμένων και εικόνων, ο Xinyu επιχείρησε να αποδείξει πως η αλληλεπίδραση των παιδιών με το εικονογραφημένο βιβλίο σχετίζεται με την οπτική τους αντίληψη. Έχοντας ως θεωρητικό υπόβαθρο τη θεωρία του Panofsky (1993), σύμφωνα με την οποία ένα έργο τέχνης ερμηνεύεται σε τρία επίπεδα (προ-εικονογραφικό, εικονογραφικό, εικονολογικό επίπεδο), διερευνήθηκε ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν την εικόνα του βιβλίου, ως ένα έργο τέχνης. Το μεθοδολογικό εργαλείο ήταν οι ομαδικές και οι ατομικές συζητήσεις καθώς και οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις, με τη χρήση ερωτηματολογίου.

Τα ερωτήματα βασίστηκαν στο σχήμα *Ποιος; Πού; Πότε; Πώς; Τι; και Γιατί;* της Jørgensen (2003) (Παράρτημα 3), που αποτέλεσε επέκταση της θεωρίας του Panofsky (1993). Οι απαντήσεις των παιδιών που σχετίζονταν με την εικονογράφηση, κωδικοποιήθηκαν σε τρεις κατηγορίες, α) απευθείας αναφορές στο κείμενο ή τις εικόνες β) διακειμενικές συνδέσεις, εικασίες και συμπεράσματα γ) προσωπικές απόψεις για το βιβλίο και τις εικόνες, λεκτικές εκφράσεις του τύπου “δεν ξέρω”, “δεν είμαι σίγουρος” καθώς επίσης και μη λεκτικές αντιδράσεις. Αποδείχτηκε ότι το επίπεδο ερμηνείας και νοηματοδότησης του κειμένου από τα παιδιά, μέσα από την αξιοποίηση και ερμηνεία της εικόνας, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ηλικία των παιδιών. Επίσης, διαπιστώθηκε πως οι ανταποκρίσεις των παιδιών, με βάση το “Πλαίσιο Ανάλυσης των επιπέδων κατανόησης των εικόνων” της Jørgensen (2003), κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο, από το α’ επίπεδο (προεικονολογικής περιγραφής) ως το β’ επίπεδο (εικονογραφικής ανάλυσης), λόγω της μικρής τους ηλικίας και μόνο ένα παιδί κατάκτησε το γ’ επίπεδο (εικονολογικής ερμηνείας) (Παράρτημα 6).

Τις ανταποκρίσεις των παιδιών, που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασής τους με τρία εικονογραφημένα παιδικά βιβλία, ανέλυσε η έρευνα των Serafini & Ladd (2008). Τα εμπειρικά δεδομένα έδειξαν πως οι απαντήσεις που έδιναν τα παιδιά, στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν την ιστορία του βιβλίου,

ήταν κυριολεκτικές (ονομασία των στοιχείων της εικόνας, άμεση κειμενική αναφορά) και ερμηνευτικές (διακειμενικές συνδέσεις, προσωπικές εμπειρίες, εικασίες, ερωτήσεις και συμπεράσματα). Παράλληλα, διαπιστώθηκε μια υπερίσχυση των κυριολεκτικών ανταποκρίσεων των παιδιών έναντι των ερμηνευτικών. Φάνηκε πως ο α) τρόπος παρουσίασης των βιβλίων στην τάξη (αρχικά μόνο οι εικόνες, ύστερα μόνο το κείμενο και στο τέλος το κείμενο σε συνδυασμό με τις εικόνες), β) ο χρόνος που αφιέρωνε η εκπαιδευτικός για την επεξεργασία του κάθε βιβλίου και γ) ο τύπος των ερωτήσεων της εκπαιδευτικού προς τα παιδιά επηρέαζαν και τους τύπους ανταποκρίσεων των παιδιών.

Το ίδιο αντικείμενο διερεύνησης είχε και η έρευνα της Thomas (2010), στην οποία συμμετείχαν 6 παιδιά -2 κορίτσια και 4 αγόρια- της Β΄ δημοτικού. Τα δεδομένα προήλθαν από τις ομαδικές συζητήσεις των παιδιών, τις ατομικές συνεντεύξεις και τις προφορικές αφηγήσεις παιδικών εικονογραφημένων ιστοριών. Και σ' αυτή την έρευνα οι ανταποκρίσεις των παιδιών αφορούσαν προσωπικές, προγνωστικές και συναισθηματικές διασυνδέσεις, που αντικατοπτρίζουν την προσπάθεια των παιδιών να νοηματοδοτήσουν τα κείμενα παιδικών εικονογραφημένων βιβλίων.

Στον ουσιαστικό ρόλο που μπορεί να παίξει η εικονογράφιση ενός παιδικού λογοτεχνικού βιβλίου για τον εννοούμενο αναγνώστη/θεατή/αφηγητή αναφέρεται και ο Nodelman (1988, 1991, 2009). Κάνοντας χρήση τη θεωρία της Αισθητικής Ανταπόκρισης του Iser (1974, 1978), επιχειρεί να αναλύσει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται κατανοητή μια εικόνα από τον εννοούμενο θεατή σε αντιστοιχία με τον τρόπο που γίνεται κατανοητό ένα λογοτεχνικό κείμενο από τον εννοούμενο αναγνώστη. Υποστηρίζει πως η κατανόηση μιας εικόνας προϋποθέτει έναν θεατή, που να είναι γνώστης κάποιων συμβάσεων και συμφραζομένων. Η εκμάθηση της ανάγνωσης και της κατανόησης των εικόνων από το παιδί/θεατή είναι δυνατή, αρκεί να γίνει κατανοητό ότι απαιτούνται από το παιδί κάποιες δεξιότητες, οι οποίες είναι διαφορετικές από αυτές που απαιτούνται για την κατανόηση του κειμένου. Το θεωρητικό αυτό μοντέλο του Nodelman (1988, 1991, 2009), το οποίο δεν έχει αξιοποιηθεί ερευνητικά στην Ελλάδα επιχειρεί να αναδείξει η παρούσα εργασία.

Αναφορικά με το φύλο, στην έρευνα των Arizpe & Styles (2003), στην οποία συμμετείχαν 84 παιδιά, ηλικίας 4-11 ετών, διαπιστώθηκε πως ο τρόπος με τον οποίο τα κορίτσια προσέγγιζαν τις εικόνες ενός βιβλίου ήταν διαφορετικός από εκείνον των

αγοριών. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι τα αγόρια ήταν λιγότερο πρόθυμα απ' ό τι τα κορίτσια στην αναζήτηση της πληροφορίας μέσα από τις εικόνες.

3.3. Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της ικανότητας των παιδιών της Α΄ δημοτικού να νοηματοδοτούν το κείμενο ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου μέσα από τις εικόνες του.

Ειδικότερα, η παρούσα έρευνα επιδιώκει να διαπιστώσει:

- Εάν τα παιδιά αξιοποιούν τις εικόνες ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου για τη νοηματοδότηση του κειμένου και σε ποιο βαθμό
- Εάν τα παιδιά καλύπτουν τα “νοηματικά κενά” του κειμένου ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου και με ποιο τρόπο
- Εάν τα παιδιά, μετά την εκπαιδευτική παρέμβαση της ερευνήτριας, οδηγούνται σε ένα ανώτερο επίπεδο κατανόησης του κειμένου ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου
- Εάν το φύλο επηρεάζει τον τρόπο που τα παιδιά αξιοποιούν τις εικόνες ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου για τη νοηματοδότηση του κειμένου

Δεύτερο Μέρος: Ερευνητική διαδικασία

Κεφάλαιο 1^ο

Μέθοδος

1.1. Ερευνητική μέθοδος

Τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται στις κοινωνικές επιστήμες ένας συνδυασμός ερευνητικών μεθόδων, για τη συγκέντρωση τόσο ποιοτικών όσο και ποσοτικών δεδομένων. Η μεικτή μέθοδος ενισχύει την έρευνα, αφού αποτελεί μία “πολυμεθοδική” προσέγγιση, η οποία δίνει τη δυνατότητα της “τριγωνοποίησης” των δεδομένων και διασφαλίζει την εγκυρότητα, την αξιοπιστία, την αντιπροσωπευτικότητα και τη γενίκευση των αποτελεσμάτων (Cohen & Manion, 1997. Cohen, Manion & Morisson, 2008. Creswell, 2003, 2011. Creswell & Plano Clark, 2007. Ιωσηφίδης, 2008. Mason, 2003. Παρασκευόπουλος, 1993. Willig, 2015).

Κατά τον ερευνητικό σχεδιασμό μεικτών μεθόδων συγκεντρώνονται, αναλύονται και “αναμειγνύονται”, ενοποιούνται και συνδυάζονται ποσοτικές και ποιοτικές έρευνες και μέθοδοι σε μια μελέτη με στόχο την κατανόηση ενός ερευνητικού προβλήματος (Creswell & Plano Clark, 2007). Μέσα από τη χρήση ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων εξασφαλίζεται η καλύτερη κατανόηση του προβλήματος και των ερωτημάτων της έρευνας, από ό,τι θα πετύχαινε κάθε μία μέθοδος ξεχωριστά. Σύμφωνα με τους Brewer και Hunter (1989) πρόκειται για μια “προσέγγιση έρευνας αιτιολόγησης” (Brewer & Hunter, 1989: 28).

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια έρευνα μεικτών μεθόδων, ποσοτικών και ποιοτικών, με στόχο την πραγματοποίηση της τριγωνοποίησης των δεδομένων της. Μέσα από τη διεξαγωγή ενός ημι-πειράματος (ποσοτική έρευνα) αξιοποιούνται τα δεδομένα που προκύπτουν από την εφαρμογή της μεθόδου της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης (ποιοτική έρευνα) για την ανάλυση και ερμηνεία των κειμένων που προέρχονται από τις μετεγγραφές των ημιδομημένων συνεντεύξεων, τα οποία στη συνέχεια υπόκεινται σε στατιστική ανάλυση (ποσοτική έρευνα). Τέλος, με στόχο την τεκμηρίωση και την επαλήθευση των αποτελεσμάτων της έρευνας επιλέχτηκε η συμμετοχική παρατήρηση, ως μέθοδος συλλογής ποιοτικών δεδομένων (ποιοτική έρευνα) για τον εντοπισμό των ρητών και άρρητων κανόνων συμπεριφοράς των παιδιών της συγκεκριμένης τάξης (Creswell, 2011. Cohen & Manion, 1997. Robson, 2007. Willig, 2015).

1.2. Ερευνητικά εργαλεία

Ένα από τα βασικότερα εργαλεία συλλογής ποιοτικών δεδομένων που χρησιμοποιούνται στην κοινωνική έρευνα είναι η συνέντευξη (Creswell, 2011. Cohen & Manion, 1997. Willig, 2015). Πρόκειται για τη συζήτηση που αναπτύσσεται μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων, η οποία ξεκινά με τον συνεντευκτή, με στόχο την συγκέντρωση πληροφοριών που σχετίζονται με την έρευνα, και “επικεντρώνεται από αυτόν σε περιεχόμενο καθορισμένο από τους στόχους της έρευνας, με συστηματική περιγραφή, πρόβλεψη και ερμηνεία” (Cannell & Kahn 1968: 572). Ωστόσο, αποτελεί μια κοινωνική και διαπροσωπική συνάντηση (Kvale, 1996). Στόχος του αποτελεσματικού ερευνητή δεν είναι μόνο η συγκέντρωση δεδομένων, αλλά η δημιουργία κατάλληλης ατμόσφαιρας που θα επιτρέψει στον συνεντευξιζόμενο να νιώσει ασφαλής και να μιλήσει ελεύθερα (Cohen & Manion, 1997).

Ανάλογα με τον βαθμό δόμησης ή τυποποίησης της συνέντευξης από τον ερευνητή, οι συνεντεύξεις μπορεί να ποικίλλουν από την α) “τυπική” ή “δομημένη” συνέντευξη, κατά την οποία τίθενται αυστηρά προκαθορισμένες ερωτήσεις από τον συνεντευκτή, β) την “ημιδομημένη”, στην οποία ο συνεντευκτής μπορεί να τροποποιήσει την αλληλουχία των ερωτήσεων, να αλλάξει τη διατύπωση, να προσθέσει ερωτήσεις κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, εφόσον ο ίδιος το κρίνει απαραίτητο, γ) την “απόλυτα άτυπη” συνέντευξη, όπου ο συνεντευκτής, αναπτύσσει μια ελεύθερη συζήτηση και χρησιμοποιεί ορισμένα κλειδιά-θέματα, αντί ενός συγκεκριμένου ερωτηματολογίου, και τέλος δ) τη “μη κατευθυνόμενη” συνέντευξη, όπου κυρίαρχο ρόλο στη συνέντευξη παίζει ο συμμετέχων στην έρευνα, ο οποίος καλείται να μιλήσει ή να τοποθετηθεί ελεύθερα σύμφωνα με τους δικούς του όρους (Cohen & Manion, 1997).

Η πιο διαδεδομένη μέθοδος συλλογής ποιοτικών δεδομένων είναι η ημιδομημένη συνέντευξη. Σύμφωνα με τη Willig (2015), δύο είναι οι λόγοι που εξηγούν την προτίμησή της από τους ερευνητές. Πρώτον, επειδή τα δεδομένα της μπορούν να αναλυθούν με διάφορους τρόπους και επομένως, αποτελεί μια μέθοδο, η οποία είναι συμβατή με πολλές μεθόδους ανάλυσης δεδομένων (ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση, ανάλυση λόγου, θεμελιωμένη θεωρία). Και δεύτερον, επειδή είναι πιο εύκολος ο προγραμματισμός της, χωρίς αυτό να σημαίνει πως η διαδικασία διεξαγωγής στο σύνολό της είναι ευκολότερη από άλλες μορφές συλλογής ποιοτικών δεδομένων.

Ωστόσο, “συστατικό στοιχείο πολλών ερευνητικών δραστηριοτήτων” αποτελεί και η παρατήρηση (Willig, 2015: 100). Σύμφωνα με τη Willig (2015), δεν είναι δυνατή η πραγματοποίηση καμιάς έρευνας χωρίς τη διεξαγωγή κάποιας μορφής παρατήρησης. Ο Flick (1998) προτείνει πέντε κριτήρια, σύμφωνα με τα οποία καθορίζεται το είδος της παρατήρησης και εξετάζει κατά πόσο η παρατήρηση α) διεξάγεται σε φυσικό περιβάλλον β) είναι συγκαλυμμένη γ) συστηματική (ή τυποποιημένη) δ) συμμετέχει και ο παρατηρητής σε κάποια δραστηριότητα (συμμετοχική) ε) περιλαμβάνει αυτοπαρατήρηση. Το είδος της μεθόδου παρατήρησης, που επιλέχτηκε στην παρούσα έρευνα είναι η συμμετοχική παρατήρηση.

1.3. Επιλογή ερευνητικής μεθόδου: ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση

Επιλογή ερευνητικών εργαλείων: α) ατομική ημιδομημένη συνέντευξη β) συμμετοχική παρατήρηση

Στο πλαίσιο μιας καλά σχεδιασμένης έρευνας ποιοτικής μεθοδολογίας, η ερευνητική μέθοδος “πρέπει να είναι κατάλληλη για το ερευνητικό ερώτημα και η μέθοδος συλλογής δεδομένων πρέπει να παράγει δεδομένα που είναι κατάλληλα για τη μέθοδο ανάλυσης” (Willig, 2015: 91). Με δεδομένο το κριτήριο αυτό επιλέχτηκε η μέθοδος της ερμηνευτικής φαινομενολογικής έρευνας (ΕΦΑ) (Smith, 1997) ως η καταλληλότερη μέθοδος ανάλυσης του περιεχομένου των ατομικών ημιδομημένων συνεντεύξεων της παρούσας έρευνας. Η μέθοδος αυτή, επιτρέπει στην ερευνήτρια να εισχωρήσει στον βίοκοσμο των συμμετεχόντων, να διερευνήσει την εμπειρία τους και να ξεδιπλώσει το νόημα που κρύβεται στις περιγραφές τους (Willig, 2015).

Η επιλογή της ατομικής ημιδομημένης συνέντευξης, έγινε με κριτήριο το πλεονέκτημα που παρουσιάζει το εν λόγω ερευνητικό εργαλείο, καθώς επιτρέπει μεγαλύτερο βάθος συγκριτικά με άλλα εργαλεία συλλογής δεδομένων, που αφορούν την ανίχνευση των προσωπικών απόψεων, σκέψεων και αντιλήψεων των συμμετεχόντων (Cohen & Manion, 1997). Πρόκειται για μια οργανωμένη διαδικασία, η οποία απαιτεί κατάλληλη προετοιμασία και σχεδιασμό αναφορικά με την επιλογή και τον τρόπο προσέλευσης των συμμετεχόντων από τον ερευνητή, τη διαδικασία ηχογράφησης και απομαγνητοφώνησης των συνεντεύξεων, το στίλ και τον οδηγό της συνέντευξης, σύμφωνα με τον οποίο προσδιορίζεται ο αριθμός και το είδος των ερωτήσεων που θα κληθούν να απαντήσουν οι συνεντευξιαζόμενοι (Willig, 2015).

Κατά τον σχεδιασμό της χρήσης και λειτουργίας του εν λόγω ερευνητικού εργαλείου κρίθηκε απαραίτητη η δημιουργία ενός “σκελετού” των ερωτήσεων, με βάση το ταξινομικό σχήμα της Jørgensen (2003) (Παράρτημα 3), που περιγράφηκε παραπάνω, και αξιοποιήθηκαν οι έννοιες της “προτροπής” και του “ελέγχου”. Μέσω του ελέγχου διασαφηνίζονται από την ερευνήτρια κάποιες ερωτήσεις ή ζητήματα, ενώ μέσω της προτροπής της παρέχεται η δυνατότητα να ζητήσει από τον συνεντευξιζόμενο να επεκταθεί, να προσθέσει, να αναλύσει και να διασαφηνίσει την απάντησή του. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να διεξαχθεί μία σε βάθος συζήτηση που να διαπνέεται από μεστότητα και λεπτομέρεια, ειλικρίνεια και σεβασμό (Cohen, Manion, & Morrison, 2008).

Τέλος, η επιλογή της συστηματικής παρατήρησης ως εργαλείο συλλογής δεδομένων σχετικά με τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων, έγινε με κριτήριο τη δυνατότητα της εν λόγω μεθόδου να διεξάγεται σε φυσικά περιβάλλοντα (π.χ. την τάξη ενός σχολείου) και να περιλαμβάνει ένα είδος αναστοχαστικότητας, με την έννοια ότι “προϋποθέτει κάποιο βαθμό επίγνωσης σχετικά με τη συμβολή του ερευνητή στην κατασκευή των νοημάτων καθ’ όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας” (Willig, 2015: 50).

Η ανάλυση/ερμηνεία των δεδομένων ξεκίνησε μετά την ολοκλήρωση των μετεγγραφών των ημιδομημένων συνεντεύξεων. Κατά τη διαδικασία της ανάλυσης των μεταγραμμένων κειμένων, εφαρμόστηκαν τα στάδια ανάλυσης που περιγράφει ο Smith (1995b), θεμελιωτής της προσέγγισης της ΕΦΑ. Κατά το *α’ στάδιο*, η ερευνήτρια πραγματοποίησε πολλαπλές αναγνώσεις των απομαγνητοφωνημένων κειμένων και κράτησε σημειώσεις πάνω σε *ευρύτερα θέματα* χωρίς συγκεκριμένη εστίαση, καταγράφοντας στο περιθώριο του κειμένου τους δικούς της συνειρμούς. Πρόκειται για περιγραφικά (π.χ. δήλωση του τόπου), γλωσσικά (π.χ. περιγραφή του περιβάλλοντος/σκηνικού με τη χρήση κατάλληλων ουσιαστικών και επιθέτων) ή εννοιολογικά σχόλια (π.χ. κατανόηση της συναισθηματικής κατάστασης του ήρωα/βίωμα), ως μια πρώτη προσπάθεια της ερευνήτριας να κατανοήσει το νόημα που αποδίδεται σε γεγονότα και εμπειρίες των ίδιων των συμμετεχόντων (Willig, 2015).

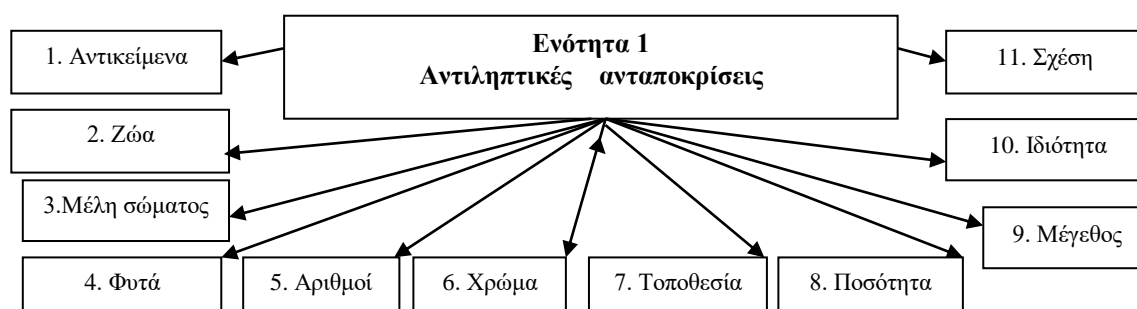
Ακολούθησε ο εντοπισμός και η ονομασία των *αναδυόμενων θεμάτων* που προέκυψαν για κάθε τμήμα του κειμένου (*β’ στάδιο*). Η ερευνήτρια μέσα από μια πιο συστηματική ανάγνωση και δουλεύοντας το κείμενο σειρά προς σειρά κατέγραψε στο άλλο περιθώριο του κειμένου τις ετικέτες των θεμάτων, φροντίζοντας να είναι

εννοιολογικές και “να συλλαμβάνουν κάτι από την ουσιώδη ποιότητα όσων το κείμενο αναπαριστά” (Willig, 2015: 221). Αναλύοντας τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων αναδύθηκαν ετικέτες θεμάτων (π.χ. τοποθεσία, μέλη του σώματος, σχέση, δραστηριότητα, βίωμα, περιβάλλον/σκηνικό) που προσδιόριζαν τον τύπο της ανταπόκρισης των παιδιών και αντανάκλυναν τα χαρακτηριστικά των εικόνων στα οποία εστίαζαν ως θεατές. Έτσι, τα παιδιά λεξικοποιώντας τις εικόνες επιχειρούσαν να τις “διαβάσουν” αντλώντας από το δικό του απόθεμα πληροφοριών (Nodelman, 2009). Συγκεκριμένα, αρχικά αναδύθηκαν 25 ετικέτες θεμάτων, ενώ μετά και την τελευταία ανάγνωση των κειμένων απόμειναν 20.

Στο γ' στάδιο οργανώθηκαν από την ερευνήτρια τα θέματα σε συστάδες, σχηματίζοντας φυσικές ενότητες μεταξύ τους, σε μια προσπάθεια να συγκροτηθούν ενότητες με νόημα και να αποκτήσει δομή η ανάλυση. Συγκεκριμένα, συγκροτήθηκαν τρεις ενότητες θεμάτων, οι οποίες αντικατοπτρίζουν τις τρεις κατηγορίες νοήματος που χρησιμοποίησαν τα παιδιά στις αφηγήσεις τους, αξιοποιώντας μόνο την εικονογράφηση και εστιάζοντας, σύμφωνα με το “Σχήμα κωδικοποίησης” της Jørgensen (2003) (Παράρτημα 4 & 5), σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των εικόνων για τη νοηματοδότηση του κειμένου των δύο επιλεγμένων βιβλίων (αντιληπτικά, ερμηνευτικά, αντιδραστικά).

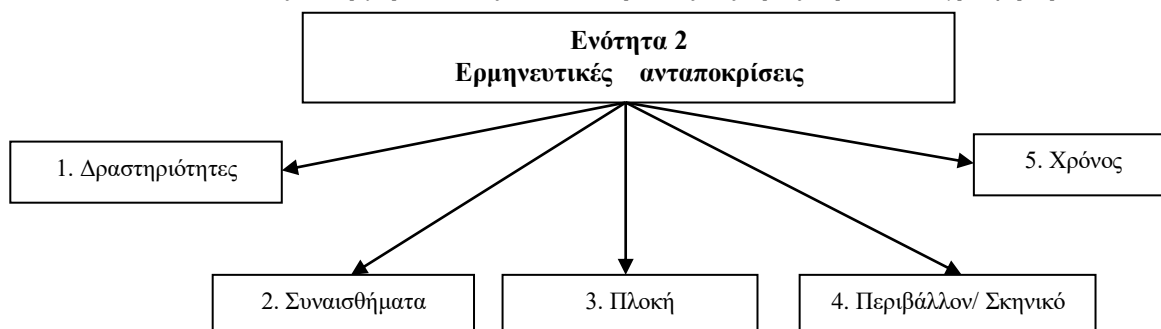
Αναλυτικότερα, τα θέματα “Αντικείμενα”, “Ζώα”, “Μέλη του σώματος”, “Φυτά”, “Αριθμοί”, “Χρώμα”, “Τοποθεσία”, “Ποσότητα”, “Μέγεθος”, “Ιδιότητα”, “Σχέση” που εντοπίστηκαν στις αφηγήσεις των παιδιών, ως αποτέλεσμα της απευθείας αναγνώρισης και αναφοράς των παιδιών σε οπτικά στοιχεία των εικόνων σχημάτισαν την ενότητα “Αντιληπτικές ανταποκρίσεις” (Πίνακας 1) και αντανάκλυναν το α' επίπεδο κατανόησης των εικόνων, σύμφωνα με το “Πλαίσιο Ανάλυσης των επιπέδων κατανόησης των εικόνων” της Jørgensen (2003) (Παράρτημα 6).

Πίνακας 1. Αντιληπτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση

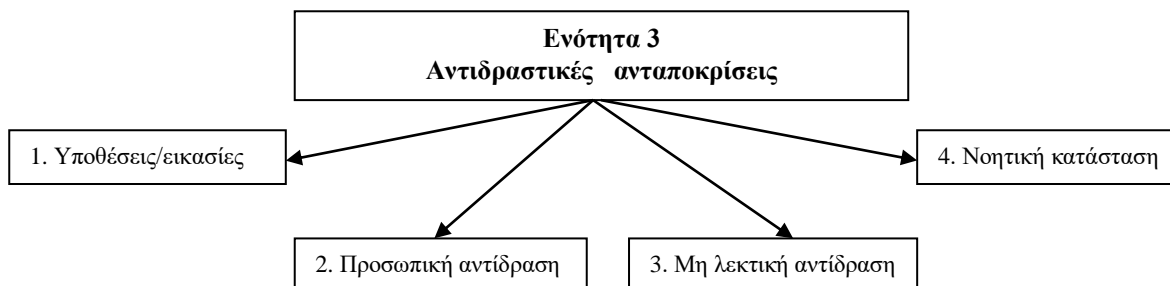
Τα θέματα “Δραστηριότητες” “Συναισθήματα”, “Πλοκή”, “Περιβάλλον/Σκηνικό”, και “Χρόνος” που εντοπίστηκαν ως μια βαθύτερη προσπάθεια ερμηνείας των εικόνων από τα παιδιά συγκρότησαν την ενότητα “Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις” και ανατακλούν το β’ επίπεδο κατανόησης των εικόνων (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση

Τέλος, τα θέματα “Προσωπική αντίδραση” (σχόλια για το βιβλίο ή την εικόνα), “Μη Λεκτική αντίδραση” (μη φραστικά σήματα, όπως χειρονομίες ή εκφράσεις του προσώπου και του σώματος, γέλιο κτλ. που εκφράζουν το περιεχόμενο των εικόνων) και “Νοητική κατάσταση” (λεκτικές εκφράσεις της γνωστικής κατάστασης του συμμετέχοντα του τύπου, “δεν ξέρω”, “δεν είμαι σίγουρος/η”, “θα ήθελα πολύ να ξέρω”) σχημάτισαν την Ενότητα “Αντιδραστικές ανταποκρίσεις” και αντικατοπτρίζουν το γ’ το επίπεδο κατανόησης των εικόνων (Πίνακας 3) με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της Jørgensen (2003).

Πίνακας 3. Αντιδραστικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση

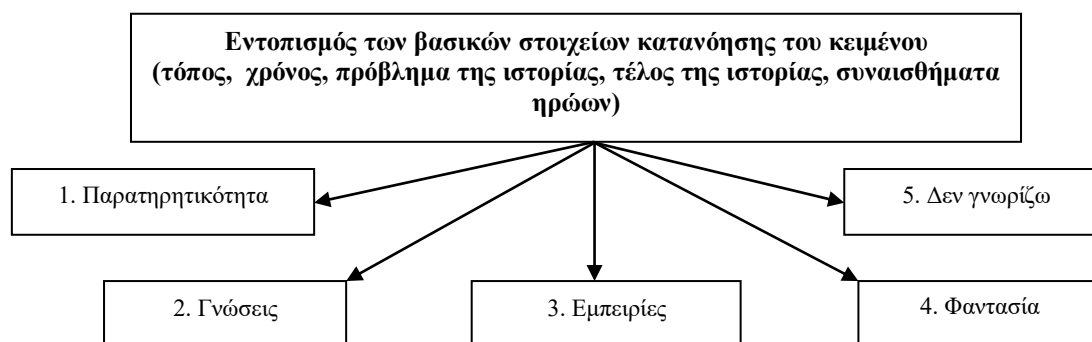

Τέλος, το δ’ και τελευταίο στάδιο της ανάλυσης περιλαμβάνει τη δημιουργία περιληπτικών πινάκων από την ερευνήτρια με στόχο την απόκτηση μιας ξεκάθαρης και συστηματικής εικόνας των θεμάτων. Παράλληλα, μέσα από την ανάλυση των

απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων των παιδιών διαπιστώθηκε ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά/θεατές καλύπτουν τα “νοηματικά κενά” ή “χάσματα απροσδιοριστίας” της εικονογράφησης του βιβλίου σε αντιστοιχία με τον τρόπο που γίνεται κατανοητό ένα λογοτεχνικό κείμενο από τον αναγνώστη σύμφωνα με τη θεωρία της Αισθητικής Ανταπόκρισης Iser (1974, 1978). Με βάση την άποψη αυτή βρέθηκε πως το παιδί/θεατής γνωρίζοντας τις εικονιστικές συμβάσεις και τα συμφραζόμενα με τα οποία επιχειρεί να καλύψει αυτά τα κενά, νοηματοδοτεί το κείμενο του εικονογραφημένου βιβλίου, βοηθούμενος από την παρατηρητικότητα και τα δικά του αποθέματα πληροφοριών που διαθέτει (Nodelman, 2009). Σε μια περαιτέρω ανάλυση και αξιολόγηση των δεδομένων που προέκυψαν σε προηγούμενη φάση της έρευνας, βρέθηκε πως τα παιδιά εντόπιζαν τα βασικά στοιχεία κατανόησης του κειμένου, και συγκεκριμένα τον τόπο, τον χρόνο, το πρόβλημα της ιστορίας, το τέλος της ιστορίας και τα συναισθήματα ηρώων (Morrow, 1985) με βάση την παρατηρητικότητά τους, τις γνώσεις, τις εμπειρίες και τη φαντασία τους (Nodelman, 1988, 1991, 2009). Ωστόσο, βρέθηκαν και παιδιά που δεν κατάφεραν να εντοπίσουν κάποια από τα προαναφερόμενα στοιχεία και η απάντησή τους καταγράφηκε ως “Δεν γνωρίζω” (Σχήμα, 4).

Σχήμα 4. Εντοπισμός των βασικών στοιχείων κατανόησης του κειμένου

1.4. Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν οι 36 μαθητές/τριες των δύο τμημάτων της Α΄ τάξης ενός δημόσιου δημοτικού σχολείου του πολεοδομικού συγκροτήματος της πόλης της Λάρισας, στο οποίο η ερευνήτρια αποτελεί μέλος του συλλόγου διδασκόντων. Αναλυτικότερα, συμμετείχαν 15 παιδιά από το Α1 τμήμα (9 αγόρια και 6 κορίτσια) και 21 παιδιά από το Α2 (10 αγόρια και 11 κορίτσια). Από αυτά 35 ήταν ελληνικής καταγωγής και 1 αλβανικής. Όσα παιδιά συμμετείχαν στην έρευνα

προέρχονταν από όλα τα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Για τη διεξαγωγή της προκαταρκτικής (πilotικής) έρευνας συμμετείχαν και άλλα 4 παιδιά ανεβάζοντας τον αριθμό του δείγματος στα 40 παιδιά. Τα παιδιά αυτά (3 κορίτσια και 1 αγόρι), προέρχονταν από τα δύο τμήματα της Α' τάξης του σχολείου που συστεγάζεται με την σχολική μονάδα, στην οποία διεξήχθη η κύρια έρευνα.

Προκειμένου τα 36 παιδιά και των δύο τμημάτων να εξομοιωθούν ως προς το φύλο, χωρίστηκαν σε δύο ομάδες (ομάδα ελέγχου και πειραματική ομάδα) με τη μέθοδο της τυχαιοποίησης (Creswell, 2011). Έτσι, προέκυψαν δύο νέες ομάδες. Και στις δύο ομάδες συμμετείχαν 18 παιδιά. Αναλυτικότερα, στην πρώτη ομάδα (ελέγχου), συμμετείχαν 10 αγόρια και 8 κορίτσια, ενώ στη δεύτερη (πειραματική), 9 αγόρια και 9 κορίτσια.

1.5. Επιλογή και παρουσίαση του υλικού της έρευνας

Η επιλογή του υλικού της έρευνας έγινε μετά από μία ενδελεχή βιβλιογραφική ανασκόπηση ερευνών που αφορούν το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο και αφού λήφθηκαν υπόψη οι απόψεις των θεωρητικών για την εικονογράφηση και τον ρόλο που αυτή διαδραματίζει στη νοηματοδότηση του κειμένου εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων (Γιαννικοπούλου, 2008. Doonan, 1991. Driggs-Wolfenbarger & Sipe, 2007. Hunt, 1991. Κανατσούλη, 2006. Luckens, 1995. Lewis, 1996b. Nikolajeva & Scott, 2001. Nodelman, 2009. Τσιλιμένη, 2007).

Πιο συγκεκριμένα, η επιλογή των βιβλίων έγινε με βάση κάποιες θεωρίες, οι οποίες αναδεικνύουν την πολυσυστηματική φύση των εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων και υποστηρίζουν πως το κειμενικό νόημα αποτελεί συνισταμένη δύο διαφορετικών σημειολογικών συστημάτων, της εικόνας και του κειμένου (Lewis, 1996). Ειδικότερα, λήφθηκε σοβαρά υπόψη η σημειωτική θεωρία της διαμεσολάβησης του κειμένου από την εικόνα (Sipe, 1998) καθώς επίσης το θεωρητικό πλαίσιο των Nikolajeva & Scott (2001), το οποίο περιγράφει την αλληλεπίδραση εικόνας και κειμένου σύμφωνα με το ταξινομικό σχήμα της αντιπαράθεσης.

Συμπερασματικά, η επιλογή των εικονογραφημένων βιβλίων της έρευνας έγινε με βάση ορισμένα κριτήρια, που σχετίζονται με την ηλικία του κοινού στο οποίο απευθύνονται, την παρουσία και τον ρόλο των εικόνων, το είδος της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ του κειμένου και των εικόνων, καθώς επίσης, την πειστικότητα και αυθεντικότητα της ιστορίας. Επιπλέον, τα επιλεγμένα βιβλία έπρεπε

να διακρίνονται από τα εξής χαρακτηριστικά: α) συνοπτικό και σαφές περιεχόμενο β) περιορισμένο αριθμό εννοιών γ) ευθύ και απλό τρόπο γραφής (Owens & Nowell, 2001).

Ιδιαίτερη, όμως επιρροή στην επιλογή των βιβλίων της έρευνας άσκησαν οι απόψεις του Nodelman (1988, 1991, 2009) αναφορικά με την “ειρωνική” σχέση εικόνας και κειμένου, τη λειτουργία της εικόνων, και τα είδη των πληροφοριών που μεταφέρουν. Ο Nodelman (1988, 1991, 2009) συνόψισε τις ιδέες του σε ένα θεωρητικό μοντέλο και επικεντρώθηκε στον ρόλο του εννοούμενου θεατή, ο οποίος καλείται να καλύψει τα “νοηματικά κενά” του κειμένου μέσα από την εικονογράφηση, βοηθούμενος από τις πρότερες γνώσεις, τις εμπειρίες και τη φαντασία του, σε αντιστοιχία με τον εννοούμενο αναγνώστη που περιγράφεται στη θεωρία της αισθητικής ανταπόκρισης του Iser (1974, 1978). Έτσι, δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην αναζήτηση βιβλίων με “αντιφατική”, “ειρωνική” σχέση μεταξύ εικόνας και κειμένου (Nikolajeva & Scott, 2001. Nodelman, 1988, 2009), καθώς η αντίφαση μεταξύ εικόνας και κειμένου αποτελεί μια προκλητική διανοητική εμπειρία για τα παιδιά (Arizpe & Styles, 2003) και παρέχει μία υψηλού επιπέδου ενότητα στο βιβλίο, η οποία αυξάνει και τα επίπεδα της αισθητικής απόλαυσης του αναγνώστη/θεατή (Nodelman, 2009). Τέλος, απαραίτητη προϋπόθεση ήταν τα βιβλία να είναι άγνωστα στα παιδιά, να έχουν εκδοθεί προσφάτως και να έχουν κερδίσει ένα βραβείο λογοτεχνίας σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο.

Τα παραπάνω κριτήρια συγκεντρώνουν πολλά εικονογραφημένα βιβλία των οποίων οι δημιουργοί - συγγραφείς και εικονογράφοι - διακρίθηκαν και απόσπασαν ένα βραβείο “Caldecott” (Xinyu, 2007). Το βραβείο αυτό, το οποίο δίνεται κάθε χρόνο σε εικονογραφημένα παιδικά βιβλία που έχουν δημοσιευτεί στις Η.Π.Α, έχει μακρά ιστορία στη βράβευση της πιο ξεχωριστής και ιδιαίτερης εικονογράφησης. Τα δύο εικονογραφημένα παιδικά βιβλία “*Θέλω πίσω το καπέλο μου*” (2012) (εικόνα 1) και “*Αυτό δεν είναι το καπέλο μου*”(2015) (εικόνα 2) του βραβευμένου με τα βραβεία “Caldecott” και “Greenaway”⁴ συγγραφέα και εικονογράφου, Jon Klassen, φέρουν αυτά τα χαρακτηριστικά που περιγράφηκαν παραπάνω και πληρούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να αποτελέσουν το υλικό της παρούσας έρευνας.

⁴ Ο Jon Klassen κέρδισε το 2012, ταυτόχρονα, το μετάλλιο α) καλύτερης εικονογράφησης “Caldecott” αμερικανικής χορηγίας και β) καλύτερου σεναρίου “Greenaway” αγγλικής χορηγίας, για το βιβλίο του “I want my Hat Back”, στο οποίο είναι ο ίδιος συγγραφέας και εικονογράφος. Είναι ο πρώτος δημιουργός, ο οποίος κέρδισε και τα δύο βραβεία για την ίδια δουλειά. Το βιβλίο αυτό μαζί με το “This is not my hat” υπήρξαν στη λίστα των best sellers των New York Times για περισσότερες από 40 εβδομάδες και μεταφράστηκαν σε 22 γλώσσες, ξεπερνώντας τις 1.000.000 πωλήσεις (Wikipedia, 2012).

1.5.1 Περίληψη του περιεχομένου των επιλεγμένων βιβλίων

Τα δύο επιλεγμένα βιβλία για την έρευνα αποτελούν μέρος της τριλογίας του καπέλου (“The trilogy of the hat”)⁵ του Jon Klassen, με ήρωες ζώα (ψάρια ή ερπετά) με κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα ένα καπέλο. Στο “*Θέλω πίσω το καπέλο μου*” (2012), ο πρωταγωνιστής της ιστορίας είναι ένας ευγενικός αρκούδος, ο οποίος, όταν διαπιστώνει πως έχασε το κόκκινο καπέλο του, ρωτά τα ζώα του δάσους να του πουν αν το βρήκαν. Μόλις συναντά τον λαγό να φορά το καπέλο του και τον ρωτά αν το βρήκε, εκείνος παριστάνει τον ανήξερο και του μιλά με αγένεια. Έχοντας χάσει τις ελπίδες του πως θα το ξαναβρεί, ξαφνικά θυμάται πως το καπέλο που φορούσε ο λαγός ήταν το δικό του και τρέχει να τον ξαναβρεί. Το τέλος του βιβλίου είναι ανοιχτό και ο αναγνώστης μπροστά στη θέαση της τελευταίας σελίδας, όπου απεικονίζεται ο αρκούδος να φορά και πάλι το καπέλο του, καλείται να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα για τον τρόπο με τον οποίο ο αρκούδος πήρε πίσω το καπέλο από τον λαγό.

Στο β’ επιλεγμένο βιβλίο, με τον τίτλο “*Αυτό δεν είναι το καπέλο μου*” (2015), η ιστορία εκτυλίσσεται στον βυθό της θάλασσας. Ένα μικρό, σκανταλιάρικο ψαράκι, κλέβει το καπέλο μιας φάλαινας, αν και γνωρίζει πως δεν είναι σωστό να το κάνει, με την δικαιολογία πως στο ίδιο ταιριάζει καλύτερα. Είναι τόσο ύπουλο και αφελές που νομίζει ότι κανείς δεν το είδε εκτός από έναν κάβουρα. Ο κάβουρας του υπόσχεται ότι δεν θα το “μαρτυρήσει” στη φάλαινα, η οποία μόλις διαπιστώνει πως της έχουν κλέψει το καπέλο κολυμπάει γρήγορα για να το βρει. Σύμμαχός της είναι ο κάβουρας, ο οποίος χωρίς καμία αναστολή της δείχνει το μέρος με τα φύκια όπου κρύφτηκε το μικρό ψαράκι. Κι εδώ, όπως και στο προηγούμενο βιβλίο, ο αναγνώστης/θεατής καλείται να μαντέψει τον τρόπο με τον οποίο η φάλαινα πήρε το καπέλο της πίσω, αφήνοντας το τέλος “ανοιχτό” σε οποιαδήποτε εκδοχή.

---

⁵ “Η τριλογία του καπέλου” : 1. *Θέλω πίσω το καπέλο μου* 2. *Αυτό δεν είναι το καπέλο μου* 3. *Βρήκαμε ένα καπέλο*

Εικόνα 1

Εικόνα 2

1.6 Έρευνα

1.6.1 Προετοιμασία της έρευνας

Η κυρίως έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο. Ωστόσο, ο σχεδιασμός της είχε ξεκινήσει από τις αρχές του σχολικού έτους όταν η ερευνήτρια παρουσίασε στην υπεύθυνη καθηγήτρια, κ. Τασούλα Τσιλιμένη, τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα και κατέληξαν από κοινού στο θέμα της διπλωματικής. Έτσι, με στόχο την προετοιμασία και την εξοικείωση των παιδιών με το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, υλοποιήθηκε από τον Οκτώβριο του προηγούμενου σχολικού έτους, κοινό και για τα δύο τμήματα της Α' τάξης, πρόγραμμα φιλιανγνωσίας με τα παιδιά/συμμετέχοντες στην έρευνα, στα πλαίσια της Ευέλικτης Ζώνης. Επίσης, οργανώθηκαν πολλές δράσεις όπως, επισκέψεις σε βιβλιοθήκες της πόλης, παρακολουθήσεις και συμμετοχές σε παρουσιάσεις παιδικών εικονογραφημένων βιβλίων από αξιολόγους/ες συγγραφείς και εικονογράφους.

Παράλληλα, τα παιδιά είχαν τη ευκαιρία να επισκεφτούν πολλές φορές τη βιβλιοθήκη του σχολείου, η οποία αποτέλεσε τον χώρο διεξαγωγής της έρευνας και η οποία φιλοξενούσε πολλά εικονογραφημένα βιβλία. Έτσι, η έρευνα διεξήχθη με τέτοιο τρόπο ώστε να μην προκαλεί σύγχυση στα παιδιά και να συμφωνεί με την ομαλή διεξαγωγή του προγράμματος του σχολείου (Youngs, 2010).

Στην τάξη, επίσης, λειτούργησε δανειστική βιβλιοθήκη με βιβλία που έφερναν τα παιδιά από το σπίτι τους. Με τον τρόπο αυτό η ερευνήτρια εξασφάλιζε μία από τις βασικότερες προϋποθέσεις της επιτυχίας της διεξαγωγής της έρευνας που σχετιζόταν με τη βεβαιότητα ότι τα παιδιά δεν θα γνώριζαν τα επιλεγμένα βιβλία του J. Klassen (Arizpe & Styles, 2003). Προς επίρρωση του παραπάνω στόχου, η ερευνήτρια επέδειξε στα παιδιά μόνο το εξώφυλλο του βιβλίου *“Βρήκα ένα καπέλο”* (2016), το οποίο αποτελεί παραλλαγή του βιβλίου *“Θέλω πίσω το καπέλο μου”* (2012). Το βιβλίο αυτό, το οποίο αποτελεί μη δημοσιευμένη έκδοση, εκπονήθηκε από την ερευνήτρια κατά το γ' εξάμηνο σπουδών της στο παρόν μεταπτυχιακό πρόγραμμα και ήταν ενταγμένο στα πλαίσια του μαθήματος “Σχεδιασμός και αξιολόγηση έντυπου παιδαγωγικού υλικού” με διδάσκουσα την υπεύθυνη καθηγήτρια της παρούσας διπλωματικής, κ. Τσιλιμένη. Στα πλαίσια του μαθήματος αυτού παρουσιάστηκαν από τη διδάσκουσα τα νεωτερικά βιβλία του J. Klassen (2012, 2015), τα οποία έδωσαν το έναυσμα στην ερευνήτρια ώστε αυτά να αποτελέσουν το αντικείμενο μελέτης της παρούσας έρευνας.

Στην προετοιμασία της έρευνας εντάσσεται και η διεξαγωγή μιας προκαταρκτικής (πilotικής) έρευνας, τα αποτελέσματα της οποίας λήφθηκαν σοβαρά υπόψη για τον σχεδιασμό της κυρίως έρευνας. Αναλυτικότερα, το β' δεκαπενθήμερο του Μαρτίου επιλέχτηκε μια μικρή ομάδα (τεσσάρων παιδιών) (Bausell, 1994) από τον πληθυσμό του συστεγαζόμενου σχολείου φροντίζοντας να έχει περίπου τα ίδια χαρακτηριστικά με εκείνα του δείγματος και εφαρμόστηκε η εκπαιδευτική παρέμβαση. Στόχος ήταν μέσω του προκαταρκτικού ελέγχου να αξιολογηθούν τα ερευνητικά εργαλεία και η μεθοδολογία της έρευνας, να καταγραφούν τα συμπεράσματα και να αξιοποιηθούν για τον σχεδιασμό της κυρίως έρευνας. Κατά το μήνα αυτό, επίσης, συγκεντρώθηκαν τα έντυπα γραπτής συγκατάθεσης από τους γονείς/κηδεμόνες των παιδιών, οι οποίοι ήταν θετικοί και πολύ πρόθυμοι να συμμετέχουν τα παιδιά τους στην έρευνα.

Η διεξαγωγή της κυρίως έρευνας περιλάμβανε τέσσερις φάσεις. Συγκεκριμένα, η α' φάση αποτελούσε τον προέλεγχο (pre-test) της ημι-πειραματικής διαδικασίας για τα παιδιά της ομάδας ελέγχου. Η β' φάση ήταν ίδια με την α' αλλά αφορούσε τα παιδιά της πειραματικής ομάδας (pre-test). Κατά την γ' φάση εφαρμόστηκε η εκπαιδευτική παρέμβαση. Τέλος η δ' φάση αποτελούσε τον μετα-έλεγχο της ημι-πειραματικής διαδικασίας και αφορούσε μόνο τα παιδιά της πειραματικής ομάδας (meta-test).

Η συλλογή των ποιοτικών δεδομένων της κυρίως έρευνας έγινε μέσω των ατομικών ημιδομημένων συνεντεύξεων των παιδιών και εντάσσεται στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης, η οποία εφαρμόζεται για πρώτη φορά με τη μορφή έρευνας τόσο στον ελλαδικό χώρο, όσο και στο εξωτερικό. Έχει πειραματικό χαρακτήρα και υλοποιήθηκε με βάση τον σχεδιασμό ενός ημι-πειράματος. Αναλυτικότερα, μέσα από τη σύγκριση δύο ομάδων (ομάδα ελέγχου και πειραματική ομάδα), οι οποίες δεν ήταν εξισωμένες ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους (Creswell, 2011. Cohen, Manion & Morrison, 1997) αναζητήθηκε η σχέση αίτιου και αποτελέσματος μεταξύ της ανεξάρτητης (η εκπαιδευτική παρέμβαση) και της εξαρτημένης μεταβλητής (η νοηματοδότηση του κειμένου μέσω της εικονογράφησης). Επειδή, όμως, ένας από τους στόχους της έρευνας ήταν να διερευνηθεί εάν το φύλο (δεύτερη ανεξάρτητη μεταβλητή) επηρέαζε τον τρόπο που τα παιδιά αξιοποιούσαν την εικονογράφηση, προκειμένου να νοηματοδοτήσουν το κείμενο ενός εικονογραφημένου βιβλίου, τα άτομα και στις δύο ομάδες κατανεμήθηκαν ισομερώς ως προς το φύλο (Arizpe & Styles, 2003).

Κατόπιν συνεννόησης με τον διευθυντή και το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό που εμπλεκόταν στη διδασκαλία των παιδιών και των δύο τμημάτων της Α΄ τάξης του σχολείου, οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε ώρες και ημέρες της εβδομάδας, βάσει ενός σχεδιασμού που στόχο είχε να μην διαταραχθεί η ομαλή διεξαγωγή του ωρολογίου προγράμματος της τάξης. Η επιλογή της ατομικής συνέντευξης έγινε επειδή είχε παρατηρηθεί από την ερευνήτρια πως μερικά παιδιά δεν μπορούσαν να εκφραστούν ελεύθερα όταν βρίσκονταν στο πλαίσιο μιας ομάδας (Sipe, 2000).

Λαμβάνοντας υπόψη τις θέσεις των θεωρητικών ότι η εικόνα αποκτά τη δική της αυτονομία (Αναγνωστόπουλος, 2003), αφηγηματική δομή (Κανατσούλη, 1999. Τσιλιμένη, 2003) και συμβάλει στην αποκρυπτογράφηση του νοήματος του κειμένου (Γιαννικοπούλου, 2001. Κιτσαράς, 1993, 1995) αναλαμβάνοντας το ουσιαστικό βάρος της αφήγησης (Αποστολίδου, Καπλάνη & Χοντολίδου, 2000. Landes, 1985. Nodelman, 2009), καλύφθηκαν τα συνοδευτικά κείμενα καθώς και τα εξώφυλλα από τα δύο βιβλία του J. Klassen, προκειμένου να διερευνηθεί ο ρόλος της εικονογράφησης στη νοηματοδότηση του κειμένου. Για την καλύτερη οργάνωση των δεδομένων της έρευνας αποφασίστηκε τα δύο βιβλία να μη δίνονται με τυχαία σειρά στα παιδιά. Έτσι, η ερευνήτρια έδινε στο παιδί πρώτα το ένα βιβλίο του J. Klassen *“Αυτό δεν είναι το καπέλο μου”* και στη συνέχεια το δεύτερο με τον τίτλο *“Θέλω πίσω το καπέλο μου”*. Η σειρά με την οποία αποφασίστηκε να δοθούν τα βιβλία στα παιδιά ήταν τυχαία.

1.6.2 Κυρίως έρευνα

Η διεξαγωγή της κυρίως έρευνας ήταν συνολικής διάρκειας 23 ημερών και κάλυψε το χρονικό διάστημα από τις 24/4/2017 έως τις 17/5/2017. Αρχικά κλήθηκαν τα 18 παιδιά της ομάδας ελέγχου, τα οποία σύμφωνα με τον ερευνητικό σχεδιασμό δεν δέχτηκαν κανενός είδους παρέμβαση (Cohen & Manion, 1997. Creswell, 2011. Robson, 2007) (**α΄ φάση**). Η ερευνήτρια καλούσε κάθε παιδί ξεχωριστά για να του πάρει συνέντευξη στο πιο ήσυχο μέρος του σχολείου, τη βιβλιοθήκη, χώρος με τον οποίο τα παιδιά είχαν ήδη εξοικειωθεί. Καθόταν δίπλα στο παιδί, πίσω από έναν παιδικό πάγκο εργασίας. Το παιδί έπρεπε να αφηγηθεί την ιστορία πρώτα του ενός βιβλίου και στη συνέχεια του άλλου -μετά από ένα μικρό διάλειμμα δέκα λεπτών- κοιτώντας μόνο την εσωτερική εικονογράφηση.

Η συζήτηση ξεκινούσε πάντα με την ερώτηση παρότρυνσης της ερευνήτριας (Cohen & Manion, 1997. Robson, 2007), η οποία δινόταν με τη μορφή

διευκρινιστικών οδηγιών: “Από το βιβλίο που έχεις μπροστά σου έχουν καλυφθεί τα κείμενα και το εξώφυλλο. Εσύ θα παρατηρείς προσεκτικά τις εικόνες και θα μου λες την ιστορία του βιβλίου”. Στη συνέχεια, και με βάση την άποψη ότι ο θεατής λεξικοποιεί τις εικόνες με σκοπό την ανάγνωσή τους, αντλώντας από το δικό του απόθεμα πληροφοριών (Nodelman, 1988), το παιδί αναλάμβανε τον ρόλο του αφηγητή (Μιχαλοπούλου, 2009) επιχειρώντας να εκφράσει όχι μόνο αυτά που αναπαριστώνται στις εικόνες, αλλά και αυτά που υπονοούνται μέσα από την αλληλουχία των εικόνων (Rowe, 1996. Οικονομίδου, 2016), καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό τα “νοηματικά κενά” του κειμένου μέσα από την εικονογράφηση (Nodelman, 1988, 1991). Η αφήγηση του παιδιού μαγνητοφωνούνταν και μετά την ολοκλήρωσή της, επαναλαμβάνονταν η ίδια διαδικασία και με το δεύτερο βιβλίο. Η φάση αυτή αποτελούσε τον προ-έλεγχο (pre-test) της ημι-πειραματικής διαδικασίας (Cohen & Manion, 1997. Creswell, 2011. Robson, 2007).

Η εκπαιδευτική παρέμβαση εφαρμόστηκε στα παιδιά της πειραματικής ομάδας (**β’ φάση**) με στόχο να διερευνηθεί ο βαθμός κατανόησης των εικόνων μέσω της αφήγησης των ιστοριών των δύο βιβλίων και να καταγραφούν οι ανταποκρίσεις τους και ο τρόπος με τον οποίο επιχειρούν να καλύψουν τα “κενά” ή “χάσματα απροσδιοριστίας” των εικόνων (Nodelman, 1988, 1991, 2009. Οικονομίδου, 2016), προκειμένου να νοηματοδοτήσουν τα κείμενα των βιβλίων. Κατά τη φάση αυτή, η ερευνήτρια καλούσε και πάλι το κάθε παιδί ξεχωριστά και ζητούσε να της αφηγηθεί την ιστορία του πρώτου βιβλίου (*Αυτό δεν είναι το καπέλο μου*), με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που έγινε και με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου.

Στη συνέχεια, με τη φράση της ερευνήτριας “τώρα θα σου δείχνω κάποιες εικόνες του βιβλίου, θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις κι εσύ θα μου απαντάς” ξεκινούσε η **γ’ φάση** της πειραματικής διαδικασίας. Με βάση την παραδοχή ότι ο τύπος των απαντήσεων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το είδος των ερωτήσεων (Nystrand, 1997), η ερευνήτρια υπόβαλε στα παιδιά 7 προκαθορισμένες διευκρινιστικές ερωτήσεις ή ερωτήσεις παρότρυνσης (Cohen & Manion, 1997. Robson, 2007), με βάση το ταξινομικό σχήμα της Jørgensen (2003), το οποίο εφαρμόστηκε στην έρευνα του Xinyu (2007) και περιγράφηκε διεξοδικά στο 3^ο κεφάλαιο της παρούσας έρευνας. Θα πρέπει να σημειωθεί πως η παρούσα μελέτη διαφοροποιήθηκε από την έρευνα αυτή ως προς την εφαρμογή και αξιοποίηση όλων των ερωτήσεων του ταξινομικού σχήματος “*Ποιος; Πού; Πότε; Πώς; Τι; και Γιατί;*” της Jørgensen (2003). Συγκεκριμένα, αφαιρέθηκε η ερώτηση “*Ποιος;*” η οποία

κρίθηκε περιττή, καθώς η ερευνήτρια, κατά την προκαταρκτική (πilotική) έρευνα, διαπίστωσε πως τα παιδιά απαντούσαν στη συγκεκριμένη ερώτηση μέσω των υπόλοιπων ερωτήσεων που τους υπόβαλε (Παράρτημα 3).

Για την καλύτερη οργάνωση των ερωτήσεων της συνέντευξης η ερευνήτρια, παράλληλα με το ταξινομικό σχήμα της Jørgensen (2003), αξιοποίησε τον “Οδηγό αφήγησης μιας ιστορίας” του Morrow (1985) που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα της Thomas (2010). Συγκεκριμένα, για τις ανάγκες της έρευνας, από την παραπάνω ρούμπρικα, δημιουργήθηκαν ερωτήσεις αναφορικά με τη δήλωση του *τόπου*, του *χρόνου*, της *κύριας ιδέας/του προβλήματος* και του *τέλους της ιστορίας*, ενώ ερωτήσεις που αφορούσαν την αναγνώριση των κύριων χαρακτήρων της ιστορίας αντικαταστάθηκαν με άλλες που διερευνούσαν την κατανόηση των *πράξεων/ενεργειών* και των *συναισθημάτων των ηρώων* από τα παιδιά. Παράλληλα, προστέθηκε επιπλέον μία ερώτηση σχετικά με την κατανόηση των *κινήτρων των ηρώων της ιστορίας* (Παράρτημα 3). Η περιγραφή των χαρακτήρων αφαιρέθηκε, καθώς τα βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα της Thomas (2010) ήταν πιο σύνθετα (π.χ. *The Stranger*, *Zen Shorts*, *Great Joy*) και απαιτούσαν την ανάγνωση και των κειμένων από τα παιδιά/συμμετέχοντες, τα οποία είχαν στη διάθεσή τους πρώτα την εικόνα, ύστερα το κείμενο και τέλος τη χρήση αυτών και των δύο τροπικοτήτων συνδυαστικά, προκειμένου να κατανοήσουν και να αφηγηθούν την ιστορία εικονογραφημένων βιβλίων.

Αναλυτικότερα, ετοιμάστηκαν από την ερευνήτρια 7 ερωτήσεις ανοιχτού τύπου αναφορικά με 1) τον *τόπο* στον οποίο εξελίσσεται η ιστορία (Πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;) 2) τον *χρόνο* (Πότε πιστεύεις ότι γίνονται όλα αυτά;) 3) την *κύρια ιδέα/πρόβλημα* (Τι γίνεται στην ιστορία;) 4) τη *δράση των ηρώων* (Πού νομίζεις ότι πηγαίνει εδώ η φάλαινα/ο αρκούδος;) 5) τα *κίνητρα των ηρώων* (Γιατί πιστεύεις ότι το έκανε αυτό το ψαράκι/ο λαγός;) 6) το *τέλος* (Πώς νομίζεις ότι τελειώνει η ιστορία;) και 7) τα *συναισθήματα* (Πώς νιώθει τώρα η φάλαινα/ο αρκούδος; Πώς ένιωθε πριν;). Οι ερωτήσεις αυτές αποτέλεσαν τα εργαλεία της κατανόησης της ιστορίας (story elements) (Morrow, 1985) από τα παιδιά, λειτούργησαν ως σημεία εκκίνησης και ενθάρρυνσης για να εκφραστούν και να μιλήσουν για το υπό διερεύνηση θέμα και χρησιμοποιήθηκαν από την ερευνήτρια ως ένας οδηγός για τη οργάνωση της συνέντευξης (Παράρτημα 3). Ο προσεκτικά δομημένος οδηγός αυτός βοήθησε την ερευνήτρια να μην χάσει τον προσανατολισμό της που καθορίστηκε από το αρχικό ερευνητικό ερώτημα. Επίσης, συνέβαλε και στην

οργάνωση των δεδομένων που προέκυψαν από τα απομαγνητοφωνημένα κείμενα όλων των φάσεων της έρευνας. Για την κατασκευή των ερωτήσεων της συνέντευξης ελήφθησαν σοβαρά υπόψη οι οδηγίες που παρέχει ο Smith (1997) αναφορικά με τη διεξαγωγή συνεντεύξεων και τη δημιουργία δεδομένων κατάλληλων για φαινομενολογική ανάλυση (Willig, 2015), μέθοδος με την οποία αναλύθηκαν τα δεδομένα της παρούσας έρευνας.

Στο τέλος, **(δ΄ φάση)** και με την παρότρυνση της ερευνήτριας “Τώρα που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις από την αρχή κοιτώντας τις εικόνες” το κάθε παιδί της πειραματικής ομάδας έπρεπε να αφηγηθεί και πάλι την ιστορία του βιβλίου. Η φάση αυτή αποτέλεσε τον μετα-έλεγχο (meta-test) της ημι-πειραματικής διαδικασίας (Cohen & Manion, 1997. Creswell, 2011. Robson, 2007). Η ίδια διαδικασία επαναλήφθηκε και με το δεύτερο βιβλίο (*Θέλω πίσω το καπέλο μου*) σε διαφορετική, όμως, ώρα και ημέρα, ώστε τα παιδιά να είναι ξεκούραστα.

Σε όλες τις φάσεις της έρευνας οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνούνταν. Η ερευνήτρια φρόντιζε η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων να γίνεται την ίδια μέρα με στόχο να μην εξασθενήσουν από τη μνήμη της οι λεπτομέρειες. Παράλληλα, στα απομαγνητοφωνημένα κείμενα η ερευνήτρια πρόσθετε και τα δεδομένα από τη συμμετοχική παρατήρηση, καταγράφοντας δίπλα από τα λόγια των παιδιών και μέσα σε αγκύλη την εξωλεκτική συμπεριφορά που είχε παρουσιάσει κάποιο παιδί κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Το στάδιο αυτό αποτέλεσε την πρώτη επαφή και εξοικείωση της ερευνήτριας με τα δεδομένα της έρευνας. Τα ονόματα των παιδιών κωδικοποιήθηκαν και τα κείμενα των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων αποθηκεύτηκαν σε ένα αρχείο word του ηλεκτρονικού υπολογιστή με βάση την ημερομηνία διεξαγωγής της συνέντευξης.

Οι απομαγνητοφωνημένες αφηγήσεις των παιδιών -πριν και μετά- καθώς και οι απαντήσεις τους στις ερωτήσεις παρότρυνσης της ερευνήτριας αποτέλεσαν το υλικό της έρευνας. Εφαρμόζοντας την ΕΦΑ αναζητήθηκε το είδος των ανταποκρίσεων των παιδιών (αντιληπτικές, ερμηνευτικές, αντιδραστικές) ανάλογα με τις αναφορές τους σε στοιχεία/χαρακτηριστικά που αναγνώριζαν μέσα στις εικόνες. Στη συνέχεια οι αναφορές υποβλήθηκαν σε ποσοτική ανάλυση. Παράλληλα, διερευνήθηκε πόσα στοιχεία/κλειδιά της κατανόησης της ιστορίας του βιβλίου εντόπισαν τα παιδιά (τόπο, χρόνο, πρόβλημα της ιστορίας, τέλος της ιστορίας, συναισθήματα ηρώων) με βάση την παρατηρητικότητα τους, τις γνώσεις, τις εμπειρίες και τη φαντασία τους (Nodelman, 1988, 1991). Τα δεδομένα υποβλήθηκαν

σε ποσοτική ανάλυση και κατόπιν συγκρίθηκαν και αξιολογήθηκαν τα αποτελέσματα των ανταποκρίσεων των παιδιών των δύο ομάδων. Τέλος, συγκρίθηκαν και αξιολογήθηκαν και οι αναφορές των παιδιών με βάση το φύλο τους.

Κεφάλαιο 2^ο

Παρουσίαση και σχολιασμός αποτελεσμάτων

2.1. Αξιοποίηση της εικονογράφησης για τη νοηματοδότηση του κειμένου ενός εικονογραφημένου βιβλίου (pre-test)

Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε πως τα παιδιά της Α΄ δημοτικού έχουν την ικανότητα να αξιοποιούν στοιχεία της εικονογράφησης, προκειμένου να νοηματοδοτούν το κείμενο ενός παιδικού εικονογραφημένου βιβλίου. Με στόχο να αφηγηθούν την ιστορία του βιβλίου, τα περισσότερα παιδιά εστίαζαν στα αντιληπτικά χαρακτηριστικά των εικόνων (αντιληπτικές ανταποκρίσεις), επιχειρώντας να δώσουν τη δική τους ερμηνεία (ερμηνευτικές ανταποκρίσεις) ή να εκφράσουν την προσωπική τους άποψη για ό,τι έβλεπαν ή ένιωθαν (αντιδραστικές ανταποκρίσεις) (Jørgensen (2003). Συγκεκριμένα, βρέθηκε πως οι αντιληπτικές ανταποκρίσεις των παιδιών αποτέλεσαν το 52,8%, οι ερμηνευτικές το 30,9% και οι αντιδραστικές το 16,3% (πίνακας 1).

Πίνακας 1. Σύνολο ανταποκρίσεων ως προς την εικονογράφηση (pre-test)

Ανταποκρίσεις	N	Ποσοστό
Αντιληπτικές	961	51,0%
Ερμηνευτικές	643	34,1%
Αντιδραστικές	281	14,9%
Σύνολο	1885	100%

Ερμηνεύοντας τα παραπάνω δεδομένα με βάση την αξιολόγηση του βαθμού κατανόησης των εικόνων της Jørgensen (2003), που αποτέλεσε επέκταση της θεωρίας του Panofsky (1993), διαπιστώνεται πως οι ανταποκρίσεις των παιδιών, κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο, από το πρώτο επίπεδο (προεικονολογικής περιγραφής) ως το δεύτερο επίπεδο (εικονογραφικής ανάλυσης), λόγω της μικρής τους ηλικίας.

Χαρακτηριστική είναι η αφήγηση της ΛΡ₂ η οποία επικεντρώνεται περισσότερο στα εξωτερικά (αντιληπτικά) στοιχεία της εικονογράφησης και περιγράφει μόνο ό,τι βλέπει:

- ΛΡ²: το ψαράκι κολυμπάει μ' ένα καπέλο στο κεφάλι του. [παύση] Μια φάλαινα που κολυμπάει. Η φάλαινα φεύγει [παύση]
- E: και; Τι βλέπεις;
- ΛΡ²: ένα ψαράκι. Ένας κάβουρας. Μία φάλαινα και ένας κάβουρας. Ένα ψαράκι. Ένα ψαράκι που φεύγει. Μια φάλαινα που βλέπει, που συναντάει ένα ψαράκι. Η φάλαινα φεύγει. Ένας κάβουρας. Μια φάλαινα μ' ένα καπέλο
- E: και;
- ΛΡ²: τέλος

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 5, σειρά 3-10)

Ωστόσο, στις περισσότερες αφηγήσεις διαφαίνεται η προσπάθεια των παιδιών να αποδώσουν νόημα στην εικόνα δίνοντας τη δική τους ερμηνεία (ερμηνευτικές ανταποκρίσεις) και εξήγηση:

- ΑΜ¹: ...το μεγάλο [ψάρι] κοιμόταν. Μετά ξύπνησε. Μετά κοιτάζει πάνω. Και μετά βλέπει το μικρό ψάρι. Και φεύγει. Το μικρό ψάρι μπαίνει μες τα φύκια. Περνάει από έναν κάβουρα και μετά η φάλαι... και μετά ο κάβουρας λέει στη φάλαινα πού να πάει. Το μικρό ψάρι τρέχει να κρυφτεί. Μετά βρίσκει τα φύκια και θέλει να μπει. Μετά τον βλέπει η φάλαινα και τον κυνηγάει ακόμα. Μετά μπήκανε και τα δύο μέσα. Και μετά μόλις βγήκαν το κυνηγούσε ακόμη. Και το έφαγε τελικά

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 2, σειρά 13-19)

Άλλοτε πάλι τα παιδιά, μέσα από τις αφηγήσεις τους εκφράζουν την προσωπική τους άποψη και προσπαθώντας να δώσουν μία εξήγηση σε όσα βλέπουν κάνουν τις δικές τους εικασίες και υποθέσεις και διατυπώνουν τα δικά τους συμπεράσματα (αντιδραστικές ανταποκρίσεις) (Μιχαλοπούλου, 2009):

- ΕΑ¹: ε.. ένα ψάρι με καπέλο. Ένα μεγάλο ψάρι χωρίς καπέλο. Κάτι κατάλαβα! Μικρός φορούσε καπέλο και μεγάλωσε και δε φοράει καπέλο. Μετά έγινε τόσο μεγάλος, μετά τόσο μεγάλος, ακόμα πιο μεγάλος [παύση]

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 10, σειρά 5-17)

- ΠΔ¹: [...] Και μάλλον η αρκούδα έφαγε τον λαγό. Το κατάλαβα γιατί φοράει το καπέλο του λαγού. Εκεί ήταν κι ένας σκίουρος από πίσω απ' την αρκούδα. Και μετά μπορεί να έφαγε κι η αρκούδα το σκίουρο. Γιατί εξαφανίστηκε.

(Παράρτημα 2, συνέντευξη 12, σειρά 16-18)

Συνολικά οι ανταποκρίσεις των παιδιών και από τα δύο βιβλία ήταν 1885. Αναλυτικότερα, αναφορικά με το πρώτο το βιβλίο “Αυτό δεν είναι το καπέλο μου”, από το σύνολο των 833 ανταποκρίσεων βρέθηκε πως οι αντιληπτικές ανταποκρίσεις των παιδιών αποτέλεσαν το 50,2% των συνολικών ανταποκρίσεων, οι ερμηνευτικές το 32% και οι αντιδραστικές το 17,8%. Όσον αφορά το δεύτερο βιβλίο “Θέλω πίσω το καπέλο μου” από το σύνολο των 1052 ανταποκρίσεων οι αντιληπτικές ανταποκρίσεις των παιδιών κάλυψαν το 51,6%, οι ερμηνευτικές το 33,7% και οι αντιδραστικές το 12,6% των ανταποκρίσεων (πίνακας 2).

Πίνακας 2. Σύνολο ανταποκρίσεων ως προς την εικονογράφηση του κάθε βιβλίο (pro-test)

Βιβλίο	Αυτό δεν είναι το καπέλο μου		Θέλω πίσω το καπέλο μου	
Ανταποκρίσεις	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
Αντιληπτικές	418	50,2%	543	51,6%
Ερμηνευτικές	267	32,0%	376	35,7%
Αντιδραστικές	148	17,8%	133	12,6%
Σύνολο	833	100%	1052	100%

2.1.1 Αντιληπτικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς την εικονογράφηση

Αναφορικά με τις αντιληπτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση το 44,1% ήταν αναφορές σε ζώα/ψάρι, το 16,7% σε τοποθεσίες, το 11,3% σε αριθμούς το 6,7% σε μεγέθη, το 5,6% σε αντικείμενα, το 4,3% σε ιδιότητες, το 3,3% σε φυτά, το 3,3% επίσης σε ποσότητες, το 2,4% σε μέλη του σώματος, το 1,2% σε χρώματα και το 1,1% σε σχέσεις (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Αντιληπτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση

Αντιληπτικές ανταποκρίσεις	N	Ποσοστό	Παράδειγμα	Παράρτημα- συνέντευξη- σειρά-συμμετέχων/ουσα
Ζώα/Ψάρια	424	44,1 %	«ένα ψαράκι κολυμπούσε»	Παρ.1, συν. 7, σειρά 3, ΜΚ
Τοποθεσία	161	16,7 %	«το ψαράκι κολυμπούσε στη θάλασσα»	Παρ.1, συν.16, σειρά 4, ΚΣ
Αριθμός	109	11,3 %	«μια αρκούδα συνάντησε μια αλεπού»	Παρ.2, συν. 3, σειρά 8, ΜΔ
Μέγεθος	64	6,7 %	«το μεγάλο ψάρι συνάντησε το καβουράκι»	Παρ.1, συν. 9, σειρά 4, ΚΛ

Αντικείμενα	53	5,6 %	«Μετά το ψάρι ξαναπήρε το καπέλο του»	Παρ.1, συν. 11, σειρά 13, ΠΑ
Ιδιότητα	39	4,1 %	«Το μεγάλο ψαράκι έκλεισε τα μάτια του»	Παρ.1, συν. 10, σειρά 12, ΚΓ
Φυτά	32	3,3 %	«Και είδε κι ένα φίδι που σκαρφάλωνε στα δέντρα»	Παρ.2, συν. 4, σειρά 10, ΔΧ
Ποσότητα	32	3,3 %	«Ήταν πάρα πολύ χαρούμενοι»	Παρ.1, συν.16, σειρά 6, ΚΣ
Μέλη του σώματος	23	2,4 %	«Τότε ο κάβουρας είδε την ουρά του ψαριού»	Παρ.1, συν. 11, σειρά 12, ΠΑ
Χρώμα	12	1,2 %	«Η αρκούσα είδε μια αλεπού που έχει ένα κόκκινο καπέλο»	Παρ.2, συν.13, σειρά 9, ΠΑ
Σχέση	11	1,1 %	«Ο αρκούδος και η αλεπού έγιναν φίλοι»	Παρ.2, συν.14, σειρά 9, ΤΑ
Σύνολο	961	100 %		

Από τις αντιληπτικές ανταποκρίσεις εκείνες που χρησιμοποιούσαν περισσότερο τα παιδιά στις αφηγήσεις τους ήταν τα ζώα/ψάρια και η τοποθεσία. Κατάφεραν, ωστόσο, να συλλάβουν κι άλλα χαρακτηριστικά της εικονογράφησης που απαιτούσαν μεγαλύτερη εμπειρία στη θέαση των εικόνων.

ΝΑ²: και εδώ, ε..., ξυπνάει μες στον ύπνο του και βλέπει ότι είναι μέσα σ' ένα κόκκινο κόσμο

Ε: σ' έναν κόκκινο κόσμο...

ΝΑ²: κι εδώ, απλά προσπερνάει τους φίλους του. Και μετά βρίσκει τον λαγό. Κι εδώ συζητάνε μαζί με τον λαγό. Μετά εδώ, του παίρνει το καπέλο. Εδώ τον βρίσκει ο σκίουρος και συζητάνε για το κόκκινο καπέλο. Κι εδώ είναι με το κόκκινο καπέλο καθισμένος. Τέλος

(Παράρτημα 2, συνέντευξη 10, σειρά 5-17)

2.1.2. Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς τη εικονογράφηση

Στις ερμηνευτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση το 73,4% ήταν αναφορές σε δραστηριότητες των ηρώων, το 17,7% στον χρόνο, το 4,2% σε βιώματα των ηρώων, το 3,3% σε διανοητικές δραστηριότητες των ηρώων και το 1,4% στο περιβάλλον/σκηνικό της εικονογράφησης του βιβλίου (Πίνακας 4).

Πίνακας 4. Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση

Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις	N	Ποσοστό	Παράδειγμα	Παράρτημα- συνέντευξη- σειρά-συμμετέχων/ουσα
Δραστηριότητα	472	73,4 %	«ο κάβουρας περπατάει»	Παρ.1, συν.13, σειρά 12, ΠΑ
Χρόνος	114	17,7 %	«Μετά ήρθε ένα ελάφι»	Παρ. 2, συν. 7, σειρά 5, ΜΚ
Βίωμα (ήρωα)	27	4,2 %	«το ψαράκι φοβήθηκε»	Παρ. 1, συν. 3, σειρά 7, ΑΕ
Νοητ. δραστ. (ήρωα)	21	3,3 %	«Και το ψάρι νόμιζε πως ο κάβουρας το ξύπνησε»	Παρ. 1, συν. 11, σειρά 9, ΠΑ
Περιβάλλον/σκηνικό	9	1,4 %	«Φυσούσε πολύς αέρας»	Παρ. 1, συν. 14, σειρά 11, ΤΑ
Σύνολο	643	100 %		

Σε αντίθεση με τη δήλωση του τύπου, από τις αφηγήσεις των παιδιών απουσιάζουν οι αναφορές στον χρόνο. Καθώς αποτελεί μια πιο αφηρημένη έννοια τα παιδιά δυσκολεύτηκαν να δώσουν απάντηση στην ερώτηση “πότε νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;” Παρακάτω παρατίθενται δύο συνομιλίες των παιδιών με την ερευνήτρια, μία για κάθε βιβλίο:

E: Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

TK¹: στο δάσος

E: από πού το κατάλαβες;

TK¹: επειδή η αρκούδα, η αλεπού ε..., και τα άλλα ζώα που είδαμε ήταν στο δάσος

E: Πότε γίνονται όλα αυτά;

TK¹: όταν κάποιος θέλει κάτι (Παράρτημα 2, συνέντευξη 13, σειρά 13-21)

Ωστόσο, στο βιβλίο *Αυτό δεν είναι το καπέλο μου*, το γενικότερο περιβάλλον/σκηνικό βοήθησε τα παιδιά να απαντήσουν με μεγαλύτερη ευκολία στην παραπάνω ερώτηση.

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

TNE²: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

TNE²: από... δηλαδή... γιατί δε ζουν μέσα στην ακτή τα ψάρια, ζουν μες στο νερό

E: μπράβο. Πότε πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

TNE²: το βράδυ

E: από πού το κατάλαβες;

TNE²: επειδή είναι νύχτα

Στην κατηγορία αυτή ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ανταποκρίσεις των παιδιών σχετικά με το βίωμα και τις νοητικές δραστηριότητες των ηρώων. Πρόκειται για τις διανοητικές δραστηριότητες ή συναισθηματικές καταστάσεις που βιώθηκαν από τα ζώα ή τα ψάρια των εικόνων (ενσυναίσθηση). Οι λέξεις «λυπημένος» και «χαρούμενος» ήταν τα επίθετα με τη μεγαλύτερη συχνότητα που χρησιμοποίησαν τα παιδιά στα δύο αυτά βιβλία του J. Klassen.

E: [...] εδώ, πώς νιώθει εδώ ο αρκούδος ;

ΠΔ¹: χαρούμενος

E: από πού κατάλαβες ότι είναι χαρούμενος;

ΠΔ¹: γιατί εδώ πέρα φαίνεται..., φαίνεται [δείχνει την εικόνα του αρκούδου που περπατάει ψάχνοντας το καπέλο του]

E: από πού φαίνεται;

ΠΔ¹: απ' το στόμα του

(Παράρτημα 2, συνέντευξη 12, σειρά 60-66)

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

ΘΕ¹: δεν ένιωθε καλά γιατί δεν είχε το καπέλο

E: μπορείς να μου δείξεις μια εικόνα που να φαίνεται πως η αρκούδα δεν ένιωθε καλά;

ΘΕ¹: [ξεφυλλίζει] εδώ [δείχνει την αρκούδα ξαπλωμένη]

E: εδώ. Εδώ, τι φαίνεται, δηλαδή;

ΘΕ¹: ότι αναρωτιέται ποιος πήρε το καπέλο

(Παράρτημα 2, συνέντευξη 13, σειρά 59-67)

Τέλος, αρκετά παιδιά έκαναν αναφορά στο γενικότερο περιβάλλον/σκηνικό του βιβλίου λέγοντας:

TNE² : ...μπήκε κι αυτή [η φάλαινα] μέσα και ήτανε πολύ σκοτεινά.

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 6, σειρά 6)

TNE² : και μετά κινιόντουσαν πιο πολύ τα φύκια

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 6, σειρά 13)

2.1.3 Αντιδραστικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς τη εικονογράφηση

Αναφορικά με τις αντιδραστικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση το 73% ήταν υποθέσεις/εικασίες, το 14,6% διανοητικές καταστάσεις του ίδιου του παιδιού/θεατή, το 7,5% αβεβαιότητες/αμφιβολίες για το περιεχόμενο των εικόνων, το 2,8% προσωπικές αντιδράσεις και το 2,1% μη λεκτικές αντιδράσεις του παιδιού/συμμετέχοντα στην έρευνα.

Πίνακας 5. Αντιδραστικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση

Αντιδραστικές ανταποκρίσεις	N	Ποσοστό	Παράδειγμα	Παράρτημα- συνέντευξη- σειρά-συμμετέχων/ουσα
Υποθέσεις/εικασίες	472	73,4 %	«[το ψαράκι] ψάχνει να βρει τους γονείς του»	Παρ.1, συν. 9, σειρά 4, ΚΛ
Νοητικές καταστάσεις	114	17,7 %	«και [η αρκούδα] άρχισε να τρέχει μ' όλα αυτά [τα ζώα] που είδαμε»	Παρ.2, συν. 9, σειρά 6, ΚΛ
Αβεβαιότητα/αμφιβολία	27	4,2 %	«Αυτό είναι φάλαινα;»	Παρ.1, συν. 3, σειρά 4, ΑΕ
Μη λεκτικές αντιδράσεις	21	3,3 %	«Εδώ είναι ένα μεγάλο ψάρι που φαίνεται η ουρά του και πάει...πάει να φάει αυτό » [δείχνει το καβουράκι]	Παρ.1, συν.15, σειρά 11, ΠΣ
Προσωπικές αντιδράσεις	9	1,4 %	«δεν ξέρω τι ζώο είναι αυτό»	Παρ.2, συν.18, σειρά 14, ΡΕ
Σύνολο	643	100 %		

Η προσπάθεια για προσωπική εξήγηση κάνοντας υποθέσεις/εικασίες για το περιεχόμενο των εικόνων (Nodelman, 2009) είναι φανερή στην αφήγηση ενός παιδιού, το οποίο προκειμένου να αιτιολογήσει την εμφάνιση του κόκκινου καπέλου στο βιβλίο “Θέλω πίσω το καπέλο μου” υπέθεσε πως ο λαγός θα πήγαινε σε ένα πάρτι.

ΕΑ¹: είναι μια αρκούδα που βρήκε μια αλεπού. Και βρήκε κι έναν βάτραχο. Και βρήκε κι έναν λαγό που πήγαινε σε πάρτι

(Παράρτημα 2, συνέντευξη 18, σειρά 5-6)

Χαρακτηριστική είναι η αφήγηση ενός μαθητή, ο οποίος έδειχνε τις εικόνες και παράλληλα εξηγούσε. Λεξικοποιώντας τις εικόνες επινοούσε τους διαλόγους των

ψαριών, περιγράφοντας την κάθε σκηνή τόσο ζωντανά, δίνοντας την εντύπωση ότι διάβαζε τα κείμενα (Nodelman 1988).

ΜΔ²: [...] Και το μεγάλο ψάρι ξύπνησε και είδε πάνω στο κεφάλι του ότι δεν είχε το καπέλο. Και μετά θύμωσε και έψαχνε να το βρει. Και πήγαινε πολύ γρήγορα. Αλλά το μικρό ψαράκι δεν το είχε καταλάβει. Και το... ο κάβουρας είδε το ψαράκι το μικρό που περνούσε. Και μετά το μεγάλο ψάρι ρώτησε τον κάβουρα, πού πήγε. Κι αυτός έδειξε.

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 18, σειρά 65-69)

Τέλος, αρκετά ήταν τα παιδιά που αναγνώριζαν και έδιναν τη δική τους ερμηνεία σε στάσεις και χειρονομίες του προσώπου ή του σώματος των ηρώων και στη συνέχεια κατέφευγαν σε χειρονομίες, εκφράσεις του δικού τους προσώπου ή σώματος, μιμούμενα τις εκφράσεις των ηρώων της ιστορίας (Nodelman 1988. Serafini, 2012b).

E: μπορείς να μου δείξεις την εικόνα που ένιωθε άσχημα;

ΜΔ²: [ξεφυλλίζει από το τέλος προς τα εμπρός, δείχνει την εικόνα] αυτή

E: γιατί, από πού το κατάλαβες;

ΜΔ²: γιατί έχει έτσι τα μάτια [δείχνει και στο δικό της πρόσωπο πώς είναι τα μάτια της φάλαινας τραβώντας τα ώστε να γίνουν σχιστά]

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 18, σειρά 52-58)

2.2 Κάλυψη των “νοηματικών κενών” του κειμένου μέσα από την εικονογράφηση

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων ως προς την αξιοποίηση της εικονογράφησης για τη νοηματοδότηση του κειμένου εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων έδειξε πως τα παιδιά αυτής της ηλικίας καλύπτουν τα “νοηματικά κενά” με βάση την παρατηρητικότητα τους σε ποσοστό 78,9%. Ακολουθούν οι πρότερες γνώσεις με ποσοστό 16,7%, η φαντασία με 2,2% ενώ υπήρξε και ένα παιδί που δεν κατάφερε να απαντήσει στις ερωτήσεις της ερευνήτριας και το ποσοστό αγγίζει μόλις το 0,5% (πίνακας 1).

Πίνακας 1. Τρόπος κάλυψης των νοηματικών κενών

Κάλυψη των νοηματικών κενών	N	Ποσοστό
Παρατηρητικότητα	142	78,9 %
Πρότερες γνώσεις	30	16,7 %
Φαντασία	4	2,2 %
Εμπειρίες	3	1,7 %
Δεν ξέρω	1	0,5 %
Σύνολο	180	100 %

Πιο συγκεκριμένα, αναλύθηκαν οι απαντήσεις των παιδιών ξεχωριστά σε κάθε μια από τις ερωτήσεις παρότρυνσης της ερευνήτριας. Βρέθηκε πως και για τα δύο βιβλία συνολικά, το ποσοστό της παρατηρητικότητας στην ερώτηση σχετικά με τον τόπο της ιστορίας ήταν 56,5%, τον χρόνο 63,9%, το πρόβλημα της ιστορίας 91,6%, το τέλος της ιστορίας 88,8% και τα συναισθήματα των ηρώων 86,1%. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται αναλυτικά τα ποσοστά των άλλων τρόπων με τους οποίους τα παιδιά κάλυψαν τα κενά του κειμένου αντλώντας στοιχεία από το προσωπικό τους ρεπερτόριο (Nodelman, 1988,1991) (πίνακας 2).

Πίνακας 2. Τρόπος κάλυψης των νοηματικών κενών αναλυτικά

Πηγές κάλυψης των νοηματικών κενών	Τόπος	Χρόνος	Πρόβλημα ιστορίας	Τέλος ιστορίας	Συναίσθημα	Σύνολο
Παρατηρητικότητα	10,1%	13,9%	18,6%	18,9%	17,4%	78,9%
Πρότερες γνώσεις	10,1%	2,7%	1,7%	1,1%	1,1%	16,7%
Φαντασία	-	-	-	0,5%	1,7%	2,2%
Εμπειρίες	-	1,2%	-	-	0,5%	1,7%
Δεν ξέρω	-	0,5 %	-	-	-	0,5%
					Σύνολο	100%

Από τις απαντήσεις των παιδιών στις ερωτήσεις παρότρυνσης της ερευνήτριας κατηγοριοποιήθηκαν ανταποκρίσεις που στηρίχτηκαν στην παρατηρητικότητα τους προκειμένου να καλύψουν τα “νοηματικά κενά” των εικόνων και να οδηγηθούν στη συγκρότηση το νόηματος του κειμένου του βιβλίου (Nodelman, 1988, 1991) .

- E: εδώ τι γίνεται στην ιστορία;
ΤΗ¹: το μεγάλο ψάρι ακολουθεί το μικρό
E: γιατί το ακολουθεί;
ΤΗ¹: για να το τρομάξει
E: για να το τρομάξει. Από πού το κατάλαβες ότι θέλει να το τρομάξει;
ΤΗ¹: επειδή έχει τα μάτια του περίεργα
E: περίεργα. Εδώ; Απ’ αυτό το ψάρι, το μεγάλο ψάρι, είναι περίεργα τα μάτια του;
ΤΗ¹: ναι
E: τι δείχνουν, τι καταλαβαίνεις όταν βλέπεις αυτό το ψάρι μ’ αυτά τα μάτια;
ΤΗ¹: ότι... θύμωσε

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 14, σειρά 34-44)

Οι απαντήσεις παρατηρητικότητας καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό (78,9%) των ανταποκρίσεων των παιδιών. Ακολουθούν οι πρότερες γνώσεις (16,7%), μέσω των οποίων το παιδί επιχειρεί να δομήσει το νόημα του βιβλίου μέσα από την εικονογράφηση (Nodelman, 1988) και να δικαιολογήσει την άποψή του γύρω από τον τόπο και τον χρόνο της ιστορίας. Ως πρότερες γνώσεις έχουν οριστεί το σύνολο των γνώσεων του ατόμου, συμπεριλαμβανομένων των σαφών, ασαφών, μεταγνωστικών και εννοιολογικών γνώσεων (Dochy & Alexander, 1995).

- E: Πού νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;
ΤΝ²: στη θάλασσα
E: από πού το κατάλαβες;
ΤΝ²: γιατί είναι ψάρι. Το ψάρι δε βγαίνει έξω απ’ τη θάλασσα. Γιατί αλλιώς θα πεθάνει
E: πότε γίνονται όλα αυτά; [παύση] Πότε έγιναν όλα αυτά στην ιστορία;
ΤΝ²: λογικά παλιά
E: παλιά
ΤΝ²: μπορεί να μην είναι στ’ αλήθεια. Να είναι παραμύθι
E: από πού κατάλαβες ότι έγιναν παλιά;
ΤΝ²: επειδή αυτό είναι παραμύθι, στα παλιά χρόνια

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 14, σειρά 34-44)

Η χρήση της παρατηρητικότητας για την κατανόηση της ιστορίας από το παιδί γίνεται ολοφάνερη από τις απαντήσεις που δίνει μια μαθήτρια στην τρίτη ερώτηση της ερευνήτριας, με στόχο τη δήλωση του προβλήματος της ιστορίας: “Εδώ τι νομίζεις ότι έγινε στην ιστορία;”

TNE²: το ψαράκι πήρε το καπέλο της φάλαινας

E: Α... Πήρε το καπέλο. Μάλιστα. Από πού το κατάλαβες ότι το πήρε;

TNE²: επειδή μια φάλαινα κοιμόταν. Όταν ξύπνησε κοίταξε πάνω και δεν είχε καπέλο εκεί

(Παράρτημα 1, συνέντευξη 6, σειρά 33-36)

Ωστόσο, δεν έλειψαν και οι περιπτώσεις που τα παιδιά αξιοποίησαν στοιχεία των εικόνων και τα συνέδεσαν με τις δικές τους εμπειρίες ζωής (1,7%) ή τη φαντασία τους (2,2%) (Nodelman, 1988).

E: Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

EA¹: όταν κλέβεις κάτι από κάποιον άλλο

E: και τώρα, πού συνέβησαν όλα αυτά; Σε ποιο μέρος;

EA¹: στο δάσος

E: από πού το κατάλαβες;

EA¹: μια αρκούδα δεν μπορεί να ζει στα χωριά ούτε στα μέρη μας. Δηλαδή, ούτε στην πόλη

E: πού ζει;

EA¹: στο δάσος

E: πότε συμβαίνουν όλα αυτά;

EA¹: όταν γνωρίζεις καινούριους φίλους κι ένας φίλος θέλει να σου κλέψει κάτι που θέλεις

E: και τότε έγινε αυτό;

EA¹: ναι

(Παράρτημα 2, συνέντευξη 18, σειρά 20-34)

E: τώρα, πώς νιώθει τώρα ο αρκούδος ;

ΨΔ¹: χαρούμενος

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

ΨΔ¹: λυπημένος

E: πού φαίνεται ότι ο αρκούδος είναι λυπημένος;

ΨΔ¹: [ξεφυλλίζει] εδώ

E: εδώ γιατί; Από πού κατάλαβες ότι είναι λυπημένος;
ΨΔ¹: γιατί είναι ξαπλωμένος
E: κι όταν ξαπλώνουμε φαίνεται ότι είμαστε λυπημένοι;
ΨΔ¹: ναι, κι όταν κλαίμε
E: κι όταν κλαίμε. Ξαπλώνουμε, ε;
ΨΔ¹: ναι
E: Σ' ευχαριστώ πολύ

(Παράρτημα 2, συνέντευξη 9, σειρά 87-99)

TN²: η χελώνα πρέπει να πήγαινε τώρα στο λαγό. Μάλλον είχε πάρτι και θα πήγαινε. Και το φίδι
κι όλα τα ζώα
E: πήγαιναν στο πάρτι. Ναι
TN²: μάλλον δεν τον κάλεσε [τον αρκούδο]
E: δεν τον κάλεσε ο λαγός;
TN²: μπορεί να τον κάλεσε όταν του έδωσε το καπέλο
E: α, του έδωσε το καπέλο και ήταν σαν να τον προσκαλούσε στο πάρτι;
TN²: ναι

(Παράρτημα 2, συνέντευξη 5, σειρά 88-95)

2.3 Αξιοποίηση της εικονογράφησης για τη νοηματοδότηση του κειμένου ενός εικονογραφημένου βιβλίου (meta-test)

Η ανάλυση των δεδομένων της δεύτερης αφήγησης των παιδιών της πειραματικής ομάδας, και στα δύο βιβλία έδειξε πως οι ανταποκρίσεις των παιδιών και στα δύο βιβλία μετά από τις ερωτήσεις παρότρυνσης της ερευνήτριας ήταν 1147. Από αυτές οι 520 αφορούσαν το πρώτο βιβλίο (*Αυτό δεν είναι το καπέλο μου*) και οι 627 το δεύτερο (*Θέλω πίσω το καπέλο μου*). Αναλυτικότερα, βρέθηκε πως το 42,5% ήταν αντιληπτικές ανταποκρίσεις, το 49,1% ερμηνευτικές και το 8,4% αντιδραστικές (πίνακας 1).

Πίνακας 1. Σύνολο ανταποκρίσεων ως προς την εικονογράφηση (meta-test)

Ανταποκρίσεις	N	Ποσοστό
Αντιληπτικές	487	42,5 %
Ερμηνευτικές	563	49,1 %
Αντιδραστικές	97	8,4 %
Σύνολο	1147	100 %

Ερμηνεύοντας τα παραπάνω δεδομένα με βάση το “Πλαίσιο Ανάλυσης των επιπέδων κατανόησης” των εικόνων της Jørgensen (2003), που αποτέλεσε επέκταση της θεωρίας του Panofsky (1993), (Πίνακας 2) διαπιστώνεται πως οι ανταποκρίσεις των παιδιών, κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο, όπως και στην πρώτη φάση του ημι-πειράματος (pre-test) από το πρώτο επίπεδο (προεικονολογικής περιγραφής) ως το δεύτερο επίπεδο (εικονογραφικής ανάλυσης), λόγω της μικρής τους ηλικίας, ενώ διαπιστώθηκε και ένα μικρό ποσοστό ανταποκρίσεων της τάξης του 8,4% που αντιστοιχεί στο τρίτο επίπεδο κατανόησης των εικόνων από τα παιδιά (εικονολογική ερμηνεία).

Πίνακας 2. Πλαίσιο Ανάλυσης των επιπέδων κατανόησης της Jørgensen (2003)

Θεωρία Panofsky	Χαρακτηριστικά των εικόνων της Jørgensen	Ταξινομικό σχήμα της Jørgensen	
Προ-εικονογραφικό	1ο επίπεδο κατανόησης αντιληπτικά χαρακτηριστικά - μνήμη - αναγνώριση	Ποιος;	Ζώα/Ψάρια/Αντικείμενα
Εικονογραφικό	2ο επίπεδο κατανόησης ερμηνευτικά χαρακτηριστικά - εμπειρίες προερχόμενες από την κουλτούρα και τον πολιτισμό	Πού; Πότε; Τι;	Τοποθεσία/Σκηνικό Χρόνος Δραστηριότητες
Εικονολογικό	3ο επίπεδο κατανόησης αντιδραστικά χαρακτηριστικά - αφηρημένες αναπαραστάσεις	Γιατί;	Εικασίες/υποθέσεις Εξήγηση και λογική Εξωλεκτική συμπεριφορά

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει αναλυτικά τις τιμές των ανταποκρίσεων για κάθε βιβλίο.

Πίνακας 3. Σύνολο ανταποκρίσεων ως προς την εικονογράφιση του κάθε βιβλίου (meta-test)

Βιβλίο	Αυτό δεν είναι το καπέλο μου		Θέλω πίσω το καπέλο μου	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
Αντιληπτικές	194	37,3 %	293	46,8 %
Ερμηνευτικές	295	56,7 %	268	42,7 %
Αντιδραστικές	31	6 %	66	10,5 %
Σύνολο	520	100 %	627	100 %

2.3.1 Αντιληπτικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς την εικονογράφηση

Αναφορικά με τις αντιληπτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση και των δύο βιβλίων από τα παιδιά της πειραματικής ομάδας το 42,5% αφορούσε ανταποκρίσεις σε ζώα/ψάρια, το 16,8% τοποθεσίες, το 10,1% αριθμούς, το 4,1% μεγέθη, το 8,8% αντικείμενα, το 6,8% ιδιότητες, το 4,3% φυτά, το 2,7% ποσότητες, το 2,3% μέλη του σώματος, το 1,2 % χρώματα και το 0,4% σε σχέσεις (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Αντιληπτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση (meta-test)

Αντιληπτικές ανταποκρίσεις	N	Ποσοστό	Παράδειγμα	Παράρτημα- συνέντευξη-σειρά-συμμετέχων/ουσα
Ζώα/Ψάρια	207	42,5 %	«ένας αρκούδος συνάντησε μια αλεπού»	Παρ.2, συν. 1, σειρά 4, ΜΔ
Τοποθεσία	82	16,8 %	«Τώρα χώθηκε μες στα φύλλα το ψαράκι»	Παρ.1, συν. 3, σειρά 9, ΘΕ
Αριθμός	49	10,1 %	«Μετά η αρκούδα προχώρησε στο δρόμο και βρήκε μια αλεπού»	Παρ.2, συν.13, σειρά 3, ΤΚ
Μέγεθος	20	4,1 %	« Ένα μεγάλο ψαράκι κολυμπάει κι αυτό μέσα στη θάλασσα»	Παρ.1, συν.11, σειρά 3, ΜΑ
Αντικείμενα	43	8,8 %	«Και συνάντησε έναν λαγό που φορούσε ένα κόκκινο καπέλο»	Παρ.2, συν. 2, σειρά 81, ΑΝ
Ιδιότητα	33	6,8 %	«και είπε ψέματα στην αρκούδα ότι ήταν δικό του [το καπέλο]»	Παρ.2, συν. 4, σειρά 84, ΚΠ
Φυτά	21	4,3 %	«Και μετά είδε ένα φίδι που κρεμόταν σ' ένα κλαδί του δέντρου»	Παρ.2, συν.15, σειρά 5, ΛΡ
Ποσότητα	13	2,7 %	«Και [το ψαράκι] πήγαινε πολύ γρήγορα»	Παρ.1, συν. 1, σειρά 67, ΜΔ
Μέλη του σώματος	11	2,3 %	«Το ψαράκι κολυμπάει μ' ένα καπέλο στο κεφάλι του»	Παρ.1, συν.15, σειρά 3, ΛΡ
Χρώμα	6	1,2 %	«Μετά τον βλέπει ο σκίουρος και συζητάνε για το κόκκινο καπέλο»	Παρ.2, συν.17, σειρά 19, ΝΑ
Σχέση	2	0,4 %	«Προφανώς είναι ο μπαμπάς του ή η μαμά του»	Παρ.1, συν.17, σειρά 5, ΜΝ
Σύνολο	487	100 %		

2.3.2. Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς τη εικονογράφηση

Στις ερμηνευτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση το 74,8% αφορούσε αναφορές σε δραστηριότητες των ηρώων, το 10,3% στον χρόνο, το 10,3% επίσης σε βιώματα των ηρώων, το 4,4% σε νοητικές δραστηριότητες των ηρώων και το 0,2% στο περιβάλλον/σκηνικό της εικονογράφησης του βιβλίου (Πίνακας 4).

Πίνακας 3. Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση (meta-test)

Ερμηνευτικές ανταποκρίσεις	N	Ποσοστό	Παράδειγμα	Παράρτημα-συνέντευξη-σειρά-συμμετέχων/ουσα
Δραστηριότητα	421	74,8 %	«μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια αρκούδα που περπατούσε»	Παρ.2, συν. 2, σειρά 66, TN
Χρόνος	58	10,3 %	«Μετά [η αρκούδα] βλέπει ένα κουνέλι να φοράει ένα καπέλο»	Παρ.2, συν. 6, σειρά 4, MA
Βίωμα	58	10,3 %	«Αυτή η αρκούδα ήταν πολύ λυπημένη»	Παρ.2, συν.13, σειρά 77, TK
Νοητικές δραστηρ.	25	4,4 %	«Σκεφτόταν [ο αρκούδος] πού να πήγε το καπέλο του»	Παρ.2, συν.13, σειρά 8, TK
Περιβάλλον/σκηνικό	1	0,2 %	«Μπήκε κι αυτή μέσα [η φάλαινα] και ήταν πολύ σκοτεινά»	Παρ.1, συν. 6, σειρά 10, TN
Σύνολο	563	100 %		

2.3.3 Αντιδραστικές ανταποκρίσεις των παιδιών ως προς τη εικονογράφηση

Τέλος, αναφορικά με τις αντιδραστικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση το 80,5% ήταν υποθέσεις/εικασίες, το 16,5% διανοητικές καταστάσεις του ίδιου του παιδιού/θεατή, το 1% αβεβαιότητες/αμφιβολίες για το περιεχόμενο των εικόνων, το 1% προσωπικές αντιδράσεις και το 1% μη λεκτικές αντιδράσεις του παιδιού της πειραματικής ομάδας.

Πίνακας 5. Αντιδραστικές ανταποκρίσεις ως προς την εικονογράφηση (meta-test)

Αντιδραστικές ανταποκρίσεις	N	Ποσοστό	Παράδειγμα	Παράρτημα-σελίδα-σειρά-συμμετέχων/ουσα
Υποθέσεις/εικασίες	78	80,5%	«το μεγάλο ψάρι μάλλον το έφαγε»	Παρ.1, συν. 10, σειρά 5, EA
Νοητικές καταστάσεις	16	16,5%	«Τώρα, νομίζω ότι το μεγάλο ψάρι πάει κάπου»	Παρ.1, συν. 14, σειρά 97, ΛΕ
Αβεβαιότητα/αμφιβολία	1	1%	«Το 'φαγε το ψάρι και του πήρε το καπέλο;»	Παρ.1, συν. 14, σειρά 26, TN
Μη λεκτικές αντιδράσεις	1	1%	«Και εκεί πάνω πρέπει να είναι το ψαράκι» [δείχνει]	Παρ.1, συν. 14, σειρά 16, TN
Προσωπική αντίδραση	1	1%	«όμως ο λαγός του είχε κλέψει το καπέλο. Αλλά δεν το δείχνει» [το βιβλίο]	Παρ.2, συν. 18, σειρά 18, EA
Σύνολο	97	100 %		

Συγκρίνοντας τα δεδομένα των ανταποκρίσεων των παιδιών της ομάδας ελέγχου με εκείνα της πειραματικής ομάδας διαπιστώθηκε ένα προβάδισμα της ομάδας ελέγχου αναφορικά με τις ανταποκρίσεις τους και στις τρεις κατηγορίες (1885 ανταποκρίσεις της ομάδας ελέγχου έναντι 1147 της πειραματικής ομάδας). Μια περαιτέρω, όμως, ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων έδειξε πως τα παιδιά της πειραματικής ομάδας, τα οποία δέχτηκαν την εκπαιδευτική παρέμβαση της ερευνήτριας και είχαν την ευκαιρία να επεξεργαστούν την εικονογράφηση των βιβλίων για μια ακόμη φορά, παρουσίασαν μεγαλύτερα ποσοστά ερμηνευτικών ανταποκρίσεων. Οι μεγαλύτερες διαφορές εντοπίστηκαν στις ανταποκρίσεις τους αναφορικά με το βίωμα (4,2% για τα παιδιά την ομάδας ελέγχου έναντι 10,3% για τα παιδιά της πειραματικής), και την νοητική δραστηριότητα των ζώων/ψαριών που απεικονίζονται στις εικόνες, ως μια προσπάθεια κατανόησης της συναισθηματικής κατάστασης των ηρώων του βιβλίου. Διαφορά, επίσης, εντοπίστηκε και στις δραστηριότητες (74,8% για την πειραματική έναντι 73,4% για την ομάδα ελέγχου), η οποία, όμως, κρίνεται αμελητέα. Αντίθετα, οι ανταποκρίσεις των παιδιών της ομάδας ελέγχου είχαν το προβάδισμα σε όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες των ανταποκρίσεων, τόσο τις αντιληπτικές όσο και τις αντιδραστικές. Εξαίρεση αποτελούν οι εικασίες (73,4% έναντι 80,5%) στην κατηγορία των αντιδραστικών ανταποκρίσεων. Η διαφορά αυτή, αν και αμελητέα, εξηγεί την προσπάθεια των παιδιών να συγκροτήσουν το νόημα του κειμένου κάνοντας τις δικές τους υποθέσεις και εικασίες εκεί όπου η εικονογράφηση αφήνει κάποια “νοηματικά κενά” ή “χάσματα απροσδιοριστίας” (Nodelman, 1988).

Πίνακας 8. Σύγκριση των ανταποκρίσεων των δύο ομάδων ως προς την εικονογράφηση

Ανταποκρίσεις	Προέλεγχος		Μεταέλεγχος	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
Αντιληπτικές	961	51,0 %	487	42,5 %
Ερμηνευτικές	643	34,1 %	563	49,1 %
Αντιδραστικές	281	14,9 %	97	8,4 %
Σύνολο	1885	100 %	1147	100 %

2.4. Ανταποκρίσεις των παιδιών με βάση το φύλο

Η ανάλυση των ανταποκρίσεων των παιδιών με βάση το φύλο τους έδειξε πως δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά στον τρόπο που αυτά αξιοποιούν την εικονογράφιση, προκειμένου να νοηματοδοτήσουν το κείμενο ενός εικονογραφημένου βιβλίου. Αναλυτικότερα, παρατηρήθηκε ένα μικρό προβάδισμα των αγοριών έναντι των κοριτσιών αναφορικά με τις ανταποκρίσεις τους συνολικά και στα δύο βιβλία. Πιο συγκεκριμένα σε ένα σύνολο 2017 ανταποκρίσεων οι 1035 ανταποκρίσεις (ποσοστό 51,3%) προήλθαν από τα αγόρια, ενώ οι 982 (ποσοστό 48,7%) από τα κορίτσια (πίνακας 1).

Πίνακας 1. Ανταποκρίσεις των παιδιών με βάση το φύλο

Φύλο	Ανταποκρίσεις N	Ποσοστό
Αγόρια	1035	51,3%
Κορίτσια	982	48,7%
Σύνολο	2017	100 %

Αναλυτικότερα, μία περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων έδειξε πως το 25,5% των ανταποκρίσεων των αγοριών αφορούσε αντιληπτικές ανταποκρίσεις, το 18,6% ερμηνευτικές και το 7,2% αντιδραστικές. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τα κορίτσια ήταν 24,2% για τις αντιληπτικές, 17,4% για τις ερμηνευτικές και 7,1% για τις αντιδραστικές (πίνακας 2).

Πίνακας 1. Ανταποκρίσεις των παιδιών με βάση το φύλο ανά κατηγορία ανταποκρίσεων

Ανταποκρίσεις	Ανταποκρίσεις αγοριών		Ανταποκρίσεις κοριτσιών	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
Αντιληπτικές	514	25,5%	488	24,2%
Ερμηνευτικές	375	18,6%	350	17,4%
Αντιδραστικές	146	7,2%	144	7,1%
Σύνολο	1035	100 %	982	100 %

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση της ικανότητας των παιδιών της Α΄ δημοτικού να νοηματοδοτούν το κείμενο ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου μέσα από τις εικόνες του. Συγκεκριμένα, στόχος της έρευνας ήταν να διερευνηθεί α) αν τα παιδιά αυτής της ηλικίας αξιοποιούν τις εικόνες ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου για τη νοηματοδότηση του κειμένου του και σε ποιο βαθμό. Επιπλέον, διερευνήθηκε β) αν τα παιδιά καλύπτουν τα “νοηματικά κενά” του κειμένου ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου και με ποιο τρόπο. Παράλληλα, επιχειρήθηκε να διαπιστωθεί γ) αν, μετά την εκπαιδευτική παρέμβαση της ερευνήτριας, τα παιδιά οδηγούνται σε ένα ανώτερο επίπεδο κατανόησης του κειμένου ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου. Τέλος, διερευνήθηκε δ) αν το φύλο των παιδιών επηρεάζει τον τρόπο που αυτά αξιοποιούν τις εικόνες ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου για τη νοηματοδότηση του κειμένου.

Αναφορικά με τον πρώτο στόχο της έρευνας βρέθηκε πως τα παιδιά της Α΄ δημοτικού έχουν την ικανότητα να νοηματοδοτούν το κείμενο ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου μέσα από τις εικόνες επιβεβαιώνοντας τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών (Arizpe & Styles, 2003. Mandeí & Kervin, 2014. Pantaleo, 2003. Serafini & Ladd, 2008. Thomas, 2010. Walsh, 2003. Xinyu, 2007). Μέσα από τη διερεύνηση των ανταποκρίσεων των παιδιών (αντιληπτικών, ερμηνευτικών, αντιδραστικών) διαπιστώθηκε πως τα παιδιά κατάφεραν, αξιοποιώντας την εικονογράφηση, να νοηματοδοτήσουν το κείμενο των δύο επιλεγμένων βιβλίων (Xinyu, 2003).

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τα αποτελέσματα αναδείχτηκε η ικανότητα των παιδιών να αξιοποιούν την εικονογράφηση, αναγνωρίζοντας μέσα σε αυτή βασικά αντιληπτικά χαρακτηριστικά όπως αντικείμενα, ζώα/ψάρια, φυτά, χρώμα, αριθμούς, ιδιότητες, ποσότητες και μεγέθη. Επίσης, κατάφεραν να εντοπίσουν και ερμηνευτικά χαρακτηριστικά των εικόνων όπως την έννοια του χρόνου, δραστηριότητες, περιβάλλοντα/σκηνικά και να εκφράζουν μέσα από όσα έβλεπαν εικασίες/υποθέσεις, διανοητικές καταστάσεις ή εξωλεκτικές αντιδράσεις. Προβάλλεται έτσι η αναπαραστατική φύση της εικόνας, η οποία ως μία μορφή τέχνης έχει τη δυνατότητα να απεικονίζει όχι μόνο αντικείμενα, αλλά και να υπονοεί κίνηση, δράση και ροή του χρόνου (Nodelman, 2009. Σπινκ, 1990). Συμπερασματικά, τα παιδιά της παρούσας έρευνας κατάφεραν να μετατρέψουν μέσω της αφήγησης (Μιχαλοπούλου, 2009) την

καθαρά οπτική εμπειρία σε λεκτική και να τη χρησιμοποιήσουν στις νοηματοδοτήσεις τους μέσα από τη χρήση των εικονιστικών συμβάσεων (Nodelman, 2009. Σπινκ, 1990).

Έτσι, με βάση τη σύμβαση της διαδοχής/συνέχειας τα περισσότερα παιδιά κατανόησαν πως η φάλαινα που απεικονίζεται στις σελίδες του *“Αυτό δεν είναι το καπέλο μου”* δεν είναι 8 φάλαινες, αλλά μόνο μία και πως καθώς διαβάζουν από αριστερά προς τα δεξιά βλέπουν την ίδια φάλαινα σε 8 διαφορετικές στιγμές. Τα παιδιά κατανόησαν την σύμβαση “από αριστερά προς δεξιά” ή τη σύμβαση της “παγωμένης δράσης” και των άλλων τεχνασμάτων που χρησιμοποιούν οι εικονογράφοι (τεχνική οπτικής αφήγησης) για να υποδηλώσουν την κίνηση, και “να προσδώσουν νόημα στις πτυχές μιας ακολουθίας εικόνων” (Nodelman, 2009: 268). Επιπλέον, περίγραψαν τις ενέργειες των απεικονιζόμενων ηρώων και αφηγήθηκαν την ιστορία με τον ίδιο τρόπο που θα αφηγούνταν την πλοκή μιας κινηματογραφικής ταινίας (Nodelman, 2009. Σπινκ, 1990) (αντιληπτικές ανταποκρίσεις).

Παράλληλα, τα παιδιά εστίασαν σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του σώματος ή του προσώπου, στάσεις του σώματος ή χειρονομίες των απεικονιζόμενων ηρώων της ιστορίας κάνοντας χρήση μιας άλλης σύμβασης στην ανάγνωση των εικόνων για να υποδηλωθούν νοητικές διαδικασίες, και συναισθηματικές καταστάσεις των ηρώων της ιστορίας (Nodelman, 2009. Σπινκ, 1990). Η αναγνώριση αυτών των συμβάσεων έχει ως αποτέλεσμα την μεταβίβαση πληροφοριών και την κατανόηση της γενικότερης διάθεσης και ατμόσφαιρας του βιβλίου (Giorgis, Johnson, Bonomo, Colbert, Conner, Kauffman & Kulesza, 1999. Nodelman, 1988. Serafini, 2011. Serafini, 2012b). Έτσι αξιοποιήθηκε η έκφραση του στόματος ή των ματιών της αρκούδας ως χαρά όταν θυμήθηκε πως το καπέλο που φορούσε ο λαγός ήταν το δικό της στο βιβλίο *“Θέλω πίσω το καπέλο μου”* ή ως οργή όταν ξύπνησε η φάλαινα και διαπίστωσε πως κάποιος της έκλεψε το καπέλο της στο βιβλίο το *“Αυτό δεν είναι το καπέλο μου”* (ερμηνευτική ανταπόκριση).

Τέλος, μέσω της αναγνώρισης των παραπάνω συμβάσεων τα παιδιά έκαναν τις δικές τους εικασίες/υποθέσεις και εξέφρασαν απόψεις που αντικατοπτρίζουν το επίπεδο κατανόησης των εικόνων αυτών μέσα από δηλώσεις του τύπου “δεν ξέρω” “δεν κατάλαβα” “τώρα, κατάλαβα” και μη λεκτικές εκφράσεις, όπως χειρονομίες, εκφράσεις σώματος ή προσώπου (Jørgensen, 2003). Πολλά παιδιά, μάλιστα, στις ερωτήσεις της ερευνήτριας “πώς νιώθει τώρα η φάλαινα;” “από πού το κατάλαβες;” αναζητούσαν τις αντίστοιχες εικόνες του βιβλίου και προκειμένου να γίνουν πιο

αναπαραστατικά έκλειναν τα μάτια τους μιμούμενα τις εκφράσεις της φάλαινας (αντιδραστικές ανταποκρίσεις).

Βρέθηκε, επίσης, πως οι ανταποκρίσεις των παιδιών με βάση το “Πλαίσιο ανάλυσης των επιπέδων κατανόησης” των εικόνων της Jørgensen (2003), ως επέκταση της θεωρίας του Panofsky (1993), κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο, από το πρώτο επίπεδο (προ-εικονογραφικής περιγραφής) σε ποσοστό 51% ως το δεύτερο επίπεδο (εικονογραφικής ανάλυσης) σε ποσοστό 64,3%. Ωστόσο, σε αντίθεση με τα αποτελέσματα της έρευνας του Xinyu (2007), παρατηρήθηκαν και ανταποκρίσεις του επιπέδου της εικονολογικής ερμηνείας σε ποσοστό 14,9%, λόγω της μεγαλύτερης ηλικίας των παιδιών που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα.

Αναφορικά με τον δεύτερο στόχο τα παιδιά κάλυψαν το “νοηματικά κενά” του κειμένου βασισμένα στην παρατηρητικότητα τους (Nodelman, 1988, 1991, 2009), τις πρότερες γνώσεις τους (Dochy & Alexander, 1995. Moebius, 1986), τις εμπειρίες τους (Gombrich, 2002) και τη φαντασία τους (Johnston, 2001. Nodelman, 1988). Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα έδειξαν τη ικανότητα των παιδιών να καλύπτουν τα “νοηματικά κενά” μέσα από την παρατήρηση των αντιληπτικών χαρακτηριστικών των εικόνων. Καθώς οι οπτικές εικόνες έχουν την ικανότητα να διεγείρουν, να ελκύουν το ενδιαφέρον και την προσοχή του θεατή (Gombrich, 2002), να προκαλούν συνειρμούς και “να αποκτούν νόημα ανάλογα με τον βαθμό στον οποίο τα παρατηρούμε” (Nodelman, 1988: 164), ο εντοπισμός των οπτικών στοιχείων των εικόνων από τα παιδιά ήταν αποτέλεσμα της προσοχής που επιδείκνυαν και της παρατηρητικότητας που διέθεταν, με στόχο την άντληση όλων εκείνων των πληροφοριών απαραίτητων για τη νοηματοδότηση του κειμένου. Έτσι, στην ερώτηση της ερευνήτριας “από πού κατάλαβες ότι το καπέλο ήταν της αρκούδας” τα παιδιά αναζητούσαν και έδειχναν την εικόνα στο τέλος του βιβλίου που απεικόνιζε την αρκούδα να φοράει το κόκκινο καπέλο της.

Ακόμη τα παιδιά κάλυψαν τα “νοηματικά κενά” με βάση τις πρότερες γνώσεις τους. Όπως υποστηρίζει ο Gombrich (2002), ο θεατής κρίνει τις εικόνες όχι με βάση αυτά που βλέπει, αλλά με αυτά που ξέρει. Σύμφωνα με τον Nodelman (2009), ο τρόπος θέασης των πραγμάτων είναι αποτέλεσμα κουλτούρας, αναγνωρίζοντας τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι πρότερες γνώσεις και οι πεποιθήσεις του θεατή στον τρόπο ερμηνείας μιας εικόνας. Συγκεκριμένα υποστηρίζει πως οι πρότερες γνώσεις, ως δομημένα γνωστικά σχήματα συμβάλλουν κατά κύριο λόγο στη διεκπεραίωση της κατανόησης της νέας πληροφορίας που προσλαμβάνει ο

αναγνώστης/θεατής και κατά δεύτερο συμβάλλουν στην εξαγωγή συμπερασμάτων κατά τη διαδικασία ανάγνωσης των εικόνων. Για τον Nodelman (2009), κάθε εικόνα είναι σχεδιασμένη με λεπτομέρεια ως ένα βαθμό, καθώς οι εικονογράφοι αφήνουν επίτηδες κάποια “κενά” για να συμπληρωθούν από τους θεατές. Έτσι οι πρότερες γνώσεις βοηθούν τον αναγνώστη να συμπεράνει τα αυτονόητα και να κατανοήσει την εικόνα. Στην ενεργοποίηση των πρότερων γνώσεων συνέβαλε και η επιλογή των συγκεκριμένων βιβλίων. Καθώς η ύπαρξη των “νοηματικών κενών” αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της γραφής των κειμένων, αλλά κυρίως του σχεδιασμού των εικόνων των βιβλίων του J. Klassen, μέσω των πρωταγωνιστών, τα νεαρά ζώα/ψάρια, που συμπεριφέρονται όπως και οι άνθρωποι, εξάπτουν το ενδιαφέρον των παιδιών και ενεργοποιούν τις πρότερες γνώσεις τους (Tobias, 1994). Με δεδομένο ότι οι γνώσεις των παιδιών γύρω από τα χαρακτηριστικά, τον τόπο και τον τρόπο ζωής των ζώων/ψαριών είναι πάρα πολλές, τα παιδιά δεν δυσκολεύτηκαν καθόλου να απαντήσουν στην πρώτη ερώτηση της ερευνήτριας αναφορικά με τον τόπο στον οποίο εκτυλίσσεται η ιστορία των βιβλίων της έρευνας.

Παράλληλα, διαπιστώθηκε πως η κάλυψη των “νοηματικών κενών” από τα παιδιά έγινε με βάση τις εμπειρίες τους. Αναφορικά με τον ρόλο των εμπειριών στη διαδικασία την κατανόηση των εικόνων υιοθετήθηκαν στην παρούσα έρευνα οι απόψεις του Nodelman (2009) σχετικά με τις εμπειρίες του αναγνώστη ενός κειμένου επηρεασμένος από τη θεωρία της αισθητικής ανταπόκρισης του Iser (1974). Με βάση τον ισχυρισμό της Οικονομίδου (2016) πως ό,τι ισχύει στην ανάγνωση ενός κειμένου, ισχύει και στην ανάγνωση των εικόνων, προκύπτει το συμπέρασμα πως οι εμπειρίες αποτελούν στοιχεία που καθιστούν τα παιδιά ικανά να επικοινωνήσουν με το βιβλίο σε προσωπική βάση και να αξιοποιήσουν την εικόνα μέσα από τις προσωπικές τους εμπειρίες. Ενδέχεται, μάλιστα, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των παιδιών να συσχετιστούν με τον τρόπο που θα αντιδράσουν “διαβάζοντας” τη συγκεκριμένη ιστορία μέσα από τις εικόνες (Nodelman, 2009). Έτσι, στη δεύτερη ερώτηση της ερευνήτριας “Πώς νιώθει ο αρκούδος;” και στη συνακόλουθη “Από πού το κατάλαβες ότι ο αρκούδος είναι στενοχωρημένος;” αρκετά παιδιά αναζήτησαν την εικόνα που απεικονίζει τον αρκούδο ξαπλωμένο κάνοντας χρήση των προσωπικών εμπειριών και βιωμάτων για να αιτιολογήσουν την απάντησή τους: “Γιατί, όταν είμαστε στενοχωρημένοι ξαπλώνουμε... και κλαίμε” (Παράρτημα 2, συνέντευξη 9, σ. 206).

Τέλος, βάσει του προηγούμενου θεωρητικού μοντέλου που εισήγαγε ο Nodelman (2009) για την κατανόηση των εικόνων, ερμηνεύτηκαν τα αποτελέσματα από τις απαντήσεις των παιδιών που υποδηλώνουν την ενεργοποίηση της φαντασίας στην προσπάθεια τους να καλύψουν τα “νοηματικά κενά” του κειμένου. Έτσι, τα παιδιά ενεργοποίησαν τη φαντασία τους για να δικαιολογήσουν την ύπαρξη του κόκκινου καπέλου στο βιβλίο “*Θέλω πίσω το καπέλο μου*” λέγοντας πως ο λαγός φορούσε το καπέλο του γιατί είχε γενέθλια και τον μόνο που δεν κάλεσε στο πάρτι του ήταν ο αρκούδος (Παράρτημα 2, συνέντευξη 5. σ. 192-193). Άλλα, πάλι, παιδιά φαντάστηκαν τη σκηνή που εκτυλίχτηκε μέσα στα φύκια λέγοντας πως η φάλαινα δεν έφαγε το μικρό ψαράκι για να πάρει πίσω το καπέλο της, αλλά, την ώρα που κοιμόταν το μικρό ψαράκι μέσα στα φύκια (στο σπίτι του) έπεσε το καπέλο και το βρήκε η φάλαινα και το πήρε (Παράρτημα 1, συνέντευξη 12, σ. 184). Βέβαια, υπήρξαν και παιδιά που φαντάστηκαν και έδωσαν ένα πιο μακάβριο τέλος στην ιστορία λέγοντας πως τελικά η φάλαινα έφαγε το μικρό ψαράκι ή πως ο αρκούδος έφαγε τον λαγό προκειμένου να πάρει το καπέλο του πίσω (Παράρτημα 2, συνέντευξη 12, σ. 214). Όλες αυτές οι εκδοχές είναι ενδείξεις για την ανοιχτότητα του τέλους των βιβλίων του J. Klassen, στα οποία αμφισβητείται ή και απουσιάζει κάποιο καθορισμένο τέλος (Γιαννικοπούλου, 2008. Κανατσούλη, 2002. Nikolajeva & Scott, 2001). Πρόκειται για ένα τέλος ασαφές που “ανέχεται διαφωνίες, προκαλεί συζητήσεις και ευνοεί την ανάπτυξη διαλόγου, αποποιούμενο την ευθύνη των διδακτικών παρεμβάσεων” (Γιαννικοπούλου, 2008: 151).

Ερμηνεύοντας τα αποτελέσματα της έρευνας που προέκυψαν από τις συγκρίσεις των δύο ομάδων, της ομάδας ελέγχου και της πειραματικής, διαπιστώθηκε πως η εκπαιδευτική παρέμβαση που εφαρμόστηκε στην πειραματική ομάδα έδωσε τη δυνατότητα στα παιδιά της ομάδας αυτής να εκφράσουν τις ανταποκρίσεις τους αναφορικά με τις εικόνες των δύο επιλεγμένων για την έρευνα εικονογραφημένων βιβλίων μέσω των απαντήσεων που έδωσαν στις ερωτήσεις παρότρυνσης της ερευνήτριας. Ειδικότερα, το ερώτημα αναφορικά με την αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής παρέμβασης διερευνήθηκε για να διαπιστωθούν τυχόν διαφορές ανάμεσα στις ανταποκρίσεις των παιδιών της πειραματικής και της ομάδας ελέγχου με βάση τη συχνότητά τους (πίνακας 1, κεφ. 2.1 & πίνακας 1, κεφ. 2.3). Μετά από συγκρίσεις που πραγματοποιήθηκαν στα ποσοστά των δύο ομάδων και συγκεκριμένα στις αντίστοιχες κατηγορίες των ανταποκρίσεων (αντιληπτικές, ερμηνευτικές αντιδραστικές) διαπιστώθηκε πως οι δύο ομάδες δεν διέφεραν μεταξύ

τους στατιστικά σημαντικά. Αναλυτικότερα, βρέθηκε πως ο αριθμός των ανταποκρίσεων των παιδιών της ομάδας ελέγχου (1885 ανταποκρίσεις) ήταν στο σύνολό του ελαφρώς μεγαλύτερος σε σχέση με τον αριθμό των ανταποκρίσεων που συγκέντρωσαν τα παιδιά της πειραματικής ομάδας (1147 ανταποκρίσεις).

Συγκρίνοντας τα δεδομένα με βάση την κατηγορία των ανταποκρίσεων παρατηρείται ένα προβάδισμα των ερμηνευτικών ανταποκρίσεων των παιδιών της πειραματικής (49%) έναντι της ομάδας ελέγχου (34%) και στα δύο βιβλία (56,7% έναντι 32% για το βιβλίο *“Αυτό δεν είναι το καπέλο μου”* και 42,7% έναντι 35,7% για το *“Θέλω πίσω το καπέλο μου”*). Η επίτευξη της μεγαλύτερης βαθμολογίας στις ερμηνευτικές ανταποκρίσεις από τα παιδιά της πειραματικής ομάδας επιβεβαιώνει τη θετική διαμεσολάβηση της εκπαιδευτικής παρέμβασης στην έκφραση των ερμηνευτικών ανταποκρίσεων των παιδιών. Η πραγματοποίηση της συγκεκριμένης παρέμβασης έδωσε τη δυνατότητα στα παιδιά της πειραματικής ομάδας να παρατηρήσουν τις εικόνες των δύο βιβλίων, να συζητήσουν, να σκεφτούν και να αλληλεπιδράσουν με αυτές για δεύτερη φορά. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη συγκρότηση πολλαπλών ερμηνειών των εικόνων, επιβεβαιώνοντας τα αποτελέσματα της έρευνας των Arizpe & Styles (2003).

Το μικρότερο ποσοστό των αντιληπτικών ανταποκρίσεων που παρατηρείται στην πειραματική ομάδα δικαιολογείται από το γεγονός πως τα παιδιά είχαν ήδη επεξεργαστεί τα οπτικά χαρακτηριστικά των εικόνων κατά την πρώτη τους αφήγηση, και γι’ αυτό τον λόγο δεν ήθελαν να αναφερθούν και πάλι σε αυτά. Αυτό που τα ενδιέφερε κατά τη δεύτερη αφήγηση ήταν να καλύψουν τα “νοηματικά κενά”, αναθεωρώντας κάποια από τα συμπεράσματα στα οποία οδηγήθηκαν κατά την πρώτη προσέγγιση των εικόνων των βιβλίων. Γι’ αυτό και τα παιδιά έπεφταν σε αντιφάσεις κατά τη β’ αφήγηση (Παράρτημα 1, συνέντευξη 17, σ. 204), ενώ πολλά από αυτά παραδέχονταν πως “είχαν κάνει λάθος στην αρχή” (Παράρτημα 2, συνέντευξη 11, σ. 211).

Το παραπάνω επιχείρημα ενισχύεται από τα αποτελέσματα της σύγκρισης των ερμηνευτικών ανταποκρίσεων των παιδιών των δύο ομάδων, σύμφωνα με τα οποία διαπιστώνεται ένα προβάδισμα στις ανταποκρίσεις των παιδιών της πειραματικής ομάδας που αποδεικνύει την προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν τα βιώματα /συναισθηματικές καταστάσεις (10,3% της πειραματικής ομάδας έναντι 4,4% της ομάδας ελέγχου) και τις νοητικές καταστάσεις των απεικονιζόμενων ηρώων τη ιστορίας (4,4% έναντι 3,3%).

Στην επιβεβαίωση του παραπάνω συμπεράσματος οδηγούν και τα αποτελέσματα που προέρχονται από τις συγκρίσεις των αντιδραστικών ανταποκρίσεων των παιδιών των δύο ομάδων. Σύμφωνα με αυτά τα παιδιά της πειραματικής ομάδας οδηγήθηκαν σε περισσότερες υποθέσεις/εικασίες (80%) συγκριτικά με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου (73,4%) και δεν εξέφρασαν αμφιβολίες/αβεβαιότητες, μη λεκτικές αντιδράσεις ή δηλώσεις του τύπου “δεν ξέρω” “θα ήθελα να μάθω”, “δεν είμαι σίγουρος”, παρά μόνο σε ποσοστό 1% (ποσοστό που αντιστοιχεί σε έναν μαθητή) έναντι των παιδιών της ομάδας ελέγχου που τα αντίστοιχα ποσοστά ανταποκρίσεων τους στις τελευταίες τρεις κατηγορίες ήταν 3,3%, 4,2% και 17,7%.

Τελευταίος στόχος της έρευνας ήταν να διαπιστωθεί αν το φύλο επηρεάζει τον τρόπο που τα παιδιά αξιοποιούν τις εικόνες για τη νοηματοδότηση του κειμένου. Από τα αποτελέσματα βρέθηκε πως δεν υπάρχει στατιστικά μεγάλη διαφορά στον τρόπο που αυτά αξιοποιούν την εικονογράφηση, προκειμένου να νοηματοδοτήσουν το κείμενο ενός εικονογραφημένου βιβλίου, μολονότι παρατηρήθηκε ένα μικρό προβάδισμα των αγοριών έναντι των κοριτσιών αναφορικά με τις ανταποκρίσεις τους συνολικά και στα δύο βιβλία της τάξης του 2,6%. Πιο συγκεκριμένα, σε ένα σύνολο 2017 ανταποκρίσεων οι 1035 ανταποκρίσεις (ποσοστό 51,3%) προήλθαν από τα αγόρια, ενώ οι 982 (ποσοστό 48,7%) από τα κορίτσια (πίνακας 1, κεφ. 2.4).

Γενικότερα, αυτό που παρατηρήθηκε σε όλη τη διάρκεια της διεξαγωγής των συνεντεύξεων ήταν πως, σε αντίθεση με την έρευνα των Arizpe & Styles (2003), τα αγόρια ήταν ελαφρώς πιο πρόθυμα να μιλήσουν και γενικότερα να εκφραστούν με αφορμή την επεξεργασία των δύο βιβλίων του J. Klassen. Επίσης, παρατηρήθηκε πως τα αγόρια είχαν την τάση να κάνουν σχόλια συγκρίνοντας καταστάσεις μέσα στο βιβλίο με τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες. Η απάντηση του ΕΑ¹ (Παράρτημα 2, συνέντευξη 18, σ. 233) στην ερώτηση της ερευνήτριας “από πού κατάλαβες ότι η αρκούδα ήταν χαρούμενη;” είναι χαρακτηριστική της γενικότερης τάσης που εμφάνισαν τα αγόρια στην παρούσα έρευνα:

ΕΑ¹: αφού όταν παίρνουμε καινούρια δώρα ή κάτι που έχουμε χάσει, πώς χαιρόμαστε;

Εν κατακλείδι, το συμπέρασμα που προκύπτει από την αξιολόγηση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας σχετικά με το επίπεδο κατανόησης των

εικόνων είναι πως σχεδόν τα μισά παιδιά (51%) εστίασαν στα άμεσα αντιληπτά χαρακτηριστικά των εικόνων των βιβλίου κατακτώντας, σύμφωνα με τη θεωρία του Panofsky (1973), το προ-εικονογραφικό επίπεδο. Λιγότερα από τα μισά παιδιά εκδήλωσαν και ερμηνευτικού τύπου ανταποκρίσεις (43%) και κάλυψαν τα “νοηματικά κενά” του κειμένου μέσα από την παρατήρηση των εικόνων, τις προϋπάρχουσες γνώσεις, τη φαντασία και τις εμπειρίες τους (εικονογραφικό επίπεδο). Τέλος, υπήρξε και παιδιά, τα οποία έκαναν χρήση νοητικών αναπαραστάσεων, περισσότερο αφηρημένων, κατακτώντας το εικονολογικό επίπεδο (14,9%).

Περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων με βάση το φύλο έδειξε πως δεν υπήρξε διαφοροποίηση ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια ως προς το επίπεδο κατανόησης των εικόνων των δύο εικονογραφημένων βιβλίων της έρευνας. Η διαφορετική ηλικία των συμμετεχόντων ήταν ο βασικότερος παράγοντας που τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δεν επιβεβαίωσαν τα αποτελέσματα της μελέτης του Xinyu (2007). Αντίθετα, επιβεβαιώθηκαν τα συμπεράσματα της μελέτης των Arizpe & Styles (2003), πως όταν αφιερώνεται στα παιδιά περισσότερος χρόνος για να παρατηρήσουν τις εικόνες ενός βιβλίου ή δίνεται η ευκαιρία σ’ αυτά να συζητήσουν, να σχολιάσουν και να αλληλεπιδράσουν μαζί μ’ αυτές, τότε τα αποτελέσματα των ανταποκρίσεών τους είναι διαφορετικά.

3.2. Περιορισμοί και προεκτάσεις της έρευνας

Στο πλαίσιο της αναστοχαστικότητας της παρούσας έρευνας, εντοπίστηκαν κάποιοι πιθανοί περιορισμοί που σχετίζονται με το δείγμα και την επιλογή του υλικού της έρευνας. Αναλυτικότερα, η έρευνα υλοποιήθηκε με τα παιδιά ενός μόνο σχολείου του πολεοδομικού συγκροτήματος της πόλης της Λάρισας. Αυτό ενέχει κάποιους προβληματισμούς σχετικά με την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος και τη γενίκευση των αποτελεσμάτων (Creswell, 2011. Robson, 2007) σε παιδιά άλλων τάξεων του δημοτικού σχολείου, τα οποία θα προέρχονται από μη αστικές περιοχές. Παράλληλα, η επιλογή δύο μόνο σύγχρονων εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων, του ίδιου συγγραφέα, με το ίδιο περίπου περιεχόμενο και το ίδιο στιλ εικονογράφησης αποτελούν επιπλέον περιορισμούς για την έρευνα.

Αναφορικά με τις προεκτάσεις της έρευνας θεωρούμε πως απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση, αν λάβουμε υπόψη την έλλειψη δεδομένων σχετικά με την κατανόηση των εικόνων από τα παιδιά. Και ενώ έχουν γίνει αρκετές μελέτες σχετικά με την επίδραση που ασκεί η εικόνα στα παιδιά/θεατές, δεν έχει διερευνηθεί η

διαδικασία μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η κατανόηση των εικόνων (Sinatra, 1986). Θα άξιζε να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο παράγοντες, όπως είναι η εξάσκηση της παρατηρητικότητας ή η εκμάθηση της αναγνώρισης των εικονιστικών συμβάσεων μπορούν να οδηγήσουν σε διαφορετικές νοηματοδοτήσεις του κειμένου εικονογραφημένων βιβλίων από τα παιδιά.

Με δεδομένο ότι έχουν υλοποιηθεί πολλές έρευνες που εξετάζουν την εικόνα σε σχέση με το κείμενο, ποτέ όμως μόνη της (Arizpe & Styles, 2003) θα ήταν ενδιαφέρον η διερεύνηση της νοηματοδότησης του κειμένου από τα παιδιά να γίνει με βιβλία μόνο με εικόνες (wordless book) ή με εικονογραφημένα βιβλία από τα οποία θα έχει καλυφτεί το κείμενο, όπως σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα, ώστε να υπάρχει και δυνατότητα συσχέτισης των αποτελεσμάτων.

Παράλληλα, περαιτέρω διερεύνηση απαιτείται στον τρόπο που οι πολιτισμικές κατασκευές αναφορικά με τη διαφορετικότητα, όπως είναι το φύλο, ή κοινωνικοοικονομική κατάσταση επηρεάζουν την κατανόηση των εικόνων από τα παιδιά (Miles, 2000). Καθώς οι πολιτισμικές κατασκευές αναγνωρίζονται και μεταφέρονται από τους εκπαιδευτικούς στην τάξη, τα ευρήματα τέτοιων ερευνών πιθανότατα θα συνέβαλαν στην εξάλειψη των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων.

Πρόταση, επίσης, αποτελεί να διερευνηθεί αν θα υπάρξουν σημαντικές αλλαγές στις ανταποκρίσεις των παιδιών αρκετούς μήνες μετά τις αρχικές συνεντεύξεις. Παράλληλα, θα μπορούσε να ζητηθεί από τα παιδιά να εκφραστούν και μέσα από τις δικές τους ζωγραφιές ή να δώσουμε στα παιδιά να διαβάσουν στη συνέχεια και τα κείμενα των βιβλίων. Έτσι, θα προκύψουν συμπεράσματα για τον τρόπο που προσέγγισαν τα βιβλία μέσα και από τις δύο τροπικότητες (εικόνα και κείμενο). Εναλλακτικά, μπορούμε να διερευνήσουμε τις προτιμήσεις τους αναφορικά με τον τρόπο που εκτυλίσσεται η πλοκή, το τέλος με το οποίο κλείνει η ιστορία ή ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζονται οι ήρωες του βιβλίου. Τέλος, θα μπορούσαμε να κάνουμε κι άλλες ερωτήσεις για τον τρόπο που προσέγγισαν τις εικόνες (π.χ. τι κοίταξαν πρώτα) ή να συνδέσουμε την ικανότητά τους να ερμηνεύουν τις εικόνες με την αναγνωστική τους ικανότητα (Arizpe & Styles, 2003).

Με δεδομένο ότι η αφήγηση μιας ιστορίας δια μέσω των εικόνων οδηγεί τα παιδιά στην κατάκτηση του οπτικού γραμματισμού, με στόχο την εδραίωση της αναγνωστικής συμπεριφοράς (Γιαννικοπούλου, 2006), οι εικόνες των εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων αξίζουν μια θέση στη λογοτεχνία (Τσιλιμένη, 2009), στην καθημερινή διδακτική πρακτική και το αναλυτικό πρόγραμμα της

σχολικής και της προσχολικής εκπαίδευσης (Sipe, 2001, 2012. Serafini, 2011). Γι' αυτό κρίνεται απαραίτητη η ενσωμάτωση των οπτικών κειμένων στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία και η χρησιμοποίηση όλων των δυνατοτήτων του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου (Pantaleo, 2003). Μόνο αν εγκαταλειφθεί ο διακοσμητικός και εικονογραφικός χαρακτήρας των εικόνων, τότε η εκπαίδευση μπορεί να αποβεί περισσότερο αποτελεσματική και δημιουργική (Μεταξιώτης, 2007).

Παρόλα αυτά, η ενσωμάτωση στην τάξη γνήσιων πολυτροπικών κειμένων, όπως είναι τα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία σύγχρονων δημιουργών, δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική, αν δεν συνδυαστεί και με τις ανάλογες θεωρίες και στρατηγικές προσέγγισης των έργων αυτών που για τη νοηματοδότηση του κειμένου τους αξιοποιούν εκτός από το κείμενο και την εικόνα. Γιατί κάθε οπτικό μέσο έχει κι αυτό τη δική του γλώσσα και δομή, αρκεί να αφήσουμε το παιδί ελεύθερο να το "ξεκλειδώσει", ενεργοποιώντας τη φαντασία του, τις προϋπάρχουσες γνώσεις και τις εμπειρίες του.

Βιβλιογραφία

Ελληνική και Μεταφρασμένη

- Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (2003). Η λειτουργία λόγου-εικόνας στο παιδικό βιβλίο και η σημασία τους για το παιδί αναγνώστη. Στο *Περιπλανήσεις στην Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Ακρίτας.
- Αποστολίδου, Β., Καπλάνη, Β., Χοντολίδου, Ε. (2000). *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο Σχολείο... Μια νέα πρόταση διδασκαλίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
- Ασωνίτης, Π. (2000). Κριτήρια αξιολόγησης της εικονογράφησης στο εικονογραφημένο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας. Ο χαρακτήρας της εικονογράφησης της δεκαετίας του '80. *Επιστήμες Αγωγής*, 1-3, 149-156.
- Ασωνίτης, Π. (2001). *Η εικονογράφηση στο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Βλαχόπουλος, Β. (1990). *Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: "Διαβάζω", τεύχος 248, σσ. 24.
- Βρεττός, Γ. (1994). *Η εικόνα στο αναλυτικό πρόγραμμα και στο σχολικό εγχειρίδιο της ιστορίας*. Θεσσαλονίκη: Art of Text.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2001). Εικονογραφημένα παιδικά βιβλία: Η αναγνωσιμότητα των εικόνων από παιδιά προσχολικής ηλικίας. Στο Μ.Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σελ. 249-273). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2007). "Από την Κινέζα Κούκλα" στα "88 Ντολμαδάκια" και τα "33 Ρουμπίνια": η λογική των υπερκείμενων στον παράλογο κόσμο των παραμυθιακών κειμένων. *Κείμενα*, τεύχος 6, σσ. 115. <http://keimena.ece.uth.gr>.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2008). *Στη χώρα των χρωμάτων. Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Chapman, L. (1993). *Διδακτική της Τέχνης*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Cohen, L. & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cohen, L., & Manion, L. (1997). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Μπφρ. Χ. Μητσοπούλου & Μ. Φιλοπούλου. Αθήνα: Έκφραση.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και*

- αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας (Χ. Τζορμπατζούδης, επιμ.).
Αθήνα: Ίων.
- Goodnow, J. (1988). *Τα παιδιά σχεδιάζουν: εικόνα του χαρακτήρα και της πνευματικής τους ανάπτυξης*. Μτφρ. Κ. Κουλουμπή-Παπατροπούλου. Αθήνα: Κουτσούμπος.
- Ήγκλετον, Τ. (1989). *Εισαγωγή στη Θεωρία της Λογοτεχνίας*, μτφρ. Μαυρωνάς, Μ., εισαγ. Τζιόβας, Δ., Αθήνα: Οδυσσέας.
- Ήγκλετον, Τ. (2008). *Εισαγωγή στη Θεωρία της Λογοτεχνίας*. Μτφρ. Μ. Μαυρωνάς. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Holub, R. C. (2004). «Θεωρία της πρόσληψης: η Σχολή της Κωνσταντίας» στο Selden R. (επιμ.), *Από τον Φορμαλισμό στον Μεταδομισμό*. Μτφρ. Μίλτος Πεχλιβάνος, Μιχάλης Χρυσανθόπουλος. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη] σσ. 445-482.
- Husserl, E. (1988). *Η Φιλοσοφία ως αυστηρή επιστήμη* (μτφρ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος). Αθήνα: Ροές.
- Gombrich, E. H. (2002). *Το Χρονικό της Τέχνης*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Iser, W. (1991). “Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία” στο *Λόγου χάριν*, τ. 2, Μτφρ. Στ. Ροζάνης. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της “Εστίας”, Άνοιξη 1991, σ. 3-24.
- Iser, W. (1991). Συνέντευξη: “Ανθρωπολογική απολογία της λογοτεχνίας”. Συζήτηση με τον Wolfgang Iser στο *Λόγου χάριν*, τ. 2, Μτφρ. Μ. Πεχλιβάνος. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της “Εστίας”, Άνοιξη 1991, σ. 25-36.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Jauss H. R. (1995). “Η Αισθητική της Πρόσληψης και η λογοτεχνική επικοινωνία” στο *Η θεωρία της πρόσληψης. Τρία μελετήματα*. Μτφρ. Μ. Πεχλιβάνος. Αθήνα: Εστία.
- Jauss H. R. (1995). Η “Ίστορία της λογοτεχνίας ως πρόκληση για τις γραμματολογικές σπουδές” στο *Η θεωρία της πρόσληψης. Τρία μελετήματα*. Μτφρ. Μ. Πεχλιβάνος. Αθήνα: Εστία.
- Κανατσούλη, Μ. (1999). Εικονογράφηση στο παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο: μια

- διαφορετική προσέγγιση των στοιχείων της αφήγησης σε μία λογοτεχνική ιστορία. Στο Β. Αποστολίδου και Ε. Χοντολίδου (Επιμ.), *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση* (σελ.241-250). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κανατσούλη, Μ. (2002). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας: σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Κανατσούλη, Μ. (2006). “Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση στην παιδική λογοτεχνία: Περιορισμοί και δυνατότητες” στο Παπαντωνάκης, Γ. (επιμ.) *Πρόσωπα και Προσωπεία του Αφηγητή στην Ελληνική Παιδική και Νεανική Λογοτεχνία της Τελευταίας Τριακονταετίας*, Αθήνα: Πατάκης.
- Καλογήρου, Τ. (2003). *Τέρψεις και ημέρες ανάγνωσης*. Αθήνα: Εκδόσεις της Σχολής Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου.
- Καρπόζηλου, Μ. (1994). *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Κιτσαράς, Γ. (1993). *Το εικονογραφημένο βιβλίο στη νηπιακή και πρωτοσχολική ηλικία: μια θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κιτσαράς, Γ. (1995). “Ο ρόλος του Εικονογραφημένου Βιβλίου στις Δραστηριότητες του Νηπιαγωγείου”. *Διαδρομές*, 39, 171-174.
- Mason, J. (2009). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (8η έκδ.) (Μτφρ. Ε. Δημητριάδου, επιμ. Ν. Κυριαζή). Αθήνα: Πεδίο.
- Ματσαγγούρας, Η. Γ. (2003). *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας, τ. Β΄. Στρατηγικές Διδασκαλίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μαγουλιώτης, Α. (1989). *Αρχή του σχεδίου και μέσα έκφρασης*. Αθήνα: Gutenberg
- Μαγουλιώτης, Α. (1989). *Αρχή του σχεδίου και μέσα έκφρασης*. Αθήνα: Gutenberg
- Μεταξιώτης Γ. (2007). Η εικόνα στην εκπαίδευση. “Θεματικές στήλες” ανακτήθηκε στις 14-8-2017
www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/thematikes/new_print/3/1.htm
- Μιχαλοπούλου, Κ. (2009). *Ο προφορικός λόγος στην προσχολική εκπαίδευση. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Μπενέκος, Α. (1980). “Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο”, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2005). “Ταξιδεύοντας μέσα στην εικόνα”. Στο Κωνσταντινίδου-Σέμογλου (επιμ.). *Εικόνα και Παιδί*, 557-568. Θεσσαλονίκη: cannot not design publications.
- Μπενέκος, Α. (1981). *Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Nodelman, P. (2009). *Λέξεις για εικόνες. Η αφηγηματική τέχνη του παιδικού*

- εικονογραφημένου βιβλίου*. (Μτφρ. Π. Πανάου, Επιμ. Τ. Τσιλιμένη). Αθήνα: Πατάκης.
- Norton, E. (2006). *Μέσα από τα μάτια ενός παιδιού*. Επιμ. Μ. Σουλιώτης. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Οικονομίδου, Α. (1998). “Εικονογραφημένα παιδικά βιβλία: Αφηγηματικοί πειραματισμοί”, στο Ι. Βασιλαράκης (επιμ.). *Σύγχρονες οπτικές και προοπτικές της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, 284-301. Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δάρδανος.
- Οικονομίδου, Α. (2006). Η ενηλικίωση του βλέμματος: το παιδί αναγνώστης μεταξύ εικόνας και κειμένου. Στο Τζ. Καλογήρου (Επιμ.), *Το εικονογραφημένο βιβλίο δεν είναι μόνο για μικρά παιδιά* (σ. 17-39). Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Οικονομίδου, Α. (2011). *Χίλιες και μια ανατροπές. Η νεοτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες*. Αθήνα: Πατάκης.
- Οικονομίδου, Α. (2016). *Το παιδί πίσω απ’ τις λέξεις. Ο εννοούμενος αναγνώστης των παιδικών βιβλίων*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπανικολάου, Μ. (1995). *Εισαγωγή στην Ιστορία της Τέχνης*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1993). *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας*, τόμος 1ος και 2ος. Αθήνα.
- Πελεγρίνης, Θ. (2009). *Λεξικό της Φιλοσοφίας: Οι έννοιες, οι θεωρίες, οι σχολές, τα ρεύματα και τα πρόσωπα: Εξάγλωση ορολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πλειός, Γ. (2001). *Ο λόγος της εικόνας*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές* (μτφρ. Β. Νταλάκου & Κ. Βασιλικού, επιμ. Κ. Μιχαλοπούλου). Αθήνα: Gutenberg.
- Σιβροπούλου, Ρ. (2004). *Ταξίδι στον κόσμο των εικονογραφημένων μικρών ιστοριών. Θεωρητικές και διδακτικές διαστάσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σπινκ, Τ. (1990). *Τα παιδιά ως αναγνώστες*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Τζιόβας, Δ. (1987). *Μετά την Αισθητική: Θεωρητικές Δοκιμές και Ερμηνευτικές Αναγνώσεις της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Τσιλιμένη, Τ. (2003). *Οι μικρές ιστορίες κατά την εικοσαετία 1970-1990*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Τσιλιμένη, Τ. (2007). *Εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. Όψεις και απόψεις*. Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.

- Willig, C. (2015). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην ψυχολογία: Εισαγωγή* (Ε. Τσέλιου, επιμ. Ε. Αυγήτα, Μτφ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Χαντ, Π. (2000). *Κριτική, Θεωρία, και Παιδική Λογοτεχνία*, μτφρ. Ε. Σακελλαριάδου – Μ. Κανατσούλη. Αθήνα: Πατάκης.

Ξενόγλωσση

- Arizpe, E., & Styles, M. (2003). *Children reading pictures: Interpreting visual texts*. New York: Routledge.
- Baird, A., Laugharne, J., Maagero, E., & Tonnessen, E., S., (2015). Child Readers and the Worlds of the Picture Book. *Children's Literature in Education*, 47 (1–17).
- Barthes, R. (1977). *Rhetoric of the image*. New York: Hill & Wang.
- Bausell, B. (1994). *Conducting Meaningful Experiments/ 40 Steps to Becoming a Scientist*. Sage Publications.
- Booth, W. C. (1961). *The Rhetoric of Fiction*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Brewer, J., & Hunter, A. (1989). *Multimethod research: A Synthesis of styles*. Sage Publications.
- Cannell, F., & Kahn, L. (1968). "Interviewing". In Lindzey, D. & Aronson, A. *The Handbook of social Psychology: Research Methods*. New York: Addison Wesley, 526-95.
- Chambers, A. (1990) [1997]. "The reader in the book" in Hunt P. *Children's Literature. The Development of Criticism*, London and New York: Routledge.
- Chambers, A. (1993). *Tell me: Children, reading and talk*. Newtown, NSW, Australia: Thimble Press.
- Creswell, J. W. (2003). Research design: *Qualitative quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J.W., & Plano Clark, V.L. (2007). *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Golden, M. (1991). *The Narrative Symbol in Childhood Literature: Exploration s in Construction of Text*. Berlin: Mouton.
- Giorgis, C., Johnson, N., Bonomo, A., Colbert, C., Conneo, A., Kauffman, C. & Kulesza, D. (1999). Children's book: Visual literacy. *The Reading Teacher*,

53 (2), 146-153.

Diamond, M. (2008). *The impact of text-picture relationships on reader recall and inference making: A study of fourth graders' responses to narrative picturebooks*. UMI.

[https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=JqMs4mELfWcC&oi=fnd&pg=PR2&dq=Diamond,+M+\(2008\).+The+impact+of+text-picture+relationships+on+reader+recall+and+inference+making:+A+study+of+fourth+graders%E2%80%99+responses+to+narrative+picturebooks&ots=ooaXLcHlaC&sig=beLpFYEL4FxHZ72uFVDL0aPyJK4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=JqMs4mELfWcC&oi=fnd&pg=PR2&dq=Diamond,+M+(2008).+The+impact+of+text-picture+relationships+on+reader+recall+and+inference+making:+A+study+of+fourth+graders%E2%80%99+responses+to+narrative+picturebooks&ots=ooaXLcHlaC&sig=beLpFYEL4FxHZ72uFVDL0aPyJK4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

Dochy, F. & Alexander, P. (1995). Mapping prior knowledge: A framework for discussion among researchers. *European Journal of Psychology of Education* 10(3):225-242.

Doonan, J. (1991). 'Satoshi Kitamura: aesthetic dimensions', *Children's Literature*, 19: 107-33.

Doonan, J. (1993). *Looking at Pictures in Picture Books*. Essex: Thimble Press.

Driggs-Wolfenbarger, C., & Sipe, L. R. (2007). A Unique Visual and Literary Art Form: Recent Research on Picturebooks. *Language Arts*, 83(3), 146-153.

Flick, U. (1998). *An Introduction to qualitative research* (3rd ed.). London: Sage.

Geertz, C. (1976). Art as a Cultural System. *Modern Language Notes*, 91, 73-79.

Golden, M. (1988). The construction of a literary text in a story-reading lesson. In J.L. Green & J.O. Harker (Eds.), *Multiple perspective analyses of classroom discourse* (pp. 71–106). Norwood, NJ: Ablex.

Gombrich, E. H. (1972). *Symbolic Images*. Edinburgh: Phaidon.

Gombrich, E. H. (2002). *Episodes in the History of Western Taste and Art*. London: Phaidon.

Hunt, P. (1991). *Criticism, Theory, and Children's Literature*, Basil Blackwell, Oxford.

Hunt, P. (1996). *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*, London: Routledge.

Husserl, E. (1964). *The Idea of Phenomenology*. Translated by William Alston & George Nakhnikian. The Hague: Martinus Nijhoff.

Ingarden, R. (1973a). *The Cognition of the Literary Work of Art* Translated by Ruth

- Ann Crowley and Kenneth R. Olson. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Ingarden, R. (1973b). *The Literary Work of Art: An Investigation on the Borderlines of Ontology, Logic and Theory of Literature*. Translated by G. Grabowicz. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Iser, W. (1974). *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.
- Iser, W. (1978) [1976]. *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.
- Iser, W. (2000). *The Range of interpretation*. New York: Columbia University Press.
- Johnston, M. (2001). The Authority of Affect. *Philosophy and Phenomenological Research*. 63(1), 181-214.
- Jørgensen, C. (2003). *Image retrieval: Theory and research*. Lanham, MA: Scarecrow.
- Kress, G. (2003). *Literacy in the new media age*. London: New York: Routledge.
- Kress, G. (2010). *Multimodality. A social semiotic Approach to Contemporary Communication*. London: Routledge Falmer.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (1990.) *Reading Images*. Geelong: Dakin University Press.
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (1996). *Reading images: The grammar of visual design*. London: Routledge Falmer.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse*. London: Arnold.
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Luckens, R. (1995). *A Critical Handbook of Children's Literature*, Boston: Allyn and Bacon.
- Landes, S. (1985). Picture Books as Literature. *Children's Literature Association Quarterly*, 10(2), 51-54.
- Langford, V. (1996). The picture books of Anno: a search for a perfect world through a fascination with mathematics. *Children's Literature in Education*, 25(3), 197-202.

- Lewis, D. (1990). "The constructedness of texts: picture-books and the metafiction" in Egoff, S., Stubbs, G., Ashley, R. and Sutton, W. *Only Connect: Reading on Children's Literature*, Toronto, New York, Oxford: Oxford University Press.
- Lewis, D. (1996b). Going along with Mr. Gumpy: Polysystemy and play in modern picture book. *Signal*, 80, 105-119.
- Lewis, D. (2001). *Reading contemporary picturebooks: Picturing text*. London: Routledge Falmer.
- Mandei, J., Kervin, L. (2014). Interpreting the images in a picture book: Students make connections to themselves, their lives and experiences. *English Teaching: Practice and Critique*, 13 (2), 76-92.
- Miles, S. (2000). *Youth Lifestyles in a changing world*. Open University: Buckingham.
- Mitchell, W. J. T. (1987). *Iconology: Image, Text, Ideology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Moebius, W. (1986). Introduction to picture book codes. *World and Image*, 2. 142-151.
- Morrow, L. M. (1985). Retelling stories: A strategy for improving young children's comprehension, concept of story structure, and oral language complexity. *The Elementary School Journal*, 85(5), 646-661.
<http://doi.org.oiolo.sci-hub.io/10.1086/461427>
- Nikolajeva, M., & Scott, C. (2000). The Dynamics of Picturebook Communication. *Children's Literature in Education*, 31(4), 225-239.
- Nikolajeva, M., & Scott, C. (2001). *How Picturebooks Work*. Routledge: New York.
- Nodelman, P. (1988). *Words about pictures*, Athens Georgia: Georgia University Press.
- Nodelman, P. (1991). The eye and the I: Identification and first person narratives in picture books. *Children's Literature*, 19, 1-30.
- Nodelman, P. (1996). *The Pleasures of Children's Literature*. USA: Longman Publishers.
- Nodelman, P. (2008). *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*, Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Nystrand, M. (1997). *Opening dialogue: Understanding the dynamics of language and learning in the English classroom*. New York: Teachers College Press.
- Received on 2-8-2017 from <http://www.english.wisc.edu/nystrand/OD1.pdf>.

- Owens, W., Nowell, L. (2001). More Than Just Pictures: Using Picture Story Books to Broaden Young Learners' Social Consciousness. *The Social Studies* 92(1), 33-40.
- Panofski, E. (1993). *Meaning in the Visual Arts*. Penguin Books.
- Panofski, E. (1975). *La perspective comme forme symbolique*, Les Editions de minuit. Paris.
- Pantaleo, S. (2003). "Godzilla lives in New York": Grade 1 students and the peritextual features of picture books. *Journal of Children's Literature*, 29(2), 66-77.
- Pantaleo, S. (2007). Everything comes from seeing things: Narrative and illustrative play in Black and White. *Children's Literature in Education*, 41, 85-104.
- Rowe, A. (1996). Voices Off: Reading Wordless Picturebooks, in Styles, M., Bearne, E. and Watson, V. *Voices Off: Texts, Contexts and Readers*. London: Cassell.
- Shavit, Z. (1986). *The Poetics of Children Literature*, Athens and London: The University of Georgia Press.
- Schwarcz, J. H. & Schwarcz, C. (1991). *The Picture Book Comes of Age. Looking at Childhood Through the Art of Illustration*. Chicago, London: American Library Association.
- Serafini, F. (2010). Reading Multimodal Texts: Perceptual, Structural and Ideological Perspectives. *Children's Literature in Education*, 41, 85-104.
- Serafini, F. (2011). Expanding perspective for comprehending visual images in multimodal texts. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 54(5), 342-350.
[doi:10.1598/JAAL.54.5.4](https://doi.org/10.1598/JAAL.54.5.4)
- Serafini, F. (2012a). Reading Multimodal Texts in the 21st Century. *Research in the schools*, 19(1), 26-32.
- Serafini, F. (2012b). Interpreting Visual image and Design Elements of Contemporary Picturebooks. *The Connecticut Reading Association Journal*, 1(1), 3-9.
Retrieved on 15-5-2017 from
<http://www.frnkserafini.com/publications/serafini-pbook-cra-j.pdf>
- Serafini, F., & Ladd, S. M. (2008). The challenge of moving beyond the literal in literature discussions. *Journal of Language and Literacy Education*, 4(2), 6-20.

- Sinatra, R. (1986). *Visual Literacy Connections to Thinking, Reading and Writing*. Springfield, IL: Ch. C. Thomas.
- Sipe, L.R. (1998). How picture books work: A semiotically framed theory of text-picture relationships. *Children's Literature in Education*, 29, 97-108.
- Sipe, L.R. (2000). The construction of literacy understanding by first and second graders in oral response to picture storybook readalouds. *Reading Research Quarterly*, 35, 252-275.
- Sipe, L.R. (2001). Picturebooks as aesthetic objects: *Literacy Teaching and Learning*, 6(1), 23-42.
- Sipe, L.R. (2012). Revisiting the Relationships Between Text and Pictures. *Children's Literature in Education*, 43, 4-21.
- Smith, J. A. (1997). Developing theory from case studies: self-reconstruction and the transition to motherhood, in N. Hayes (ed). *Doing Qualitative Analysis in Psychology*. Hove: Psychology Press.
- Styles, M. (1996). 'Inside the tunnel: a radical kind of reading – picture books, pupils and post-modernism' in V. Watson and M. Styles (eds) *Talking Pictures*. London: Hodder & Stoughton.
- Styles, M. and Arizpe, E. (2001). 'A gorilla with "grandpa's eyes": how children interpret visual texts – a case study of Anthony Browne's Zoo'. *Children's Literature in Education*, 32: 261-81.
- Stephens, J. (1992a). *Reading the Signs*. Victoria: Kangaroo Press.
- Stephens, J. (1992b). *Language and Ideology in Children's Fiction*. United Kingdom: Longman Group.
- Thomas, L. (2010). Exploring second graders' understanding of text-illustration relationship in picture storybooks and informational books. Digital Library. <http://krex.k-state.edu/dspace/bitstream/handle/2097/3679/LisaThomas2010.pdf?sequence=>
- Thorn, J. R. (1991). Children literature: reading, seeing, watching. *Children's literature in Education*, 22(1), 51-58.
- Tobias, S. (1994). Interest, prior knowledge and learning. *Review of Educational Research*, 63, (152-158).
- Wall, B. (1991). *The Narrator's Voice. The Dilemma of Children's fiction*, London: Macmillan.
- Walsh, M. (2000). Text-related variables in narrative picture books: Children's

- responses to visual and verbal texts. *The Australian Journal of Language and Literacy*, 23 (2), 139–156.
- Walsh, M. (2003). Reading pictures: what do they reveal? Young children's reading of visual texts. *Reading*, 37(3), 123-130.
- Wikipedia, (2017). Retrieved on 7-9-2017 from <https://en.wikipedia.org/wiki/Anime>
- Xinyu, Y. (2007). Visual perception in relation to levels of meaning for children: An Exploratory study. Digital Library. https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc3896/m2/1/high_res_d/dissertation.pdf
- Youngs, S. (2010). Peritextual Discussions of Historical fiction Picture Books. In R. T. Jimenez, V. J. Risko, D. Wells Rowe & M. K. Hundley (Eds.), *National Reading Conference Yearbook* (Vol. 59). Oak Creek, WI: National Reading Conference.
- Youngs, S. (2012). Understanding history through the visual images in historical fiction. *Language Arts*, 89(6), 379-395.
- Youngs, S. & Serafini, F. (2011). Comprehension strategies for reading historical fiction picturebooks. *The Reading Teacher*, 65(2), 115-124.
- Youngs, S. & Serafini, F. (2013). Discussing Picturebooks Across Perceptual, Structural and Ideological Perspectives. *Journal of Language and Literacy Education*, 9(1), 185-200.

Ιστοσελίδες περιοδικών:

Review of the Day: I Want My Hat Back by Jon Klassen. Received on 7-9-2017 from: <http://www.artofthepicturebook.com/-check-in-with/2014/10/15/interview-with-jon-klassen>

An Interview With Jon Klassen. Received on 7-9-2017 from <http://blogs.slj.com/afuse8production/2011/05/28/review-of-the-day-i-want-my-hat-back-by-jon-klassen/>

Πρωτογενείς πηγές

1. Klassen, J. (2012). *Θέλω πίσω το καπέλο μου*. Αθήνα: Κόκκινο
2. Klassen, J. (2015). *Αυτό δεν είναι το καπέλο μου*. Αθήνα: Κόκκινο

Παράρτημα 1

Συνεντεύξεις

“ Αυτό δεν είναι το καπέλο μου ”

Ομάδα : Ελέγχου

Βιβλίο : ΑΥΤΟ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΑΠΕΛΟ ΜΟΥ

Συνέντευξη 1

Κωδικός μαθητή : ΓΧ¹

Ημερομηνία : 24/4/2017

E: θα διαβάσουμε μαζί ένα βιβλίο, που όπως βλέπεις έχω κρύψει τα κείμενα.
Εσύ θα το ξεφυλλίσεις και καθώς το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του.
Εντάξει;

ΓΧ¹: ναι

E: έλα, ξεκίνα

ΓΧ¹: ένα ψάρι με καπέλο. Ένα ψάρι που κοιμάται. Το ψάρι έχει ανοιχτά τα μάτια.
Το ψάρι κοιτάει πάνω. Το ψάρι κοιτάει περίεργα

E: περίεργα

ΓΧ¹: το ψάρι κολυμπάει, το ψάρι έχει το καπέλο, το μικρό καπέλο του. Ένας
κάβουρας. Το ψάρι, το ψάρι κοιτάει τον κάβουρα κι ο κάβουρας του δείχνει
πού να πάει. Το ψάρι ξανά με το μικρό το καπέλο. Το ψάρι πάει εκεί πέρα που
του είπε το καβούρι. Το μεγάλο ψάρι το ακολουθάει. Το μεγάλο ψάρι μπαίνει
[παύση]

E: μπαίνει

ΓΧ¹: μπαίνει μέσα στα φύκια

E: μχ

ΓΧ¹: μετά το καβούρι το βλέπει, το μεγάλο ψάρι [παύση] το ψάρι, δεν ξέρω τι κάνει
και κοιτάει πάνω

E: και τέλειωσε. Πολύ ωραία

Συνέντευξη 2

Κωδικός μαθητή : ΡΕ¹

Ημερομηνία : 24/4/2017

E: από το βιβλίο που κρατάς έχω κρύψει τα κείμενα. Εσύ καθώς το ξεφυλλίζεις,
θα μου λες την ιστορία του βιβλίου, κοιτώντας μόνο τις εικόνες

ΡΕ¹: από δω;

E: ναι

ΡΕ¹: ε... δεν έχω κάτι στο μυαλό μου [ξεφυλλίζει το βιβλίο]

- E: δεν έχεις κάτι στο μυαλό σου... Τι γίνεται στην ιστορία; Πες το όπως το καταλαβαίνεις. Προσπάθησε να περιγράψεις την εικόνα (ξεφυλλίζει το βιβλίο)
- PE¹: ένα μεγάλο ψάρι
- E: ναι, μετά; [παύση] Τι έγινε; [παύση] Τι φαντάζεσαι ότι έγινε;
- PE¹: [παύση] δεν ξέρω (ξεφυλλίζει το βιβλίο)
- E: Εδώ; [παύση] Τι έγινε εδώ; Δεν πειράζει

Συνέντευξη 3

Κωδικός μαθητή :AE²

Ημερομηνία : 25/4/2017

- E: λοιπόν, εδώ έχουμε ένα βιβλίο. Έχω κρύψει τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;
- AE²: [παύση]
- E: όπως νομίζεις, όπως το καταλαβαίνεις. Μια ιστοριούλα είναι
- AE²: τα ψαράκι κολυμπούσε και... [παύση]. Αυτό είναι φάλαινα;
- E: φάλαινα
- AE²: και η φάλαινα ε... το είδε. Πήγε να το πιάσει, το ψαράκι φοβήθηκε και έτρεξε να το πιάσει, το έπιασε. Τα ψαράκι έτρεχε, είδε έναν κάβουρα, το καβουράκι έλεγε στη φάλαινα πού πήγε, το ψαράκι έτρεχε και η φάλαινα το έφτασε, το ψαράκι κρύφτηκε να μην το δει η φάλαινα. Η φάλαινα πήγε μέσα και δεν το έβρισκε. Το καβούρι όμως τον είδε να φοράει το καπέλο
- E: και;
- AE²: και τελείωσε
- E: και τελείωσε εδώ η ιστορία μας. Πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ.

Συνέντευξη 4

Κωδικός μαθητή :ΔX¹

Ημερομηνία : 2/5/2017

- E: λοιπόν, εδώ έχουμε ένα βιβλίο, που έχουμε κρύψει τα κείμενα και έχουν μείνει μόνο οι εικόνες. Εσύ καθώς θα το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Έλα, πάμε.
- ΔX¹: ήταν ένα μικρό ψαράκι. Τώρα μεγάλωσε;
- E: όπως νομίζεις εσύ

ΔΧ¹: και μετά έγινε μεγάλο και μετά κολυμπούσε στη θάλασσα. Και μετά κολυμπούσε, κολυμπούσε και μετά νύσταξε. Και μετά έφυγε. Και πάλι, έγινε μικρό;

E: γίνεται;

ΔΧ¹: και περπατούσε μέσα στη θάλασσα. Και είδε ένα καβουράκι που ήταν πάνω σ' ένα βράχο. Και το είχε δει και θύμωσε. Και μετά περπάτησε πάλι και πήγε πιο μακριά. Και μετά μπήκε μέσα... Αυτά τα φυτά πώς τα λένε;

E: πώς τα λένε;

ΔΧ¹: φύκια

E: μπράβο

ΔΧ¹: και μετά μπήκε μέσα σε κάτι φύκια που ήτανε μέσα στη θάλασσα και περπατούσε πολύ μες στα φύκια και μετά είχε χαθεί και το ξαναείδε το καβουράκι. Μετά γύρισε πίσω. Και ήθελε να κοιμηθεί.

E: και;

ΔΧ¹: και τελείωσε

E: και τελείωσε. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 5

Κωδικός μαθητή :ΨΔ¹

Ημερομηνία : 2/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο, που έχουμε κρύψει τα κείμενα και έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΨΔ¹: ναι

E: πάμε

ΨΔ¹: ένα μικρό ψαράκι πάει μια βόλτα στη θάλασσα. Όπως πηγαίνει, βρίσκει... αυτό τι είναι;

E: τι σου φαίνεται;

ΨΔ¹: σαν φάλαινα

E: πολύ ωραία

ΨΔ¹: όπως πηγαίνει, βρίσκει μια φάλαινα και το καταπίνει. Η φάλαινα κάνει ένα γκρουκ και φάνηκε το ψαράκι. Και μετά κοιτάει στα φυτά. Και μετά βλέπει κάποιον πίσω από έναν θάμνο. Τρέχει να το πάρει..., τρέχει να το πάρει. Ξαναπηγαίνει το ψαράκι όμορφα και ωραία βόλτα και μετά το τρώει ένας

αστακ..., ε... ένας αστακός. Όχι, δεν το τρώει, γιατί βλέπει μια φάλαινα και η φάλαινα του λέει, πού πήγε το ψαράκι; Και ο αστακός λέει, από κει. Το ψαράκι κολυμπάει, κολυμπάει, κολυμπάει και η φάλαινα το βρίσκει. Πάει κι αυτή μέσα στα φυτά και το ξανακαταπίνει. Ο αστακός βλέπει που τρέχει και κατάλαβε που έφαγε το ψαράκι. Η φάλαινα όμορφα και ωραία πάει να ξεκουραστεί

E: πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 6

Κωδικός μαθητή : ΠΝ²

Ημερομηνία : 2/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει τα κείμενα και έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες, εντάξει; Εσύ θα το ξεφυλλίσεις και καθώς το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του. Πάμε

ΠΝ²: ήταν ένα ψάρι που κολυμπούσε

E: ναι

ΠΝ²: συναντάει μια φάλαινα που κοιμάται. Και μετά η φάλαινα ξυπνάει. Ψάχνει να βρει να φάει. Και μετά την παίρνει ο ύπνος. Και μετά ξυπνάει και ψάχνει να βρει τροφή

E: πιο δυνατά λίγο να τα λες, γιατί δεν θα ακούγεσαι

ΠΝ²: και μετά συναντάει ένα ψάρι. Αλλά δε χόρτασε και ψάχνει να βρει ένα χταπόδι. Μετά βρίσκει ένα χταπόδι και το τρώει. Το ψάρι δεν μπόρεσε να το φάει και του ξέφυγε. Και το ψάρι κολυμπούσε. Μετά βλέπει την ουρά του και προσπαθεί να το φτάσει. Και το ψάρι είχε φύγει πάρα πολύ μακριά και δεν μπορούσε να το φτάσει. Η ουρά κρύφτηκε μέσα σε κάποια φύκια

E: πιο δυνατά, όμως, δεν θα ακούγεσαι

ΠΝ²: ξανασυναντάει το χταπόδι. Και μετά πήρε το καπέλο από το χταπόδι και κοιμήθηκε

E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 7

Κωδικός μαθητή : ΜΚ¹

Ημερομηνία : 2/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχω κρύψει το εξώφυλλο και το κείμενο και εσύ θα προσπαθήσεις, καθώς το ξεφυλλίζεις, να μου πεις την ιστορία του.

Εντάξει;

ΜΚ¹: ένα ψαράκι κολυμπούσε και καθώς κολυμπούσε βρήκε ένα ψάρι που κοιμάται. Και έτρεξε και έφυγε το ψαράκι και μετά αυτό το ψάρι άφησε κάτι μπουρμπουλήθρες και μετά ξύπνησε. Και μετά έψαξε για ένα ψάρι για να το φάει. Και μετά κοιτούσε πάνω για να βρει το ψάρι. Και μετά νύσταξε, αλλά δεν κοιμήθηκε... έτσι για να βρει φαγητό και να ξυπνήσει. Μετά συνάντησε το ψάρι και παρά λίγο να το φάει. Αλλά δεν το 'φαγε. Μετά είδε ο κάβουρας το ψάρι που έτρεχε γρήγορα-γρήγορα. Και αυτός ο κάβουρας σκέφτηκε κάτι, ότι υπάρχει ένας καρχαρίας. Μετά τον βρήκε και έτρεξε γρήγορα να βρει ένα μέρος να κρυφτεί. Και μετά αυτό το ψάρι δε το βρήκε το μικρό, το μικρό το ψαράκι. Και το ψάρι έφυγε. Και ζήσαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα. Και το ψάρι βρήκε τον καρχαρία και κρύφτηκε στα φύκια. Μετά ο καρχαρίας μπήκε στα φύκια και το 'ψαχνε. Μετά πέρασε ο καρχαρίας και τον ξαναείδε ο κάβουρας. Και μετά ο καρχαρίας έψαχνε το καπέλο του και το βρήκε από αυτό το ψαράκι. Κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα

E: μπράβο

Συνέντευξη 8

Κωδικός μαθητή : AN²

Ημερομηνία   : 3/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει τα κείμενα και το εξώφυλλο. Εσύ θα το ξεφυλλίσεις και καθώς θα το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του, εντάξει;

AN²: ναι

E: έλα, πάμε [παύση]...ναι

AN²: ήταν ένα ψαράκι που κοιμόταν

E: ωραία, που κοιμόταν

AN²: μετά κοιμήθηκε...

E: ναι

AN²: και δεν ήξερε πού είναι

E: ωραία

- AN²: μετά περπάτ... κολύμπησε και μετά κοιμήθηκε και μετά έφυγε και μετ... ένα καβουράκι ε... έβλεπε. Και δεν ήξερε που ήταν το σπίτι του και το έδειξε για να πάει κάπου να βρει φαγητό. Και αυτό τα ψαράκι πήγε να ...μετά αυτό το ψαράκι βρήκε φαγητό
- E: βρήκε φαγητό;
- AN²: ναι. Και μετά όταν έφευγε το ψαράκι το μικρό, έφευγε το μεγάλο να το φάει κι αυτό
- E: να το φάει;
- AN²: να φάει... ναι. Το βρήκε. Μετά πήγε, πήγε από πίσω του για να το φάει
- E: ναι
- AN²: μετά κρύφτηκε και δεν το έβλεπε πολύ και μετά έφυγε και μετά ξανακοιμήθηκε. Και το ψαράκι τώρα κοιμήθηκε εδώ κάτω γιατί δεν έχει χώρο
- E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 9

Κωδικός μαθητή : ΚΛ¹

Ημερομηνία : 3/5/2017

- E: λοιπόν, εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχω κρύψει τα κείμενα και έχω αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις κι όσο θα το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε
- ΚΛ¹: το ψαράκι κολυμπάει κάπου, κολυμπάει, και βλέπει ..., ψάχνει να βρει τους γονείς. Μετά συνάντησε ένα πολύ μεγάλο ψάρι και μετά τον [το] βλέπει πού να πάει. Μετά τρώει το ψάρι και του λέει. Του λέει, θέλεις να βρεις τους γονείς σου; Και μετά το ψαράκι βγαίνει έξω. Και πηγαίνει. Μετά το ψαράκι πάει για να συναντήσει ένα καβουράκι
- E: πιο δυνατά, όμως να τα λες για να ακούγεται
- ΚΛ¹: μετά το μεγάλο ψάρι κι αυτό συνάντησε το καβουράκι. Το ψαράκι περπάτησε και συναντάει κάτι φύλλα. Μετά το μεγάλο ψάρι το βρίσκει στα φύλλα. Το μεγάλο ψάρι, το μεγάλο ψάρι έρχεται. Πάλι, το καβουράκι τον βλέπει και το μεγάλο ψάρι φεύγει. Μετά το μεγάλο ψάρι πάει κι άλλο πιο εκεί και ε...
[γέλια]
- E: και;
- ΚΛ¹: τέλειωσε
- E: και τέλειωσε. Ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 10

Κωδικός μαθητή : ΚΓ¹

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: λοιπόν, εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει τα κείμενα και έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ, καθώς θα το ξεφυλλίζεις, θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε

ΚΓ¹: μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα ψαράκι

E: πολύ ωραία

ΚΓ¹: κι ένα μεγάλο ψαράκι. Το μεγάλο ψαράκι κοίταξε πάνω και κάτι έβλεπε. Έψαχνε να το βρει

E: πιο δυνατά να τα λες

ΚΓ¹: κι ένα ψαράκι. Και το ψαράκι έτρεχε. Ένας κάβουρας κοίταξε ένα ψαράκι. Το ψάρι. Και μετά και το άλλο ψαράκι. Το ψαράκι δεν το προστάτεψε. Το μεγάλο ψάρι κάτι έβλεπε. Ένα ψά..., ένα πτερύγιο. Πήγε μέσα, έψαχνε, είδε τον κάβουρα κι έφυγε. Το μεγάλο ψαράκι έκλεισε τα μάτια του. Έφυγε

E: και;

ΚΓ¹: τέλος

E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

ΚΓ¹: παρακαλώ

Συνέντευξη 11

Κωδικός μαθητή : ΠΑ²

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: εδώ έχω ένα βιβλίο που έχω κρύψει το εξώφυλλο και μέσα τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και καθώς το ξεφυλλίζεις θα βλέπεις τις εικόνες και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΠΑ²: ναι

E: έλα, πάμε

ΠΑ²: ένα ψάρι που κολυμπάει στον ωκεανό. Ένα τεράστιο ψάρι κοιμάται.

E: ναι

ΠΑ²: το ψάρι ξύπνησε και άκουσε έναν θόρυβο. Τότε θύμωσε και μετά είδε ένα ψάρι, το μικρό, ένα μικρό ψάρι. Και μετά το ψάρι είδε έναν κάβουρα. Και το ψάρι νόμιζε πως ο κάβουρας το ξύπνησε. Τα ψαράκι κολυμπούσε και... κολυμπούσε και το βρήκε το μεγάλο ψάρι. Το μεγάλο ψάρι κολυμπούσε για

να βρει το μικρό ψάρι. Τότε ο κάβουρας είδε την ουρά του ψαριού και την τράβηξε έξω. Μετά το ψάρι ξαναπήρε το καπέλο του και το ξανάδωσε. Τέλος

E: τέλος. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 12

Κωδικός μαθητή : ΚΕ¹

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει τα κείμενα και έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΚΕ¹: [γνέφει καταφατικά]

E: ωραία

ΚΕ¹: ένα ψαράκι. Ένα ψάρι μεγάλο. Ένα ψάρι κι ένα μεγάλο. Κι άλλο. Κι άλλο. Νυστάζει. Φεύγει. Το ψαράκι έμεινε. Ο κάβουρας. Ο κάβουρας με το ψάρι. Το ψάρι. Το ψάρι. Ένα ψάρι. Το ψάρι το μεγάλο. Το ψάρι το μεγάλο. Ο κάβουρας με το ψάρι. Το ψάρι. Τελείωσε

E: και τελείωσε. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 13

Κωδικός μαθητή : ΠΑΑ²

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΠΑΑ²: ναι

E: έλα πάμε. Γύρνα μόνη σου τις σελίδες

ΠΑΑ²: ε...[παύση]

E: τι βλέπεις;

ΠΑΑ²: ένα ψάρι

E: ένα ψάρι

ΠΑΑ²: κι ένα..., μια φώκια που κοιμάται

E: ωραία

ΠΑΑ²: ένα ψάρι μ' ένα μάτι. Το ψάρι κοιτάει επάνω. Το ψάρι θυμώνει. Το ψάρι

κολυμπάει. Το ψάρι είναι με το καπέλο. Ο κάβουρας περπατάει. Ο κάβουρας κοιτάει το ψάρι. Το ψάρι κάνει βόλτα. Το ψάρι βρίσκει πράγματα

E: βρίσκει πράγματα;

ΠΑΑ²: ναι

E: ναι

ΠΑΑ²: το ψάρι κοιτάει το ψάρι. Το ψάρι ακολουθεί το ψάρι. Ο κάβουρας κοιτάει το ψάρι. Το ψάρι έχει από πάνω του στο κεφάλι ένα... καπέλο.

E: ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 14

Κωδικός μαθητή : ΤΑ²

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και, καθώς θα το ξεφυλλίζεις, θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΤΑ²: ναι

E: έλα, πάμε

ΤΑ²: κυρία, αυτό θα το πω;

E: όχι αυτό. Από δω θ' αρχίσεις. Απ' την ιστορία..., εδώ

ΤΑ²: μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα μικρό ψαράκι στον βυθό

E: πολύ ωραία

ΤΑ²: ήρθε κι ένα μεγάλο. Μετά σε λίγο τρώμαξε. Κι έψαχνε το μικρό ψαράκι, τον φίλο του. Μετά χαθήκανε. Φυσούσε πολύ αέρας. Το μικρό ψαράκι κρύωνε πολύ. Βρήκαν και ένα μικρό καβουράκι. Και το μεγάλο ψάρι ήθελε να φάει το καβουράκι. Το μικρό ψαράκι όμως ένιωθε μόνο του

E: ένιωθε μόνο του;

ΤΑ²: [γνέφει καταφατικά]

E: ναι

ΤΑ²: είδε κάτι τεράστιες... φύκια, είδε κάτι τεράστια φύκια και το μι... και είδε πολλά άλλα ψαράκια και ένα ψαράκι. Μπήκε μέσα και κόλλησε

E: και;

ΤΑ²: και κόλλησε

E: και κόλλησε;

ΤΑ²: ναι

E: ναι

TA²: και τέλος... [διαπιστώνει πως υπάρχουν κι άλλες σελίδες να ξεφυλλίσει]. Να πω;
 E: ναι, να πεις
 TA²: και μετά φόρεσε το καπέλο του απ' το μικρό ψάρι
 E: μχ...
 TA²: τέλος
 E: τέλος. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 15

Κωδικός μαθητή : ΠΣ²

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: λοιπόν, εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχω κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε
 ΠΣ²: εδώ είναι ένα ψάρι μ' ένα καπέλο κι είναι μες τη θάλασσα. Εδώ είναι ένα μεγάλο ψάρι που κοιμάται και είναι στη θάλασσα
 E: πολύ ωραία
 ΠΣ²: εδώ είναι ξανά ένα μεγάλο ψάρι που έχει ανοιχτά μάτια. Εδώ έχουμε ένα μεγάλο ψάρι που είναι μες τη θάλασσα και κοιτάζει πάνω. Εδώ είναι ένα ψάρι που φαίνεται σα να κοιμάται. Εδώ είναι ένα μεγάλο ψάρι, αλλά δεν φαίνεται το πρόσωπό της [του], φαίνεται μόνο η ουρά του. Εδώ έχουμε ένα μικρό ψάρι μ' ένα καπέλο που πάει κάπου. Εδώ βλέπουμε μία θάλασσα που έξω είναι ένα καβουράκι. Εδώ είναι ένα μεγάλο ψάρι που φαίνεται η ουρά του και πάει..., πάει να φάει αυτό [δείχνει το καβουράκι]
 E: πάει να φάει το καβουράκι;
 ΠΣ²: ναι
 E: ναι
 ΠΣ²: είναι ένα μικρό ψαράκι που έχει ένα καπέλο και πάει κι αυτό εδώ. Εδώ είναι ένα μικρό ψάρι ε... είναι πάνω... είναι στη θάλασσα και είναι κοντά με..., με κάποια φυτά. Εδώ είναι ένα μεγάλο ψάρι που ακολουθεί το ψαράκι το μικρό. Εδώ είναι το μεγάλο ψάρι που φαίνεται η ουρά. Εδώ δείχνει μόνο κάποια φύ... φύλλα. Εδώ δείχνει κάποια, κάποια... εδώ δείχνει που κοιμάται κι έχει ένα..., ένα καπέλο πάνω του. Εδώ έχει κάποια φύλλα και τέλος
 E: και τέλος. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 16

Κωδικός μαθητή : ΚΣ¹

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίσεις και θα μου πεις την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε

ΚΣ¹: να πω;

E: ναι

ΚΣ¹: μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα μικρό ψαράκι. Κολυμπούσε στη θάλασσα με... με τους άλλους φίλους του. Και μετά ήρθαν οι φίλοι του και έπαιξαν. Ήταν πάρα πολύ χαρούμενοι και παίζανε πολύ καλά. Μετά όμως έγινε κάτι και δεν μπορούσαν να παίξουν και [παύση] και μετά οι φίλοι του ε... πήγαν στα σπίτια τους για να κοιμηθούν. Μετά και το ψαράκι πήγε σπίτι του και... και... και αποχαιρέτησε τους φίλους του και είπε καληνύχτα. Μετά... μετά συνάντησε έναν άλλο φίλο του, ήρθε το πρωί και έτρεξε λίγο. Μετά φώναξε τους άλλους φίλους του. Και παίζαν πάρα πολύ καλά. Αλλά μια μέρα το ψαράκι πήγε μία βόλτα. Με τους φίλους του πήγαν στην εξοχή. Αλλά... αλλά χάθηκε το ψαράκι. Μετά ένας φίλος του πήγε να το βρει. Αλλά ήρθαν κι οι γονείς του. Αλλά για να μην τους χάσει. Μετά το καβούρι πήγε να τον βοηθήσει να το φτάσει. Δεν έβλεπε τίποτα. Ήταν βράδυ

E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ

Συνέντευξη 17

Κωδικός μαθητή : ΝΠ²

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΝΠ²: μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα μικρό ψαράκι και ένα μεγάλο. Ε... μεγάλωνε και μετά συνάντησε... [παύση]. Το μεγάλο ψάρι είχε χαθεί. Το μικρό ψαράκι κολυμπούσε και μετά συνάντησε ένα καβουράκι. Το καβουράκι είπε στο μεγάλο ψάρι προς τα πού πήγε το ψαράκι. Το μικρό ψαράκι συνάντησε [παύση] είχε κολλήσει. Το μικρό ε... το μεγάλο ψαράκι το είδε και μπήκε. Και μπήκε κι αυτό εκεί. Είχαν κολλήσει και οι δύο. Το καβουράκι τους βοήθησε

E: και;
ΝΠ²: τέλος
E: και τέλος. Μπράβο. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 18

Κωδικός μαθητή : ΘΠ¹

Ημερομηνία :16/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

ΘΠ¹: [παύση]

E: τι βλέπεις θα μου λες

ΘΠ¹: ένα ψαράκι

E: ωραία

ΘΠ¹: ένα πολύ μεγάλο ψαράκι [γέλιο]. Πιο μεγάλο ψαράκι. Λίγο πιο μικρό ψαράκι. Πιο... πιο μεγάλο ψαράκι. Μισό ψαράκι. Που φεύγει

E: που φεύγει

ΘΠ¹: ένα μικρό ψαράκι. Έναν κάβουρα. Ένα ψάρι κι ένας κάβουρας. Ένα ψάρι μικρό

E: καταλαβαίνεις εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

ΘΠ¹: ναι

E: τι γίνεται, για πες μου

ΘΠ¹: προσπαθούνε να φάνε το μικρό ψαράκι και τον κάβουρα. Ένα μικρό ψαράκι και πολλά φύκια. Μισό ψάρι και ένα... και πάλι το μικρό ψάρι, αλλά που είναι μισό. Μισό ψάρι. Μόνο φύκια. Ε... το μισό ψάρι και τον κάβουρα. Το μεγάλο ψάρι. Με το καπέλο [γέλιο]. Τέλειωσε. Γυρνάμε πίσω

E: τέλειωσε. Σ' ευχαριστώ πολύ

Ομάδα : Πειραματική

Βιβλίο : ΑΥΤΟ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΑΠΕΛΟ ΜΟΥ

Συνέντευξη 1

Κωδικός μαθητή : ΜΔ²

Ημερομηνία : 4 /5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα και έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του βιβλίου, τι έγινε. Πάμε

ΜΔ²: ένα ψαράκι έχει ένα καπέλο[παύση]. Και... εδώ είναι ένα μεγάλο ψάρι. Και τώρα προχωράει να πάει στο σπίτι του. Και κουράστηκε και νυστάζει. Και τώρα πήγαινε λίγο πιο αργά. Και συνάντησε το μικρό ψαράκι με το καπέλο. Και το μικρό ψαράκι είδε ένα κάβουρα. Και το μεγάλο ψάρι είπε στον κάβουρα άμα είδε το μικρό ψαράκι. Και ο κάβουρας του είπε ότι είναι από κει. Το ψαράκι με το καπέλο προχωρούσε. Και μπήκε μέσα και... [παύση] ένα ψάρι το ακολουθούσε. Και το μεγάλο ψάρι ακολουθούσε το μικρό. Και πέρασε και το μεγάλο ψάρι μέσα από το δάσος με τα φύκια. Και το ακολουθούσε μέχρι να βγει. Και ο κάβουρας είδε ένα άλλο ψάρι. Και το μεγάλο ψάρι έχει το καπέλο.

E: και;

ΜΔ²: και [γέλιο] τέλος

E: τέλος. Πάρα πολύ ωραία. Λοιπόν, εγώ τώρα θα σου δείχνω κάποιες εικόνες, θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις κι εσύ θα μου απαντάς. Εντάξει;

ΜΔ²: [γνέφει καταφατικά]

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

ΜΔ²: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

ΜΔ²: επειδή μέσα στη θάλασσα είναι τα ψαράκια

E: μάλιστα. Πότε γίνονται όλα αυτά;

ΜΔ²: το απόγευμα;

E: το απόγευμα. Από πού κατάλαβες ότι είναι απόγευμα;

ΜΔ²: επειδή συνήθως όλοι το απόγευμα βγαίνουν έξω και παίζουν

E: πάρα πολύ ωραία. Εδώ, τώρα τι πιστεύεις ότι γίνεται στην ιστορία;

ΜΔ²: το μεγάλο ψάρι ήθελε να πάρει το καπέλο

E: από ποιον ήθελε να το πάρει;

ΜΔ²: από το μικρό ψαράκι

E: γιατί, πιστεύεις ότι ήθελε να το πάρει;

ΜΔ²: γιατί του άρεσε

E: Ποιανού ήταν το καπέλο;

ΜΔ²: απ' το μεγάλο το ψάρι

E: απ' το μεγάλο ψάρι ήταν το καπέλο. Μάλιστα. Και; Τι έγινε;

ΜΔ²: το μικρό ψαράκι πήρε το καπέλο του

E: μάλιστα. Εδώ, πού πιστεύεις ότι πηγαίνει η φάλαйна;

ΜΔ²: πηγαίνει να βρει το μικρό ψαράκι

E: πολύ ωραία. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

ΜΔ²: το ψάρι, το μεγάλο θύμωσε επειδή δεν μπορούσε να βρει το μικρό και ρώτησε τον κάβουρα πού είναι και του είπε ότι ήταν εκεί

E: πολύ ωραία. Από πού το κατάλαβες ότι γίνεται όλο αυτό;

ΜΔ²: γιατί δείχνει ότι το μεγάλο ψάρι κυνηγούσε το μικρό

E: πώς τελειώνει η ιστορία;

ΜΔ²: που το μεγάλο ψάρι είχε πάρει το καπέλο

E: πώς το πήρε;

ΜΔ²: ήρθε και το μικρό ψαράκι και του το πήρε

E: μάλιστα. Πού ήταν τότε το μικρό ψαράκι και του το πήρε;

ΜΔ²: μέσα στο δάσος με τα φύκια

E: μέσα στο δάσος με τα φύκια, μάλιστα. Τώρα η φάλαйна πώς νιώθει;

ΜΔ²: καλά

E: νιώθει καλά. Ενώ πριν πώς ένιωθε;

ΜΔ²: άσχημα

E: από πού το κατάλαβες;

ΜΔ²: γιατί ξύπνησε και είδε ότι το μικρό ψάρι είχε πάρει το καπέλο

E: μπορείς να μου δείξεις την εικόνα που ένιωθε άσχημα;

ΜΔ²: [ξεφυλλίζει από το τέλος προς τα εμπρός, δείχνει την εικόνα] αυτή

E: γιατί, από πού το κατάλαβες;

ΜΔ²: γιατί έχει έτσι τα μάτια [δείχνει και στο δικό της πρόσωπο πώς είναι τα μάτια της φάλαйнаς τραβώντας τα ώστε να γίνουν σχιστά]

E: έχει έτσι τα μάτια. Πολύ ωραία. Τώρα, μιας και την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου το ξεφυλλίσεις από την αρχή το βιβλίο και να μου την πεις πάλι από την αρχή

ΜΔ²: ένα μικρό ψαράκι μ' ένα καπέλο κι ένα μεγάλο ψάρι. Και το μεγάλο ψάρι ζύπνησε και είδε πάνω στο κεφάλι του ότι δεν είχε το καπέλο. Και μετά θύμωσε και έψαχνε να το βρει. Και πήγαινε πολύ γρήγορα. Αλλά το μικρό ψαράκι δεν το είχε καταλάβει. Και το... ο κάβουρας είδε το ψαράκι το μικρό που περνούσε. Και μετά το μεγάλο ψάρι ρώτησε τον κάβουρα, πού πήγε. Κι αυτός έδειξε. Και το ψαράκι προχωρούσε. Και μπήκε σ' ένα δάσος με φύκια. Και μετά πέρασε το μεγάλο ψάρι. Αλλά το μικρό ψαράκι δεν το είχε καταλάβει ακόμη. Και περνούσε και περνούσε αλλά δεν το έβρισκε ακόμη. Και ο κάβουρας ξανά είδε το μεγάλο ψάρι. Και μετά το μεγάλο ψάρι πήρε το καπέλο.

E: πώς το πήρε;

ΜΔ²: τον [το] έφτασε και το πήρε

E: πώς το πήρε; Τι έγινε εκείνη τη στιγμή;

ΜΔ²: του είπε αυτό το καπέλο είναι δικό μου και του το πήρε

E: μπράβο, πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

ΜΔ²: παρακαλώ

Συνέντευξη 2

Κωδικός μαθητή : ΑΜ¹

Ημερομηνία : 4/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίσεις και θα μου πεις την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε

ΑΜ¹: ένα μικρό ψαράκι, μετά έγινε πολύ μεγάλο [παύση]

E: μετά;

ΑΜ¹: έφυγε

E: έφυγε

ΑΜ¹: και μετά έγινε πάλι μικρό [παύση]

E: μετά; Πες μου ό,τι νομίζεις

ΑΜ¹: [παύση]

E: τι έγινε; Τι βλέπεις;

ΑΜ¹: ένας κάβουρας

E: ναι

ΑΜ¹: μετά έγινε πάλι μεγάλος ο κάβουρας και δεν ήξερε πού να πάει. Μετά έγινε πάλι μικρό [δείχνει το μικρό ψάρι με το καπέλο] [παύση]

E: ναι. [παύση] Τι βλέπεις;

AM¹: μετά έγινε μεγάλο, πάλι έγινε μικρό

E: πάλι έγινε μικρό. [παύση] Μετά;

AM¹: μετά βρήκε πάλι τον κάβουρα [παύση]

E: ναι. [παύση] Μετά; [παύση] Τι βλέπεις, πες μου, τι βλέπεις

AM¹: το μεγάλο

E: ναι

AM¹: φοράει το καπέλο από το μικρό

E: α... φοράει το καπέλο από το μικρό τώρα, ε; Και;

AM¹: [σηκώνει τους ώμους του θέλοντας να δείξει ότι η ιστορία τελείωσε]

E: τέλος, ε; Σ' ευχαριστώ πολύ

AM¹: παρακαλώ

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

AM¹: μες στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

AM¹: επειδή τα ψάρια ζούνε μες στη θάλασσα

E: πότε πιστεύεις ότι γίνονται όλα αυτά;

AM¹: όταν συναντήθηκαν

E: ποιοι συναντήθηκαν;

AM¹: το μικρό ψάρι με το μεγάλο

E: δεν είναι ένα ψάρι που ήτανε μικρό και μετά μεγάλωσε;

AM¹: όχι

E: α..., ναι είναι άλλο το ένα και άλλο το άλλο. Γιατί μου είπες πριν ότι ήτανε

AM¹: το ίδιο

E: ναι. Τώρα το κατάλαβες;

AM¹: ναι

E: μάλιστα. Λοιπόν, εδώ, τι νομίζεις ότι γίνεται στην ιστορία;

AM¹: το μεγάλο ψάρι θέλει να φάει το μικρό

E: μ... Γιατί να το φάει; Τι έκανε το μικρό ψαράκι;

AM¹: επειδή πεινάει

E: επειδή πεινάει. Πολύ ωραία. Τώρα θα σου δείξω αυτή την εικόνα. Και πες μου, πού νομίζεις ότι πηγαίνει η φάλαινα;

AM¹: να το φάει

E: πάει να φάει το μικρό ψαράκι, ε;

AM¹: ναι

E: Πολύ ωραία. Εδώ, τι νομίζεις ότι γίνεται;

AM¹: ο κάβουρας λέει στη φάλαινα πού, πού... από πού πήγε το μικρό ψάρι

E: από πού το κατάλαβες;

AM¹: επειδή, επειδή έχει το χέρι του, όπως δείχνουμε και εμείς

E: πολύ ωραία. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

AM¹: το μικρό ψάρι μπαίνει στα φύκια για να κρυφτεί και το μεγάλο ψάρι το βλέπει πώς μπαίνει για να πάει κι αυτό μέσα

E: ωραία. Πώς τελειώνει η ιστορία;

AM¹: το... η φάλαινα έφαγε το μικρό ψάρι

E: πάρα πολύ ωραία. Τώρα πώς νιώθει η φάλαινα;

AM¹: τώρα νιώθει ότι δεν πεινάει

E: δεν πεινάει. Πώς ένιωθε πριν σ' αυτή την εικόνα;

AM¹: πεινασμένο

E: πάρα πολύ ωραία. Τώρα θέλω να μου ξαναπείς την ιστορία κοιτώντας τις εικόνες. Γύρνα [τις σελίδες]

AM¹: το μικρό ψάρι έτρεχε να σωθεί απ' το μεγάλο. Το μεγάλο κοιμόταν. Μετά ξύπνησε. Μετά κοιτάζει πάνω. Και μετά βλέπει το μικρό ψάρι. Και φεύγει. Το μικρό ψάρι μπαίνει μες τα φύκια. Περνάει από έναν κάβουρα και μετά η φάλαι... και μετά ο κάβουρας λέει στη φάλαινα πού να πάει. Το μικρό ψάρι τρέχει να κρυφτεί. Μετά βρίσκει τα φύκια και θέλει να μπει. Μετά τον βλέπει η φάλαινα και τον κυνηγάει ακόμα. Μετά μπήκανε και τα δύο μέσα. Και μετά μόλις βγήκαν το κυνηγούσε ακόμη. Και το έφαγε τελικά

E: κι έτσι τελείωσε η ιστορία;

AM¹: ναι

E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 3

Κωδικός μαθητή : ΘΕ¹

Ημερομηνία : 4 /5/2017

E: έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα και έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και καθώς το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΘΕ¹: ναι

- E: πάμε
- ΘΕ¹: είναι ένα ψαράκι που κολυμπάει. Εδώ η... ήταν μια φάλαινα που κοιμάται. Τώρα ξύπνησε και τώρα ψάχνει για φαγητό. Τώρα νυστάζει και φεύγει να πάει να φάει το φαγητό. Εδώ είναι το ψαράκι. Βλέπει έναν κάβουρα η φάλαινα. Και ο κάβουρας λέει από κει έχει φύγει το... στη φάλαινα. Εδώ είναι το ψαράκι. Εδώ ψάχνει το ψαράκι στα φύλλα. Τώρα μπαίνει μες στα φύλλα. Τώρα χώθηκε μες στα φύλλα το ψαράκι. Τώρα η φάλαινα φεύγει από εκεί. Και τώρα..., και τώρα..., και τώρα πήρε το καπέλο. Το ψαράκι έμεινε μέσα
- E: και τέλειωσε. Τώρα θα σου κάνω εγώ κάποιες ερωτήσεις και θα μου απαντάς, εντάξει; Πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;
- ΘΕ¹: στον βυθό
- E: από πού το κατάλαβες;
- ΘΕ¹: επειδή είναι ψάρι και κολυμπάει και βγάζει μπουρμπουλήθρες από πίσω
- E: πολύ ωραία. Πότε πιστεύεις ότι γίνονται όλα αυτά στην ιστορία;
- ΘΕ¹: δεν ξέρω
- E: πότε νομίζεις ότι έγιναν όλα αυτά;
- ΘΕ¹: το ψαράκι ξύπνησε τη φάλαινα
- E: όταν το ψαράκι ξύπνησε τη φάλαινα έγιναν όλα αυτά;
- ΘΕ¹: ναι
- E: Πολύ ωραία. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία; Τι συμβαίνει;
- ΘΕ¹: το ψαράκι είχε... είχε χάσει το καπέλο του
- E: αυτό το μικρό ψαράκι είχε χάσει το καπέλο του;
- ΘΕ¹: ναι. Του το είχε πάρει η φάλαινα
- E: η φάλαινα πήρε το καπέλο από το μικρό ψαράκι;
- ΘΕ¹: [κάνει νεύμα]
- E: πώς έγινε, για πες μου
- ΘΕ¹: από κει στο τέλος το είδα
- E: α, το είδες στο τέλος ότι η φάλαινα πήρε το καπέλο;
- ΘΕ¹: ναι, πήγε για να πάρει το καπέλο, να βρει κάτι να... το πάρει γι' αυτήν
- E: να το πάρει γι' αυτήν. Ποιανού ήταν το καπέλο κατάλαβες;
- ΘΕ¹: δικό της
- E: και μετά πήγε η φάλαινα και του το πήρε και έφαγε το ψαράκι;
- ΘΕ¹: ναι

E: για σκέψου. Για δες τις εικόνες και πες μου. Τι μπορεί να έγινε; [ξεφυλλίζει]
 Ναι, ξεφύλλισέ το. Όπως θες για να το δεις. Τι έγινε;

ΘΕ¹: Μπήκανε με το ψαράκι μέσα στα φύκια

E: εδώ τώρα, πού νομίζεις ότι πηγαίνει η φάλαινα;

ΘΕ¹: μέσα στα φύκια για να το πάρει [το καπέλο] για δικό της

E: τι είναι δικό της; Ποιο πράγμα;

ΘΕ¹: το καπέλο

E: α, το ήθελε για δικό της. Και πάει τώρα να βρει ποιον;

ΘΕ¹: το ψαράκι

E: άρα...

ΘΕ¹: για να πάρει το καπέλο της πίσω

E: α, για να το πάρει πίσω. Ήταν δικό της το καπέλο;

ΘΕ¹: ναι

E: α, έτσι. Πολύ ωραία. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

ΘΕ¹: ο κάβουρας είχε πει στο ψαράκι για το καπέλο του

E: μάλιστα. Και;

ΘΕ¹: και αυτή, η φάλαινα υποπτεύεται το ψαράκι

E: υποπτεύεται το ψαράκι. Πολύ ωραία. Πώς τελειώνει τελικά η ιστορία;

ΘΕ¹: τελειώνει που η φάλαινα πήρε πίσω το καπέλο της

E: πήρε πίσω το καπέλο της. Πώς νιώθει τώρα η φάλαινα, που πήρε το καπέλο της πίσω;

ΘΕ¹: καλύτερα

E: πώς ένιωθε πριν; Μπορείς να βρεις την εικόνα για το πώς ένιωθε πριν;

ΘΕ¹: ένιωθε ότι κάποιος της πήρε το καπέλο

E: από πού το κατάλαβες;

ΘΕ¹: επειδή κοιμόταν και μετά το 'νιωσε

E: μπράβο. Πολύ ωραία. Πάρα πολύ ωραία. Τώρα που την κατάλαβες την ιστορία θέλω να μου την πεις πάλι από την αρχή

ΘΕ¹: είναι ένα ψαράκι που κολυμπάει. Τώρα η φάλαινα κοιμάται. Τώρα κατάλαβα, ένιωθε κάτι, ότι κάποιος της πήρε το καπέλο της. Μετά κοίταξε πάνω και είδε ότι κάποιος της πήρε το καπέλο της. Μετά υποπτεύθηκε όποιον το πήρε πίσω. Ψάχνει για να τον βρει. Και εδώ είναι το ψαράκι, και εδώ πέρασε το ψαράκι. Και ο κάβουρας το είδε. Και η φάλαινα βρίσκει τον κάβουρα. Και ο κάβουρας της είπε πού είναι το ψαράκι. Και..., μετά..., και... είναι εδώ πέρα.

[δείχνει].Και μετά η φάλαινα μπήκε μέσα για να βρει κάτι. Και μετά λέει..., λέει η φάλαινα αυτός θα είναι ο κλέφτης. Μου πήρε το καπέλο. Μπαίνει κι αυτή μέσα και πήρε το καπέλο της. Εδώ χώθηκε. [δείχνει] Και εδώ πέρα πήρε το καπέλο της και φεύγει πίσω. Και εδώ πήρε το καπέλο της και πάει να κοιμηθεί. Εδώ το ψαράκι έμεινε εκεί μέσα

E: έμεινε εκεί μέσα. Πώς το πήρε δηλαδή;

ΘΕ¹: όταν κοιμόταν το πήρε

E: όταν κοιμόταν το μικρό ψαράκι πήγε κι αυτή και το πήρε;

ΘΕ¹: ναι

E: μες στα φύκια τι έγινε;

ΘΕ¹: ήταν το σπίτι από το ψαράκι

E: και;

ΘΕ¹: πήγε να κοιμηθεί το ψαράκι και η φάλαινα ήθελε το καπέλο της και πήγε και το πήρε

E: πώς το πήρε;

ΘΕ¹: όταν κοιμόταν το ψαράκι πήγε και το πήρε κρυφά

E: ώστε το πήρε κρυφά;

ΘΕ¹: ναι

E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 4

Κωδικός μαθητή : ΚΠ¹

Ημερομηνία : 5/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχω κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα ξεφυλλίζεις, θα βλέπεις τις εικόνες και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΚΠ¹: ε, μια φορά κι έναν καιρό

E: λίγο πιο δυνατά μπορείς να τα λες;

ΚΠ¹: μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα ψαράκι που [παύση]

E: ναι

ΚΠ¹: που κολυμπούσε στη..., στη θάλασσα

E: πολύ ωραία

ΚΠ¹: μια μέρα έγινε λίγο πιο μεγάλο. Και μετά έγινε πιο μεγάλο. Και κολυμπούσε, κολυμπούσε, ώσπου μετά είχε θυμώσει. Είχε φύγει κάπου και ξαναέγινε μικρό. Ένας κάβουρας τον είχε πει ένα γεια και έπρεπε να του δείξει πού να

- πάει. Έτσι, μετά κολυμπούσε και κολυμπούσε και στη μέση είδε πολλά φύκια.
 Ώσπου μετά είδε κάτι. [παύση] Ένα κακό ψάρι το κυνηγούσε και..., και έφυγε. Και μετά το..., το είχε φάει. Τέλος
- E: και τέλος ε;
- ΚΠ¹: μ [κάνει καταφατικό νεύμα για να δείξει ότι τέλειωσε η ιστορία]
- E: λοιπόν, τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις. Θα κοιτάζουμε κάποιες εικόνες και εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι γίνονται όλα αυτά στην ιστορία;
- ΚΠ¹: στα παραμύθια
- E: ναι, στα παραμύθια, αλλά πού γίνονται όλα αυτά που μου είπες τώρα;
- ΚΠ¹: σ... στη βιβλιοθήκη;
- E: εδώ τώρα, που βλέπεις αυτό το ψαράκι πού βρίσκεται;
- ΚΠ¹: ε... στη μαύρη θάλασσα;
- E: α, έτσι στη θάλασσα βρίσκεται. Ναι. Στη μαύρη θάλασσα είπες;
- ΚΠ¹: ναι, μαύρη είναι
- E: είναι μαύρη, μάλιστα. Πότε, πιστεύεις ότι γίνονται όλα αυτά;
- ΚΠ¹: μ... εγώ... τα παλιά χρόνια
- E: τα παλιά χρόνια έγιναν αυτά. Μάλιστα. Εδώ τι νομίζεις ότι γίνεται; Τι συμβαίνει;
- ΚΠ¹: ένα κακό ψάρι το κυνηγούσε
- E: μάλιστα. Γιατί, πιστεύεις ότι το κυνηγούσε;
- ΚΠ¹: επειδή πεινούσε
- E: πεινούσε; Και τι ήθελε;
- ΚΠ¹: ήθελε να το φάει;
- E: ήθελε να το φάει. Μάλιστα. Εδώ πού νομίζεις ότι πηγαίνει;
- ΚΠ¹: για να το φάει
- E: πάει να το βρει για να το φάει;
- ΚΠ¹: ναι. Και το κυνηγούσε
- E: και το κυνηγούσε. Εδώ... [πριν ολοκληρωθεί η ερώτηση το παιδί απαντά]
- ΚΠ¹: ένας κάβουρας το είπε να εξαφανιστεί για να μη το πιάσει το κα..., το κακό ψάρι
- E: πολύ ωραία. Εδώ; Τι νομίζεις ότι γίνεται εδώ;
- ΚΠ¹: το [του] είχε πει ψέματα και μετά το άφησε το ψάρι να φύγει. Το... ο κάβουρας το είπε ότι πήγε από κει.

E: μάλιστα. Τελικά, τι έγινε στην ιστορία;

ΚΠ¹: το 'φαγε

E: το βρήκε και το έφαγε;

ΚΠ¹: ναι

E: πώς τελειώνει η ιστορία;

ΚΠ¹: που όταν το 'φαγε

E: ναι. Και εδώ; [εικόνα που η φάλαινα είναι θυμωμένη]

ΚΠ¹: εδώ δεν το 'φαγε

E: εδώ; [εικόνα που κοιμάται]

ΚΠ¹: εδώ κοιμόταν

E: μάλιστα. Τώρα πώς νιώθει αυτό το ψάρι;

ΚΠ¹: καλά

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

ΚΠ¹: κακά

E: πώς το κατάλαβες ότι τώρα νιώθει καλά;

ΚΠ¹: γιατί το έχει φάει

E: ενώ πώς είχες καταλάβει πριν ότι δεν ένιωθε καλά;

ΚΠ¹: επειδή ναι [δεν] το είχε... φάει

E: και πού είναι αυτή η εικόνα που δείχνει ότι δεν ήτανε καλά; Μπορείς να βρεις αυτή την εικόνα που φαίνεται ότι δεν ήτανε καλά;

ΚΠ¹: εδώ

E: εδώ; Γιατί; Τι σου δείχνει η εικόνα και κατάλαβες ότι δε νιώθει καλά;

ΚΠ¹: επειδή είχε καιρό να το πιάσει

E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία θέλω πάλι να ξεφυλλίσεις το βιβλίο και να μου την πεις από την αρχή

ΚΠ¹: ήτανε ένα ψαράκι που το κυνηγούσε ένα άλλο ψάρι. Και..., και κοιμόταν το άλλο το ψάρι. Ωσπου, μετά ξύπνησε και είδε πάλι το ψάρι που ήθελε να πιάσει, το άλλο. Έτσι, μετά το κυνηγούσε. Και το κυνηγούσε και το κυνηγούσε ώσπου πήγε κάπου να κρυφτεί

E: ποιος;

ΚΠ¹: το ψαράκι

E: το μικρό, ναι

- ΚΠ¹: ώσπου ένας κάβουρας του είπε να κρυφτεί. Μετά ήρθε το ψάρι. Μετά το ψάρι ήρθε θυμωμένο. Γι' αυτό [το] είπε ο κάβουρας. Ναι [δεν] ήθελε να του το πει. Και μετά του είπε να [θα] σε φάω. Και μετά είχε φύγει. Του είχε δείξει
- E: α... του το είπε, δηλαδή, ο κάβουρας, για ποιο λόγο;
- ΚΠ¹: επειδή ναι [δεν] ήθελε να τον φάει
- E: φοβήθηκε μήπως το μεγάλο ψάρι τον φάει;
- ΚΠ¹: ναι
- E: να φάει κι αυτόν, ε;
- ΚΠ¹: ναι
- E: πολύ ωραία
- ΚΠ¹: και μετά το ψαράκι πή..., πήγε να κρυφτεί. Και πήγαινε και πήγαινε, ώσπου μετά το βρήκε και το κυνηγούσε. Ώσπου μετά το 'φαγε και μετά το έκανε μια χαψιά και έφυγε. Και μετά ένιωθε μια χαρά. Με το καπέλο
- E: με το;
- ΚΠ¹: με το καπέλο
- E: με το καπέλο
- ΚΠ¹: νομίζω ήθελε το καπέλο τελικά να το [του] πάρει
- E: για πες το αυτό ξανά δεν το κατάλαβα. Τι νομίζεις; Ότι...
- ΚΠ¹: ότι δεν ήθελε να το φάει και ήθελε να το [του] πάρει το καπέλο
- E: α, αυτό κατάλαβες. Μάλιστα. Ότι τελικά γι' αυτό το κυνηγούσε ε; Δεν ήθελε να το φάει, αλλά να του πάρει το καπέλο. Του το πήρε τελικά;
- ΚΠ¹: ναι, του το πήρε
- E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 5

Κωδικός μαθητή : ΛΡ²

Ημερομηνία : 5/5/2017

- E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του.
- ΛΡ²: το ψαράκι κολυμπάει μ' ένα καπέλο στο κεφάλι του. Μια φάλαινα που κολυμπάει. [παύση] Η φάλαινα φεύγει [παύση]
- E: και; Τι βλέπεις;

ΛΡ²: ένα ψαράκι. Ένας κάβουρας. Μία φάλαινα και ένας κάβουρας. Ένα ψαράκι.
Ένα ψαράκι που φεύγει. Μια φάλαινα που βλέπει, που συναντάει ένα ψαράκι.
Η φάλαινα φεύγει. Ένας κάβουρας. Μια φάλαινα μ' ένα καπέλο

E: και;

ΛΡ²: τέλος

E: τέλειωσε. Τώρα εγώ θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις. Θα σου δείχνω κάποιες
εικόνες και εσύ θα μου απαντάς. Εντάξει; Πες μου, σε παρακαλώ, πού
νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά στην ιστορία;

ΛΡ²: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες ότι γίνονται στη θάλασσα;

ΛΡ²: επειδή έχει φύκια

E: επειδή έχει φύκια, μάλιστα. Πότε λες να γίνονται όλα αυτά;

ΛΡ²: μια μέρα

E: είναι μέρα;

ΛΡ²: όχι

E: τι είναι;

ΛΡ²: βράδυ

E: από πού το κατάλαβες;

ΛΡ²: επειδή είναι μαύρα

E: μάλιστα. Τι έγινε εδώ στην ιστορία;

ΛΡ²: το ψαράκι βρήκε ένα καπέλο

E: μάλιστα. Και εδώ πού πιστεύεις ότι πηγαίνει η φάλαινα;

ΛΡ²: να βρει το ψαράκι

E: γιατί να πάει να το βρει;

ΛΡ²: για να πάρει το καπέλο

E: εδώ, τι γίνεται στην ιστορία;

ΛΡ²: η φάλαινα μιλάει με τον κάβουρα

E: τι πιστεύεις ότι του λέει;

ΛΡ²: πού είναι το ψαράκι

E: μάλιστα. Πώς τελειώνει η ιστορία;

ΛΡ²: η φάλαινα πήρε το καπέλο απ' το ψαράκι

E: πώς το πήρε;

ΛΡ²: βρήκε το ψαράκι και του το πήρε

E: πώς του το πήρε; Όταν μπήκαν εδώ μέσα στα φύκια τι έγινε;

- ΛΡ²: συναντήθηκαν
- E: και; Τι του είπε; Μπορείς να φανταστείς τι του είπε;
- ΛΡ²: να πάρει το καπέλο
- E: ποιανού ήταν το καπέλο;
- ΛΡ²: του κάβουρα
- E: και ήθελε να το πάρει η φάλαινα;
- ΛΡ²: ναι
- E: τώρα που το πήρε η φάλαινα πώς νιώθει;
- ΛΡ²: χαρούμενη
- E: πριν πώς ένιωθε η φάλαινα;
- ΛΡ²: στεναχωρημένη
- E: μάλιστα. Τώρα που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου πεις από την αρχή
- ΛΡ²: το ψαράκι φοράει ένα καπέλο. Μια φάλαινα. Μια φάλαινα. Μια φάλαινα. Μια φάλαινα που φεύγει. Το ψαράκι με το καπέλο. Ο κάβουρας. Ο κάβουρας συναντάει τη φάλαινα. Το ψαράκι με το καπέλο. Το ψαράκι. Το ψαράκι και η φάλαινα. Η φάλαινα
- E: να μου λες και τι κάνουν, όχι μόνο να μου λες τα ψάρια. Για πες μου με δικά σου λόγια την ιστορία καθώς βλέπεις τις εικόνες
- ΛΡ²: ήταν ένα ψαράκι. Και πήγε στον κάβουρα και του ζήτησε το καπέλο. Και μετά η φάλαινα το πήρε από το ψαράκι
- E: αυτό κατάλαβες. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 6

Κωδικός μαθητή : TNE²

Ημερομηνία : 5/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει τα κείμενα κι έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και καθώς το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε

TNE²: μια φορά ήταν ένα ψαράκι και προχώρησε και βρήκε μία μεγάλη φάλαινα που κοιμόταν. Και μετά ξύπνησε η φάλαινα. Κοίταξε επάνω και μετά προχώρησε. Ένα ψαράκι, όμως είχε ένα καπελάκι. Ο κάβουρας ήταν εκεί και μετά ήρθε η φάλαινα και του έδειξε ότι πήγε ένα ψαράκι προς τα εκεί. Φορούσε ένα καπέλο

E: ναι

TNE²: και μετά το ψαράκι προχώρησε. Μπή... βρήκε κάποια φύκια και μπήκε μέσα. Μετά ακολούθησε και η μεγάλη φάλαινα για να το βρει. Μπήκε κι αυτή μέσα και ήτανε πολύ σκοτεινά. Ένα ματάκι [δείχνει δεξιά στο πάνω μέρος της σελίδας όπου εικονίζονται μόνο τα φύκια]

E: τι ήταν αυτό; Τι μου είπες;

TNE²: ματάκι

E: πού είναι το ματάκι; Το ματάκι από τι; Από το μικρό ψαράκι;

TNE²: ναι

E: πολύ ωραία. Ναι

TNE²: και μετά κινιόντουσαν πιο πολύ τα φύκια. Και μετά έφυγε η φάλαινα. Πήρε ένα καπέλο. Τέλος

E: και τέλος. Λοιπόν, εγώ τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις, θα σου δείχνω κάποιες εικόνες και εσύ θα μου απαντάς. Εντάξει;

TNE²: ναι

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

TNE²: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

TNE²: από... δηλαδή... γιατί δε ζουν δεν ζουν μέσα στην ακτή τα ψάρια, ζουν μες στο νερό

E: μπράβο. Πότε πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

TNE²: το βράδυ

E: από πού το κατάλαβες;

TNE²: επειδή είναι νύχτα

E: πάρα πολύ ωραία. Εδώ τι νομίζεις ότι έγινε στην ιστορία;

TNE²: το ψαράκι πήρε το καπέλο της φάλαινας

E: Α... Πήρε το καπέλο. Μάλιστα. Από πού το κατάλαβες ότι το πήρε;

TNE²: επειδή μια φάλαινα κοιμόταν. Όταν ξύπνησε κοίταξε πάνω και δεν είχε καπέλο

E: εδώ πού νομίζεις ότι πηγαίνει η φάλαινα;

TNE²: να βρει το καπέλο της. Το ψαράκι όμως το ήξερε

E: πολύ ωραία. Εδώ τι νομίζεις ότι γίνεται στην ιστορία;

TNE²: ο κάβουρας έδειξε στη φάλαινα πού είχε, [πού] ήταν ένα ψαράκι που του είχε πάρει το καπέλο. Έδειχνε πού είναι

E: έδειξε το δρόμο, προς τα πού πήγε;

TNE²: ναι. Και το ψαράκι συνέχισε με το καπέλο του

E: μάλιστα. Πώς τελειώνει η ιστορία;

TNE²: με τα φύκια που πήγε η φάλαινα και μπήκε εκεί να το βρει. Μόλις μπήκε, συνάντησε κι εκείνο [το ψαράκι], πήρε το καπέλο της κι αποκοιμήθηκε ξανά

E: μάλιστα. Τώρα πώς νιώθει φάλαινα;

TNE²: καλύτερα

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

TNE²: στεναχωρημένη

E: από πού το κατάλαβες ότι ήταν πριν στεναχωρημένη;

TNE²: επειδή το έψαχνε το καπέλο

E: μπορείς να μου δείξεις την εικόνα που φαίνεται ότι ήταν στεναχωρημένη;

TNE²: [ξεφυλλίζει] αυτή

E: αυτή. Γιατί τι δείχνει αυτή η εικόνα;

TNE²: γιατί είναι λίγο κλειστά τα μάτια

E: μπράβο. Τώρα που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την ξαναπείς πάλι από την αρχή

TNE²: ένα μικρό ψαράκι έκλεψε ένα καπελάκι. Από τη φάλαινα. Και μετά η φάλαινα αποκοιμόταν. Κι όταν ξύπνησε κοίταξε επάνω και δεν είδε το καπέλο της. Και μετά κοίταξε λίγο πιο περίεργα κι έφυγε. Μετά ένα ψαράκι είχε πάρει το καπελάκι

E: από ποιον το πήρε το καπελάκι;

TNE²: από τη φάλαινα

E: ναι

TNE²: κι ένας κάβουρας ήταν εκεί στη φάλαινα και του... της έδειξε τον δρόμο. Το ψαράκι προχωρούσε [με] ανοιχτά μάτια. Και το ψαράκι πήγε σε... σε πολλά φύκια. Είδε την ουρά του η φάλαινα και [το]ακολούθησε. Μετά μπήκε κι εκείνη. Και φαίνεται και το μάτι από το ψαράκι. Και χώθηκαν μες στα φύκια. Μετά η φάλαινα έφυγε. Πήρε το καπελάκι της πίσω

E: πώς το πήρε το καπελάκι πίσω;

TNE²: αφού δεν έβλεπε το ψαράκι το πήρε

E: δηλαδή;

TNE²: όταν... μόλις πήγανε στα φύκια, απ' τα πυκνά και το ψαράκι είχε αποκοιμηθεί και το πήρε η φάλαινα

E: την ώρα που κοιμόταν;
TNE²: ναι
E: πολύ ωραία
TNE²: τέλος
E: και τέλος. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 7

Κωδικός μαθητή : NA²

Ημερομηνία : 5/5/2017

E: λοιπόν, εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Έχω αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίσεις και καθώς θα το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του

NA²: τον τίτλο... γιατί...

E: ούτε και τον τίτλο πρέπει [να τον αφήσουμε ακάλυπτο]. Εντάξει; Έλα, πάμε

NA²: εδώ είναι αυτό... το... ψάρι, που το λένε Κόκκινο και πηγαίνει μία βόλτα. Αυτό τι είναι;

E: τι είναι;

NA²: ένα ψάρι μεγάλο

E: πολύ ωραία

NA²: και κοιμόταν εδώ και τώρα ξυπνάει. Τώρα πηγαίνει στο βυθό μια βόλτα. Εδώ νυστάζει. Εδώ φεύγει. Εδώ είναι πάλι το Κόκκινο το ψάρι. Πάλι πηγαίνει βόλτα και βρίσκει το καβούρι. Και εδώ βρίσκει αυτό το..., είναι θυμωμένο αυτό μαζί με το καβούρι. Και τρομάζει το καβούρι και φεύγει. Εδώ είναι πάλι το Κόκκινο και πάει σπίτι. Τέλειωσε [επειδή βλέπει το επόμενο δισέλιδο που δείχνει μόνο φύκια]

E: όχι δεν τέλειωσε. Συνεχίζεται η ιστορία

NA²: μετά πάει στο σπίτι του και βλέπει, βρίσκει τον Κόκκινο. Και το άλλο το ψάρι θυμώνει

E: θυμώνει

NA²: και μετά πάει να τους βρει μέσα στα φύκια. Εδώ έχουν χαθεί. Εδώ είναι το καβούρι που είναι πίσω από την ουρά του μεγάλου του ψαριού. Μετά το ψάρι κοιμάται με το καπέλο του Κόκκινου

E: μάλιστα. Και μετά;

NA²: τέλος

E: τέλος. Τώρα εγώ θα σου δείχνω κάποιες εικόνες και εσύ θα μου λες τι πιστεύεις σε κάποιες ερωτήσεις που θα σου κάνω. Πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι γίνονται όλα αυτά;

NA²: στο βυθό

E: από πού το κατάλαβες;

NA²: επειδή είναι το ψάρι. Το ψάρι επειδή ζει στο βυθό

E: στο βυθό της θάλασσας, ε;

NA²: ναι

E: πολύ ωραία. Πότε πιστεύεις ότι γίνονται αυτά;

NA²: μία μέρα

E: είναι μέρα;

NA²: όχι βράδυ

E: βράδυ. Από πού το κατάλαβες ότι είναι βράδυ;

NA²: επειδή είναι μαύρα

E: πάρα πολύ ωραία. Τι νομίζεις ότι έγινε εδώ τώρα; Τι γίνεται στην ιστορία;

NA²: πήγε να το φάει

E: ποιος πήγε να το φάει;

NA²: το μεγάλο το ψάρι

E: γιατί;

NA²: γιατί τα μεγάλα τα ψάρια, όσο πιο μεγάλα είναι τρώνε τα πιο μικρά

E: Α, μάλιστα. Πολύ ωραία. Εδώ, τώρα. Θα σου δείξω αυτή την εικόνα. Πού νομίζεις ότι πηγαίνει η φάλαινα;

NA²: πηγαίνει να πάρει τροφή. Να βρει τροφή

E: τι θα είναι αυτή η τροφή;

NA²: τα ψάρια τα πιο μικρά

E: και εδώ; Τι νομίζεις ότι γίνεται στην ιστορία;

NA²: θέλει να φάει το καβούρι και το καβούρι τρομάζει και θέλει να φύγει

E: πολύ ωραία. Κι εδώ τι νομίζεις ότι γίνεται στην ιστορία;

NA²: είχε, βλέπει την ουρά ενός μικρότερου ψαριού κι ήθελε να πάει να το φάει

E: μάλιστα. Πάρα πολύ ωραία. Εδώ τι γίνεται;

NA²: εδώ πάει να το φάει. Μέσα στα φύκια

E: και πώς τελειώνει η ιστορία;

NA²: έχει πάρει το καπέλο από το Κόκκινο

E: τι έγινε και το πήρε το καπέλο;

- NA²: το έφαγε
- E: έφαγε το μικρό ψαράκι, το Κόκκινο και του πήρε και το καπέλο;
- NA²: ναι
- E: μάλιστα. Πάρα πού ωραία. Τώρα πώς νομίζεις ότι νιώθει αυτό το ψάρι που πήρε το καπέλο και έφαγε το ψαράκι;
- NA²: πολύ άσχημα
- E: πολύ άσχημα. Ενώ, πριν πώς ένιωθε;
- NA²: πολύ καλά. Γιατί δεν είχε κανένα πρόβλημα
- E: μπορείς να μου δείξεις από πού κατάλαβες ότι πριν ήταν καλύτερα και ότι τώρα νιώθει άσχημα;
- NA²: επειδή δεν βλέπει κανένα ψάρι να πηγαίνει να το φάει [ξεφυλλίζει] κι εδώ... ε... το [το μεγάλο ψάρι] είχε δει και τρόμαξε κι αυτός [βρίσκει την εικόνα με τον κάβουρα, που είναι μόνος του] και πήγε το πρόλαβε το μεγάλο ψάρι και το έφαγε
- E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Εδώ, δηλαδή, για να καταλάβω, μου είπες ότι δεν ένιωθε καλά γιατί έφαγε το ψάρι [εικόνα με τη φάλαινα να κοιμάται και να φοράει το καπέλο]
- NA²: ναι
- E: πήρε όμως το καπέλο από το μικρό ψαράκι. Γιατί λες του το πήρε;
- NA²: για να είναι πιο ωραίος
- E: για να είναι πιο όμορφος, για να είναι πιο ωραίος. Και πριν πώς ένιωθε; Πριν πάρει το καπέλο;
- NA²: χαρούμενο, γιατί δεν είχε κανένα πρόβλημα
- E: για δείξε μου πού φαίνεται ότι είναι χαρούμενο το ψάρι, το μεγάλο;
- NA²: [ξεφυλλίζει] εδώ
- E: εδώ φαίνεται ότι είναι χαρούμενο, ε; Γιατί από πού το κατάλαβες ότι εδώ είναι χαρούμενο;
- NA²: γιατί κοιτάει εκεί για ένα ψάρι για να το βρει
- E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που συζητήσαμε και κατάλαβες τι έγινε στην ιστορία, θέλω να ξεφυλλίσεις πάλι το βιβλίο και να μου πεις πάλι την ιστορία
- NA²: ο Κόκκινος πάει μία βόλτα έξω στο βυθό για να πάει να παίξει με τους φίλους του
- E: πολύ ωραία

- NA²: εδώ κοιμάται το μεγάλο το ψάρι, η φάλαινα. Μετά ξυπνάει η φάλαινα και τρομάζει επειδή βλέπει ένα ψαράκι μικρό
- E: τι έκανε εκεί το ψαράκι το μικρό;
- NA²: πήγε και βλέπει ότι πάει πάνω
- E: ποιος;
- NA²: το μικρό το ψαράκι. Μετά θυμώνει, επειδή είναι πολύ μικρό. Τα μικρότερα ψαράκια είναι πιο γρήγορα από τα μεγαλύτερα
- E: και θύμωσε, ε; Γιατί;
- NA²: γιατί είναι πιο γρήγορα
- E: μάλιστα
- NA²: και τώρα [η φάλαινα] πάει να το φάει. Εδώ ο Κόκκινος συνεχίζει τη βόλτα του χαρούμενος και τρομάζει λίγο γιατί είδε κάτι. Μετά εδώ, το καβούρι, ο φίλος του, βλέπει κάτι από κει να φεύγουν μπουρμπουλήθρες και μετά βλέπει ότι είναι οι μπουρμπουλήθρες από το μεγάλο το ψάρι, τη φάλαινα. Και το καβούρι τρομάζει και φεύγει γιατί θα τον έτρωγε
- E: θα τον έτρωγε. Κι αυτόν, ε;
- NA²: ναι
- E: μετά
- NA²: μετά έτσι πως πήγαινε ο Κόκκινος ε... τη βόλτα του, βλέπει κάτι. Και βλέπει το μεγάλο το ψάρι. Και τρομάζει και τρέχει. Και μετά πάει μέσα στα φύκια να κρυφτεί
- E: για να κρυφτεί. Όχι ότι πήγαινε στο σπίτι του. Γιατί, μου είπες πριν, ότι πήγαινε στο σπίτι του. Τώρα το κατάλαβες καλύτερα, ε;
- NA²: ναι
- E: ωραία
- NA²: και τον βλέπει ο μεγάλος, η μεγάλη φάλαινα που φεύγει να κρυφτεί. Μετά θυμώνει κι αυτός [ο Κόκκινος] και τρέχει κι αυτός να κρυφτεί. Η φάλαινα μπαίνει μες στα φύκια. Εδώ βλέπει την ουρά του και τρομάζει το... καβούρι. Και μπαίνει και τώρα τον έχει φάει και τον [του] έχει πάρει το καπέλο
- E: πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 8

Κωδικός μαθητή : TE²

Ημερομηνία : 5/5/2017

- E: εδώ έχω ένα βιβλίο που έχω καλύψει τα κείμενα και έχω αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίσεις και καθώς το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε
- TE²: μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα ψαράκι που ήτανε μέσα στη θάλασσα και πήγαινε προς το σπίτι του
- E: ωραία
- TE²: αλλά μια φάλαινα πήγε και τον έφαγε. Έτσι, η φάλαινα είδε ότι έφαγε ένα ψάρι και της ήρθε να κάνει εμετό. Έλεγε, να το φτύσω ή όχι; Μ... δε με νοιάζει θα πάω προς τη θάλασσα να το βρω. Και καθώς προχωρούσε, έκανε πολύ εμετό. Έτσι, το ψαράκι βγήκε από το στόμα της φάλαινας και έζησε μια χαρά. Αλλά ο κάβουρας ήταν πάρα πολύ θυμωμένος. Προς τα κει, λέει, πήγαινε, ψαράκι. Ωχ! Τι έγινε; Έλεος. Έτσι, προχωρούσε και πήγε να βρει την οικογένειά του να μείνει με ασφάλεια. Αλλά τον ακολουθούσε η μεγάλη φάλαινα για να δει. Έτσι, πήγαινε για να το βρει και να κάνει κάτι κακό σ' αυτό. Έψαχνε μέσα στα δέντρα. Έψαχνε. Πουθενά, όμως, δεν το βρήκε. Ο κάβουρας... κάβουρα, δεν το βρήκα πουθενά. Κάβουρα, φέρ' το. Μ... έμεινα έτσι ευτυχώς εγώ, δεν έχω άλλα πράγματα να κάνω. Έτσι, το ψαράκι είναι καλά, μ' έφαγε και πολύ... [τώρα είμαι] καλά.
- E: λοιπόν, πολύ ωραία. Τώρα εγώ θα σου δείχνω κάποιες εικόνες κι εσύ θα μου απαντάς σε κάποιες ερωτήσεις που θα σου κάνω. Εντάξει; Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;
- TE²: μέσα στη θάλασσα
- E: από πού το κατάλαβες;
- TE²: γιατί τα ψάρια δεν κολυμπάνε πάνω στη στεριά, κολυμπάνε μόνο στη θάλασσα
- E: πότε νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;
- TE²: μέσα στη νύχτα
- E: στη νύχτα. Από πού το κατάλαβες ότι είναι νύχτα;
- TE²: γιατί η θάλασσα όταν είναι νύχτα γίνεται πιο μαύρη
- E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Εδώ τι νομίζεις ότι γίνεται στην ιστορία;
- TE²: ότι η κακιά η φάλαινα θέλει να το φάει
- E: γιατί θέλει να το φάει;
- TE²: γιατί πήρε το καπέλο της
- E: ποιος το πήρε το καπέλο της;

TE²: το ψαράκι

E: το ψαράκι πήρε το καπέλο της φάλαινας;

TE²: ναι

E: από πού το κατάλαβες;

TE²: γιατί...[ψάχνει την τελευταία σελίδα του βιβλίου, όπου εικονίζεται η φάλαινα να φοράει το καπέλο της] μετά η φάλαινα έχει πάρει το καπέλο της πίσω

E: α... το είδες που στο τέλος το φορούσε αυτή;

TE²: ναι

E: πολύ ωραία. Μάλιστα. Για πες μου, λοιπόν, τι νομίζεις ότι γίνεται εδώ στην ιστορία;

TE²: ότι φεύγει η φάλαινα να πάει να το βρει να πάρει το καπέλο της πίσω

E: πολύ ωραία. Εδώ, τι πιστεύεις ότι γίνεται;

TE²: της λέει ο κάβουρας προς τα κει πήγε. Μη με κάνεις κάτι

E: πάρα πολύ ωραία. Τελικά, πώς τελειώνει η ιστορία;

TE²: ότι πήρε η φάλαινα το καπέλο της πίσω και το ψαράκι έκασε στην ησυχία του

E: πώς το πήρε;

TE²: πήγε, τον [το] ακολούθησε και μετά είπε, αν δε μου δώσεις το καπέλο θα σε πλακώσω. Γιατί δε ήθελε να τον πλακώσει, του έδωσε το καπέλο του πίσω

E: πάρα πολύ ωραία. Εδώ, τώρα, πώς νιώθει η φάλαινα;

TE²: χαρούμενη

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

TE²: χάλια

E: από πού το κατάλαβες; Μπορείς να μου δείξεις την εικόνα που φαίνεται ότι ένιωθε χάλια;

TE²: [ξεφυλλίζει] εδώ [δείχνει την εικόνα που η φάλαινα άνοιξε τα μάτια]

E: γιατί εδώ νιώθει χάλια; Για πες μου

TE²: γιατί μόλις αισθάνθηκε ότι ήρθε ένα ψάρι και της πήρε το καπέλο

E: ωραία. Τώρα, λοιπόν που τα εξηγήσαμε και κατάλαβες τι συμβαίνει στην ιστορία, θέλω να μου πεις πάλι από την αρχή.

TE²: πήγε το ψαράκι και έκανε τον περίπατό του. Η φάλαινα κοιμότανε και ξύπνησε, αλλά δεν είδε το καπέλο της. Κοίταξε επάνω, πουθενά. Και πήγε να δει. Μ... Α! το ψαράκι πέρασε, είπε. Έτσι, πήγε να το βρει. Το ψαράκι, ωχ! Θα με φάει η φάλαινα; Ναι ή όχι; Μ... ένα ψαράκι. Μήπως θέλει κάποιος να

το δει; Μήπως έχεις βρει πουθενά το ψαράκι; Προς τα κει πήγε. Μη με κάνεις κάτι

E: ποιος το είπε αυτό;

TE²: ο κάβουρας. Έτσι, το ψαράκι πήγε μες στα χόρτα για να μη το βρει. Αλλά, έτσι πως πήγαινε, η φάλαινα το είδε και πήγε μέσα στα χόρτα για να το βρει. Του είπε, θα μου δώσεις το καπέλο σου ή θα σε πλακώσω; Έτσι έδωσε το καπέλο και ήσυχη κοιμήθηκε. Και πήρε και το καπέλο του [της] πίσω

E: τέλεια. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 9

Κωδικός μαθητή : TK¹

Ημερομηνία : 8/5/2017

E: έχουμε εδώ ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε

TK¹: [κάνει νόημα ότι δεν ξέρει τι να πει]

E: τι βλέπεις;

TK¹: ένα ψάρι να κολυμπάει στο βυθό, ψάχνει κάτι

E: ψάχνει κάτι. Πολύ ωραία

TK¹: [παύση] βρήκε στον δρόμο του ένα... [παύση] φάλαινα

E: πολύ ωραία... φάλαινα. Γύρισε μόνος σου τις σελίδες

TK¹: [ξεφυλλίζει] μετά βρήκε και ένα κά... καβούρι

E: καβούρι

TK¹: το καβούρι της έδειχνε από πού να πάει. Και πήγε. Βρήκε ένα μικρό ψάρι. Μπήκε και αυτός μέσα. Μετά έφυγε. Πήγε στους φίλους του

E: και; Και τέλος, ε;

TK¹: ναι

E: τώρα θα σου δείξω κάποιες εικόνες και θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις. Εντάξει;

TK¹: ναι

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

TK¹: το βράδυ στο βυθό

E: το βράδυ στο βυθό. Από πού κατάλαβες ότι συμβαίνουν στο βυθό;

TK¹: επειδή τα ψάρια ζουν στο βυθό

E: και γιατί μου είπες ότι είναι βράδυ; Από πού το κατάλαβες;

TK¹: επειδή είναι και σκοτεινά στην εικόνα

E: είναι σκοτεινά στην εικόνα, μάλιστα. Πολύ ωραία. Πες μου, τώρα, σε παρακαλώ, τι γίνεται εδώ στην ιστορία, τι πιστεύεις ότι γίνεται;

TK¹: αυτό το ψάρι

E: το μικρό ή μεγάλο;

TK¹: αυτό το μικρό το ψάρι ε... βρήκε ένα καπέλο

E: από πού το κατάλαβες ότι το βρήκε και ότι δεν ήτανε δικό του;

TK¹: [ξεφυλλίζει] ήταν δικό της [δείχνει την τελευταία σελίδα όπου η φάλαινα φοράει το καπέλο] της φάλαινας;

E: ναι; Ήταν της φάλαινας; Και; Ποιος το πήρε μετά;

TK¹: το μικρό ψάρι

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι πηγαίνει η φάλαινα;

TK¹: εκεί για να δώσει το καπέλο στο μικρό ψάρι

E: η φάλαινα να του το δώσει;

TK¹: ναι

E: η φάλαινα να δώσει το καπέλο στο μικρό ψαράκι;

TK¹: ναι

E: μάλιστα. Γιατί, πιστεύεις ότι ήθελε να το δώσει στο μικρό ψαράκι;

TK¹: γιατί της ήταν πολύ μικρό

E: της φάλαινας της ήτανε πολύ μικρό;

TK¹: ναι

E: ναι. Και;

TK¹: και δεν της χωρούσε

E: ναι

TK¹: και το 'δωσε στο ψάρι [το μικρό]

E: πολύ ωραία. Εδώ τι νομίζεις ότι γίνεται στην ιστορία;

TK¹: δείχνει το καβούρι να βρει το ψάρι

E: και πώς τελειώνει η ιστορία;

TK¹: όταν η φάλαινα φεύγει με το καπέλο της

E: τι έγινε, δηλαδή, σ' αυτή την εικόνα;

TK¹: μπήκε μέσα να βρει το ψάρι

E: πού μέσα μπήκε;

TK¹: [παύση] στον κήπο

E: ναι, να βρει το ψάρι, μου είπες. Και;

- TK¹: και να το δώσει
- E: πολύ ωραία. Τώρα που η φάλαινα του το 'δωσε [δείχνοντας την φάλαινα να φοράει το καπέλο] μετά τι έγινε;
- TK¹: μάλλον δεν το 'θελε
- E: το μικρό ψαράκι δεν το ήθελε, και;
- TK¹: άφησε το μικρό ψαράκι να το 'χει [η φάλαινα]
- E: γι' αυτό τη βλέπουμε εδώ τη φάλαινα να το φοράει. Τώρα η φάλαινα πώς νιώθει;
- TK¹: νιώθει καλά
- E: πριν πώς ένιωθε;
- TK¹: χάλια
- E: γιατί χάλια; Γιατί, εδώ [δείχνοντας τη θυμωμένη φάλαινα] νιώθει χάλια;
- TK¹: γιατί δεν έβρισκε το καπέλο;
- E: δεν έβρισκε το καπέλο. Πού είχε πάει το καπέλο; Δικό της δεν ήταν;
- TK¹: ναι
- E: πού πήγε το καπέλο;
- TK¹: ναι, εδώ δεν το 'χει
- E: δεν το 'χει. Ακριβώς. Άρα, τι έγινε;
- TK¹: σκέφτεται πού να πήγε
- E: σκέφτεται πού να πήγε. Μάλιστα. Βρήκε πού πήγε το καπέλο της; Πού είχε πάει και δεν το έχει εδώ;
- TK¹: το είχε το ψαράκι, αλλά μετά δεν το ήθελε και της το έδωσε
- E: Α, στην αρχή το είχε, αλλά μετά δεν το ήθελε και της το 'δωσε. Μάλιστα. Πολύ ωραία. Τώρα που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις από την αρχή
- TK¹: μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα ψάρι με ένα καπέλο. Μετά βρήκε ένα μεγάλο ψάρι. Αλλά το μεγάλο ψάρι ήθελε ένα καπέλο. Και έψαχνε πού να βρει. Ήταν λυπημένος [λυπημένο] που δεν έβρισκε. Μετά έφυγε για να βρει. Το ψαράκι ακόμα δε... δεν ήθελε να το δώσει το καπέλο. Ο κάβουρας περίμενε κάποιον. Ήρθε μια φά... φάλαινα και το καβούρι τής έδειξε προς τα πού να πάει. Μετά το ψάρι κουράστηκε να κολυμπάει
- E: το μικρό ή το μεγάλο;
- TK¹: το μικρό. Μετά βρήκε έναν κήπο να... να φύγει πιο γρήγορα. Μετά η φάλαινα είδε κάποιον. Μπήκε και αυτή στον κήπο. Θαλάσσιο κήπο

E: θαλάσσιο κήπο
TK¹: μετά το ψάρι χαιρέτησε τον κάβουρα και έφυγε
E: ποιο ψάρι;
TK¹: τον κάβουρα
E: ποιο ψάρι, όμως;
TK¹: το μεγάλο
E: ναι
TK¹: μετά το ψάρι του το 'δωσε στο μεγάλο ψάρι, το καπέλο
E: και;
TK¹: ζήσαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα
E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 10

Κωδικός μαθητή : ΕΑ¹

Ημερομηνία : 8/5/2017

E: λοιπόν, εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;
ΕΑ¹: ναι
E: πάμε
ΕΑ¹: ε.. ένα ψάρι με καπέλο. Ένα μεγάλο ψάρι χωρίς καπέλο. Κάτι κατάλαβα! Μικρός φορούσε καπέλο και μεγάλωσε και δε φοράει καπέλο. Μετά έγινε τόσο μεγάλος, μετά τόσο μεγάλος, ακόμα πιο μεγάλος [παύση]
E: μετά;
ΕΑ¹: είναι ένα καβούρι
E: είναι ένα καβούρι
ΕΑ¹: το ψάρι θέλει να φάει το καβούρι
E: το ψάρι θέλει να φάει το καβούρι
ΕΑ¹: πάει να φάει φύλλα. Μπαίνει μέσα. Αλλά όχι, το κυνηγάει ένα μεγάλο ψάρι. Εκείνο το ψάρι που είχαμε δει. Μπαίνει κι αυτό για να το κυνηγήσει. Μετά γυρνάει προς τα πίσω και γυρνάει να το φάει. Μετά μεγάλωσε και το ψάρι το κυνηγούσε
E: και μετά;
ΕΑ¹: τέλος

E: τέλειωσε. Λοιπόν, εγώ θα σου δείχνω κάποιες εικόνες κι εσύ θα μου απαντάς.
Εντάξει; Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

EA¹: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

EA¹: επειδή τα ψάρια ζουν μες στη θάλασσα

E: πολύ ωραία. Πότε νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

EA¹: όταν τα ψάρια μεγαλώνουν και πεινάνε

E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Εδώ τι κατάλαβες; Τι έγινε στην ιστορία;

EA¹: πως ήταν ένα μικρό ψαράκι

E: ναι, και τι έγινε;

EA¹: έκανε βόλτα μέσα στη θάλασσα. Και μετά μεγάλωσε, μεγάλωσε, πείνασε και έψαχνε να φάει. Και κυνηγούσε μικρά ψαράκια για να φάει

E: μάλιστα. Εδώ, πού νομίζεις ότι πηγαίνει το μεγάλο ψάρι;

EA¹: να βρει να φάει

E: μάλιστα. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

EA¹: είδε ένα μικρό ψάρι

E: ποιος;

EA¹: ο κάβουρας. Και το μεγάλο... και του είχε πάρει το καπέλο. Και το μεγάλο ψάρι μόλις το είδε πήγε να του πάρει το καπέλο, επειδή ήταν δικό του

E: δεν κατάλαβα τώρα. Περίμενε. Μου είπες προηγουμένως ότι το ψάρι έφυγε και πήγε να το φάει. Ποιο να φάει;

EA¹: το ψάρι, το μικρό

E: α, το μικρό. Θα μου λες το μεγάλο ή το μικρό ψάρι για να μπορούμε να συνεννοηθούμε, έτσι; Λοιπόν, έφυγε από δω και πήγε να το φάει

EA¹: ναι

E: στον δρόμο, μου λες, βρίσκει τον κάβουρα

EA¹: και [ο κάβουρας] του δείχνει πού πήγε [το μικρό ψαράκι] για να το φάει

E: το μικρό ψάρι, πού πήγε, έτσι;

EA¹: ναι

E: ωραία, συνεχίζουμε

EA¹: και το μικρό ψάρι είχε πάει μέσα στα καλάμια

E: μάλιστα. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

EA¹: το μικρό ψάρι χώνεται μες στα καλάμια για να κρυφτεί και το μεγάλο πάει να το φάει

E: μάλιστα. Και πώς τελειώνει η ιστορία;

EA¹: ότι το [του] πήρε το καπέλο

E: ποιος πήρε το καπέλο;

EA¹: το μεγάλο ψάρι απ' το μικρό

E: δεν πήγε να το φάει;

EA¹: ναι

E: το έφαγε;

EA¹: όχι

E: τι έγινε;

EA¹: ήθελε να του πάρει μόνο το καπέλο του

E: α, δεν ήθελε να το φάει, ήθελε μόνο να του πάρει το καπέλο;

EA¹: ναι

E: πάρα πολύ ωραία. Δε μου λες, εδώ τώρα πώς νιώθει το μεγάλο ψάρι;

EA¹: εμένα δε μου φαίνεται χαρούμενο

E: δε σου φαίνεται χαρούμενο. Πώς σου φαίνεται, δηλαδή;

EA¹: λίγο λυπημένο

E: γιατί να είναι λυπημένο; Πώς κατάλαβες ότι είναι λυπημένο;

EA¹: μάλλον χαρούμενο φαίνεται, επειδή πήρε το καπέλο του

E: και τώρα τι κάνει;

EA¹: κοιμάται

E: εδώ είναι χαρούμενο που πήρε το καπέλο του. Ενώ πριν, τι ήταν, πριν πάρει το καπέλο;

EA¹: λυπημένο

E: δείξε μου την εικόνα, πού φαίνεται ότι είναι λυπημένο;

EA¹: [ξεφυλλίζει γυρνώντας τις σελίδες προς τα πίσω] όχι

E: όχι

EA¹: [δείχνει την εικόνα με τη φάλαινα που είναι θυμωμένη] εδώ

E: εδώ. Γιατί; Πώς είναι και φαίνεται λυπημένη; [κάνει μορφασμό, κλείνοντας τα μάτια, όπως η φάλαινα] Α... κοιτάζει, έτσι; Μάλιστα. Πολύ ωραία

EA¹: κοιτάζει περίεργα

E: κοιτάζει περίεργα. Πάρα πολύ ωραία. Λοιπόν, τώρα, που κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την ξαναπείς πάλι από την αρχή

EA¹: υπήρχε ένα μικρό ψαράκι που είχε πάρει ένα καπέλο από ένα μεγάλο ψάρι

E: πάρα πολύ ωραία

- ΕΑ¹: και το μεγάλο ψάρι ήθελε να πάρει το καπέλο του. Έτσι, καθώς κολυμπούσε το βρήκε στο δρόμο του και το κυνηγούσε. Το μικρό ψάρι κρύφτηκε μέσα στα καλάμια για να μη του πάρει το καπέλο. Ο κάβουρας, επειδή το μεγάλο ψάρι ήταν πίσω και δεν ήξερε πού πήγε, ο κάβουρας του έδειξε από πού πήγε μέσα στα καλάμια. Εδώ το μικρό ψάρι πάει να χωθεί μέσα στα καλάμια. Εκεί πάει το μεγάλο ψάρι για να του πάρει το καπέλο. Εδώ μπαίνει για να του πάρει το καπέλο. Εδώ φεύγει προς τα πίσω. Εδώ του πήρε το καπέλο και κοιμάται
- Ε: μάλιστα. Πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 11

Κωδικός μαθητή : MA²

Ημερομηνία : 8/5/2017

- Ε: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχω κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε
- MA²: ένα ψαράκι φοράει ένα καπέλο και κολυμπάει στη θάλασσα. Ένα μεγάλο ψαράκι κολυμπάει κι αυτό μες στη θάλασσα. [παύση] Το ψαράκι τώρα πάει...
- Ε: ποιο ψαράκι, το μεγάλο ή το μικρό;
- MA²: το μεγάλο
- Ε: θα το λες όμως ποιο είναι, το μεγάλο ή το μικρό για να ξεχωρίζουμε ποιο είναι, έτσι;
- MA²: ναι. Το μικρό ψαράκι κολυμπάει πάλι στη θάλασσα. Ένα καβουράκι περπατάει στην άμμο
- Ε: πού περπατάει το καβουράκι;
- MA²: στην άμμο
- Ε: στην άμμο
- MA²: και το βλέπει ένα μεγάλο ψαράκι
- Ε: και το βλέπει ένα μεγάλο ψαράκι το καβουράκι. Λίγο πιο δυνατά μπορείς να μιλάς;
- MA²: και το μικρό ψαράκι πάλι κολυμπάει στη θάλασσα και πάλι κολυμπάει. Και μετά το μεγάλο ψαράκι βλέπει το μικρό ψαράκι να πηγαίνει στα φύκια
- Ε: στα φύκια. Πολύ ωραία
- MA²: Και μετά μπαίνει και το μεγάλο ψαράκι μέσα στα φύκια. Και βλέπει το καβουράκι το μεγάλο ψάρι να απομακρύνεται απ' αυτό. Και το μεγάλο ψάρι φόρεσε ένα καπέλο και έκλεισε τα μάτια του

E: πολύ ωραία. Τώρα θα σου δείχνω κάποιες εικόνες και θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις. Εντάξει; Κι εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

MA²: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

MA²: γιατί βλέπω τα ψαράκια να κολυμπάν μες στη θάλασσα

E: πολύ ωραία. Πότε νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

MA²: ε... από τότε που είδε ένα μικρό ψάρι

E: ποιος το είδε;

MA²: το μεγάλο ψάρι

E: α, από τότε που το μεγάλο ψάρι είδε ένα μικρό ψαράκι, τότε έγιναν όλα αυτά;

MA²: ναι

E: πάρα πολύ ωραία. Για πες μου, τι έγινε εδώ στην ιστορία;

MA²: ε... νικούσε ο ένας τον άλλον

E: νικούσε ο ένας τον άλλον. Ποιος νικούσε;

MA²: το μεγάλο ψάρι

E: το μεγάλο ψάρι νικούσε;

MA²: ναι

E: λοιπόν, εδώ, πού νομίζεις ότι πηγαίνει το μεγάλο ψάρι;

MA²: πηγαίνει να βρει ένα καβουράκι

E: πηγαίνει να βρει ένα καβουράκι;

MA²: ναι

E: εδώ, τι νομίζεις ότι συμβαίνει;

MA²: ότι το μεγάλο ψάρι θύμωσε με το καβουράκι

E: γιατί θύμωσε με το καβουράκι;

MA²: γιατί...

E: από πού το κατάλαβες ότι θύμωσε;

MA²: επειδή έχει το μάτι του έτσι

E: τι έχει; Πες το, πες το δυνατά

MA²: επειδή έχει το μάτι του έτσι

E: έτσι, όμως, είχε και το μάτι του εδώ [στην εικόνα όπου εμφανίζεται η φάλαινα θυμωμένη, μόλις ξυπνάει] και δεν μου το είπες. Και εδώ είναι θυμωμένο;

MA²: ναι

E: γιατί είναι θυμωμένο εδώ; [παύση]

MA²: [σηκώνει τους ώμους θέλοντας να δείξει ότι δεν κατάλαβε για ποιο λόγο είναι θυμωμένο τα μεγάλο ψάρι]

E: δεν κατάλαβες; Δεν πειράζει. Τι γίνεται εδώ στην ιστορία;

MA²: κυνηγούσαν ο ένα τον άλλον

E: ποιος δηλαδή;

MA²: το μεγάλο ψάρι όταν είχε δει ένα μικρό ψαράκι, μετά κυνηγιούνταν

E: γιατί το κυνηγούσε;

MA²: γιατί μπορεί να ήθελε να το φάει

E: μάλιστα. Γιατί να το φάει;

MA²: επειδή τα μεγάλα ψάρια τρώνε μικρά ψάρια

E: πάρα πολύ ωραία. Και πώς τέλειωσε η ιστορία;

MA²: όταν το μεγάλο ψάρι κατάλαβε ότι δεν πρέπει να τρώει τα μικρά ψαράκια και έκλεισε τα μάτια του και φόρεσε ένα καπέλο

E: πού το βρήκε το καπέλο;

MA²: του το έδωσε το μικρό ψαράκι

E: του το έδωσε το μικρό ψαράκι;

MA²: ναι

E: γιατί του έδωσε;

MA²: επειδή δε το είχε φάει

E: α, επειδή δεν το είχε φάει, του έδωσε το καπέλο;

MA²: ναι

E: πάρα πολύ ωραία. Τώρα που κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις όλη από την αρχή

MA²: ένα μικρό ψαράκι κολυμπάει στη θάλασσα και φοράει ένα καπέλο. Ένα μεγάλο ψάρι έχει κλειστά τα μάτια του και κολυμπάει στη θάλασσα. Μετά άνοιξε τα μάτια του και κολυμπάει στη θάλασσα. Μετά κοιτάει πάνω τις μπουρμπουλήθρες μέσα στη θάλασσα. Και [παύση] τώρα θύμωσε

E: θύμωσε, ναι

MA²: και πηγαίνει ένα καβουράκι

E: και πηγαίνει να βρει ένα καβουράκι;

MA²: [δείχνει με κινήσεις του προσώπου ότι έχει κάνει λάθος] ένα μικρό ψαράκι

E: ένα καβουράκι ή ένα μικρό ψαράκι πάει να βρει;

MA²: ένα μικρό ψαράκι

E: α, ένα μικρό ψαράκι πάει να βρει. Γιατί να το βρει το μικρό ψαράκι;

ΜΑ²: γιατί ήθελε να το φάει

Ε: ωραία

ΜΑ²: και μετά εμφανίστηκε ένα καβουράκι στην άμμο και το είδε το μεγάλο ψάρι θυμωμένο. Το μικρό ψάρι κολυμπάει στη θάλασσα μ' ένα καπέλο. Και τώρα πάει στα φύκια. Και το είδε το μεγάλο ψάρι θυμωμένο και... και πάει κι αυτό στα φύκια. Και τώρα το μεγάλο ψάρι μπήκε στα φύκια για να κυνηγήσει και να φάει το μικρό το ψαράκι. Μετά είναι μέσα στα φύκια. Και το μεγάλο ψάρι απομακρύνεται από το καβουράκι και έκλεισε τα μάτια του και φόρεσε ένα καπέλο

Ε: και;

ΜΑ²: τέλος

Ε: και τέλος. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 12

Κωδικός μαθητή : ΛΕ²

Ημερομηνία : 9/5/2017

Ε: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχω κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΛΕ²: ναι [παύση]

Ε: πες μου, τι βλέπεις

ΛΕ²: ένα ψάρι. Εδώ βλέπουμε ένα μεγάλο ψάρι. Μεγάλο. Μεγάλο. Ψάρι μεγάλο και μόνο του μετά. Το ψαράκι. Ένας κάβουρας. Το ψάρι με τον κάβουρα. Το μικρό το ψαράκι. Το ψαράκι κρύφτηκε...

Ε: τι μου είπες; Πες το πιο δυνατά

ΛΕ²: το ψαράκι κρύφτηκε μέσα στα φύκια και το μεγάλο ψάρι έρχεται να το βρει

Ε: μάλιστα

ΛΕ²: μπαίνει κι αυτό μέσα. Ο κάβουρας βλέπει την ουρά του. Πάλι το μεγάλο το ψάρι [γελάει]. Το καπέλο από το μικρό το ψάρι [δείχνει το καπέλο της φάλαινας που κοιμάται]. Τέλος

Ε: τέλος. Πολύ ωραία. Τώρα εγώ θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις κι εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

ΛΕ²: μάλλον το μικρό το ψάρι φουσκώνει

Ε: ναι. Πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

ΛΕ²: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες ότι βρίσκονται στη θάλασσα;
 ΛΕ²: κατάλαβα... το ψάρι
 E: από πού κατάλαβες ότι είναι, όμως, στη θάλασσα;
 ΛΕ²: μ... απ' τα φύκια
 E: απ' τα φύκια. Πολύ ωραία. Πότε έγιναν όλα αυτά;
 ΛΕ²: [παύση]
 E: πότε νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;
 ΛΕ²: [παύση] [σηκώνει τους ώμους της δείχνοντας ότι δεν ξέρει]
 E: πότε συμβαίνουν όλα αυτά που μου είπες;
 ΛΕ²: έγιναν όταν το ψάρι εμφανίστηκε
 E: ποιο ψάρι από τα δύο;
 ΛΕ²: το μεγάλο
 E: ναι. Και;
 ΛΕ²: το μεγάλο κρύφτηκε μέσα στα φύκια
 E: τότε έγιναν όλα αυτά. Πολύ ωραία. Και τι νομίζεις ότι συμβαίνει εδώ στην ιστορία;
 ΛΕ²: ήταν δύο ψαράκια
 E: ναι
 ΛΕ²: και το ένα ήταν μικρό και το άλλο ήταν μεγάλο
 E: ναι. Πολύ ωραία. Και τι έγινε στην ιστορία;
 ΛΕ²: στην ιστορία...[παύση] ήτανε το ψαράκι που φορούσε το καπέλο και ήταν ένα άλλο ψάρι που δεν φορούσε τίποτα
 E: που δεν φορούσε τίποτα. Στο τέλος, όμως τι είδες;
 ΛΕ²: το καπέλο
 E: ποιανού καπέλο;
 ΛΕ²: από το μικρό το ψαράκι
 E: ναι. Ποιος το είχε;
 ΛΕ²: το μεγάλο ψαράκι. Μήπως φουσκώνει το ψάρι;
 E: να είναι το ίδιο εννοείς; Λες εσύ αυτό [δείχνω το μικρό ψαράκι] να φούσκωσε και να έγινε μεγάλο; Μάλιστα, είναι κι αυτό μια σκέψη. Εδώ, όμως; [δείχνω την εικόνα που το μεγάλο ψάρι βλέπει το μικρό να μπαίνει μέσα στα φύκια]
 Για να τα πάρουμε από την αρχή τα πράγματα. Εδώ, πού νομίζεις ότι πηγαίνει το μεγάλο ψάρι;
 ΛΕ²: μέσα στα φύκια;

E: τι να πάει να κάνει μέσα στα φύκια;

ΛΕ²: να βρει το μικρό το ψαράκι

E: γιατί να το βρει; Καλά μου τα λες. Ωραία, μου τα λες

ΛΕ²: για να πάρει το καπέλο;

E: α. Για να πάρει το καπέλο. Από πού το κατάλαβες ότι θέλει να πάει να πάρει το καπέλο;

ΛΕ²: το είδα εκεί στο τέλος

E: το είδες εκεί στο τέλος που το φορούσε, ε;

ΛΕ²: ναι

E: πολύ ωραία. Ποιανού, λες, να ήταν το καπέλο;

ΛΕ²: από το μικρό το ψαράκι

E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

ΛΕ²: ο κάβουρας δείχνει πού πάει το ψαράκι

E: ναι

ΛΕ²: το μεγάλο ψάρι θέλει να πάει να βρει το μικρό το ψάρι

E: πάρα πολύ ωραία

ΛΕ²: να πάρει το καπέλο

E: πολύ ωραία. Και πώς τελειώνει η ιστορία;

ΛΕ²: ε... τελειώνει με το καπέλο

E: δηλαδή;

ΛΕ²: το μεγάλο το ψάρι πήρε το καπέλο

E: πολύ ωραία. Γιατί το πήρε;

ΛΕ²: μ... δεν ξέρω

E: τώρα, το μεγάλο ψάρι που το πήρε πώς νιώθει;

ΛΕ²: στενοχώρια

E: γιατί είναι στενοχωρημένο τώρα;

ΛΕ²: γιατί πήρε το καπέλο από το άλλο ψαράκι

E: δεν ήθελε να το πάρει;

ΛΕ²: ναι, ήθελε

E: άρα; Ήθελε να το πάρει και το πήρε. Έκανε αυτό που ήθελε. Άρα, πώς νιώθει τώρα;

ΛΕ²: στενοχωρημένη

E: ενώ πριν πως ένιωθε;

ΛΕ²: χαρούμενη

- E: στην αρχή ένιωθε χαρούμενη
- ΛΕ²: όχι;
- E: εσύ θα μου πεις. Όπως νομίζεις
- ΛΕ²: ναι
- E: ναι. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις πάλι από την αρχή, να κοιτάς τις εικόνες και να μου λες τι έγινε
- ΛΕ²: ναι. Το μικρό το ψαράκι κολυμπούσε με το καπέλο. Και το μεγάλο το ψάρι κι αυτό κολυμπούσε. Κοιμόταν
- E: κοιμόταν. Από πού κατάλαβες ότι κοιμόταν;
- ΛΕ²: από τα μάτια [δείχνει το μάτι της φάλαινας]
- E: πολύ ωραία
- ΛΕ²: τώρα ξύπνησε. Τώρα νομίζω ότι πάει κάπου. Τη [το] φτάνει. Η ουρά. Το μικρό το ψάρι. Ο κάβουρας. Ο κάβουρας δείχνει πού να πάει το ψάρι για να βρει το μικρό. Το μικρό, το μικρό το ψάρι. Πάει κι αυτή [αυτό]. Κρύφτηκε. Έρχεται το μεγάλο το ψάρι. Μετά πάει για να πάρει το καπέλο. Ο κάβουρας πάει... ο κάβουρας είναι πάνω στο βράχο και το ψαράκι φεύγει. Τώρα το ψάρι κοιμάται με το καπέλο
- E: πολύ ωραία. Πώς το πήρε το καπέλο το μεγάλο ψάρι από το μικρό; Πώς έγινε και το πήρε;
- ΛΕ²: το μεγάλο μπήκε μέσα και το ψαράκι δεν είδε ή μάλλον του έπεσε το καπέλο
- E: έπεσε το καπέλο από το μικρό ψαράκι και πήγε αυτή και το πήρε;
- ΛΕ²: ναι
- E: πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 13

Κωδικός μαθητή : ΠΔ¹

Ημερομηνία : 9/5/2017

- E: έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του
- ΠΔ¹: ήταν ένα ψαράκι που κολυ... που κολυμπούσε. Και ήταν και ένα μεγάλο ψάρι ε... και... ήταν... κοιμόταν και μετά ξύπνησε. Και μετά κοίταξε πάνω. Και μετά νύσταξε λίγο και μετά κολύμπησε γρήγορα. Και το μικρό ψαράκι που φορούσε το καπέλο κολυμπούσε. Ήταν κι ένας κάβουρας που καθόταν, που περπατούσε σε μια μεγάλη πέτρα. Και ο... ήταν το μεγάλο ψάρι και το

- καβουράκι φοβήθηκε. Και το ψάρι περπάτη... κολυμπούσε σε κάτι φύκια. Και ήταν... το μεγάλο ψάρι το κυνηγούσε το ψαράκι. Και μετά και το μεγάλο πέρασε μέσα στα φύκια. Και μετά δε... και μετά δε φαινόταν
- E: τι είπες; Δε φαινόταν;
- ΠΔ¹: ναι. Και το καβου... και το καβουράκι είδε... είδε το ψάρι το μεγάλο. Και το μεγάλο το ψάρι φορούσε το καπέλο απ' το μικρό το ψαράκι
- E: πάρα πολύ ωραία. Και τέλος. Τώρα, θα σου δείχνω κάποιες εικόνες και θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις και εσύ θα μου απαντάς. Λοιπόν, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;
- ΠΔ¹: δε συμβαίνουν στην αλήθεια
- E: ε... δε συμβαίνουν στην αλήθεια. Αλλά πού βρίσκονται αυτή τη στιγμή;
- ΠΔ¹: ε... μες στο παραμύθι
- E: ναι. Πού;
- ΠΔ¹: στη θάλασσα
- E: από πού το κατάλαβες ότι είναι μέσα στη θάλασσα;
- ΠΔ¹: γιατί δε γίνεται, γιατί το κολυμπάκι [το ψαράκι] δεν... δε κολυμπάει. Δεν γίνεται να κολυμπήσει στη στεριά
- E: πολύ ωραία. Πότε γίνονται όλα αυτά;
- ΠΔ¹: όταν τα... όταν τα διαβάζουμε
- E: μάλιστα. Όταν τα διαβάζουμε. Στα παραμύθια, δηλαδή;
- ΠΔ¹: ναι
- E: από πού το κατάλαβες ότι όλο αυτό είναι ένα παραμύθι;
- ΠΔ¹: γιατί εδώ πέρα [ψάχνει στις σελίδες του βιβλίου] λέει... λέει
- E: ναι, δείξε μου
- ΠΔ¹: είναι ένα παραμύθι γιατί είναι με λέξεις
- E: είναι με λέξεις. Και τι άλλο έχει;
- ΠΔ¹: έχει και ζωγραφιές
- E: έτσι μπράβο. Πολύ ωραία. Πες μου, τώρα, τι γίνεται εδώ στην ιστορία;
- ΠΔ¹: ήτανε το ψαράκι που εί... που το είδε το μεγάλο το ψάρι και έφαγε το μικρό
- E: από πού το κατάλαβες ότι το έφαγε;
- ΠΔ¹: γιατί το μεγάλο το ψάρι φορούσε το καπέλο του μικρού [ψάχνει και βρίσκει την τελευταία σελίδα όπου εικονίζεται η φάλαινα να φοράει το καπέλο της]
- E: στο τέλος, ε;
- ΠΔ¹: ναι

E: εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

ΠΔ¹: εδώ πέρα, μάλλον κολυμπούσε το μικρότερο ψαράκι και το κοίταζε το μεγάλο για να το φάει

E: κι εδώ;

ΠΔ¹: εδώ πέρα ήθελε να το κυνηγήσει

E: μάλιστα

ΠΔ¹: και μετά κολύμπησε γρήγορα

E: πού πήγαινε;

ΠΔ¹: ε... για να το φάει

E: από πού το κατάλαβες ότι πηγαίνει να το φάει;

ΠΔ¹: επειδή το κυνηγούσε, γιατί το ακολουθούσε

E: πολύ ωραία. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

ΠΔ¹: εδώ πέρα, μάλλον το καβουράκι έδειχνε στο μεγάλο το ψάρι, πού ήταν το μικρό

E: πάρα πολύ ωραία. Πώς τελειώνει η ιστορία;

ΠΔ¹: τελειώνει που το μεγάλο το ψάρι έφαγε το μικρό

E: μάλιστα. Γιατί το έφαγε, λες;

ΠΔ¹: γιατί πεινούσε

E: και πώς νιώθει τώρα;

ΠΔ¹: ε... το μικρό το ψαράκι;

E: το μεγάλο ψάρι πώς νιώθει;

ΠΔ¹: χαρούμενο

E: από πού το κατάλαβες ότι είναι χαρούμενο;

ΠΔ¹: επειδή το έφαγε

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

ΠΔ¹: θυμωμένο

E: από πού το κατάλαβες ότι ήταν θυμωμένο; Ψάξε να μου βρεις πού φαίνεται ότι είναι θυμωμένο

ΠΔ¹: εδώ πέρα

E: ωραία. Από πού το κατάλαβες ότι εδώ είναι θυμωμένο;

ΠΔ¹: γιατί έτσι που κάνει έχει θυμώσει

E: τι είναι αυτό που σου δείχνει ότι έχει θυμώσει;

ΠΔ¹: βάζει έτσι για να το κυνηγήσει

E: ναι

ΠΔ¹: κάνει τα μάτια του για να το πιάσει

E: πώς τα κάνει τα μάτια του;

ΠΔ¹: [μικραίνει τα μάτια του]

E: α, έτσι, τα κάνει τα μάτια του. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις από την αρχή

ΠΔ¹: ήταν ένα μικρό ψαράκι που κολυμπούσε με ένα καπέλο. Ήταν κι ένα μεγάλο ψάρι που κοιμόταν. Και μετά ξύπνησε

E: γιατί ξύπνησε;

ΠΔ¹: γιατί είδε το ψάρι [δείχνει το μικρό ψάρι]

E: το μικρό;

ΠΔ¹: ναι. Μάλλον, επειδή εδώ πέρα [δείχνει τις μπουρμπουλήθρες] έπεφτε νερό από κει και το κατάλαβε

E: από πού έπεφτε νερό;

ΠΔ¹: και μετά το κοιτούσε

E: το κοιτούσε. Εδώ, δηλαδή, είναι το μικρό το ψάρι, και το βλέπει;

ΠΔ¹: ναι

E: πολύ ωραία

ΠΔ¹: και μετά θύμωσε. Και το κυνηγούσε. Και μετά κολυμπούσε γρήγορα. Και το ψαράκι κολυμπούσε για να μη το φάει. Και μετά ένας κάβουρας καθόταν σ' ένα βράχο ε... και περπατούσε. Και μετά ο κάβουρας έδειξε στο μεγάλο το ψάρι πού ήταν το μικρό. Το μικρό το ψαράκι κολυμπούσε γρήγορα για να μην το φάει το μεγάλο. Και μπήκε μέσα σ' αυτά τα φύκια για να μην το βρει το μεγάλο το ψάρι. Και μετά το κυνηγούσε, μπήκε μέσα το μικρό το ψαράκι μες στα φύκια και το μεγάλο το κυνηγούσε. Και μετά μπήκε και το μεγάλο μέσα. Και μετά δε φαινόntonτουσαν γιατί ήταν μέσα, εκεί πέρα. Και μετά το καβουράκι ε... είδε το... το... μεγάλο το ψάρι να κυνηγάει το μικρό. Και... και το μεγάλο το ψάρι έφαγε το μικρό. Επειδή, το κατάλαβα γιατί φορούσε το καπέλο του μικρού ψαριού

E: δηλαδή, όχι μόνο το έφαγε, αλλά πήρε και το καπέλο του;

ΠΔ¹: ναι, ναι

E: γιατί το πήρε το καπέλο;

ΠΔ¹: γιατί... γιατί μόλις πήγε να το φάει πετάχτηκε το καπέλο και πήγε στο κεφάλι του

E: α, έτσι. Πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 14

Κωδικός μαθητή : TN²

Ημερομηνία : 9/5/2017

E: εδώ έχω ένα βιβλίο που έχω κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

TN²: αυτό τώρα πού πάει;

E: θα το βρεις εσύ. Φαντάσου πού πάει. Θα δεις στη συνέχεια

TN²: μάλιστα

E: ναι. Ήταν λοιπόν...

TN²: ένα ψαράκι που φορούσε ένα καπέλο και πήγαινε σε κάποιους φίλους του. Λογικά θα πήγαινε σε κάτι φίλους του

E: θα δούμε πού πήγαινε

TN²: εκεί... εκεί συνάντησε ένα πάρα πολύ μεγάλο ψάρι. Κοιμότανε

E: τι έκανε;

TN²: κοιμότανε

E: κοιμότανε

TN²: και ξύπνησε

E: ναι

TN²: εκεί πάνω πρέπει να είναι το ψαράκι [δείχνει πάνω από τις μπουρμπουλήθρες της φάλαινας που κοιμάται, στο πάνω μέρος της σελίδας, έξω από το βιβλίο]. Εδώ; Γιατί κοιτάει συνέχεια κάπου; Κολυμπάει

E: κολυμπάει

TN²: αυτό το ίδιο είναι

E: το ίδιο το ψαράκι είναι;

TN²: αυτό τι είναι; Μετά συνάντησε έναν κάβουρα. Το μεγάλο ψαράκι είδε τον κάβουρα. Λογικά θα το κυνηγάει [παύση] και μετά το ψαράκι πήγε μια βόλτα. Το μεγάλο ψάρι είδε το μικρό ψαράκι, να φαίνεται η ουρά του και το κυνήγησε. Εδώ δε δείχνει τι είναι. Μόνο κάτι φύλλα. Ο κάβουρας είδε το μεγάλο ψάρι. Του πήρε το καπέλο [γέλιο]. Το 'φαγε το ψάρι και του πήρε το καπέλο;

E: εσύ τι λες να έγινε; Θα το δούμε τώρα. Και...

TN²: τέλος

E: τέλος. Πολύ ωραία. Τώρα εγώ θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις και εσύ θα μου απαντάς καθώς θα σου δείχνω κάποιες εικόνες. Εντάξει;

TN²: αυτό είναι αυτό που γράφει; [δείχνει το κείμενο που έχει καλυφτεί]

E: ναι, το 'χουμε καλύψει αυτό. Πού νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

TN²: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

TN²: γιατί είναι ψάρι. Το ψάρι δε βγαίνει έξω απ' τη θάλασσα. Γιατί αλλιώς θα πεθάνει

E: πότε γίνονται όλα αυτά; [παύση]

TN²: λογικά παλιά

E: παλιά

TN²: μπορεί να μην είναι στ' αλήθεια. Να είναι παραμύθι

E: από πού κατάλαβες ότι έγιναν παλιά;

TN²: επειδή αυτό είναι παραμύθι, στα παλιά χρόνια

E: Τι γίνεται στην ιστορία; Τι κατάλαβες;

TN²: το ψαράκι πήγαινε μια βόλτα και βρήκε ένα μεγάλο ψάρι που κοιμόταν. Λογικά θα το ενόχλησε λίγο για να ξυπνήσει. Και το μεγάλο ψάρι είδε τον κάβουρα

E: μάλιστα. Εδώ πού νομίζεις ότι πηγαίνει το μεγάλο ψάρι;

TN²: να κυνηγήσει το άλλο το ψάρι το μικρό

E: να το κυνηγήσει. Γιατί να το κυνηγήσει;

TN²: γιατί του πήρε το καπέλο

E: ποιος το πήρε το καπέλο;

TN²: το μικρό ψάρι

E: πήρε το καπέλο από ποιον;

TN²: από το μεγάλο

E: ναι; Γιατί του το πήρε; Δηλαδή το καπέλο ήταν από το μεγάλο ψάρι;

TN²: ναι

E: και ήρθε και του το πήρε το μικρό. Γιατί, λες, του το πήρε;

TN²: δεν ξέρω. Μπορεί να είχανε μαλώσει

E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Εδώ, τι γίνεται στην ιστορία;

TN²: το ψάρι τελικά δεν πρέπει... α, ρώτησε τον κάβουρα πού πήγε το άλλο το ψάρι για να το φάει. Να πάρει το καπέλο

E: πάρα πολύ ωραία

TN²: αυτό έδειξε ο κάβουρας

E: έδειξε ο κάβουρας προς τα πού πάει. Μάλιστα. Πώς τελειώνει η ιστορία;

TN²: το μεγάλο ψάρι πήρε το καπέλο
 E: από πού το κατάλαβες;
 TN²: αφού τελείωσε. Γιατί το ψάρι κοιμάται
 E: πώς έγινε και του το πήρε;
 TN²: μόλις το έφαγε
 E: μόλις το έφαγε;
 TN²: [γνέφει καταφατικά]
 E: τώρα πώς νιώθει που του το πήρε το μεγάλο ψάρι;
 TN²: καλά. Μπορεί όπως έτρεχε να του έπεσε το καπέλο και του το πήρε
 E: και να μην το έφαγε;
 TN²: ναι
 E: υπάρχει και αυτό το ενδεχόμενο. Τώρα μου είπες ότι νιώθει καλά που το πήρε πίσω το καπέλο. Πριν πώς ένιωθε;
 TN²: άσχημα, γιατί το έψαχνε
 E: δείξε μου την εικόνα που φαίνεται ότι ένιωθε άσχημα
 TN²: [δείχνει την εικόνα που η φάλαινα είναι θυμωμένη] είναι και θυμωμένο
 E: από πού το κατάλαβες ότι είναι θυμωμένο;
 TN²: γιατί τα μάτια του είναι έτσι [δείχνει με τα δικά της μάτια, κλείνοντάς τα]
 E: πώς είναι;
 TN²: νευριασμένη
 E: πάρα πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία θέλω να μου την πεις πάλι από την αρχή
 TN²: ήταν ένα μικρό ψαράκι που έκλεψε ένα καπέλο από ένα μεγάλο ψάρι. Το μεγάλο ψάρι ξύπνησε ενώ κοιμότανε και βρήκε έναν κάβουρα. Τον ρώτησε πού πήγε το μικρό ψάρι και το κυνήγησε. Μετά πήρε το καπέλο του και τέλος. Και κοιμήθηκε.
 E: πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 15

Κωδικός μαθητή : TH¹

Ημερομηνία : 9/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

TH¹: [παύση]

E: τι βλέπεις;

ΤΗ¹: ένα ψάρι. [παύση] Ένα μεγάλο ψάρι που κολυμπάει. Εδώ πέρα είναι κλειστά τα μάτια του. Εδώ πέρα φεύγει

E: φεύγει. Πολύ ωραία. Φεύγει

ΤΗ¹: εδώ είναι το μικρό ψάρι. [παύση] Εδώ είναι ένας κάβουρας. Το ψάρι ήθελε να τρομάξει τον κάβουρα [παύση]. Πάλι το ψάρι

E: το μικρό ή το μεγάλο;

ΤΗ¹: το μεγάλο

E: να το λες για να το ξεχωρίζουμε. Ναι, μετά;

ΤΗ¹: μπαίνει στα... τα φύλλα. [παύση] Και το μεγάλο ψάρι το ακολουθεί

E: πολύ ωραία

ΤΗ¹: το ψάρι, το μεγάλο ψάρι μπαίνει και ψάχνει να βρει το μικρό ψάρι για να το τρομάξει. [παύση] Εδώ πέρα φεύγει το ψά...ρι. [παύση] Εδώ πέρα πήρε το καπέλο από το μικρό ψάρι

E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Και τέλος. Τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις, θα σου δείχνω κάποιες εικόνες κι εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

ΤΗ¹: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

ΤΗ¹: απ' το ψάρι. Επειδή το ψάρι είναι στη θάλασσα

E: πάρα πολύ ωραία. Κολυμπάνε εκεί;

ΤΗ¹: ναι

E: πολύ ωραία. Πότε γίνονται όλα αυτά;

ΤΗ¹: το καλοκαίρι

E: από πού το κατάλαβες ότι είναι καλοκαίρι;

ΤΗ¹: [παύση] επειδή βγαίνει ο ήλιος

E: βγαίνει ο ήλιος. Βλέπεις τον ήλιο εδώ; Πού είναι ο ήλιος;

ΤΗ¹: επειδή είναι νύχτα, ε... και δεν φαίνεται το νερό

E: α, μάλιστα. Πολύ ωραία. Πες μου, σε παρακαλώ τώρα, πού πηγαίνει εδώ το μεγάλο ψάρι;

ΤΗ¹: να τρομάξει τον κάβουρα

E: να τρομάξει τον κάβουρα. Πολύ ωραία. Τον τρόμαξε;

ΤΗ¹: μ... ναι

E: από πού το κατάλαβες ότι τον τρόμαξε;

TH¹: γιατί έχει έτσι τα μάτια του
 E: εδώ τι γίνεται στην ιστορία;
 TH¹: μ... το ψάρι ήθελε να... τρομάξει τον κάβουρα
 E: ναι, και;
 TH¹: δεν τον τρόμαξε
 E: εδώ τι γίνεται στην ιστορία;
 TH¹: το μεγάλο ψάρι ακολουθεί το μικρό
 E: γιατί το ακολουθεί;
 TH¹: για να το τρομάξει
 E: για να το τρομάξει. Από πού το κατάλαβες ότι θέλει να το τρομάξει;
 TH¹: επειδή έχει τα μάτια του περίεργα
 E: περίεργα. Εδώ; Απ' αυτό το ψάρι, το μεγάλο ψάρι, είναι περίεργα τα μάτια του;
 TH¹: ναι
 E: τι δείχνουν τα μάτια, τι καταλαβαίνεις όταν βλέπεις αυτό το ψάρι μ' αυτά τα μάτια;
 TH¹: ότι... θύμωσε
 E: θύμωσε. Α, γιατί θύμωσε;
 TH¹: γιατί τον ενόχλησε ο κάβουρας
 E: τον ενόχλησε ο κάβουρας. Το μεγάλο ψάρι ή το μικρό ψάρι ενόχλησε ο κάβουρας;
 TH¹: το μικρό ψάρι
 E: και τώρα το μεγάλο ψάρι τι θέλει να κάνει;
 TH¹: να... να τρομάξει το μικρό ψάρι
 E: μάλιστα. Πώς τελειώνει η ιστορία;
 TH¹: το ψάρι πήρε το καπέλο από το μικρό ψάρι κι έφυγε
 E: το τρόμαξε τελικά το μικρό ψάρι που ήθελε;
 TH¹: όχι, τελικά ήθελε να του πάρει το καπέλο
 E: α, αυτό ήθελε τελικά. Μπράβο. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που κατάλαβες την ιστορία, θα το ξεφυλλίσεις πάλι και θα μου την πεις από την αρχή. Πάμε
 TH¹: το ψάρι [το μικρό], όταν κοιμόταν το μεγάλο ψάρι πήρε το καπέλο του
 E: πώς το κατάλαβες;
 TH¹: επειδή κοιμόταν. Και τα άνοιξε [τα μάτια του] όταν δεν είδε το καπέλο του. Εδώ πέρα έσαχνε να το βρει [το μικρό ψάρι]. Εδώ πέρα πήγε να το

- ακολουθήσει να το βρει. Και το μικρό ψάρι αυτό το είχε πάρει το καπέλο του
[του μεγάλου ψαριού]
- E: πώς κατάλαβες ότι πήρε το καπέλο του το μικρό το ψάρι;
- TH¹: επειδή το ψάρι τρώμαξε και έψαχνε να το βρει
- E: μάλιστα
- TH¹: εδώ πέρα. Τον ρώτησε αν βρήκε το καπέλο. Ένα μπλε καπέλο
- E: ποιος ρώτησε;
- TH¹: το ψάρι τον κάβουρα
- E: το μεγάλο ψάρι ρώτησε τον κάβουρα αν βρήκε ένα μπλε καπέλο;
- TH¹: ναι
- E: ναι, και;
- TH¹: και είπε ο κάβουρας ότι είδα ένα ψάρι με ένα μπλε καπέλο που περνούσε
- E: μάλιστα
- TH¹: κι εδώ κοιτάχτηκαν [ο κάβουρας με το μεγάλο ψάρι]
- E: να σε ρωτήσω κάτι; Τι σε βοήθησε να καταλάβεις στο τέλος ότι αυτό το
ψαράκι πήρε το καπέλο; Ενώ στην αρχή δεν μου το είχες πει. Μου έλεγες ότι
ήθελε να το τρώμαξει... Από πού κατάλαβες ότι όλο αυτό έγινε επειδή ήθελε
να του πάρει πίσω το καπέλο;
- TH¹: επειδή στο τέλος το ψάρι είχε το καπέλο
- E: μάλιστα. Ωραία. Και μετά;
- TH¹: πήγε να... να το ρωτήσει και τελικά το βρήκε. Εδώ μπαίνει να το βρει. Εδώ
πέρα φεύγει. Κι εδώ το πήρε
- E: πώς νιώθει τώρα το μεγάλο ψάρι που πήρε το καπέλο;
- TH¹: καλά
- E: ενώ πριν πώς ένιωθε;
- TH¹: άσχημα
- E: πού φαίνεται πως πριν ένιωθε άσχημα; Μπορείς να μου δείξεις; Βρες της
εικόνα που φαίνεται πως ένιωθε άσχημα
- TH¹: ενώ τρώμαξε
- E: πού είναι; Μπορείς να μου δείξεις την εικόνα που τρώμαξε;
- TH¹: μ... εδώ πέρα [δείχνει την εικόνα που το μεγάλο ψάρι ξυπνάει και έχει
ανοιχτά τα μάτια]
- E: πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 16

Κωδικός μαθητή : ΨΔ¹

Ημερομηνία : 9/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

ΨΔ¹: το ψάρι ε... φοράει ένα καπέλο. Ένα μεγάλο ψάρι κολυμπάει. Ένα μεγάλο ψάρι κολυμπάει. Ένα μεγάλο ψάρι νυστάζει. Ένα μεγάλο ψάρι φεύγει

E: φεύγει

ΨΔ¹: ένα μικρό ψαράκι φοράει ένα καπέλο. Ο κάβουρας περπατάει. Το ψάρι με το καπέλο κολυμπάει και ο κάβουρας το βλέπει. Ένα μικρό ψάρι φοράει ένα καπέλο και κολυμπάει. Μ... το ψάρι φοράει ένα καπέλο και κολυμπάει. Ένα μεγάλο ψάρι μπαίνει. Έρχεται. Ένα μεγάλο ψάρι φεύγει. Κοιμάται. Ένα μεγάλο ψάρι κοιμάται. Ο κάβουρας κοιτάει το ψάρι. Φεύγει. Κοιμάται. Το ψάρι κοιμάται. Φοράει ένα καπέλο. Τέλος

E: τελείωσε. Λοιπόν, τώρα εγώ θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις δείχνοντας κάποιες εικόνες κι εσύ θα μου απαντάς

ΨΔ¹: ναι

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

ΨΔ¹: στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

ΨΔ¹: απ' το ψάρι

E: δηλαδή;

ΨΔ¹: που κολυμπάει

E: ναι, και;

ΨΔ¹: τρέχει μες στη θάλασσα

E: και κατάλαβες ότι είναι μέσα στη θάλασσα;

ΨΔ¹: ναι

E: πες μου τώρα, σε παρακαλώ, πότε νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

ΨΔ¹: το βράδυ

E: από πού το κατάλαβες;

ΨΔ¹: απ' τη μαύρη τη θάλασσα

E: και τι νομίζεις ότι έγινε εδώ στην ιστορία;

ΨΔ¹: απ' το... απ' το μικρό το ψάρι. Έδωσε το καπέλο του. Έ... και το μεγάλο ψάρι το βρήκε και το φόρεσε

E: από πού το κατάλαβες αυτό;

ΨΔ¹: απ' το καπέλο

E: πού το είδες αυτό ότι έγινε;

ΨΔ¹: στο τέλος

E: δείξε μου, σε παρακαλώ

ΨΔ¹: [ξεφυλλίζει] εδώ

E: εδώ. Πολύ ωραία. Πες μου τώρα, τι γίνεται εδώ στην ιστορία; Πού πηγαίνει το μεγάλο ψάρι;

ΨΔ¹: να πιάσει το καπέλο

E: να πιάσει το;

ΨΔ¹: καπέλο

E: το καπέλο. Ποιανού είναι το καπέλο;

ΨΔ¹: απ' το μικρό το ψάρι

E: πολύ ωραία. Από πού το κατάλαβες ότι τρέχει να πιάσει το μικρό καπέλο απ' το μικρό ψάρι;

ΨΔ¹: από τις... απ' τις μπουρμπουλήθρες

E: κι εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

ΨΔ¹: ρωτάει τον κάβουρα πού... πού πήγε

E: ποιος πού να πήγε;

ΨΔ¹: το μικρό το ψάρι

E: γιατί; Τι θέλει;

ΨΔ¹: να πιάσει το καπέλο

E: πολύ ωραία. Πώς τελειώνει η ιστορία;

ΨΔ¹: το ψάρι

E: το μεγάλο ή το μικρό;

ΨΔ¹: το μεγάλο

E: ναι

ΨΔ¹: το κυνήγησε και... το 'πιασε

E: και το 'πιασε. Πώς έγινε και του το πήρε;

ΨΔ¹: του το άρπαξε

E: του το άρπαξε. Γιατί του το άρπαξε;

ΨΔ¹: γιατί το ήθελε

E: το ήθελε;

ΨΔ¹: πολύ

E: το ήθελε πολύ για τον εαυτό του, να το φοράει;

ΨΔ¹: ναι

E: τώρα που το πήρε το μεγάλο ψάρι από το μικρό ψάρι το καπέλο, πώς νιώθει το μεγάλο ψάρι;

ΨΔ¹: λυπημένο

E: το μεγάλο ψάρι νιώθει...

ΨΔ¹: χαρούμενο

E: γιατί νιώθει χαρούμενο;

ΨΔ¹: γιατί κατάφερε και το πήρε

E: ενώ πριν πώς ένιωθε; Πριν το πάρει;

ΨΔ¹: λυπημένο

E: από πού το καταλαβαίνουμε ότι ήταν πριν λυπημένο; Για ψάξε να βρεις πού φαίνεται ότι το μεγάλο ψάρι είναι λυπημένο;

ΨΔ¹: [ξεφυλλίζει] εδώ

E: εδώ φαίνεται ότι είναι λυπημένο. Γιατί;

ΨΔ¹: απ' τα μάτια

E: τι έχουν τα μάτια;

ΨΔ¹: κλαίνε

E: κλαίνε; Πώς τα βλέπεις τα μάτια του εδώ;

ΨΔ¹: είναι κλειστά

E: είναι κλειστά. Πολύ ωραία. Πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

E: θέλω τώρα να σε ρωτήσω τι ήταν εκείνο που σε βοήθησε να καταλάβεις ότι τελικά όλο αυτό έγινε γιατί το μεγάλο ψάρι ήθελε να πάρει από το μικρό ψάρι το καπέλο. Γιατί στην αρχή δεν το είχες καταλάβει. Τι ήταν αυτό που σε βοήθησε και το κατάλαβες;

ΨΔ¹: η τελευταία σελίδα

E: η τελευταία σελίδα, ε; Τι έδειχνε η τελευταία σελίδα; Για ψάξε να τη βρεις;

ΨΔ¹: από δω πέρα

E: ναι. Τι σε βοήθησε εδώ γα να το καταλάβεις;

ΨΔ¹: που πήρε το μεγάλο ψάρι το καπέλο

E: από το μικρό, ε;

ΨΔ¹: ναι

E: σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 17

Κωδικός μαθητή : MN²

Ημερομηνία : 9/5/2017

E: εδώ έχω ένα βιβλίο που έχω καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

MN²: αυτό μου φαίνεται σαν τη θάλασσα

E: ναι

MN²: ένα ψάρι κι ένα καπέλο. Εδώ είναι ένα μεγαλύτερο. Προφανώς είναι ο μπαμπάς του ή η μαμά του ή κάτι τέτοιο. Κολυμπάει στη θάλασσα. Εδώ φούσκωσε πολύ. Έγινε μεγάλο. Έχει και πολλά φυτά κάτω. Αυτά τι είναι; [δείχνει τις μπουρμπουλήθρες]

E: τι σου φαίνονται ότι είναι; Με τι σου μοιάζουν;

MN²: δεν... βρίσκω. Και το μεγάλο πώς έγινε μικρό; Ένας κάβουρας. Φάλαινα πρέπει να είναι

E: φάλαινα

MN²: και τρώμαξε τον κάβουρα. Ένα μικρό παραμύθι... Εδώ είναι... πάλι το ίδιο. Δεν τα βρίσκω

E: πολύ ωραία τα λες

MN²: αυτά τα άσπρα πάλι δεν ξέρω τι είναι

E: ποια;

MN²: Αυτά τα άσπρα τι είναι που βγαίνουν από πίσω;

E: τι είναι αυτά από πίσω που βγάζει το ψαράκι... δεν ξέρεις;

MN²: ναι. Η φάλαινα ψάχνει το φαλαινάκι. Μπαίνει μέσα στα χόρτα. Μπαίνει κι αυτή μέσα στα χόρτα. Πολλά φυτά έχει κάτω. Και τώρα φεύγει, ξαναβγαίνει με τον κάβουρα. Κοιμάται με το καπέλο. Είναι πιο μικρό το καπέλο κι είναι μεγάλη... δεν μπορώ. Τέλος. Γυρνάμε από την αρχή

E: τώρα εγώ θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις κι εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

MN²: μέσα στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

MN²: γιατί είναι σκοτεινά, είναι τα ψάρια, φάλαινες, οπότε δεν μπορεί να είναι στη στεριά

E: οπότε;

MN²: δεν μπορεί να είναι στη στεριά

E: δεν μπορεί να είναι στη στεριά, μάλιστα. Πότε νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

MN²: το βράδυ

E: από πού το κατάλαβες;

MN²: γιατί είναι σκοτεινή η θάλασσα

E: είναι σκοτεινή η θάλασσα. Μάλιστα. Πες μου, σε παρακαλώ, τι γίνεται εδώ στην ιστορία;

MN²: όταν άνοιξε τα μάτια του είδε το... μικρό φαλαινάκι, που είχε το καπέλο και προσπαθούσε να το πάρει

E: εδώ πού πηγαίνει η φάλαινα;

MN²: πηγαίνει στα φυ... στα φύκια μέσα. Για να πάρει το καπέλο του [της]. Πήγε και το φαλαινάκι

E: πάει να πάρει το καπέλο από το φαλαινάκι;

MN²: ναι

E: από πού το κατάλαβες;

MN²: γιατί ήταν θυμωμένη... και τώρα δεν ξέρω. Γιατί είναι και κάτω τα φυτά

E: δεν ξέρεις... Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

MN²: θύμωσε και με τον κάβουρα

E: θύμωσε, λες και με τον κάβουρα;

MN²: ναι. Και μετά πήγε μέσα να πάει να πάρει το καπέλο. Εδώ το [το φαλαινάκι] βλέπει που πήγε εκεί και το ακολουθούσε από πίσω

E: και πώς τελειώνει η ιστορία;

MN²: πήρε το καπέλο του. Γιατί ήταν μικρό και το ήθελε το καπέλο. Και μετά κοιμόταν. Με το καπέλο

E: ήταν μικρό σε ποιον;

MN²: όχι, ήταν μικρό το ψαράκι που φορούσε αυτό το καπέλο. Αλλά και το καπέλο ήταν μικρό και του ταίριαζε

E: σε ποιον ταίριαζε;

MN²: στο μικρό το φαλαινάκι

E: το καπέλο ποιανού ήταν;

MN²: απ' το μικρό το φαλαινάκι

E: και το πήρε το μεγάλο;

MN²: ναι

E: πες μου, τώρα, σε παρακαλώ, τι έγινε και του το πήρε; Πώς του το πήρε;

MN²: μπερδεύτηκε μες στα φύκια και το πήρε ή να πήγε και του το 'δωσε;

- E: μπορεί να είναι κι αυτό
- MN²: ή μπορεί να το δανείστηκε
- E: ή μπορεί να το δανείστηκε, ναι. Τώρα πώς νιώθει η φάλαινα που το πήρε το καπέλο
- MN²: καλύτερα
- E: καλύτερα. Ενώ πριν πώς ένιωθε;
- MN²: στενοχωρημένη
- E: πώς ένιωθε;
- MN²: στενοχωρημένη;
- E: γιατί ένιωθε στενοχωρημένη
- MN²: το ζήλευε;
- E: α, το ζήλευε. Πού φαίνεται ότι ήταν στενοχωρημένη; Μπορείς να μου δείξεις την εικόνα; Ψάξε να μου βρεις την εικόνα που φαίνεται ότι είναι στενοχωρημένη
- MN²: [ξεφυλλίζει] εδώ φαίνεται να είναι θυμωμένη
- E: γιατί θύμωσε;
- MN²: γιατί το ζήλευε
- E: γιατί το ζήλευε και το ήθελε να το πάρει γι' αυτήν;
- MN²: ναι.
- E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Τώρα που την κατάλαβες την ιστορία θέλω να μου την ξαναπείς από την αρχή
- MN²: όταν το μικρό ψαράκι πήγαινε μια βόλτα, δεν ξέρω πού και το... η φάλαινα το είδε και το ακολούθησε για να του πάρει το καπέλο
- E: α. δεν είναι το μεγάλο ψάρι που φούσκωσε, όπως μου είπες στην αρχή;
- MN²: όχι [γέλιο]
- E: από πού κατάλαβες ότι αυτό που είχες πει στην αρχή δεν ήταν το σωστό και το άλλαξες τώρα;
- MN²: γιατί το φαλαινάκι είχε μπει μέσα, ενώ το άλλο το ρωτούσε... ρώτησε το μεγάλο τον κάβουρα που πήγε. Και ο κάβουρας του είπε προς τα κει. Εκεί που είχε πάει και το ψάρι
- E: α, μάλιστα. Πολύ ωραία. Ναι, συνέχισε
- MN²: εδώ το είδε και πήγε μαζί του και το ακολούθησε. Κι εδώ το παρακολουθούσε για να του πάρει το καπέλο. Εδώ ρωτούσε τον κάβουρα όταν πήγαινε μέσα στα φυτά. Εδώ πάει να μπει μες τα φυτά. Ο κάβουρας εκεί που καθόταν το

- είδε να μπαίνει μέσα. Και τότε η μεγάλη η φάλαινα ρώτησε τον κάβουρα. Κι ο κάβουρας του [της] είπε ότι πήγε από εκεί. Και τρώμαξε μήπως τον φάει
- E: ποιος τρώμαξε;
- MN²: ο κάβουρας μήπως τον φάει η φάλαινα
- E: γι' αυτό το είπε;
- MN²: όχι, δεν ξέρω, αλλά τον ρώτησε και το είπε. Φοβήθηκε τη φάλαινα; Δεν ξέρω. Και πήγαινε να μπει μέσα στα φυτά. Και κει τώρα τον είδε η φάλαινα και τον ακολούθησε μέσα στα φυτά. Κι εδώ μπήκε κι αυτή μέσα και τον [το] ακολουθούσε. Εδώ είναι μόνο φυτά. Δε μπορούμε να δούμε τίποτα. Πρέπει να είναι εδώ πέρα μέσα
- E: κάπου είναι εδώ μέσα, ε;
- MN²: ναι
- E: τι κάνουν;
- MN²: ξέρω; Τον ακολουθεί για να του πάρει το καπέλο; Εδώ η φάλαινα γυρνάει από τα φυτά κι ο κάβουρας τη βλέπει. Και μετά κοιμήθηκε με το καπέλο που πήρε από το φαλαινάκι. Τέλος
- E: και τέλος. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 18

Κωδικός μαθητή : AN¹

Ημερομηνία : 10/5/2017

- E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχω κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Έχω αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του
- AN¹: ε... το μικρό ψαράκι κολυμπάει μες στη θάλασσα και προχωράει. Ε... το μεγάλο το ψαράκι κάθεται κι έχει κλειστά τα μάτια. Και το μεγάλο ψαράκι ξύπνησε και προχωράει. Το μεγάλο ψαράκι κοιτάει πάνω και αναρωτιέται. Το μεγάλο ψαράκι κοιτάζει θυμωμένος [θυμωμένο]. Το μεγάλο ψαράκι άρχισε να κολυμπάει. Το μικρό ψαράκι φοβάται. Πάρα πολύ. Ο κάβουρας κοιτάει το μικρό ψαράκι. Ο κάβουρας του δείχνει πού πήγε το μικρό το ψαράκι. Το ψαράκι φοβάται όλο και περισσότερο. Το μικρό ψαράκι ε... προχωράει μέσα στα φύκια. Το μεγάλο ψαράκι το είδε κάπου. Το μεγάλο ψαράκι σφήνωσε
- E: σφήνωσε είπες;
- AN¹: σφήνωσε. Τίποτα [βλέπει το δισέλιδο με τα φύκια]

E: τι μου είπες;

AN¹: τίποτα. Το μεγάλο ψαράκι φεύγει. Το μεγάλο ψαράκι φοράει το καπέλο και κοιμάται

E: και τέλειωσε. Λοιπόν, τώρα εγώ θα σου δείχνω κάποιες εικόνες. Θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις και εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

AN¹: μέσα στη θάλασσα

E: από πού το κατάλαβες;

AN¹: γιατί κολυμπάνε. Γιατί είναι δυο ψαράκια

E: κολυμπάνε. Ωραία. Πότε νομίζεις ότι συμβαίνουν αυτά;

AN¹: ε..., το μεγάλο ψαράκι πεινάει και το τρώει

E: όταν πείνασε το μεγάλο ψαράκι, δηλαδή

AN¹: ναι

E: ωραία. Εδώ πού νομίζεις ότι πηγαίνει το μεγάλο ψάρι;

AN¹: να φάει το μικρό ψαράκι

E: από πού το κατάλαβες;

AN¹: γιατί προχωράει και πηγαίνει προς τα κει. Να βρει το μικρό το ψάρι

E: ωραία. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

AN¹: ο κάβουρας δείχνει πού πήγε το μικρό ψαράκι

E: πολύ ωραία. Και πώς τελειώνει η ιστορία;

AN¹: το μεγάλο ψάρι σφήνωσε και έτσι δεν μπορούσε να φτάσει το μικρό ψαράκι. Κι έτσι πήγε πίσω

E: εδώ πώς τελειώνει η ιστορία;

AN¹: ότι έφυγε το μικρό ψαράκι

E: έφυγε;

AN¹: έφαγε

E: α, το έφαγε

AN¹: γιατί το μικρό ψαράκι είχε το καπέλο. Και το 'φαγε και πήρε το καπέλο και το 'βαλε πάνω του

E: γιατί το πήρε το καπέλο;

AN¹: δεν ξέρω

E: ποιανού ήταν το καπέλο, κατάλαβες;

AN¹: [από] το μικρό ψαράκι

E: και τώρα το πήρε [το καπέλο] το μεγάλο ψαράκι, αλλά δεν κατάλαβες γιατί το πήρε

AN¹: όχι

E: τώρα, λοιπόν, που συζητήσαμε κάποια πράγματα για τις εικόνες θέλω να μου την ξαναπείς πάλι την ιστορία απ' την αρχή

AN¹: το μικρό ψαράκι κολυμπάει. Το μεγάλο ψαράκι ε... κοιμάται

E: εδώ τώρα το μεγάλο ψαράκι πώς νιώθει;

AN¹: λυπημένο

E: λυπημένο είναι τώρα

AN¹: εντάξει, κοιμάται. Λυπημένο, επειδή δεν έφαγε το ψαράκι

E: δεν το έφαγε;

AN¹: α, ναι είχα πει ότι το 'φαγε

E: ναι. Για πες μου, τώρα που το έφαγε, πώς νιώθει;

AN¹: ευχαριστημένο

E: έτσι, μπράβο. Ενώ πριν πώς ένιωθε;

AN¹: λυπημένο

E: από πού το κατάλαβες ότι είναι λυπημένο;

AN¹: επειδή πεινούσε

E: πεινούσε. Πού φαίνεται ότι πεινούσε και ήταν λυπημένο; Ξεφύλλισε τις εικόνες να βρεις από πού φαίνεται ότι ήταν λυπημένο

AN¹: [ξεφυλλίζει] α... κατάλαβα

E: για πες μου

AN¹: επειδή το ψαράκι τον ενοχλούσε

E: ναι

AN¹: και έτσι ήθελε να το φάει για να μην το ενοχλεί

E: και από πού φαίνεται ότι είναι λυπημένο;

AN¹: επειδή έχει θυμωμένα τα μάτια [κλείνει ελαφρώς και τα δικά του μάτια θέλοντας να δείξει ότι είναι θυμωμένα, όπως και της φάλαινας]

E: πώς έχει τα μάτια; Έτσι, μπράβο. Πολύ ωραία. Οπότε, συνεχίζουμε από δω τώρα. Πού είχες σταματήσει;

AN¹: εδώ

E: ναι, τον ενοχλούσε και...

AN¹: το μεγάλο ψαράκι ξύπνησε και πήγε να το πιάσει. Κοιτάζει πάνω και προχωράει. Νευριασμένο και είναι έτοιμο να προχωρήσει. Το μεγάλο ψαράκι

έφυγε. Το μικρό ψαράκι φοβάται επειδή έρχεται το μεγάλο ψάρι. Ο κάβουρας κοιτάζει το μικρό ψαράκι. Ο κάβουρας δείχνει πού πάει το μικρό ψαράκι. Τα ψαράκι προχωράει μες στα φύκια. Το ψαράκι πηγαίνει σε πιο πολλά φύκια. Το μεγάλο ψάρι ακολουθάει το μικρό. Το μεγάλο ψάρι σφήνωσε στα ε... στα φα... ε... πώς τα λένε;

E: φύκια

AN¹: στα φύκια. Έτσι, το μεγάλο ψαράκι έφυγε. Και ξανακοιμήθηκε. Και το 'φαγε το ψαράκι. Και φόρεσε το καπέλο

AN¹: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Παράρτημα 2
Συνεντεύξεις
“ Θέλω πίσω το καπέλο μου ”

Ομάδα : Ελέγχου
Βιβλίο : ΘΕΛΩ ΠΙΣΩ ΤΟ ΚΑΠΕΛΟ ΜΟΥ

Συνέντευξη 1

Κωδικός μαθητή : PE¹

Ημερομηνία : 24/4/2017

E: λοιπόν, πάλι εδώ έχουμε ένα βιβλίο, που έχω κρύψει τα κείμενα και συ το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία

PE¹: μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια αρκούδα

E: μια αρκούδα

PE¹: το λέω καλά;

E: πολύ ωραία το λες. Μια αρκούδα [παύση] και...

PE¹: και... μετά μίλησε στην αλεπού... πού είναι το καπέλο

E: α, είπε πού είναι το καπέλο. Πολύ ωραία

PE¹: μίλησε και στον βάτραχο... και στο ... λαγουδάκι

E: στο λαγουδάκι

PE¹: και στη χελώνα και στο φίδι και [παύση]

E: και

PE¹: δεν ξέρω τι ζώο είναι αυτό

E: δεν ξέρεις τι ζώο είναι αυτό

PE¹: μετά η αρκού... δα

E: πιο δυνατά, όμως για να ...

PE¹: η αρκούδα

E: ναι

PE¹: ξάπλωσε

E: ξάπλωσε

PE¹: μετά το έλατο

E: το;

PE¹: το έλατο

E: έλατο είναι αυτό;

PE¹: ναι

E: το ελάφι. Μετά;

PE¹: σηκώθηκε, έφυγε

E: ναι

PE¹: και πήγε στο λαγουδάκι
 E: στο λαγουδάκι
 PE¹: μετά συζητήσανε
 E: συζητήσανε
 PE¹: για το καπέλο
 E: για το καπέλο
 PE¹: ναι, μήπως είναι δικό του
 E: μήπως
 PE¹: και μετά πήρε το καπέλο του. Και μετά είδε το σκίουρο
 E: τον σκίουρο. Και;
 PE¹: κι έφυγε
 E: μπράβο. Πολύ ωραία. Πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 2

Κωδικός μαθητή : ΓΧ¹

Ημερομηνία :4/5/2017

E: εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα.
 Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;
 ΓΧ¹: ο αρκούδος, η αλεπού με τον αρκούδο, ο βάτραχος με τον αρκούδο παίζουν,
 ο λαγός με τον αρκούδο κάνουν τσουλήθρα
 E: τσουλήθρα;
 ΓΧ¹: ναι
 E: πού το βλέπεις;
 ΓΧ¹: [γέλιο]
 E: δεν κάνουν τσουλήθρα. Τι κάνουν;
 ΓΧ¹: λένε αστεία πράγματα μεταξύ τους. Η χελώνα κάνει μία ώρα ν' ανεβεί πάνω
 στον... πάνω στην κοτρόνα. Το φίδι ε... είναι πάνω στο κλαδί και... ο
 αρκούδος του λέει πώς... πώς δεν κάνεις εμετό. Ο σκίουρος λέει τον αρκούδο
 ε... πώς [δεν] βαριέσαι τόσο πολύ να περπατάς και ο αρκούδος λέει γιατί
 είσαι όλη την ώρα έξω; Μετά ξαπλώνει κάτω. Μετά ο τάρανδος τον βλέπει.
 Μετά κάθεσαι όρθιος και μετά τρέχει πίσω. Και μετά βλέπει ξανά τον λαγό
 και του λέει, κάτσε. Και μετά του... του λέει, λέει ο λαγός στον αρκούδο, τι
 θες και μετά κάθεσαι χαρούμενος
 E: πολύ ωραία

ΓΧ¹: εδώ το σκιουράκι με τον αρκούδο κάθονται. Κι ο αρκούδος ξανά μένει μόνος του με... καθιστός

E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 3

Κωδικός μαθητή : ΑΕ²

Ημερομηνία : 26/4/2017

E: έχουμε ένα βιβλίο που έχω κρύψει πάλι τα κείμενα. Όπως το προηγούμενο. Θυμάσαι;

ΑΕ²: ναι

E: εσύ θα το ξεφυλλίζεις κατά τον ίδιο τρόπο, όπως το είχες κάνει και τότε. Θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΑΕ²: μια αρκούδα συνάντησε μια αλεπού. Συνάντησε ένα βατραχάκι και έναν λαγό και μία χελώνα και ένα φίδι και ένα [παύση]

E: δεν ξέρεις τι ζώακι είναι;

ΑΕ²: ναι

E: δεν πειράζει. Ένα ζώακι

ΑΕ²: η αρκούδα το έφαγε

E: ποιο έφαγε;

ΑΕ²: το ζώακι

E: ναι

ΑΕ²: εμμ... το ελάφι το είδε κάτω, η αρκούδα κάθισε, τα ζώακια έτρεχαν από πίσω του. Συνάντησε τον λαγό, ο λαγός ύστερα είδε πάλι την αρκούδα, ο λαγός φόρεσε το καπέλο του λαγού. Ε... ε... δεν ξέρω. Ο λαγός έδωσε στην αρκούδα το καπέλο του

E: έδωσε το καπέλο του;

ΑΕ²: ναι

E: ναι

ΑΕ²: και τον είδε ο σκαντζόχοιρος;

E: σκαντζόχοιρος είναι;

ΑΕ²: όχι

E: τι είναι;

ΑΕ²: η ουρά του είναι [παύση] ένα ζώακι

E: ωραία

ΑΕ²: η αρκούδα κάθισε. Και τέλος

Ε: και τέλος. Μάλιστα. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 4

Κωδικός μαθητή : ΔΧ¹

Ημερομηνία : 2/5/2017

Ε: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που όπως και στο άλλο το βιβλίο είχα κρύψει τα κείμενα

ΔΧ¹: ναι, πάλι το ίδιο

Ε: ναι, κι εσύ βλέποντας τις εικόνες, θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Το θυμάσαι βλέπω. Μπράβο

ΔΧ¹: από δω να αρχίσω;

Ε: από δω

ΔΧ¹: ήτανε μία αρκούδα και μετά είδε μια αλεπού, που καθόταν. Περπατούσε και είδε μία λιμνούλα και ήταν ένα βατραχάκι. Και μετά όταν περπατούσε βρήκε ένα κουνελάκι που είχε ένα καπέλο. Και όπως περπατούσε μετά είδε μια χελώνα που ήταν πάνω σε ένα βραχάκι. Και ένα φίδι που σκαρφάλωνε στα δέντρα. Κι όπως περπατούσε βρήκε ένα σκουλήκι στο δρόμο του. Και μετά ξάπλωσε γιατί κουράστηκε. Κι όταν ξάπλωνε είδε ένα ελάφι από πάνω του. Και μετά έγινε κόκκινος. Μετά στα άλλα ζώα έτρεξε, γιατί φοβήθηκε. Και μετά είδε το λαγουδάκι και χαμογέλασε και σταμάτησε μετά. Και φόρεσε κι αυτός το καπέλο του. Και βρήκε ένα κάστορα εμμ... μετά έφυγε. Ε;

Ε: ναι, βεβαίως. Πολύ ωραία

ΔΧ¹: και ακόμα φορούσε το καπελάκι του, που του είχε χαρίσει το λαγουδάκι

Ε: πολύ ωραία... που του είχε χαρίσει το λαγουδάκι. Μάλιστα. Πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 5

Κωδικός μαθητή : ΨΔ¹

Ημερομηνία : 2/5/2017

Ε: εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο, όπως είχαμε κάνει και τότε, θυμάσαι, που ξεφυλλίζαμε τις εικόνες του και εσύ μου έλεγες την ιστορία του;

ΨΔ¹: ναι

Ε: έλα, το ίδιο θα κάνεις και τώρα. Πάμε

ΨΔ¹: μια πολική αρκούδα πηγαίνει μια βόλτα στο δάσος. Βρίσκει μια αλεπού, βρίσκει μια αλεπού και του λέει, πού πας; Πάω μια βόλτα στο δάσος. Βρίσκει ξανά έναν βάτραχο και του λέει, πού πας; Πάω μια βόλτα στο δάσος. Το είπα και στην αλεπού. Ξαναβρίσκει ένα καγκουρό. Του λέει, πού πας; Είπα και στον βάτραχο, πάω μια βόλτα στο δάσος. Βρίσκει μια χελώνα. Πού πας; Είπα και στο καγκουρό. Πάω μια βόλτα στο δάσος. Πάω σ' ένα μαγαζί ν' αγοράσω μια πέτρα. Τυφλοπόντικα, πού είναι το μαγαζί που αγοράζουμε πέτρες; Είναι δίπλα εκεί στο θαμνάκι. Πού είναι; Ας καθίσω λίγο να ξεκουραστώ. Βρίσκει ένα ελαφάκι. Γιατί είσαι κάτω; Μήπως σε πυροβόλησαν; Όχι, ξεκουράζομαι. Να το μαγαζί, το βρήκα. Τρέχει να το... να πάρει μια πέτρα γρήγορα, πριν κλείσει. Γεια, καγκουρό, πάλι σε βρίσκω εδώ. Τι κάνεις; Τρώω. Πού είναι το μαγαζί, μόλις το είδα. Ε... είναι εκεί. Είναι πίσω από το θαμνάκι, σου 'πα. Το χάλασα, πάει, το πάτησα. Τι έκανες; Πάτησα το μαγαζάκι. Τώρα, ας καθίσω να ξεκουραστώ πάλι

E: ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

ΨΔ¹: παρακαλώ

Συνέντευξη 6

Κωδικός μαθητή : ΠΝ²

Ημερομηνία : 2/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο και όπως είχαμε κάνει και παλιότερα, θυμάσαι, που κρύψαμε τα κείμενα και αφήσαμε τις εικόνες; Εσύ, λοιπόν, θα το ξεφυλλίζεις πάλι και θα μου λες την ιστορία του. Πάμε

ΠΝ²: υπάρχει μια αρκούδα που περπατάει. Και βλέπει μια αλεπού και μιλάνε. Μετά φεύγει και βρίσκει έναν βάτραχο και μιλάνε. Και μετά βρίσκει έναν λαγό και λέει ποιανού είναι αυτό το καπέλο. Και μετά λέει τη χελώνα... χελώνα, τι κάνεις; Μετά βρίσκει ένα φίδι. Και μετά βρίσκει ένα καγκουρό και το ρωτάει, τι κάνεις, είσαι καλά; Και μετά πέφτει να κοιμηθεί. Και μετά το βρήκε ένα ελάφι και το ρωτάει, γιατί είσαι ξαπλωμένο; Κάθομαι, πάρα πολύ απλά. Μετά το ρωτάνε όλα τα ζώα, γιατί τρέχεις; Και λέει, α... εσύ πάλι με το καπέλο. Έι, πού το βρήκες αυτό; Α, αυτό το καπέλο μοιάζει με το δικό μου. Και μετά πάει ένας σκίουρος και τον ρωτάει, γιατί, είναι δικό σου αυτό το καπέλο; Και μετά αυτός είναι πάρα πολύ χαρούμενος

E: σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 7

Κωδικός μαθητή : MK¹

Ημερομηνία : 4/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο, που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του, εντάξει;

MK¹: ναι. Ήταν μια αρκούδα και συνάντησε μία αλεπού. Και μετά συνάντησε έναν βάτραχο, μετά είδε τον λαγό και μετά βρήκε τη χελώνα, μετά είδε το φίδι και είδε και τον σκαντζόχοιρο και ξάπλωσε. Μετά ήρθε ένα ελάφι και μετά η αρκούδα έγινε κόκκινη.

E: έγινε κόκκινη

MK¹: μετά έτρεξε γρήγορα και ...το ρωτούσε, τι ωραίο καπέλο. Μετά ήταν χαρούμενη επειδή ήρθε ο σκαντζόχοιρος και του είπε, τι ωραίο καπέλο που έχεις. Μετά ήταν χαρούμενη κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα

E: κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα. Μπράβο. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 8

Κωδικός μαθητή : AN²

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: εδώ πάλι έχω ένα βιβλίο που όπως είχαμε κάνει την άλλη φορά, έχω κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Έλα, πάμε

AN²: ήταν ένας αρκούδος και συνάντησε μία αλεπού. Μετά έφυγε και συνάντησε έναν βάτραχο. Μετά συνάντησε ένα λαγουδάκι. Φορούσε...

E: τι φορούσε;

AN²: καπέλο

E: μμχ

AN²: μετά βρήκε μία χελώνα. Μετά πήγε να βρει το φίδι. Και μετά πήγε να βρει το άλλο

E: τι είναι; Τι ζώακι;

AN²: ένα... αλεπουδάκι

E: ένα αλεπουδάκι, ναι

AN²: και μετά βαριόταν και κοιμήθηκε. Μετά είδε ένα... ένα τάρανδο και μετά ζύπνησε. Και μετά έτρεχε απ' όλα τα ζώα γιατί...

E: απ' όλα τα ζώα γιατί;
 ΑΝ²: γιατί δεν ήθελε να παίζει
 E: α, δεν ήθελε να παίζει μαζί τους, ναι
 ΑΝ²: και μετά είδε έναν λαγό και ξαναέτρεχε και μετά με τον λαγό μίλησε και έγιναν φίλοι. Και μετά βρήκε ένα σκιουράκι, που έπαιζαν, που καθόταν μαζί και έλεγαν ιστορίες και μετά ο αρκούδος κάθισε και κοιμήθηκε
 E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 9

Κωδικός μαθητή : ΚΛ¹

Ημερομηνία : 2/5/2017

E: εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο που, όπως είχαμε κάνει και με το άλλο, κρύψαμε τα κείμενα. Θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του
 ΚΛ¹: μια αρκούδα βρίσκει ένα αλεπουδάκι. Μετά είχε βρει ένα βατραχάκι σε μια λίμνη. Μετά ένα λαγουδάκι και μια χελώνα. Μετά ένα φίδι, ε... ένα αρκουδάκι και μετά χόντρυνε πολύ και είδε ένα ελάφι. Και μετά κάθισε η αρκούδα και άρχισε να τρέχει μ' όλα αυτά που είδαμε
 E: μ' όλα αυτά που...
 ΚΛ¹: είδαμε
 E: α, που είδαμε
 ΚΛ¹: μετά τρέχει και βλέπει το... σκυλάκι
 E: το σκυλάκι είπες;
 ΚΛ¹: ναι
 E: ναι
 ΚΛ¹: και μετά μιλάνε και του λέει, πού είναι το καπέλο μου, εδώ είναι, και μετά βρίσκει κι άλλο σκιουράκι
 E: εδώ τι του είπες;
 ΚΛ¹: πού είναι το καπέλο μου
 E: πού είναι το καπέλο μου; Ναι, ωραία. Και μετά;
 ΚΛ¹: να το καπέλο σου. Να το πάλι. Και [γέλια] τέλος
 E: και τέλος. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 10

Κωδικός μαθητή : ΚΓ¹

Ημερομηνία :2/5/2017

- E: εδώ πάλι έχουμε ένα βιβλίο που όπως την άλλη φορά είχαμε κρύψει τα κείμενα, θυμάσαι, που μου έλεγες εσύ την ιστορία;
- ΚΓ¹: ναι
- E: ωραία. Έτσι και τώρα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του, βλέποντας τις εικόνες
- ΚΓ¹: όπως πριν
- E: ναι
- ΚΓ¹: εδώ είναι μια αρκούδα. Τριγυρνούσε και είδε μια αλεπού. Μετά περπάτησε και είδε μια λίμνη με έναν βάτραχο. Μετά έναν λαγό που φορούσε ένα καπελάκι. Μετά μια χελώνα που ήθελε να ανεβεί σε έναν βράχο. Εδώ, εδώ βλέπει ένα φίδι που κρέμεται από ένα δέντρο. Εδώ βλέπει έναν... κάστορα
- E: πολύ ωραία
- ΚΓ¹: και μετά η αρκούδα ξάπλωσε λίγο. Και μετά... και μετά είδε ένα ελαφάκι όταν ξάπλωνε. Μετά σκοτείνιασε. Κι έτσι έτρεξε από όλα τα ζώα που είχε βρει για να πάει στη φωλιά του. Είδε και τον λαγό. Τον ρώτησε.
- E: τι τον ρώτησε;
- ΚΓ¹: πού είν' το σπίτι μου; Μετά τον έδωσε το καπελάκι του και κάθισε. Μετά ένα σκιουράκι ήταν πίσω του. Μετά όλα τέλειωναν
- E: τέλειωσε; Μπράβο. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ
- ΚΓ¹: παρακαλώ

Συνέντευξη 11

Κωδικός μαθητή : ΠΑ²

Ημερομηνία : 3/5/2017

- E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχω κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε
- ΠΑ²: μία αρκούδα συνάντησε μια αλεπού. Έναν βάτραχο και είδε έναν λαγό να φοράει ένα καπέλο. Μετά συνάντησε μία... μία χελώνα. Και ύστερα ένα φίδι. Και μετά έναν σκαντζόχοιρο (γέλιο). Και μετά η αρκούδα έπεσε κάτω. Και ο τάρανδος ρωτάει την αρκούδα
- E: τη ρωτάει, τι τη ρωτάει;
- ΠΑ²: γιατί έπεσες κάτω; (γέλιο) Και μετά [παύση] η αρκούδα, έτρεχε [παύση]
- E: έτρεχε

ΠΑ²: και ύστερα βρήκε έναν λαγό [παύση]
Ε: βρήκε τον λαγό
ΠΑ²: και λέει το καπέλο αυτό είναι ίδιο με το δικό μου. Και το πήρε το καπέλο του.
Και μετά ήρθε ένας σκίουρος. Η αρκούδα κάθισε κάτω και τέλος
Ε: και τέλος

Συνέντευξη 12

Κωδικός μαθητή : ΚΕ¹

Ημερομηνία : 2/5/2017

Ε: λοιπόν, εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο και όπως είχαμε κάνει και με το προηγούμενο βιβλίο, που είχαμε κρύψει τα κείμενα και εσύ μου έλεγες την ιστορία, τώρα θα κάνεις πάλι το ίδιο. Θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει; Πάμε
ΚΕ¹: μία αρκούδα βρίσκει κάτι, η αλεπού με τη αρκούδα κάτι κάνει εδώ, ο βάτραχος με την ακούδα κάτι βρίσκει. Ο βάτρα... η αρκούδα με το λαγό κάτι βρίσκει. Τώρα η χελώνα ανεβαίνει στην πέτλα, το φίδι με την αλκούδα ε... ανεβαίνουν εδώ, η αρκούδα και αυτό εδώ γιατί είναι διαφορετικό. Ακούδα κοιμάται. Βλέπει κάτι. Το ρωτάει το ελάφι. Η ακούδα είναι κάπου. Η ακούδα, η χελώνα, η αλεπού, το φίδι και το ελάφι. Το λάφι κυνηγάει την ακούδα. Το ελάφι με την ακούδα και η ακούδα με το καπέλο. Η ακούδα με το σκιουράκι και η ακούδα μόνη της
Ε: πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 13

Κωδικός μαθητή : ΠΑΑ²

Ημερομηνία : 3/5/2017

Ε: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις, όπως είχαμε κάνει και το άλλο βιβλίο, θυμάσαι με το ψάρι
ΠΑΑ²: ναι
Ε: που μου είπες την ιστορία του
ΠΑΑ²: ναι
Ε: έτσι θα κάνουμε και τώρα. Έλα, ξεκίνα
ΠΑΑ²: η αρκούδα συνάντησε μια αλεπού
Ε: μια;

ΠΑΑ²: αλεπού. Η αρτούδα είδε έναν βάτραχο. Η αρκούδα είδε έναν μια αλεπού που έχει ένα κόκκινο καπέλο. Η αρτούδ... η αρκούδα συνάντησε μια χελώνα. Η αρκούδα είδε ένα... φίδι. Η ακούδα, η ακούδα μμμ....

E: δεν ξέρεις τι ζωάκι είναι αυτό;

ΠΑΑ²: όχι

E: ένα ζωάκι. Πες ένα, όποιο νομίζεις ότι είναι

ΠΑΑ²: ένας στατζόχοιρος

E: σκαντζόχοιρος. Είδε έναν σκαντζόχοιρο

ΠΑΑ²: η ακούδα ξαπλώνει στο... χώμα. Η αρκούδα είδε ένα ελάφι. Η αρκούδα κάθισε στ... σ' ένα καναπέ

E: σ' έναν καναπέ;

ΠΑΑ²: ναι. Η αρτούδα έτρεξε. Η αρκούδα έτρεξε και είδε ένα λαγό με ένα κόκκινο καπέλο. Η αρτούδ..., αρκούδα είπε ποιο... ποιου... [ποιανού] είναι το καπέλο

E: τι του είπε;

ΠΑΑ²: η αρκούδα είπε ποιο είναι αυτό το καπέλο

E: ποιανού είναι αυτό το καπέλο;

ΠΑΑ²: α... ναι, ποιανού είναι αυτό το καπέλο; Η αρκούδα φοράει ένα καπέλο κόκκινο. Η αρκούδα κάθισε και είδε ένα... μμμ...[παύση]

E: τι είναι αυτό το ζωάκι; [παύση] Ένα ζωάκι

ΠΑΑ²: ένα ζωάκι

E: ένα ζωάκι

ΠΑΑ²: η ακούδα το άφησε στο στόμα [στρώμα]

E: και τέλος. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 14

Κωδικός μαθητή : ΤΑ²

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: έχουμε πάλι ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα κι εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του. Εντάξει;

ΤΑ²: ναι. Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας αρκούδος. Αυτός ο αρκούδος συνάντησε μια αλεπού κι έναν βάτραχο που ήταν σε μία λίμνη. Και μετά συνάντησε μία αλεπού. Μετά συνάντησε μία χελώνα. Συνάντησε και ένα φίδι. Συνάντησε και έναν τυφλοπόντικα. Και μετά ήταν πολύ κουρασμένος. Κι όπως είχε ξαπλώσει συνάντησε ένα ελάφι. Ήταν πολύ κόκκινος. Μετά όλη η

παρέα τον ακολουθούσε. Έτσι, είχε δει και πάλι την αλεπού. Ο αρκούδος κι αλεπού έγιναν φίλοι. Και μετά ο αρκούδος ήταν κάτω. Ήρθε κι ένα ποντικάκι. Και μετά τέλος

E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

ΤΑ²: παρακαλώ

Συνέντευξη 15

Κωδικός μαθητή : ΠΣ²

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Θα το ξεφυλλίζεις πάλι, όπως κάναμε και πριν, και θα μου λες την ιστορία του

ΠΣ²: εδώ είναι ένας μεγάλος αρκούδος που περπατάει. Εδώ είναι ξανά ένας αρκούδος που είναι με...[παύση]

E: είναι με...

ΠΣ²: μία αλεπού

E: αλεπού, ναι. Μη φοβάσαι να πεις τη σκέψη σου. Ό, τι νομίζεις εσύ

ΠΣ²: εδώ είναι ένας αρκούδος και βρήκε ένα μικρό λαγουδάκι. Εδώ είναι ένας αρκούδος που είδε μια χελώνα και έχει ένα βράχο. Εδώ είναι ένας αρκούδος, είδε ένα φίδι που κρέμεται από ένα... από ένα δέντρο. Εδώ είναι ένας αρκούδος και είδε... [παύση]

E: τι νομίζεις ότι είναι. Ό, τι νομίζεις εσύ

ΠΣ²: είναι ποντικός

E: ένας ποντικός. Πολύ ωραία

ΠΣ²: εδώ είναι ο αρκούδος που κοιμάται, που ξαπλώνει κάτω. Εδώ βλέπει ένα ελαφάκι. Εδώ ο αρκούδος είναι κάτω στο έδαφος που κάθεται. Εδώ ο αρκούδος τρέχει και... και... και... και τ' άλλα ζώα τον βλέπουνε. Εδώ είναι ο αρκούδος που είδε ξανά το λαγουδάκι. Και ο αρκούδος μιλάει ξανά με το λαγουδάκι. Ο αρκούδος είναι με το καπέλο από το λαγουδάκι. Βλέπουμε έναν αρκούδο όπως πριν κι εδώ είναι ένα [παύση]

E: ό, τι θέλεις εσύ. Με τι σου μοιάζει; Ένα...

ΠΣ²: ένα καγκουρό

E: καγκουρό. Ναι

ΠΣ²: εδώ είναι ένας αρκούδος που φοράει το καπέλο του λαγού

E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 16

Κωδικός μαθητή : ΚΣ¹

Ημερομηνία : 3/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει πάλι το εξώφυλλο και τα κείμενα.

Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

ΚΣ¹: μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια αρκούδα. Μετά βρήκε την αλεπού. Μετά τον βάτραχο, μετά τον λαγό, μετά τη χελώνα, μετά το φίδι... αυτό τι είναι;

E: τι νομίζεις ότι είναι;

ΚΣ¹: πιγκουίνος

E: πιγκουίνος

ΚΣ¹: μετά τον πιγκουίνο, μετά ε... ξάπλωσε λίγο και ήρθε ένα ελάφι και τον κοίταξε. Μετά σηκώθηκε κι αρχίσαν να το κυνηγάνε. Μετά βρήκε τον λαγό. Μιλήσανε ο λαγός με την αρκούδα. Μετά η αρκούδα κάθισε κάτω. Αυτό τι είναι;

E: τι είναι; Ό, τι νομίζεις. Τι ζωάκι είναι αυτό;

ΚΣ¹: κάστορας

E: κάστορας. Πολύ ωραία

ΚΣ¹: μετά ήρθε ο κάστορας... [γέλιο και χειρονομία ότι τέλειωσε η ιστορία]

E: και τέλειωσε. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 17

Κωδικός μαθητή : ΝΠ²

Ημερομηνία : 4/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

ΝΠ²: μια φορά κι έναν καιρό ήταν μία αρκούδα. Η αρκούδα συνάντησε μια αλεπού. Μετά έναν βάτραχο. Μετά έναν λαγό. Μετά μια χελώνα. Μετά ένα φίδι, έναν τυφλοπόντικα. Ο αρκούδος ήταν κουρασμένος και ξάπλωσε. Συνάντησε ένα ελάφι. Όλοι τον κυνηγούσαν. Ο αρκούδος έτρεξε πίσω στον λαγό. Του πήρε το καπέλο. Μετά συνάντησε ένα σκιουράκι. Τέλος

E: τέλος. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 18

Κωδικός μαθητή : ΘΠ¹

Ημερομηνία :16/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

ΘΠ¹: η αρκούδα πάει στο σπίτι της. Η αρκούδα μιλάει με την αλεπού. Ε..., η αρκούδα βλέπει έναν βάτραχο. Η αρκούδα βλέπει έναν λαγό. Έχει γενέθλια [γέλιο]

E: έχει;

ΘΠ¹: γενέθλια

E: γενέθλια

ΘΠ¹: η αρκούδα βλέπει ένα βράχο [γέλιο] και μια χελώνα. Μια αρκούδα βλέπει ένα φίδι, μια κόμπρα. Η αρκούδα βλέπει ένα... [παύση]

E: με τι σου μοιάζει αυτό το ζώακι;

ΘΠ¹: δεν ξέρω τι είναι

E: δεν ξέρεις. Πες ένα άλλο...

ΘΠ¹: ένα άλλο ζώο. Η αρκούδα κοιμάται. Η αρκούδα, ε... ξάπλωσε και βλέπει έναν τάρανδο. Η αρκούδα κάτι βλέπει. Η αρκούδα τρέχει. Βλέπει τη χελώνα, βλέπει την αλεπού, το φίδι, το ζώακι κι ο τάρανδος [γέλιο]. Ε..., βλέ..., ε... είναι η αρκούδα και ο λαγός. Ο λαγός και η αρκούδα. Η αρκούδα έχει ένα καπέ..., ένα καπελάκι από πάνω [γέλιο]. Η αρκού..., η αρκούδα δεν βλέ...πει από..., από πίσω της που ήρθε ένα ζώακι. Η αρκούδα μόνη της. Τελείωσε

E: τελείωσε. Σ' ευχαριστώ πολύ

Ομάδα : Πειραματική
Βιβλίο : ΘΕΛΩ ΠΙΣΩ ΤΟ ΚΑΠΕΛΟ ΜΟΥ

Συνέντευξη 1

Κωδικός μαθητή : ΜΔ²

Ημερομηνία : 9/5/2017

E: εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο που έχουμε καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα.
Όπως είχαμε κάνει και με το άλλο βιβλίο θα το ξεφυλλίσεις και καθώς το
ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του

ΜΔ²: ένας αρκούδος συνάντησε μια αλεπού

E: συνάντησε μια αλεπού. Πολύ ωραία

ΜΔ²: και μετά ένα βάτραχο. Και μετά ένα κουνελάκι. Και μετά μια χελώνα κ²αι
μετά ένα φίδι [παύση]

E: δεν ξέρεις τι ζωάκι είναι αυτό;

ΜΔ²: ναι

E: με τι σου μοιάζει

ΜΔ²: δεν ξέρω

E: ένα ζωάκι...

ΜΔ²: και είχε κουραστεί και είχε ξαπλώσει κάτω. Και ήρθε ένα ελάφι και ξύπνησε.
Και τα ζώα που είχε συναντήσει ήταν από πίσω του. Και έτρεξε στον λαγό και
δεν ξέρω τι λένε... Και είδε ένα καπέλο στο κεφάλι. Και μετά του το πήρε
γιατί του άρεσε πολύ. Και μετά ήρθε... ένα ζώο. Και δείχνει πάλι να φοράει
το καπέλο. Και χάρηκε κι αυτή που είχε το καπέλο

E: χάρηκε κι αυτή που είχε το καπέλο. Πολύ ωραία. Τώρα θα σου κάνω κάποιες
ερωτήσεις. Θα σου δείχνω και κάποιες εικόνες κι εσύ θα μου απαντάς.

Εντάξει;

ΜΔ²: ναι

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

ΜΔ²: στο δάσος

E: από πού το κατάλαβες;

ΜΔ²: επειδή έχει φύλλα και χρώμα κάτω. Κι έχει και πολλά ζώα

E: κι έχει και πολλά ζώα. Πολύ ωραία. Πότε νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

ΜΔ²: το πρωί

E: από πού το κατάλαβες;

ΜΔ²: γιατί δεν φαίνεται να είναι σκούρα και να είναι απόγευμα

E: μπράβο. Πολύ ωραία. Τι έγινε εδώ στην ιστορία;

ΜΔ²: ο αρκούδος είχε δει όταν συνάντησε το λαγό με το καπέλο, το καπέλο του λαγού. Και του άρεσε και ήθελε να το πάρει

E: μάλιστα. Από πού το κατάλαβες ότι του άρεσε και ήθελε να το πάρει;

ΜΔ²: επειδή το είχε πάρει. Αλλιώς, άμα δεν του άρεσε γιατί να το πάρει;

E: πού το είδες ότι το είχε πάρει;

ΜΔ²: στο τέλος

E: α... πολύ ωραία. Είδες στο τέλος ότι το πήρε, ε;

ΜΔ²: ναι

E: μάλιστα. Εδώ πού νομίζεις ότι πηγαίνει η αρκούδα;

ΜΔ²: να βρει τον λαγό για να πάρει το καπέλο

E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Εδώ τι νομίζεις ότι γίνεται;

ΜΔ²: η αρκούδα λέει στο λαγό ότι θέλει το καπέλο, γιατί του [της] αρέσει πολύ

E: πολύ ωραία. Πώς τελειώνει η ιστορία;

ΜΔ²: η αρκούδα είχε πάρει το καπέλο και ήταν χαρούμενη

E: πώς το πήρε το καπέλο;

ΜΔ²: ήταν... [ξεφυλλίζει] ήταν εδώ. [δείχνει την εικόνα που αρκούδα και λαγός εικονίζονται σε κοντινό πλάνο] Και το πήρε. Και το φόρεσε και έφυγε

E: γιατί το πήρε;

ΜΔ²: γιατί του [της] άρεσε πάρα πολύ

E: το καπέλο ποιανού ήταν;

ΜΔ²: του λαγού

E: του λαγού. Πολύ ωραία. Πως νιώθει τώρα εδώ η αρκούδα που πήρε το καπέλο;

ΜΔ²: καλά

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

ΜΔ²: χάλια

E: χάλια. Από πού φαίνεται ότι ένιωθε χάλια;

ΜΔ²: απ' εδώ. [σταματάει στην εικόνα σε κόκκινο φόντο] Όταν είδε τον λαγό να το φοράει θυμήθηκε ότι φορούσε ένα καπέλο και του [της] άρεσε

E: πολύ ωραία. Τώρα που την κατάλαβες την ιστορία θέλω να μου την πεις από την αρχή

ΜΔ²: ένας αρκούδος. Και συνάντησε μια αλεπού

E: και τι της είπε;

ΜΔ²: ο αρκούδος...[της είπε] άμα συνάντησε ένα άλλο ζώο. Να πάει να το ρωτήσει κάτι

E: ποιο ζώο να είδε;

ΜΔ²: τη χελώνα, το φίδι, τον βάτραχο, έναν λαγό με το καπέλο του

E: τι του λέει εδώ του λαγού;

ΜΔ²: άμα είδε ένα άλλο ζώο

E: ποιο ζώο;

ΜΔ²: τη χελώνα την είπαμε

E: εδώ τι συζητάνε το φίδι με την αρκούδα;

ΜΔ²: άμα είδε το κουνέλι

E: άμα είδε το κουνέλι. Εδώ τι συζητάνε με τη χελώνα;

ΜΔ²: άμα είδε το κουνέλι. Αλλά εδώ προχώρησε κι όταν πήγε στο επόμενο ζώο, θυμήθηκε ότι είχε ένα καπέλο ο λαγός

E: μάλιστα. Εδώ;

ΜΔ²: το ίδιο. Κι εδώ το ρωτάει το ίδιο. Εδώ στενοχωρήθηκε γιατί δε βρήκε το καπέλο που του άρεσε πολύ. Και εδώ ρωτάει το ελάφι πού είναι ο λαγός. Και όταν ξύπνησε, θυμήθηκε το καπέλο και πού ήταν ο λαγός

E: και γιατί είναι κόκκινη εδώ η εικόνα;

ΜΔ²: επειδή είναι κόκκινο και το καπέλο. Και μετά έτρεχε στο λαγό για να το πάρει και τον βρήκε. Και ο λαγός τον κοίταξε. Και ο αρκούδος είπε, θέλω το καπέλο. Μπορώ να το πάρω; Και ο λαγός του το έδωσε

E: το έδωσε;

ΜΔ²: νομίζω, δεν το έδωσε

E: το έδωσε ή δεν το έδωσε;

ΜΔ²: δεν το έδωσε, αλλά η αρκούδα το πήρε

E: πώς το πήρε;

ΜΔ²: έβαλε τα χέρια της και το πήρε

E: χωρίς τη θέληση του λαγού;

ΜΔ²: χωρίς τη θέληση του λαγού

E: και μετά ο λαγός δεν είπε τίποτε, δεν έκανε κάτι; Άφησε να του το πάρει;

ΜΔ²: ναι, γιατί ήξερε ότι έτσι θα ήταν πολύ χαρούμενη [η αρκούδα]

E: στο τέλος

ΜΔ²: ήταν πολύ χαρούμενη, που το άφησε ο λαγός

E: πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 2

Κωδικός μαθητή : TNE²

Ημερομηνία : 9/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα, όπως είχαμε κάνει και με το άλλο βιβλίο

TNE²: ναι, ξέρω

E: εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία

TNE²: μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια αρκούδα και πάει και βρήκε μια αλεπού. Μετά βρήκε έναν βάτραχο που ήταν στη λίμνη και μετά... ένα κουνέλι. Και μια χελώνα είδε στον βράχο. Μετά είδε ένα φίδι και μετά... [παύση] κάτι είδε

E: ένα άλλο ζώακι;

TNE²: ναι. Και μετά η αρκούδα ξάπλωσε και ήρθε και ένα ελάφι. Μετά η αρκούδα έγινε όλη κόκκινη και έτρεξε μπροστά απ' όλα αυτά τα ζώα που είχε δει. Μετά είχε δει και το κουνελάκι που ήταν μ' ένα καπέλο. Του μί...λησε ότι είχε πάρει το καπέλο

E: ποιος το είχε πάρει το καπέλο;

TNE²: το κουνέλι. Και το ξαναπήρε πίσω. Και ήρθε και το σκιουράκι. Και μετά έφυγε. Και τέλος

E: και τέλος. Λοιπόν, τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις κι εσύ θα μου απαντάς. Θα σου δείχνω κάποιες εικόνες και θα τις συζητάμε. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

TNE²: ε... στο δάσος

E: από πού το κατάλαβες;

TNE²: επειδή είχε, ήταν η αρκούδα εκεί που ζούσε στο δάσος. Κι ο λαγός

E: πολύ ωραία. Πότε γίνονται αυτά;

TNE²: ε... την ημέρα

E: από πού το κατάλαβες ότι είναι μέρα;

TNE²: επειδή είναι άσπρα και δεν κοιμούνται

E: και δεν κοιμούνται. Πολύ ωραία. Πες μου, τώρα, τι έγινε σ' αυτή την ιστορία αυτού του βιβλίου. Τι κατάλαβες;

TNE²: μια αρκούδα, ένα κουνελάκι είχε πάρει το καπέλο της αρκούδας

E: από πού το κατάλαβες ότι το πήρε;

TNE²: επειδή στο τέλος το είχε πάρει [ξεφυλλίζει για να βρει την τελευταία σελίδα]

E: και πώς κατάλαβες ότι ήταν της αρκούδας το καπέλο;

TNE²: γιατί εδώ το ελάφι του... της είπε ότι της είχε πάρει το καπέλο της

E: το ελάφι είπε ότι πήρε το καπέλο της το λαγουδάκι;

TNE²: ναι

E: είπε στην αρκούδα ότι το λαγουδάκι της πήρε το καπέλο;

TNE²: νομίζω

E: νομίζεις. Μάλιστα. Εδώ τώρα, η αρκούδα, πού τρέχει να πάει;

TNE²: στο κουνελάκι

E: γιατί;

TNE²: για να πάρει το καπέλο της

E: α, το καπέλο της. Το είχε πάρει ο λαγός το καπέλο της. Μάλιστα. Πώς την κατάλαβες τόσο γρήγορα την ιστορία;

TNE²: επειδή... έτσι την κατάλαβα

E: εδώ, τώρα πώς νιώθει η αρκούδα;

TNE²: καλύτερα

E: από πού κατάλαβες ότι νιώθει καλύτερα;

TNE²: επειδή είχε πάρει πίσω το καπέλο

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

TNE²: λυπημένη

E: δείξε μου τη εικόνα που είναι λυπημένη. [δείχνει την πρώτη εικόνα, όπου η αρκούδα είναι μόνη της]. Εδώ είναι λυπημένη; Από πού το κατάλαβες;

TNE²: επειδή έχει κλειστά τα μάτια, κάτω έτσι [κλείνει και τα δικά της μάτια]

E: εδώ;

TNE²: ξαπλωμένη

E: πολύ ωραία. Πώς έγινε και της το πήρε;

TNE²: όταν κοιμόταν το βράδυ

E: ποιος κοιμόταν;

TNE²: η αρκούδα

E: μου λες, πώς το πήρε ο λαγός;

TNE²: ναι

E: ενώ, η αρκούδα πώς του το πήρε; Πώς το πήρε πάλι πίσω το καπέλο της;

TNE²: του είπε ότι ήταν δικό της

E: και το έδωσε;

TNE²: ναι

E: πάρα πολύ ωραία. Τώρα πού την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις πάλι από την αρχή

TNE²: μια φορά κι έναν καιρό ήτανε μια αρκούδα που περπατούσε. Βρήκε μια αλεπού και την κοιτούσε. Μετά πήγε, βρήκε έναν λαγό και είδε ένα κουνέλι με ένα... το δικό της κόκκινο καπέλο. Μια χελώνα. Μια χελώνα στα βράχια. Κι ένα φίδι πάνω σ' ένα κλαδί. Κι ένα, κι ένα άλλο ζώο που ήταν εκεί. Μετά ξάπλωσε η αρκούδα και ήρθε ένα ελάφι. Μετά έγινε όλη κόκκινη και θυμήθηκε ότι είχε δει το λαγουδάκι με το καπέλο της. Έτρεξε μπροστά από όλα αυτά τα ζώα και μετά είπε στο λαγουδάκι να της δώσει το καπέλο της. Το συζητήσανε και του [της] το 'δωσε. Το πήρε το καπέλο. Μετά έρχεται το σκιουράκι. Έφυγε [το σκιουράκι]. Και τέλος

E: πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 3

Κωδικός μαθητή : AM¹

Ημερομηνία : 10/5/2017

E: λοιπόν, εδώ έχουμε ένα βιβλίο. Τι θα κάνουμε;

AM¹: όπως και στο προηγούμενο βιβλίο

E: τι κάναμε στο προηγούμενο;

AM¹: βλέπαμε τις εικόνες και λέγαμε την ιστορία

E: πολύ ωραία

AM¹: βλέπω μια αρκούδα που βρήκε μια αλεπού και μιλήσανε. Μετά βρήκε ένα βάτραχο. Μετά βρήκε ένα λαγό με ένα καπέλο. Μετά μια χελώνα. Μετά ένα φίδι [παύση]

E: με τι μοιάζει αυτό το ζώακι; Δεν ξέρεις τι ζώακι είναι αυτό;

AM¹: όχι

E: δεν πειράζει. Ένα ζώακι...

AM¹: μετά ξάπλωσε. Μετά ήρθε ένα ελάφι. Μετά ξύπνησε. Μετά έτρεξε. Βρήκε πάλι τον λαγό. Μετά μιλήσανε και πήρε το καπέλο του. Μετά ήρθε ένας σκίουρος

E: πήρε το καπέλο από ποιον;

AM¹: από τον λαγό

E: ναι

AM¹: μετά έφυγε ο σκίουρος

E: και;

AM¹: μ. [με χειρονομία δείχνει ότι τελείωσε η ιστορία]

E: και τέλος. Τώρα θα σου δείχνω εγώ κάποιες εικόνες...

AM¹: ναι

E: και θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις. Πες μου, σε παρακαλώ, τώρα, πού συμβαίνουν όλα αυτά;

AM¹: στο δάσος

E: από πού το κατάλαβες;

AM¹: επειδή οι αρκούδες ζουν στο δάσος

E: πολύ ωραία. Πότε έγιναν όλα αυτά;

AM¹: όταν [η αρκούδα] συνάντησε όλα αυτά τα ζώα

E: πολύ ωραία. Και τι γίνεται στην ιστορία;

AM¹: η αρκούδα έψαχνε το καπέλο της

E: ήτανε δικό της το καπέλο;

AM¹: [κάνει νεύμα, θέλοντας να δηλώσει θετική απάντηση]

E: από πού κατάλαβες ότι έψαχνε το καπέλο της;

AM¹: επειδή από το λαγό πήρε το καπέλο

E: πού το είδες αυτό;

AM¹: σε μια άλλη σελίδα

E: για δείξε μου αυτή τη σελίδα

AM¹: [ξεφυλλίζει. Δείχνει την προτελευταία σελίδα όπου απεικονίζεται η αρκούδα να φοράει το καπέλο της] εδώ

E: α..., εδώ. Επειδή το πήρε, κατάλαβες ότι ήταν δικό της. Μάλιστα. Πες μου, τώρα, σε παρακαλώ, πού πηγαίνει εδώ η αρκούδα;

AM¹: πάει στο λαγό για να... πάρει το καπέλο της

E: εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

AM¹: έχει ξαπλώσει [παύση]

E: ναι

AM¹: και σκέφτεται μήπως το καπέλο που φορούσε ο λαγός ήταν δικό της

E: πάρα πολύ ωραία. Και εδώ, τι γίνεται στην ιστορία;

AM¹: ήρθε ένα ελάφι [παύση]

E: τι να συζητάνε, άραγε; Τι της λέει το ελάφι;

AM¹: λέει η αρκούδα άμα ξέρεις πού είναι το καπέλο μου. Και το ελάφι λέει, δεν ξέρω

E: και πώς τελειώνει, μου είπες, η ιστορία;

AM¹: η αρκούδα έχει το καπέλο της και είναι ευτυχισμένη

E: εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

AM¹: η αρκούδα λέει στον λαγό ότι το καπέλο είναι δικό της

E: ο λαγός μετά το έδωσε;

AM¹: ναι

E: τι έγινε και το πήρε;

AM¹: έπεισε το λαγό ότι είναι δικό της

E: πώς νιώθει τώρα η αρκούδα πού πήρε πίσω το καπέλο;

AM¹: ευτυχισμένη

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

AM¹: δεν ένιωθε ευτυχισμένη

E: πού φαίνεται ότι δεν ένιωθε ευτυχισμένη;

AM¹: εδώ. Σε κάποια από αυτά τα ζώα [δείχνει πρώτα την εικόνα με την αρκούδα και την αλεπού και μετά την αρκούδα με τον βάτραχο]

E: ορίστε;

AM¹: σε κάποια από αυτά τα ζώα

E: κι εδώ, τι παρατηρείς σ' αυτή την εικόνα [την αρκούδα σε κόκκινο φόντο]

AM¹: ότι ξύπνησε και κατάλαβε ότι το καπέλο που φορούσε ο λαγός ήταν δικό της

E: βλέπεις κάτι παράξενο σ' αυτή την εικόνα;

AM¹: ναι

E: τι;

AM¹: έχει το κόκκινο

E: γιατί υπάρχει το κόκκινο;

AM¹: [σηκώνει τους ώμους, δείχνοντας ότι δεν ξέρει]

E: τώρα που κατάλαβες την ιστορία θέλω να μου την πεις από την αρχή

AM¹: μια αρκούδα, βρήκε μια αλεπού και συζητάνε

E: τι λένε;

AM¹: η αρκούδα ψάχνει το καπέλο. Μετά πήγε, δεν το βρήκε στην αλεπού και ρώτησε έναν βάτραχο κι ούτε κι ο βάτραχος ήξερε. Μετά βρήκε ένα λαγό που φορούσε το καπέλο. Η αρκούδα είπε, είναι δικό μου το καπέλο. Αλλά ο λαγός είπε όχι. Εδώ βρήκε μια χελώνα που έσπρωχνε μια πέτρα. Μετά βρήκε ένα

φίδι και το ρώτησε πού είναι το καπέλο. Μετά ένα άλλο ζώο και το ίδιο έκανε. Μετά ξάπλωσε και σκέφτηκε μήπως είναι δικό του [της] το καπέλο που φορούσε ο λαγός. Μετά ήρθε ένα ελάφι και ρώτησε η αρκούδα, άμα ξέρεις πού είναι το καπέλο μου. Μετά ξύπνησε και κατάλαβε ότι ήταν το καπέλο από το λαγό. Μετά έτρεξε στο λαγό. Μετά το βρήκε. Μετά του είπε, τον έπεισε ότι είναι δικό της. Μετά ο λαγός το έδωσε. Ήρθε ένα σκίουρος μετά

E: τι να της είπε, λες, ο σκίουρος;

ΑΜ¹: ότι είναι δικό της, δικό του. Αλλά η αρκούδα είπε όχι και έτσι δεν το έδωσε στον σκίουρο. Μετά έφυγε ο σκίουρος και είναι ευτυχισμένη τώρα η αρκούδα

E: σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 4

Κωδικός μαθητή : ΚΠ¹

Ημερομηνία : 10/5/2017

E: εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Έχουμε αφήσει μόνο τις εικόνες. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

ΚΠ¹: μια φορά κι έναν καιρό ήτανε μια αρκούδα. Είχε συναντήσει μια αλεπού. Έναν βάτραχο. Και μετά έναν λαγό. Και μία χελώνα που συζητούσαν. Μετά ένα φίδι. Και μετά ένα κάστορα

E: κάστορα;

ΚΠ¹: ναι. Και μετά ξάπλωσε για να κοιμηθεί. Μετά ήρθε ένας τάρανδος. Και μετά έγιναν όλα κόκκινα. Και μετά έτρεξε, αφού είδε το λαγό. Και μετά συζητούσαν. Και μετά φόρεσε το καπέλο του λαγού

E: φόρεσε το καπέλο του λαγού

ΚΠ¹: και μετά ήρθε ένας σκίουρος και τον έδιωξε

E: τον έδιωξε

ΚΠ¹: και τέλος

E: ωραία. Τώρα, εγώ θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις και εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

ΚΠ¹: στα παραμύθια

E: και τώρα πού βρίσκονται όλα αυτά εδώ;

ΚΠ¹: στα βιβλία

E: στα βιβλία. Μάλιστα. Η αρκούδα κι ο λαγός, που μου είπες, που είναι αυτή τη στιγμή;

ΚΠ¹: είναι... στο λαγούμι

E: κι εδώ;

ΚΠ¹: είναι ένας βάτραχος

E: πού βρίσκονται τώρα;

ΚΠ¹: στο δάσος

E: στο δάσος. Από πού το κατάλαβες ότι είναι στο δάσος;

ΚΠ¹: γιατί οι αρκούδες ζουν στο δάσος

E: πολύ ωραία. Και πότε έγιναν όλα αυτά;

ΚΠ¹: ε... κάποτε

E: κάποτε. Μάλιστα. Και πότε έγινε αυτή η ιστορία;

ΚΠ¹: πριν δύο χρόνια

E: πριν δύο χρόνια, λες εσύ ότι έγινε. Μάλιστα. Τι έχει γίνει στην ιστορία, κατάλαβες;

ΚΠ¹: η αρκούδα θύμωσε με το λαγό

E: θύμωσε με τον λαγό. Γιατί;

ΚΠ¹: γιατί είχε πέσει το καπέλο από την αρκούδα και δεν το κατάλαβε

E: ποιανού ήταν το καπέλο;

ΚΠ¹: της αρκούδας

E: και ποιος το πήρε;

ΚΠ¹: ο λαγός

E: τώρα, εδώ, πού πηγαίνει η αρκούδα;

ΚΠ¹: στο λαγό. Και φωνάζει, λαγέ, το καπέλο μου

E: α, μάλιστα, είναι το καπέλο της. Και πώς τελειώνει η ιστορία;

ΚΠ¹: όταν ο λαγός της έδωσε το καπέλο

E: ο λαγός γιατί το πήρε;

ΚΠ¹: μπορεί να ήτανε ξένο. Όμως δεν το ήξερε

E: α, δεν το ήξερε και το πήρε

ΚΠ¹: όμως ήταν της αρκούδας

E: δεν ήξερε, όμως, ότι ήταν της αρκούδας;

ΚΠ¹: ναι. Τον συνάντησε η αρκούδα και της το 'δωσε. Ο λαγός της το έδωσε

E: μάλιστα. Από πού το κατάλαβες ότι της το έδωσε;

ΚΠ¹: επει... επειδή ήταν δικό της. Και του είπε ότι είναι της αρκούδας και της το 'δωσε

E: τώρα η αρκούδα πώς νιώθει;

ΚΠ¹: υπέροχα

E: πριν που δεν το είχε το καπέλο πώς ένιωθε;

ΚΠ¹: κακά

E: για βρες μου μία εικόνα που να φαίνεται ότι δεν ένιωθε καλά

ΚΠ¹: [ξεφυλλίζει] εδώ

E: εδώ φαίνεται ότι δεν ένιωθε καλά;

ΚΠ¹: επειδή έχει έτσι τα μάτια. Τα έχει έτσι [σμίγει τα φρύδια και κλείνει ελαφρώς τα μάτια]

E: τα 'χει έτσι τα μάτια, μάλιστα. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις από την αρχή

ΚΠ¹: ήτανε μια φορά κι έναν καιρό μια αρκούδα που συνάντησε μία αλεπού και συζητούσαν

E: τι έλεγαν;

ΚΠ¹: ότι, ότι, ότι... [παύση]

E: τι μπορεί να έλεγαν;

ΚΠ¹: ότι το καπέλο της είχε πέσει πιο πριν. Και μετά συζητούσαν με το βάτραχο, πού είναι το καπέλο της. Όμως μετά βρήκε το λαγό και μετά είπε [ο λαγός] στην αρκούδα πως δεν ήταν της αρκούδας

E: δεν πίστευε την αρκούδα;

ΚΠ¹: ναι. Και μετά δεν το έδωσε

E: δεν το έδωσε

ΚΠ¹: και κάπου αλλού ήθελε να το πάρει το καπέλο, αντί για την αρκούδα

E: γιατί; Δεν την πίστευε;

ΚΠ¹: δεν την πίστευε. Και μετά είδε μια χελώνα και της είπε πού πήγε ο λαγός. Και μετά στο φίδι, πού πήγε ο λαγός. Και μετά ο [στον] κάστορας [κάστορα]. Και μετά κουράστηκε κι έπεσε να κοιμηθεί. Και μετά της είπε ένας τάρανδος ότι ο λαγός έχει το καπέλο. Όσπου μετά του μίλησε και πήγε να το πάρει. Και μετά το είπε στον λαγό σαν μια χαρά, δώσε μου το καπέλο. Και μετά τον είχε φάει

E: τον είχε φάει;

ΚΠ¹: ναι. Επειδή νόμισε ότι ναι [δεν θα] του [της] το 'δινε και είπε ψέματα στην αρκούδα ότι ήταν δικό του. Και της το 'δωσε. Και μετά τον ε..., τον ε..., τον έφαγε. Και μετά ένιωθε καλά χωρίς το λαγό. Και τον σκίουρο τον έφαγε

E: και τον σκίουρο τον έφαγε;

ΚΠ¹: ναι

E: ποπό...

ΚΠ¹: και μετά ένιωθε καλά

E: και τέλος. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 5

Κωδικός μαθητή : TN²

Ημερομηνία : 10/5/2017

E: σ' αυτό το βιβλίο, έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα, όπως είχαμε κάνει και με το άλλο βιβλίο. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις, θα κοιτάς τις εικόνες και θα μου λες την ιστορία

TN²: είναι μια αρκούδα που πάει μια βόλτα. Και συναντάει μια αλεπού. Μετά συναντάει, προχωράει και συναντάει ένα βάτραχο. Αυτό τι είναι;

E: τι είναι; Με τι σου μοιάζει;

TN²: λαγουδάκι;

E: λαγουδάκι είναι, ναι

TN²: μετά βρίσκει ένα λαγουδάκι, που φοράει ένα κόκκινο καπέλο. Μήπως όλα αυτά πάνε στο πάρτι;

E: για να δούμε πού πάνε...

TN²: μετά συναντάει μια χελώνα. Μετά [γέλιο] μετά συναντάει ένα φίδι. Τι είναι αυτό; Φώκια είναι;

E: με τι σου μοιάζει;

TN²: κουκουβάγια;

E: κουκουβάγια

TN²: Δεν ξέρω τι είναι. Αφού τη μοιάζει. Μετά πέφτει κάτω και έρχεται από πάνω του [της] ένα ελάφι και το κοιτάει. Εδώ τώρα; Πώς γίνεται αυτό να είναι κόκκινο;

E: πώς γίνεται; Για πες μου

TN²: μετά ξυπνάει και τρέχει. Συναντάει πάλι το λαγουδάκι με το κόκκινο καπέλο και το κοιτάει στα μάτια. Κάτι συζητάνε. Μετά του [της] δίνει κι αυτόν [σ' αυτήν] ένα καπέ..., όχι το έκλεψε

E: ποιος το έκλεψε;

TN²: η αρκούδα. Από πίσω του έρχεται ένας σκίουρος. Και μετά φεύγει [κλείνει το βιβλίο και γελάει]

E: και τέλειωσε η ιστορία. Τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις κι εσύ θα μου απαντήσεις. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

TN²: παλιά

E: όχι τότε. Αλλά πες μου, γιατί νομίζεις ότι συμβαίνουν παλιά;

TN²: γιατί είναι ένα παραμύθι. Μπορεί να είναι και ψεύτικο

E: μπορεί να είναι και ψεύτικο. Πού, όμως, γίνονται όλα αυτά;

TN²: στο δάσος

E: από πού κατάλαβες ότι είναι δάσος;

TN²: γιατί αυτά είναι ζώα που μένουν στο δάσος

E: ζουν εκεί, ε;

TN²: ναι, στο δάσος

E: πολύ ωραία. Πες μου, τώρα, σε παρακαλώ, πού πηγαίνει εδώ η αρκούδα;

TN²: στο λαγό

E: εδώ στην ιστορία, τι έγινε; Κατάλαβες;

TN²: πήγαινε μια βόλτα [η αρκούδα] και συναντούσε διάφορα ζώα

E: και τι έγινε στην ιστορία;

TN²: είδε ένα λαγό και μετά είδε άλλα ζώα

E: και πώς τελειώνει η ιστορία;

TN²: η αρκούδα έκλεψε το καπέλο του λαγού

E: γιατί το έκλεψε;

TN²: μπορεί να της άρεσε πολύ

E: μάλιστα. Και πώς νιώθει τώρα που το πήρε..., το έκλεψε

TN²: καλά

E: από πού το κατάλαβες ότι είναι καλά;

TN²: γιατί το ήθελε αυτό το καπέλο

E: το ήθελε. Ενώ πριν που δεν το είχε πώς ένιωθε;

TN²: όταν το είδε ένιωθε λίγο άσχημα

E: πού φαίνεται ότι ένιωθε άσχημα πριν το πάρει;

TN²: [ξεφυλλίζει] εδώ [δείχνει την αρκούδα ξαπλωμένη]

E: εδώ. Τι δείχνει εδώ και κατάλαβες ότι νιώθει άσχημα;

TN²: τα μάτια του [της]

E: πώς είναι τα μάτια της;

TN²: φαίνονται σαν λίγο στενοχωρημένα

E: μάλιστα

TN²: παρ' όλο που δεν είναι της αρκούδας το καπέλο

E: παρ' όλο που δεν είναι της αρκούδας το καπέλο

TN²: όπως έγινε και στο ψάρι

E: όπως έγινε και στο ψάρι; Θυμήθηκες εκείνο το παραμύθι; Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

TN²: μιλάει η αρκούδα με το λαγό

E: τι να λένε, άραγε;

TN²: μπορεί ο λαγός να ήθελε να της δώσει το καπέλο

E: γιατί να το δώσει;

TN²: μάλλον η αρκούδα είπε ότι της αρέσει αυτό το καπέλο κι ο λαγός είπε να της το δώσει άμα θέλει

E: το καπέλο ποιανού ήταν;

TN²: του λαγού

E: μάλιστα. Τώρα, λοιπόν, που συζητήσαμε τις εικόνες, θέλω να μου την πεις πάλι της ιστορία

TN²: μία αρκούδα πήγαινε βόλτα. Στο δρόμο της συνάντησε μία αλεπού. Μετά από λίγο συνάντησε έναν βάτραχο μέσα σε μια λίμνη. Και μετά συνάντησε ένα λαγό που φορούσε ένα κόκκινο καπέλο

E: τι λένε;

TN²: αυτοί τώρα συζητάνε;

E: εσύ, τι νομίζεις;

TN²: μάλλον για το καπέλο συζητάνε και τις δύο φορές

E: τι να λένε για το καπέλο;

TN²: ότι η αρκούδα το θέλει πάρα πολύ το καπέλο κι ο λαγός της είπε μάλλον θα το σκεφτεί. Κι όταν γύρισε σκέφτηκε να της το δώσει

E: εδώ τι συζητάνε;

TN²: η χελώνα πρέπει να πήγαινε τώρα στο λαγό. Μάλλον είχε πάρτι και θα πήγαινε. Και το φίδι κι όλα τα ζώα

E: πήγαιναν στο πάρτι. Ναι

TN²: μάλλον δεν τον κάλεσε [τον αρκούδο]

E: δεν τον κάλεσε ο λαγός;

- TN²: μπορεί να τον κάλεσε όταν του έδωσε το καπέλο
- E: α, του έδωσε το καπέλο και ήταν σαν να τον προσκαλούσε στο πάρτι;
- TN²: ναι
- E: πολύ ωραία. Εδώ;
- TN²: ξαπλώνει κάτω
- E: και;
- TN²: στενοχωριέται
- E: γιατί στενοχωριέται;
- TN²: γιατί δεν ήθελε [ο λαγός] να του δώσει το καπέλο στην αρχή. Μετά συζητούσε με το ελάφι
- E: τι λένε;
- TN²: μπορεί να λένε για το καπέλο
- E: τι λένε για το καπέλο, δηλαδή;
- TN²: μπορεί η αρκούδα να είπε στο ελάφι ότι ο λαγός δεν θέλει να μου δώσει το καπέλο. Ξύπνησε η αρκούδα κα μετά πήγε στο λαγό. Τον ρώτησε άμα θα τον προσκαλέσει στα γενέθλιά του. Και μετά τον [την] προσκάλεσε και ήρθε στο πάρτι
- E: και γ' αυτό...
- TN²: φοράει [η αρκούδα] το καπέλο
- E: μάλιστα
- TN²: μετά ήρθε ένα σκίουρος από πίσω της. Πάλι συζητάνε
- E: ε, βέβαια. Κάτι λένε
- TN²: πάλι για το καπέλο ε..., μπορεί κι ο σκίουρος να ήτανε στο πάρτι και να συζητούσανε πώς θα περάσουν στο πάρτι και τέτοια. Μετά πήγε στο πάρτι η αρκούδα και... τέλος
- E: τέλος. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 6

Κωδικός μαθητή : MA²

Ημερομηνία : 11/5/2017

- E: εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο, που όπως κάναμε και με το άλλο βιβλίο, έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

- MA²: μια αρκούδα περπατάει στο χορτάρι. Μετά μία αλεπού. Μετά συνάντησε ένα βάτραχο. Μετά βλέπει ένα κουνέλι να φοράει ένα καπέλο. Μετά συνάντησε μία χελώνα. Και μετά ένα φίδι να κρέμεται στο δέντρο. Μετά συνάντησε [παύση]
- E: δεν ξέρεις τι ζωάκι είναι αυτό; Τι νομίζεις ότι είναι;
- MA²: ένας τυφλοπόντικας
- E: πολύ ωραία. Τυφλοπόντικας είναι
- MA²: μετά η αρκούδα ξάπλωσε στα χορτάρια και μετά ένα ελάφι την είδε ξαπλωμένη. Και μετά κάθισε στο χορτάρι. Τα ζωάκια που συνάντησε την έβλεπαν που έτρεχε. Και μετά πάλι είδε εκείνο το κουνέλι με το κόκκινο καπέλο. Και μετά η αρκούδα αναρωτιόταν ποιανού είναι το καπέλο. Και μετά ο λαγός του [της] είχε πει ότι ήταν δικό του. Και μετά είπε η αρκούδα ότι του [της] άρεσε. Και μετά του [της] το 'δωσε ο λαγός
- E: μάλιστα
- MA²: και μετά συνάντησε ο λαγός ένα σκιουράκι. Και μετά κάθισε μόνος του στα χορτάρια
- E: ποιος;
- MA²: ο αρκούδος. Και τέλος
- E: και τέλος. Τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις και εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού γίνονται όλα αυτά;
- MA²: γίνονται στο δάσος
- E: από πού κατάλαβες ότι γίνονται στο δάσος;
- MA²: επειδή βλέπω τα χορτάρια, τα φυτά και τα ζώα
- E: πολύ ωραία. Πότε γίνονται όλα αυτά;
- MA²: όταν ο αρκούδος, ήθελε ένα κόκκινο καπέλο. Επειδή θα του ταίριαζε και έψαχνε να βρει. Και μετά ρωτούσε τα ζωάκια που συναντούσε, αν είχαν βρει κανένα κόκκινο καπέλο
- E: μάλιστα. Τι έχει γίνει, δηλαδή, στην ιστορία;
- MA²: ο αρκούδος ψάχνει. Επειδή κοιτούσε γύρω μήπως υπάρχει κάποιος να τον [του] πει ότι [αν] βρήκε ένα κόκκινο καπέλο
- E: ποιος το βρήκε το κόκκινο καπέλο;
- MA²: ο λαγός
- E: ο λαγός βρήκε ένα κόκκινο καπέλο, ναι. Και;
- MA²: και μετά το φόρεσε και το έδωσε στον αρκούδο

E: από πού το κατάλαβες ότι το 'δωσε στον αρκούδο;

MA²: επειδή τώρα το φοράει ο αρκούδος το καπέλο

E: γιατί του το 'δωσε;

MA²: γιατί το ήθελε πολύ [ο αρκούδος]. Και μετά ο λαγός τον άφησε να το πάρει και το φόρεσε

E: μάλιστα. Εδώ, τι γίνεται στην ιστορία;

MA²: ρώτησε τον λαγό η αρκούδα, αν μπορεί να πάρει το κόκκινο καπέλο

E: και ο λαγός τελικά το έδωσε;

MA²: ναι

E: πολύ ωραία. Εδώ;

MA²: εδώ έτρεχε η αρκούδα να πάει να πάρει το κόκκινο καπέλο. Και πρώτα να ρωτήσει το λαγό

E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Πώς έγινε και το πήρε;

MA²: ο λαγός θα είχε αφήσει να το πάρει, επειδή δεν θα το ήθελε πια. Και μετά του το 'δωσε στον αρκούδο

E: μάλιστα. Τώρα που κατάλαβες τι γίνεται στην ιστορία, θέλω να μου την πεις πάλι από την αρχή

MA²: μια αρκούδα περπατάει στο χορτάρι. Και συναντάει μία αλεπού

E: τι της λέει;

MA²: της λέει, αν βρήκε κάπου ένα κόκκινο καπέλο

E: ποιανού ήταν το καπέλο;

MA²: του λαγού. Μετά συνάντησε έναν βάτραχο και τον ρώτησε, αν βρήκε ένα κόκκινο καπέλο. Και μετά συνάντησε έναν λαγό μ' ένα κόκκινο καπέλο

E: και τι του είπε;

MA²: μπορώ να πάρω το καπέλο;

E: κι ο λαγός τι είπε;

MA²: όχι

E: τώρα είπε όχι και μετά είπε ναι;

MA²: ναι

E: γιατί μετά είπε ναι και πριν είπε όχι;

MA²: επειδή θα το βαρέθηκε

E: εδώ το ήθελε και μετά το βαρέθηκε και του το 'δωσε;

MA²: ναι

E: πολύ ωραία

MA²: μετά συναντάει ο αρκούδος μια χελώνα και πάει να τη ρωτήσει αν βρήκε ένα άλλο κόκκινο καπέλο. Μετά συνάντησε ένα φίδι να κρέμεται στο κλαδί ενός δέντρου και το ρώτησε αν βρήκε ένα άλλο κόκκινο καπέλο. Μετά ρώτησε έναν τυφλοπόντικα που στεκόταν δίπλα από ένα μικρό δεντράκι. Και μετά τον ρώτησε ο αρκούδος μήπως είδε ένα κόκκινο καπέλο; Και μετά ο αρκούδος ξάπλωσε λίγο στα χορτάρια για να δει μήπως έρχεται κάποιος και να ξεκουραστεί λίγο. Και μετά ήρθε ένα ελάφι και τον ρώτησε, τι κάνεις ξαπλωμένο στα χορτάρια; Και μετά ο αρκούδος, όταν πέρασε η ώρα, σηκώθηκε και κοιτούσε αν ήταν ένα κόκκινο καπέλο και δεν φαινότανε. Και ήταν κάπου κρυμμένο. Αλλά μετά τον έβλεπαν όλα τα ζώα όταν τον είδαν να τρέχει. Και μετά ο λαγός έτρεχε απ' αυτά για να ψάξει να βρει το καπέλο. Και μετά ρώτησε τον λαγό, μπορώ να πάρω το καπέλο;

E: και τι του είπε [του αρκούδου];

MA²: ναι

E: του είπε ναι τώρα;

MA²: ναι. Και μετά το φόρεσε ο αρκούδος και έζησε ευτυχισμένος μ' αυτό το καπέλο

E: γιατί νιώθει ευτυχισμένος;

MA²: γιατί τώρα έχει το κόκκινο καπέλο

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

MA²: άσχημα

E: πού φαίνεται ότι ένιωθε άσχημα, μπορείς να μου δείξεις;

MA²: [ξεφυλλίζει. Δείχνει την αρκούδα καθισμένη σε κόκκινο φόντο]

E: εδώ νιώθει άσχημα. Από πού το κατάλαβες;

MA²: επειδή κάθεται και κοιτάει

E: μάλιστα. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 7

Κωδικός μαθητή : MN²

Ημερομηνία : 11/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο, που όπως και στο άλλο, κρύψαμε το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και βλέποντας τις εικόνες θα μου λες την ιστορία του

MN²: μια αρκούδα με μια αλεπού και μιλάνε. Μετά βλέπει και τον βάτραχο και μετά βλέπει και... τι είναι αυτό; Κουνέλι

E: κουνέλι

MN²: ένα κουνέλι και τη χαιρετίζει. Α, τι γλυκούλα

E: γλυκούλα

MN²: και το φίδι. Αυτό τι είναι;

E: με τι σου μοιάζει;

MN²: με λύκο;

E: λύκος

MN²: σκαντζόχοιρος

E: σκαντζόχοιρος

MN²: και επειδή κουράστηκε το πρωί ήθελε να κοιμηθεί. Αυτό ελάφι είναι;

E: με τι σου μοιάζει;

MN²: και το [την] βλέπει το ελάφι. Κόκκινο; Πού είναι;

E: εσύ πού νομίζεις ότι είναι;

MN²: [κουνάει το κεφάλι αρνητικά, δείχνοντας ότι δεν γνωρίζει]

E: δεν ξέρεις, ε;

MN²: όχι

E: συνέχισε, θα το καταλάβεις στη συνέχεια

MN²: άρχισε να τρέχει κι από πίσω ήταν και τα ζώα που συνάντησε. Και βλέπει αυτόν

E: ποιον αυτόν;

MN²: το κουνέλι και του λέει κάτι. Και το κουνέλι τον ρωτάει, επειδή το πρωί βρήκε ένα καπέλο, από ποιον είναι. Ρωτάει αν είναι δικό του. Και λέει ναι και πήρε το καπέλο

E: α, έτσι έγινε

MN²: και μετά... εδώ τι είναι;

E: τι είναι αυτό; Με τι σου μοιάζει;

MN²: σκαντζόχοιρος είναι;

E: μπορείς να το πεις και σκαντζόχοιρο

MN²: η αρκούδα με το κόκκινο καπέλο. Και τέλος

E: και τέλος. Τώρα εγώ θα σου κάνω πάλι κάποιες ερωτήσεις κι εσύ θα μου απαντάς

MN²: ναι

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού γίνονται όλα αυτά;
 MN²: στο δάσος;
 E: στο δάσος. Από πού το κατάλαβες;
 MN²: έχει πολλά ζώα, αρκούδες κι έχει και κάτω πολλά δέντρα, πολλά χορτάρια
 E: ωραία. Πότε γίνονται όλα αυτά;
 MN²: το πρωί
 E: από πού το κατάλαβες ότι είναι το πρωί;
 MN²: γιατί έχει ήλιο, έχει λιακάδα. Εδώ δεν έχει ήλιο. Αλλά είναι σαν το πρωί
 E: το πρωί
 MN²: γιατί είναι άσπρα
 E: είναι άσπρα. Πολύ ωραία. Πού νομίζεις ότι πηγαίνει εδώ η αρκούδα;
 MN²: τρέχει και βλέπει το κουνέλι. Το [την] ρώτησε το κουνέλι αν είναι δικό του [της] και περιμένει να πει το ναι για να το πάρει
 E: ποιανού είναι το καπέλο;
 MN²: της αρκούδας
 E: από πού κατάλαβες ότι είναι της αρκούδας το καπέλο;
 MN²: δεν ξέρω. Μάλλον θα το ρώτησε. Μπορεί να είναι και δικό του [του κούνελου]. Ωραίο καπέλο
 E: ποιος το είπε αυτό;
 MN²: η αρκούδα, αν ήταν δικό του [του κούνελου]
 E: τελικά, τι πιστεύεις, ποιανού ήταν το καπέλο;
 MN²: της αρκούδας
 E: της αρκούδας. Μάλιστα. Εδώ τι συμβαίνει;
 MN²: αν είναι δικό του [του κούνελου] θα του λέει τι ωραίο καπελάκι
 E: περίμενε, πριν μου είπες ότι είναι της αρκούδας
 MN²: ωραία, του λέει ότι είναι δικό του [της] το καπέλο
 E: ναι, και τι ζητάει, τι θέλει;
 MN²: να... να το πάρει
 E: α, να το πάρει πίσω;
 MN²: ναι
 E: μάλιστα. Πώς τελειώνει η ιστορία;
 MN²: πήρε το καπέλο, το έδωσε
 E: το έδωσε ο λαγός; E..., το κουνέλι, συγγνώμη

MN²: το κουνέλι στην αρκούδα, επειδή ήταν δικό της. Και το πήρε και κάθεται στο δάσος

E: πολύ ωραία. Πώς νιώθει τώρα η αρκούδα;

MN²: χαρούμενη που βρήκε το καπέλο της

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

MN²: λίγο στενοχωρημένη που το 'χασε

E: για δείξε μου πού φαίνεται ότι είναι στενοχωρημένη;

MN²: [ξεφυλλίζει] εδώ;

E: εδώ. Εδώ γιατί φαίνεται ότι είναι στενοχωρημένη; Από πού το κατάλαβες;

MN²: δεν ξέρω

E: γιατί διάλεξες αυτή την εικόνα να μου δείξεις ότι είναι στενοχωρημένη;

MN²: γιατί στις άλλες δεν νομίζω ότι είναι στενοχωρημένη

E: γιατί; Πώς είναι αυτή και δείχνει ότι είναι στενοχωρημένη;

MN²: δεν φαίνεται και τόσο χαρούμενη. Και ξαπλώνει

E: α, δεν φαίνεται και τόσο χαρούμενη. Και ξαπλώνει κιόλας. Γιατί όταν είμαστε στενοχωρημένοι ξαπλώνουμε;

MN²: όχι, αλλά δε φαίνεται και πολύ καλά

E: δε φαίνεται και πολύ καλά. Όταν δεν είμαστε και πολύ καλά ξαπλώνουμε;

MN²: όχι, αλλά δεν μπορώ να το βρω

E: δεν μπορείς να το βρεις. Μάλιστα. Ήταν, λοιπόν της αρκούδας το καπέλο και το είχε πάρει το κουνέλι. Γιατί...

MN²: μπορεί να το 'χασε στο δάσος

E: α, το 'χασε

MN²: και να το βρήκε ο λαγός

E: α. και το βρήκε ο λαγός. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις από την αρχή

MN²: ήταν η αρκούδα, που περπατούσε στο δάσος και είχε χάσει το καπέλο της. Και ρωτούσε όλους αν το βρήκαν στο δάσος. Εδώ ρωτούσε τον βάτραχο και το κουνέλι και το φίδι

E: εδώ τι του είπε το κουνέλι;

MN²: αν είναι δικό σου; Το ρώτησε αν είδε το καπέλο

E: ποιος το ρώτησε;

MN²: η αρκούδα

E: ρώτησε η αρκούδα το κουνέλι, τι;

MN²: άμα βρήκε το καπέλο της

E: και το κουνέλι τι είπε;

MN²: ότι το βρήκε

E: το 'δωσε;

MN²: [κάνει αρνητικό νεύμα]

E: δεν το 'δωσε. Τι της είπε, δηλαδή, εδώ;

MN²: όχι, δεν το 'χει

E: όχι, δεν το 'χει

MN²: ρώτησε και τη χελώνα και του είπε όχι, και το φίδι κι ένα άλλο ζώο, δεν ξέρω τι είναι. Κι εκεί ξάπλωσε γιατί ήταν κουρασμένη από όλη τη μέρα. Και ήταν και ένα ελάφι και το ρωτάει τα ίδια. Εδώ βρίσκει ένα λαγό και του λέει ότι [το καπέλο] το πήρε ένα κουνέλι. Και το βρίσκει [το κουνέλι] και του λέει να του φέρει το καπέλο του. Και του το δίνει. Και του το 'δωσε και τώρα το 'χει το καπέλο του. Αυτό τι είναι;

E: αυτό το ζωάκι;

MN²: αυτό το ζωάκι του[της] είπε αν βρήκε το καπέλο του

E: ρώτησε, βρήκες το καπέλο σου;

MN²: και λέει, ναι το βρήκα. Και βρήκε το καπέλο του [της] και ήταν χαρούμενο [χαρούμενη] τώρα

E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 8

Κωδικός μαθητή : TH¹

Ημερομηνία : 11/5/2017

E: έχουμε εδώ ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα βλέπεις τις εικόνες και καθώς θα το ξεφυλλίζεις θα μου λες την ιστορία του

TH¹: η αρκούδα περπατάει. Συναντάει μια αλεπού. Και μετά συναντάει έναν βάτραχο. Μετά έναν λαγό μ' ένα καπέλο κόκκινο. Μετά συναντάει τη χελώνα. Μετά το φίδι. Μετά τον ασβό. Εδώ πέρα ξαπλώνει η... αρκούδα. Βλέπει ένα ελάφι πάνω απ' το κεφάλι της. Η αρκούδα...

E: λίγο πιο δυνατά μπορείς να μιλάς;

TH¹: κάθεσαι κάτω. [παύση] Μ... η αρκούδα τρέχει. Και μετά συναντάει το λαγό με το κόκκινο καπέλο. Μ... το πήρε το καπέλο απ' το λαγό, επειδή ήτανε δικό του το καπέλο

E: μάλιστα

ΤΗ¹: από πίσω του βλέπει έναν σκίουρο. Τώρα κάθεται με το καπέλο του [της]

E: και τέλος. Τώρα εγώ θα σου δείχνω κάποιες εικόνες και θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις. Πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

ΤΗ¹: ε... στην ιστορία;

E: πού; Σε ποιο μέρος; Πού βρίσκονται τώρα όλα αυτά;

ΤΗ¹: στη ζούγκλα

E: στη ζούγκλα. Από πού κατάλαβες ότι είναι ζούγκλα;

ΤΗ¹: επειδή έχει ζώα

E: ζώα. Πολύ ωραία. Πότε έγιναν όλα αυτά;

ΤΗ¹: μ... μέσα στην ιστορία

E: μέσα στην ιστορία. Ναι, αλλά πότε;

ΤΗ¹: τη μέρα

E: τη μέρα. Από πού κατάλαβες ότι είναι μέρα;

ΤΗ¹: επειδή έχει ένα άσπρο. Και άμα είχε μαύρο, τότε θα ήταν νύχτα

E: μάλιστα, πολύ ωραία. Και τι πιστεύεις ότι έγινε στην ιστορία;

ΤΗ¹: ότι έψαχνε ο... η αρκούδα το καπέλο της

E: από πού κατάλαβες ότι το 'ψαχνε;

ΤΗ¹: επειδή στο τέλος έδειχνε ότι το πήρε το καπέλο της

E: και εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

ΤΗ¹: ρωτάει τα ζώα αν έχουν δει ένα κόκκινο καπέλο

E: πάρα πολύ ωραία. Εδώ, τι γίνεται στην ιστορία;

ΤΗ¹: συναντάει το λαγό με το καπέλο απ' την αρκούδα που είχε [που ήταν της αρκούδας]

E: και τι του λέει

ΤΗ¹: του λέει [παύση]

E: τι να του λέει, άραγε;

ΤΗ¹: μ... αυτό το καπέλο, μήπως είναι δικό μου;

E: κι ο λαγός τι είπε;

ΤΗ¹: όχι

E: γιατί είπε όχι ο λαγός;

ΤΗ¹: γιατί ήθελε να πάρει αυτό το καπέλο

E: να το κρατήσει γι' αυτόν;

ΤΗ¹: ναι

E: και δεν το έδωσε;

TH¹: όχι

E: πολύ ωραία. Εδώ, τι γίνεται στην ιστορία; Πού νομίζεις ότι πηγαίνει η αρκούδα;

TH¹: θυμήθηκε ότι έτσι ήταν το καπέλο του [της]. Και πήγε να βρει το λαγό για να του [της] το δώσει ο λαγός

E: μάλιστα. Κι εδώ;

TH¹: εδώ πέρα συνάντησε το λαγό με το καπέλο του [της]

E: και πώς τελειώνει η ιστορία;

TH¹: η αρκούδα βρίσκει το καπέλο της

E: το βρίσκει;

TH¹: το... το παίρνει

E: πώς έγινε και το πήρε;

TH¹: τον ρώτησε αυτό το καπέλο είναι δικό μου;

E: κι ο λαγός τι είπε;

TH¹: να το πάρεις

E: α, τώρα της το έδωσε. Της είπε παρ' το. Ενώ στη προηγούμενη εικόνα, που είδαμε, της είπε, παρ' το;

TH¹: όχι

E: γιατί εκεί δεν το έδωσε;

TH¹: γιατί ήθελε να πει ψέματα ο λαγός

E: τώρα πώς νιώθει η αρκούδα που πήρε το καπέλο;

TH¹: ευχαριστημένη

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

TH¹: στενοχωρημένη

E: στενοχωρημένη. Μπορείς να μου δείξεις πού φαίνεται η αρκούδα στενοχωρημένη; Ψάξε στις εικόνες να μου πεις

TH¹: [ξεφυλλίζει]εδώ πέρα που ξάπλωσε και [επειδή] δε βρήκε το καπέλο της

E: γιατί φαίνεται εδώ στενοχωρημένη; Από πού το κατάλαβες;

TH¹: επειδή δε βρήκε το καπέλο της και στεναχωριέται που δε το βρήκε

E: και ξάπλωσε

TH¹: και ξάπλωσε

E: μάλιστα. Τώρα πού την κατάλαβες την ιστορία θέλω να μου την πεις από την αρχή

- ΤΗ¹: μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια αρκούδα που περπατούσε. Συνάντησε στο δρόμο της μια αλεπού και της είπε αν είδε ένα κόκκινο καπέλο. Μετά συνάντησε το βάτραχο και του είπε και αυτόν αν είδε ένα κόκκινο καπέλο. Μετά συναντάει το λαγό με το κόκκινο καπέλο και ρωτάει η αρκούδα, μήπως είναι δικό μου αυτό το καπέλο; Και λέει ο λαγός όχι. Εδώ, ρώτησε τη χελώνα..., τη χελώνα αν το βρήκε το κόκκινο καπέλο. Εδώ πέρα ρώτησε το φίδι. Εδώ συνάντησε τον ασβό και τον ρώτησε αν το είδε πουθενά [το καπέλο]. Είναι στενοχωρημένη η αρκούδα που δεν βρήκε το καπέλο της και ξάπλωσε. Εδώ πέρα συναντάει ένα... βλέπει απ' το κεφάλι της πάνω ένα ελάφι. Εδώ πέρα νομίζει ότι το..., το καπέλο το είχε πάρει ο λαγός απ' την αρκούδα
- E: εδώ, δηλαδή, τι ακριβώς σκέφτηκε;
- ΤΗ¹: ότι το καπέλο που είχε ο λαγός ήταν δικό του [της]
- E: πολύ ωραία
- ΤΗ¹: εδώ πέρα έτρεχε για να το πάρει. Εδώ συναντάει το λαγό και τον ρωτάει, δικό μου είναι το καπέλο; Και λέει ο λαγός, παρ' το
- E: παρ' το
- ΤΗ¹: εδώ πέρα το δίνει ο λαγός στην αρκούδα. Και εδώ πέρα η αρκούδα είναι χαρούμενη. Εδώ, έρχεται ένα σκιουράκι πίσω από την πλάτη του [της]
- E: γιατί ήρθε εκεί το σκιουράκι;
- ΤΗ¹: γιατί έτσι όπως την είδε να κάθεται νόμιζε ότι ήταν στενοχωρημένη η αρκούδα
- E: ήταν στενοχωρημένη;
- ΤΗ¹: όχι
- E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 9

Κωδικός μαθητή : ΨΔ¹

Ημερομηνία : 11/5/2017

- E: έχουμε εδώ πάλι ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του βλέποντας τις εικόνες
- ΨΔ¹: ήταν ένας αρκούδος που συνάντησε μια αλεπού. Κι έναν βάτραχο. Κι έναν λαγό που φορούσε ένα καπέλο. Μια χελώνα που ανέβαινε στον βράχο. Ένα φίδι που ήταν πάνω στο κλαδί. Έναν αρκουδάκο μικρό

E: αρκουδάκο μικρό

ΨΔ¹: η αρκούδα είναι ξαπλωμένη. Το ελάφι κοιτάει τον αρκούδο και λέει, γιατί είσαι έτσι; Η η αρκούδα έχει... έχει κοκκινίσει. Ο αρκούδος τρέχει. Ο αρκούδος τρέχει για να βρει το λαγό. Ο λαγός με τον αρκούδο συζητάνε. Και τελικά, ο αρκούδος το πήρε το καπέλο

E: το πήρε το καπέλο

ΨΔ¹: ο αρκούδος φοράει το καπέλο και τον βλέπει το σαλιγκάρι [σκιουράκι]

E: σαλιγκάρι

ΨΔ¹: ο αρκούδος είναι μόνος του με το καπέλο

E: και;

ΨΔ¹: τέλος

E: τέλος. Τώρα, θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις. Θα σου δείχνω κάποιες εικόνες κι εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού συμβαίνουν όλα αυτά;

ΨΔ¹: στο δάσος

E: από πού το κατάλαβες;

ΨΔ¹: απ' τα φύλλα

E: απ' τα φύλλα. Μόνο στο δάσος έχει φύλλα;

ΨΔ¹: έχει, έχει και στην εξοχή

E: πολύ ωραία. Πότε συμβαίνουν όλα αυτά;

ΨΔ¹: δηλαδή;

E: πότε έγιναν όλα αυτά που μου είπες για τον αρκούδο που συνάντησε τόσα ζώα... Πότε έγινε όλη αυτή η ιστορία;

ΨΔ¹: στο δάσος

E: ναι, πότε;

ΨΔ¹: το πρωί

E: το πρωί. Από πού το κατάλαβες ότι είναι πρωί;

ΨΔ¹: από το άσπρο [δείχνει τον άσπρο φόντο της σελίδας]

E: από το άσπρο. Πολύ ωραία. Πες μου τώρα, σε παρακαλώ, πού πηγαίνει εδώ ο αρκούδος;

ΨΔ¹: να βρει το λαγό

E: να βρει τον λαγό. Γιατί; Γιατί τον ψάχνει τον λαγό;

ΨΔ¹: για να του πει κάτι

E: μάλιστα. Και πώς τελειώνει η ιστορία;

ΨΔ¹: με τον αρκούδο να ε... παίρνει το καπέλο

E: πώς έγινε και του πήρε το καπέλο; Τι μπορεί να του είπε εδώ [ο αρκούδος] και του πήρε το καπέλο;

ΨΔ¹: μπορείς να μου δώσεις το καπέλο;

E: γιατί να το πάρει το καπέλο ο αρκούδος από τον λαγό;

ΨΔ¹: γιατί είναι δικό του

E: ποιανού [εννοείς] όταν λες δικό του;

ΨΔ¹: του αρκούδου

E: α, να είναι του αρκούδου, και;

ΨΔ¹: και του αρκούδου ε... να του έπεσε κάτω. Και να το βρήκε ο λαγός και να νόμιζε όχι ότι ήταν από τον αρκούδο, αλλά από κανέναν άλλον

E: και το κράτησε ο λαγός;

ΨΔ¹: ναι. Και μετά είπε ο αρκούδος στο λαγό, αυτό το καπέλο είναι δικό μου

E: άρα;

ΨΔ¹: δεν θα μου το δώσεις;

E: και μετά ο λαγός το έδωσε;

ΨΔ¹: ναι

E: εδώ, όμως που είχαν συναντηθεί, σ' αυτή την εικόνα τι έγινε; Τον συνάντησε. Μου είπες βλέπω τον αρκούδο με τον λαγό με ένα καπέλο. Εδώ δεν του είπε να του το δώσει;

ΨΔ¹: ναι

E: του το έδωσε;

ΨΔ¹: όχι

E: γιατί δεν του το έδωσε;

ΨΔ¹: γιατί δεν τον πίστεψε;

E: α, δεν τον πίστεψε ο λαγός. Τι του είπε δηλαδή;

ΨΔ¹: του είπε μου το δίνεις το καπέλο;

E: και τι είπε μετά ο λαγός;

ΨΔ¹: όχι, γιατί δε σε πιστεύω

E: ενώ εδώ, πώς έγινε και τον έπεισε και του το 'δωσε; Πώς έγινε και τον πίστεψε τώρα;

ΨΔ¹: του είπε, σε παρακαλώ, μου το δίνεις;

E: α, τον παρακάλεσε. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις από την αρχή

ΨΔ¹: μια φορά ήταν μια αρκούδα με μια αλεπού. Και η αλεπού συζητούσανε μαζί. Βρήκε κι έναν βάτραχο μέσα στη λίμνη. Βρήκε τον λαγό και του είπε, θα μου δώσεις το καπέλο; Βρήκε μια χελώνα που ανέβαινε στο βράχο. Ένα φίδι που ήταν πάνω σ' ένα κλαδί. Έναν αρκούδο με ένα μικρό αρκουδάκι. Τον αρκούδο ξαπλωμένο. Το ελάφι να τον ρωτάει γιατί είσαι ξαπλωμένο; Ο αρκούδος είναι κόκκινος

E: γιατί είναι κόκκινος;

ΨΔ¹: έχει κοκκινίσει

E: γιατί έχει κοκκινίσει;

ΨΔ¹: γιατί έχει αγωνία

E: έχει αγωνία, πολύ ωραία

ΨΔ¹: ο αρκούδος τρέχει. Ο αρκούδος πάει να βρει το λαγό. Ο αρκούδος συζητάει με το λαγό και του λέει, σε παρακαλώ, μπορείς να μου δώσεις το καπέλο; Και τελικά ο αρκούδος το πήρε το καπέλο. Κι ο αρκούδος με το καπέλο ήταν..., ένιωθε μια χαρά. Ο αρκούδος μόνος με το καπέλο

E: πώς νιώθει τώρα ο αρκούδος που πήρε το καπέλο;

ΨΔ¹: χαρούμενος

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

ΨΔ¹: λυπημένος

E: πού φαίνεται ότι ο αρκούδος είναι λυπημένος;

ΨΔ¹: [ξεφυλλίζει] εδώ

E: εδώ γιατί; Από πού κατάλαβες ότι είναι λυπημένος;

ΨΔ¹: γιατί είναι ξαπλωμένος

E: κι όταν ξαπλώνουμε φαίνεται ότι είμαστε λυπημένοι;

ΨΔ¹: ναι, κι όταν κλαίμε

E: κι όταν κλαίμε. Ξαπλώνουμε, ε;

ΨΔ¹: ναι

E: Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 10

Κωδικός μαθητή : TE²

Ημερομηνία : 11/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα κοιτάς τις εικόνες του, θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

- TE²: εδώ είναι ο αρκούδος και είπε να πάω να δω τους φίλους μου. Γεια σου, είναι ωραίο το κυνήγι που κάνεις; Γεια σου, βάτραχε, είναι ωραία η θάλασσα που κολυμπάς; Γεια σου, λαγέ, είναι ωραίο το καπέλο που φοράς σήμερα. Γεια σου, χελώνα, πού είσαι; Από πίσω είμαι. Είναι ωραίοι οι βράχοι; Ναι. Γεια σου, φίδι, είναι ωραία πάνω στο δέντρο; Ναι
- E: φώναζε, όμως λίγο, έτσι;
- TE²: γεια σου, ποντικέ, ωραίο το περπάτημα που κάνεις. αξιδεύεις; Ωχ, κουράστηκα με τους πολλούς φίλους που πάω. Να έρθουνε κι αυτοί καμιά φορά. Γεια, τι κάνεις τάρανδε; Απλώς κάνω περπάτημα για να είμαι πιο δυνατός. Κοκκίνισα, μήπως μου ήρθε κάτι; Δεν ξέρω. Έτρεχα. Ε..., γεια σου φίλε, τι κάνεις; Φοράς πάλι το καπέλο. Μ' αρέσει πολύ και γι' αυτό κοκκινίζω. Ωραίο είναι, μήπως θέλεις να σου το χαρίσω; Ναι ή όχι; Εντάξει, ευχαριστώ πάντως. Γεια σου, σκίουρε. Γεια σου. Μήπως είδες πουθενά το λαγό; Μ' άρεσε το καπέλο του. Μου το χάρισε.
- Εντάξει, δεν πειράζει. Έτσι, έμεινα καιρό εκεί και κοιμήθηκα
- E: πολύ ωραία. Τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις και εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;
- TE²: το πρωί...
- E: σε ρώτησα, πού νομίζεις
- TE²: ε..., στο δάσος
- E: πότε συμβαίνουν όλα αυτά;
- TE²: το πρωί
- E: από πού κατάλαβες ότι είναι το πρωί;
- TE²: γιατί, άμα ήτανε νύχτα, θα ήτανε μαύρη η εικόνα και άμα είναι μέρα είναι άσπρη
- E: πώς το κατάλαβες και μου είπες ότι θα ήταν μαύρη [από πού ορμώμενη];
- TE²: γιατί είχαμε και το άλλο παραμύθι που ήτανε μαύρη η εικόνα από το βράδυ
- E: α, θυμήθηκες το άλλο παραμύθι. Ποιο παραμύθι;
- TE²: ένα ψαράκι που έκλεψε το καπέλο
- E: ωραία. Εκείνο το παραμύθι που κάναμε μαζί;
- TE²: ναι
- E: και πώς κατάλαβες ότι εκείνο το παραμύθι και αυτό το παραμύθι σχετίζονται;
- TE²: γιατί εκείνο ήθελαν να το κάνουνε στο βυθό με το καπέλο και εκεί [εδώ] ήθελε ο συγγραφέας να το κάνει στο δάσος με το καπέλο

E: α, οπότε εδώ είναι [το βιβλίο] με το δάσος;

TE²: ναι

E: και εκεί είχε...

TE²: καπέλο στο βυθό

E: και εδώ έχει...

TE²: καπέλο στο δάσος

E: πολύ ωραία

E: τι γίνεται εδώ στην ιστορία;

TE²: ότι είχε ένα λαγουδάκι ένα καπέλο. Και του άρεσε πάρα πολύ [του αρκούδου] και του ερχόταν κάτι και κοκκίνιζε

E: το λαγουδάκι

TE²: όχι, η αρκού....

E: Πες μου, πάλι, τι γίνεται στην ιστορία;

TE²: είναι ένα λαγουδάκι που 'χει ένα καπέλο και του άρεσε πάρα πολύ

E: είχε ένα καπέλο και του άρεσε πολύ, ναι

TE²: αλλά, αυτή, η αρκούδα έφυγε, για να πάει να κοιμηθεί και το [την] βρήκε ο τάρανδος

E: το καπέλο;

TE²: όχι. Το [την] βρήκε έτσι όπως κοιμότανε

E: ποιον βρήκε ο τάρανδος;

TE²: τον αρκούδο και είπε πάω τώρα για το άλλο ταξίδι μου. Και μετά θυμήθηκε το καπέλο

E: ποιος το θυμήθηκε;

TE²: ο αρκούδος. Και μετά κοκκίνισε και είπε πρέπει να πάω να το ξαναδώ [γιατί αλλιώς] θα ξανακοκκινίσω και θα γίνω πιο πολύ κόκκινος

E: ναι. Τελικά, εγώ δεν κατάλαβα, ποιανού ήταν το καπέλο;

TE²: ήτανε από το λαγουδάκι

E: μάλιστα. Και στο τέλος τι γίνεται; Πως τελειώνει η ιστορία μας;

TE²: που έδωσε το λαγουδάκι το καπέλο [στον αρκούδο], γιατί γινότανε κόκκινος και του είπε ότι έγινε ένα πρόβλημα

E: τι έγινε;

TE²: ένα πρόβλημα, γιατί του άρεσε τόσο πολύ [του αρκούδου]

E: άρεσε σε ποιον τόσο πολύ;

TE²: στον αρκούδο. Και μετά δεν μπορούσε να το ξεχάσει και να κοιμηθεί. Και του ερχότανε τόσο πολύ [η επιθυμία να το αποκτήσει]. Και γινότανε τόσο πολύ [κόκκινος]. Και του το είπε [του λαγού]. Και είπε [ο λαγός] άμα το θες παρ' το. Και είπε ναι, εντάξει και το πήρε [ο αρκούδος]

E: μάλιστα. Γιατί του το έδωσε;

TE²: γιατί του είπε [ο αρκούδος] ότι είχε ένα πρόβλημα και δεν μπορεί άμα δεν το βλέπει ή το 'χει. Και γι' αυτό είπε [ο λαγός] να του το δώσει

E: μάλιστα. Τώρα που το πήρε το καπέλο ο αρκούδος πώς νιώθει;

TE²: χαρούμενος

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

TE²: χάλια

E: από φαίνεται, από πού κατάλαβες εσύ ότι ένιωθε πριν χάλια;

TE²: [ξεφυλλίζει] από δω

E: γιατί εδώ φαίνεται ότι είναι χάλια;

TE²: γιατί κοκκίνισε. Γιατί δεν τον αφήνει, έτσι όπως θυμήθηκε το καπέλο. Δεν τον αφήνει... Προσπαθούσε να κοιμηθεί, αλλά δεν μπορούσε... Είχε στο κεφάλι του [στο μυαλό του] το καπέλο που του άρεσε και δεν μπορούσε να κοιμηθεί και κοκκίνιζε

E: και τελικά, μου είπες ότι...

TE²: του είπε ότι έχω ένα πρόβλημα. Και άμα θέλεις μπορείς να μου το δώσεις. Και του είπε εντάξει να σου το δώσω

E: πολύ ωραία. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

TE²: εδώ του λέει ωραίο το καπέλο σου

E: εδώ δεν του το ζήτησε το καπέλο; Γιατί εδώ δεν του το ζήτησε, αφού το ήθελε;

TE²: γιατί εδώ... ε... δεν είχε κοιμηθεί ακόμα

E: α. δεν το ήθελε εδώ. Ενώ εδώ, που κοκκίνισε, του ήρθε η επιθυμία να το πάρει;

TE²: ναι

E: μάλιστα. Εδώ τι του λέει δηλαδή;

TE²: είναι ωραίο το καπέλο σου, που είναι καινούριο

E: εδώ;

TE²: εδώ ρωτάει τη χελώνα, τι κάνεις;

- E: μάλιστα. Τώρα, λοιπόν που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις πάλι από την αρχή
- TE²: ήταν ένας αρκούδος και περπατούσε για να βρει τους φίλους του. Και ρώτησε την αλεπού, καλό είναι το κυνήγι; Γεια, βάτραχε είναι ωραία εκεί που κολυμπάς; Γεια σου, λαγέ, είναι ωραίο το καπέλο σου το καινούριο. Χελώνα, πού είσαι; Από δω είμαι. Είναι ωραία η θέση σου κάτω από κει που κοιμάσαι; Ναι. Γεια σου, φίδι. Είναι ωραία που είσαι πάνω στα δέντρα και σου αρέσει; Ναι. Γεια σου, ποντικέ. Είναι ωραία, έτσι δεν είναι το ταξίδι που πας; Ναι, είναι τέλειο. Ωχ, σε τόσους πολλούς φίλους που πάω. Αλλά έχεις δίκιο, αδερφέ, πρέπει να κοιμηθώ και λίγο. Γεια σου, γεια σου, τάρανδε. Ω... πού είναι το καπέλο μου; Θέλω πολύ να το πάρω, γιατί αλλιώς δεν μπορώ να κοιμηθώ. Εκεί. Πού είναι ο λαγός; Είναι προς τα κει, προς τα κει που πήγα. Α, γεια σου λαγέ εδώ είσαι; Μπορείς να μου το δώσεις [το καπέλο] γιατί έχω ένα πρόβλημα; Δεν μπορώ να κοιμηθώ, γιατί μου άρεσε πάρα πολύ. Εντάξει, θα σου το δώσω. Ευχαριστώ. Είναι τέλεια τώρα που το έχω και μπορώ να κοιμηθώ μάλιστα. Γεια σου. Γεια σου. Ωραίο το καπέλο σου. Πού είναι, όμως, το καπέλο του...; Το πήρα εγώ, γιατί είχα ένα πρόβλημα. Έφυγε και αυτός. Ήτανε μια χαρά [ο αρκούδος] και κοιμότανε. Και όλοι του λέγανε, είναι ωραίο το καπέλο σου. Τέλος
- E: Και τέλος. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 11

Κωδικός μαθητή : AN¹

Ημερομηνία : 16/5/2017

- E: εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του
- AN¹: ε..., εδώ είναι μια..., είναι μια αρκούδα. Μια αρκούδα βλέπει την αλεπού. Πηγαίνει και βρίσκει τον βάτραχο. Το μικρό παιδάκι του αρκούδου, ε... είναι λυπημένο. Η χελώνα περπατάει πάνω στο βράχο για να πηδήξει στην αρκούδα. Το φίδι βγήκε..., βγήκε και κοιτάει ανάποδα απ' το δέντρο. Η χελώ..., η αρκούδα, ε... λέει, η αρκούδα λέει, ε... μιλάει στον τυφλοπόντικα. Η αρκούδα ξεκουράζεται και ξαπλώνει. Το ελάφι κοιτάζει την αρκούδα. Ο αρκούδος αναρωτιέται πού είναι. Όλα τα ζώα τον ακολουθούν. Η αρκούδα ε..., πηγαίνει πίσω στο..., στο παιδάκι της. Ε..., η αρκούδα μιλάει

- στο παιδί της. Η αρκούδα ξαπλώνει. Ο σκίουρος, ε... με την αρκούδα είναι μαζί. Και ο..., η αρκούδα πήρε μαζί του, ε... το καπέλο του γιου του. Ο σκίουρος έφυγε και ο αρκούδος έμεινε μόνος του
- E: πολύ ωραία. Τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις. Θα σου δείχνω κάποιες εικόνες κι εσύ θα μου απαντάς
- AN¹: ναι
- E: πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;
- AN¹: ε... στο λιβάδι
- E: από πού το κατάλαβες;
- AN¹: γιατί έχει... τα χόρτα
- E: τα χόρτα. Πολύ ωραία. Πότε συμβαίνουν όλα αυτά;
- AN¹: δεν ξέρω
- E: δεν ξέρεις. Πότε γίνονται όλα αυτά στην ιστορία;
- AN¹: το ένα μετά το άλλο
- E: πες μου, σε παρακαλώ, τι γίνεται εδώ στην ιστορία;
- AN¹: ε..., το παιδί μιλά. Είναι λυπημένο. Έχει κατεβασμένα τ' αυτιά. Κι ο αρκούδος έχει μικρά αυτιά. Αλλά ο λαγός έχει μεγάλα αυτιά
- E: λαγός είναι τελικά;
- AN¹: ναι, γιατί έχει μακριά αυτιά
- E: άρα;
- AN¹: κάτι λάθος είπα
- E: μπορείς να το διορθώσεις και τώρα, αν θέλεις. Πες μου, δεν πειράζει που το είπες λάθος, αφού το παρατήρησες τώρα...
- AN¹: τι να πω; Α, αυτή την εικόνα. Η αρκούδα πηγαίνει στο λαγό και θέλει να πάρει το καπέλο
- E: από πού το κατάλαβες ότι θέλει να πάρει το καπέλο του;
- AN¹: γιατί η τελευταία σελίδα δείχνει ότι έχει πάρει το καπέλο του
- E: μπράβο. Πολύ ωραία. Πες μου, σε παρακαλώ, τι γίνεται εδώ, πού πηγαίνει εδώ η αρκούδα;
- AN¹: η αρκούδα πηγαίνει στο λαγό επειδή όλα τα ζώα την ακολουθούν και θέλει να πάρει το καπέλο
- E: να πάρει το καπέλο. Γιατί να πάρει το καπέλο;
- AN¹: για να καταλάβει ότι οι άλλοι, για να καταλάβουν οι άλλοι ότι είναι ο λαγός. Για να μη την κυνηγάνε

E: μάλιστα. Την κυνηγούσαν πριν;

AN¹: ναι

E: γιατί την κυνηγούσαν;

AN¹: επειδή τους ενοχλούσε

E: μάλιστα. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

AN¹: η αρκούδα με τον λαγό γίνονται φίλοι

E: από πού το κατάλαβες ότι γίνονται φίλοι;

AN¹: επειδή είναι πολύ κοντά και μάλλον αυτό θα είναι

E: πολύ ωραία

AN¹: γι' αυτό το μοιράζονται το καπέλο

E: το μοιράζονται. Εδώ, δηλαδή, τι μπορεί να λένε;

AN¹: ε... μπορώ να δανειστώ το καπέλο σου για λίγο;

E: και πώς τελειώνει η ιστορία;

AN¹: ότι η αρκούδα δεν έχει κανένα φίλο

E: πώς τελειώνει, μου είπες;

AN¹: ότι δεν έχει κανένα φίλο

E: ποιος;

AN¹: η αρκούδα, η μεγάλη

E: ναι

AN¹: αλλά έχει μόνο το λαγό

E: έχει μόνο το λαγό

AN¹: που δανείστηκε το καπέλο

E: που δανείστηκε το καπέλο. Το έδωσε δηλαδή το καπέλο [ο λαγός], ε;

AN¹: ναι

E: μάλιστα. Γιατί το έδωσε το καπέλο ο λαγός;

AN¹: γιατί είναι φίλοι

E: μάλιστα. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία...

AN¹: θα την ξαναπώ

E: ναι

AN¹: η... η αρκούδα προχωράει στο δάσος. Συναντάει την αλεπού και του [της] μιλάει. Ξανασυναντάει, συναντάει πάλι το λα..., το βάτραχο. Βλέπει το λαγό, βλέπει ότι έχει μακριά αυτιά. Θέλει κι αυτός [αυτή] να έχει το καπέλο. Η αρκούδα βλέπει τη χελώνα και τη ρωτάει, έχεις καπέλο; Το φίδι είναι ανάποδα σ' ένα κλαδί του δέντρου. Η αρκούδα λέει στον τυφλοπόντικα, έχεις κι εσύ

καπέλο; Η αρκούδα ξαπλώνει και λέει, ποιος έχει καπέλο; Το ελάφι τον [την] κοιτάζει και λέει, πήγαινε να πάρεις απ' το λαγό το καπέλο. Η αρκούδα δεν μπορεί να πάρει αυτή το καπέλο γιατί φοβάται. Η αρκούδα επειδή βοήθησε όλα αυτά, τη βοήθησαν όλα αυτά τα ζώα, πηγαίνει και..., πηγαίνει για να πάρει το καπέλο του λαγού. Και η αρκούδα χαίρεται επειδή θέλει να πάρει το καπέλο. Ε... η αρκούδα με το λαγό γίνονται καλοί φίλοι. Η αρκούδα πήρε το καπέλο του λαγού και το δανείστηκε. Ο σκίουρος πηγαίνει στον αρκούδο και του λέει, μπράβο, τα κατάφερες. Η αρκούδα είναι μόνη της και φορούσε το καπέλο ακόμα

E: μάλιστα. Πώς νιώθει τώρα η αρκούδα που πήρε το καπέλο;

AN¹: χαρούμενη, γιατί ήθελε να το πάρει

E: χαρούμενη. Από πού κατάλαβες ότι είναι χαρούμενη;

AN¹: επειδή σε μία εικόνα, [ξεφυλλίζει] όχι..., όχι..., νομίζω σ' αυτήν

E: ναι

AN¹: είναι χαρούμενη

E: α, εδώ φαίνεται ότι είναι χαρούμενη. Όταν τρέχει, ε; Ενώ, πριν που δεν είχε το καπέλο, πώς ένιωθε;

AN¹: λυπημένος

E: μπορείς να βρεις την εικόνα που φαίνεται λυπημένος ο αρκούδος;

AN¹: ναι [ξεφυλλίζει]. Μάλλον σ' αυτήν

E: μάλλον σ' αυτήν. Γιατί, πώς καταλαβαίνουμε πως εδώ είναι λυπημένος;

AN¹: γιατί είναι ξαπλωμένος και σα να θέλει να το πάρει

E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 12

Κωδικός μαθητή : ΠΔ¹

Ημερομηνία : 16/5/2017

E: εδώ έχουμε πάλι ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα.

Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

ΠΔ¹: ήταν μια αρκούδα που περπατούσε. Και μετά συνάντησε μια αλεπού. Και μετά ένα βάτραχο. Μετά συνάντησε ένα λαγουδάκι. Φορούσε ένα καπέλο κόκκινο. Και ήταν μια χελώνα, που προσπαθούσε η χελώνα να σκαρφαλώσει στο βράχο. Και μετά είδε ένα φίδι που κρεμόταν στο δέντρο. Και μετά είδε..., είδε [παύση]

E: δεν ξέρεις τι ζωάκι είναι αυτό;

ΠΔ¹: όχι

E: με τι σου μοιάζει;

ΠΔ¹: [παύση] μου μοιάζει με ποντίκι

E: πολύ ωραία

ΠΔ¹: και μετά η αρκούδα ξάπλωσε και ήταν ένα..., ένα ελάφι. Και κοίταξε το ελάφι την αρκούδα που..., που ξάπλωνε. Κι η αρκούδα ήταν λίγο τρομαγμένη γιατί μάλλον ήταν βράδυ. Και μετά έτρεχε απ' όλα..., απ' όλα τα ζώα. Και βρήκε το λαγό. Και του 'δωσε το χέρι για να γίνουν φίλοι. Και μετά η αρκούδα είδε το λαγό και μάλλον του είπε για να γίνουν φίλοι. Και μάλλον η αρκούδα έφαγε τον λαγό. Το κατάλαβα γιατί φοράει το καπέλο του λαγού. Εκεί ήταν κι ένας σκίουρος από πίσω απ' την αρκούδα. Και μετά μπορεί να έφαγε κι η αρκούδα το σκίουρο. Γιατί εξαφανίστηκε.

E: και;

ΠΔ¹: και τέλος

E: και τέλος. Πολύ ωραία. Τώρα θα σου δείχνω εγώ κάποιες εικόνες. Θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις και εσύ θα μου απαντάς. Εντάξει;

ΠΔ¹: ναι

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι γίνονται όλα αυτά;

ΠΔ¹: στα παραμύθια

E: και τώρα, πού συμβαίνει αυτή η ιστορία;

ΠΔ¹: συμβαίνει σ' ένα δάσος

E: από πού κατάλαβες ότι είναι δάσος;

ΠΔ¹: γιατί οι αρκούδες ζουν στα δάση

E: ωραία. Πότε γίνονται όλα αυτά;

ΠΔ¹: όταν τα διαβάζουμε

E: όταν τα διαβάζουμε. Μάλιστα. Εδώ όλη αυτή η ιστορία πότε, λες, ότι έγινε;

ΠΔ¹: έγινε... [παύση], έγινε...[παύση] τώρα

E: τώρα έγινε; Τώρα έγινε όλη αυτή η ιστορία που μου είπες πριν; Τώρα γίνεται;

ΠΔ¹: ναι. Πριν

E: πριν έγινε. Μάλιστα. Από πού το κατάλαβες ότι έγινε πριν;

ΠΔ¹: γιατί την διάβα..., την είπα, την διάβασα

E: α, επειδή λίγο πριν τη διάβασες. Πολύ ωραία. Τι γίνεται εδώ στην ιστορία;

ΠΔ¹: ότι ήταν ο λαγός που φορούσε το καπέλο, το κόκκινο, και η αρκούδα πεινούσε

E: πεινούσε. Μάλιστα. Εδώ, πού πηγαίνει η αρκούδα;

ΠΔ¹: να φάει το λαγό

E: από πού το κατάλαβες;

ΠΔ¹: γιατί φορούσε το καπέλο του λαγού

E: ποιος το φορούσε;

ΠΔ¹: ο αρκούδος

E: και κατάλαβες εσύ ότι τον έφαγε [τον λαγό];

ΠΔ¹: ναι

E: μάλιστα. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

ΠΔ¹: γίνεται ότι ο αρκούδος φορούσε το καπέλο το κόκκινο του λαγού

E: και μου είπες ότι τον έφαγε τον λαγό. Από πού το κατάλαβες ότι τον έφαγε;

ΠΔ¹: επειδή, μάλλον όρμηξε γρήγορα και μπορεί και να πετάχτηκε το καπέλο του λαγού

E: τον έφαγε, όμως;

ΠΔ¹: ναι

E: και το καπέλο πού πετάχτηκε;

ΠΔ¹: ήρθε στον αρκούδο. Το φορούσε ο αρκούδος

E: το πήρε ο αρκούδος. Μάλιστα. Εδώ, πώς νιώθει τώρα ο αρκούδος που πήρε το καπέλο;

ΠΔ¹: χαρούμενος

E: από πού κατάλαβες ότι είναι χαρούμενος;

ΠΔ¹: γιατί εδώ πέρα φαίνεται [δείχνει την εικόνα στο τέλος του βιβλίου να κάθεται και να φοράει το καπέλο]

E: από πού φαίνεται;

ΠΔ¹: απ' το στόμα του [δείχνει την εικόνα στο τέλος του βιβλίου που κάθεται και φοράει το κόκκινο καπέλο]

E: απ' το στόμα του φαίνεται. Ενώ πριν που δεν το είχε, πώς ένιωθε ο αρκούδος;

ΠΔ¹: στεναχωρημένος

E: μπορείς να μου δείξεις μια εικόνα που να φαίνεται ότι ο αρκούδος ήταν στενοχωρημένος;

ΠΔ¹: εδώ, εδώ πέρα [δείχνει την εικόνα με τον λαγό σε κόκκινο φόντο]

E: εδώ. Γιατί είναι στενοχωρημένος εδώ;

- ΠΔ¹: εμ... γιατί...
- E: από πού καταλαβαίνεις ότι εδώ είναι στενοχωρημένος;
- ΠΔ¹: γιατί εδώ πέρα... [παύση] είχε..., είχε λίγο θυμώσει
- E: είχε θυμώσει; Γιατί είχε θυμώσει;
- ΠΔ¹: γιατί είχε εκνευριστεί με το λαγό
- E: γιατί είχε εκνευριστεί με τον λαγό;
- ΠΔ¹: γιατί μπορεί να πεινούσε πολύ και μπορεί να του άρεσε πολύ ο λαγός
- E: α... και γι' αυτό τον λόγο
- ΠΔ¹: τον έφαγε
- E: τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις πάλι από την αρχή
- ΠΔ¹: ήταν ένας αρκούδος που περπατούσε. Και μετά συνάντησε μία αλεπού. Και συνάντησε έναν βάτραχο και έναν λαγό που φορούσε ένα κόκκινο καπέλο. Και μετά συνάντησε μια χελώνα που προσπαθούσε να σκαρφαλώσει στον βράχο. Και μετά συνάντησε ένα φίδι που κρεμόταν στο δέντρο. Κι ήταν κι ένας ..., κι ένας ποντικός. Και μετά η αρκούδα ξάπλωσε. Και μετά συνάντησε ένα..., ένα ελάφι. Και μετά ο αρκούδος εκνευρίστηκε γιατί πεινούσε πολύ. Και μετά έτρεξε για να φάει το λαγό. Και χάρηκε, εδώ πέρα, χάρηκε γιατί πεινούσε πολύ και ήθελε να φάει. Και μετά έφαγε..., έφαγε το λαγό. Και μετά..., και μετά πετάχτηκε και το καπέλο και το φοράει ο αρκούδος. Και ήταν ένας σκίουρος. Και μετά μάλλον ο σκίουρος φοβήθηκε και έφυγε. Και τέλος
- E: πολύ ωραία. Και τέλος. Θέλω τώρα να μου πεις εδώ, τι γίνεται στην ιστορία;
- ΠΔ¹: ο αρκούδος έφαγε το λαγό
- E: μάλιστα
- ΠΔ¹: με το κόκκινο το καπέλο
- E: ορίστε;
- ΠΔ¹: έφαγε το λαγό με το κόκκινο το καπέλο
- E: μάλιστα. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 13

Κωδικός μαθητή : TK¹

Ημερομηνία : 16/5/2017

- E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του
- TK¹: μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια αρκούδα. Μετά η αρκούδα προχώρησε στο δρόμο και βρήκε μια αλεπού. Μετά προχώρησε κι άλλο και βρήκε ένα βάτραχο. Μετά βρήκε κι ένα κουνέλι
- E: ένα κουνέλι είπες;
- TK¹: ναι. Μετά είδε μία χελώνα πίσω απ' τον βράχο. Μετά ένα φίδι στο κλαδί. Μετά ένα ζώο που ήταν πολύ γκρι. Ξάπλωσε. Μετά βρήκε ένα ελάφι. Έγινε πολύ μαύρη η αρκούδα. Έτρεξε πίσω. Ε..., πήγε στον λαγό [παύση] και του είπε μπορείς να μου δώσεις αυτό το καπέλο; Μετά το κουνέλι του [της] το 'δωσε. Μετά βρήκε έναν σκίουρο. Τον κοίταξε, αλλά δεν είπε τίποτα. Μετά ξανακάθισε και δεν βρήκε κανένα
- E: πολύ ωραία. Τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις κι εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;
- TK¹: στο δάσος
- E: από πού το κατάλαβες;
- TK¹: επειδή η αρκούδα, η αλεπού ε..., και τα άλλα όλα [τα] ζώα που είδαμε ήταν στο δάσος
- E: Πότε γίνονται όλα αυτά;
- TK¹: όταν κάποιος θέλει κάτι
- E: μάλιστα. Από πού κατάλαβες ότι κάποιος θέλει κάτι;
- TK¹: επειδή η αρκούδα ρώτησε σε όλα [τα ζώα] να βρει ένα καπέλο
- E: από πού το κατάλαβες ότι ρώτησε;
- TK¹: επειδή μετά το κουνέλι έδωσε το καπέλο στην αρκούδα
- E: μάλιστα. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;
- TK¹: η...[αρκούδα] συνάντησε πάλι, βρήκε το κουνέλι και το ρώτησε μπορείς να μου δώσεις το τρίγωνο καπέλο σου;
- E: ποιανού ήταν το καπέλο;
- TK¹: ή το βρήκε ή ήταν δικό του
- E: ποιος;
- TK¹: το κουνέλι
- E: ή το βρήκε ή ήταν δικό του. Ποιανού ήταν το καπέλο;
- TK¹: της αρκούδας;
- E: εσύ θα μου πεις. Ποιανού, λες να ήταν;

TK¹: η αρκούδα μάλλον δεν έψαχνε το καπέλο. Ήθελε να βρει το καπέλο της

E: α..., ήταν δικό της το καπέλο. Και πώς το πήρε ο λαγός;

TK¹: το έχασε η αρκούδα και μετά το βρήκε ο λαγός

E: από πού το κατάλαβες;

TK¹: επειδή έμοιαζε λυπημένη

E: α..., πολύ ωραία. Εδώ πού πηγαίνει η αρκούδα;

TK¹: εκεί που δεν είχε κείμενα [στο δισέλιδο, όπου η αρκούδα είναι ξαπλωμένη].

Βρήκε το λαγό και θυμήθηκε ότι εκείνο το καπέλο ήταν δικό της

E: ήταν δικό της. Από πού το κατάλαβες ότι το θυμήθηκε;

TK¹: απ' εδώ [δείχνει την αρκούδα ξαπλωμένη]

E: εδώ τι δείχνει, δηλαδή; Πώς το κατάλαβες ότι εδώ το θυμήθηκε;

TK¹: έτσι όπως ήταν έμοιαζε σα να θυμήθηκε ότι ήταν δικό της το καπέλο

E: μάλιστα. Τι σε βοηθάει να το καταλάβεις αυτό; Ότι έτσι όπως είναι εδώ τώρα η αρκούδα μοιάζει ότι το θυμήθηκε;

TK¹: επειδή, όταν ήρθε εκεί, σκεφτόταν ότι το καπέλο ήταν δικό της

E: πού είναι αυτή η εικόνα που δείχνει ότι το σκεφτόταν;

TK¹: όταν ξάπλωσε

E: όταν ξάπλωσε. Μάλιστα. Τώρα η αρκούδα πώς νιώθει που το πήρε το καπέλο;

TK¹: καλά

E: από πού το κατάλαβες ότι νιώθει καλά;

TK¹: επειδή [ξεφυλλίζει] την είδα να είναι χαρούμενη εδώ [δείχνει την αρκούδα που τρέχει]

E: εδώ που τρέχει φαίνεται να είναι χαρούμενη; Γιατί είναι χαρούμενη;

TK¹: επειδή θυμήθηκε ότι το καπέλο ήταν δικό της

E: μάλιστα. Ενώ πριν το πάρει, πώς ένιωθε η αρκούδα;

TK¹: χάλια

E: δείξε μου, σε ποια εικόνα φαίνεται ότι νιώθει χάλια;

TK¹: αυτή

E: τι δείχνει. Τι γίνεται εδώ στην εικόνα και κατάλαβες ότι νιώθει χάλια;

TK¹: ήτανε μπερδεμένος [ο αρκούδος] και σκεφτόταν πού να είναι το καπέλο

E: και γι' αυτό τι έκανε;

TK¹: ξάπλωσε και σκεφτόταν τι να έγινε

E: και πώς το πήρε το καπέλο;

- TK¹: μετά βρήκε πολλά ζώα και βρήκε και ένα κουνέλι. Είδε ότι φορούσε ένα καπέλο. Και μετά θυμήθηκε ότι ήταν δικό του
- E: και πώς του το πήρε;
- TK¹: τον ρώτησε “μπορείς να μου δώσεις το καπέλο σου; Θυμήθηκα ότι είναι δικό μου”
- E: και του το έδωσε;
- TK¹: ναι
- E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου την πεις από την αρχή. Πάμε
- TK¹: μια φορά κι έναν καιρό ζούσε μια αρκούδα [γυρίζει πολύ γρήγορα τις σελίδες]
- E: μη βιάζεσαι
- TK¹: αυτή η αρκούδα ήταν πολύ λυπημένη. Μετά προχώρησε και βρήκε μια αλεπού. Μετά βρήκε ένα βάτραχο. Μετά συνάντησε ένα κουνέλι με ένα καπέλο. Του είπε μπορείς να μου δώσεις το καπέλο; Και το κουνέλι δεν απάντησε. Μετά βρήκε κι άλλα ζώα. Μια χελώνα πίσω από ένα βράχο. Μετά κι ένα φίδι σε κλαδί. Κι ένα περίεργο ζώο. Μετά ξάπλωσε και ήταν λυπημένος [ο αρκούδος]. Σκεφτόταν πού να πήγε το καπέλο του. Μετά είδε ένα ελάφι. Τον ρώτησε το ελάφι, γιατί είσαι έτσι; Μετά η αρκούδα, όταν σηκώθηκε, θυμήθηκε ότι το καπέλο ήταν δικό της. Μετά... έτρεξε και τον ρώτησαν όλα τα ζώα, πού πας; Κουνέλι, κουνέλι, το καπέλο είναι δικό μου. Τώρα το θυμήθηκα. Θυμήθηκα ότι το καπέλο αυτό είναι δικό μου. Μετά το κουνέλι του έδωσε το καπέλο. Μετά είδε ένα σκίουρο. Αλλά δε μίλησε η αρκούδα. Μετά έφυγε [ο σκίουρος] και μετά ήταν χαρούμενος [ο αρκούδος]
- E: και;
- TK¹: και ζήσαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα
- E: πολύ ωραία. Σ’ ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 14

Κωδικός μαθητή : ΘΕ¹

Ημερομηνία : 16/5/2017

- E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του
- ΘΕ¹: εδώ είναι μια αρκούδα. Εδώ η αρκούδα μιλάει με την αλεπού
- E: πιο δυνατά, όμως να τα λες... Μιλάει με την αλεπού

ΘΕ¹: εδώ μιλάει με τον βάτραχο. Εδώ μιλάει με τον λαγό. Εδώ μιλάει με τη χελώνα. Εδώ μιλάει με το φίδι. Εδώ μιλάει μ' ένα ζωάκι

E: ένα ζωάκι

ΘΕ¹: εδώ κουράστηκε. Εδώ βρήκε έναν τάρανδο. Εδώ σηκώθηκε και είχε νυχτώσει. Εδώ η αρκούδα τρέχει. Και βρήκε έναν λαγό. Κι εδώ μιλάνε. Εδώ ο λαγός της έδωσε το καπέλο. Εδώ είναι ένας σκίουρος. Εδώ η αρκούδα είναι με το καπέλο

E: και; Τελείωσε. Τώρα θα σου κάνω εγώ κάποιες ερωτήσεις κι εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού συμβαίνουν όλα αυτά;

ΘΕ¹: σ' ένα δάσος

E: από πού κατάλαβες ότι είναι δάσος;

ΘΕ¹: απ' τα χρώματα κι επειδή είχε ζώα

E: πολύ ωραία. Πότε συμβαίνουν όλα αυτά;

ΘΕ¹: παλιά

E: παλιά. Από πού κατάλαβες ότι έγιναν παλιά;

ΘΕ¹: [παύση] ε..., από..., γιατί ήταν..., για..., παλιά..., γιατί παλιά συνέβαιναν τέτοια πράγματα

E: παλιά συνέβαιναν τέτοια πράγματα;

ΘΕ¹: ναι

E: μάλιστα

ΘΕ¹: δεν συμβαίνουν τώρα

E: ορίστε;

ΘΕ¹: δεν συμβαίνουνε αυτά

E: δεν συμβαίνουν αυτά;

ΘΕ¹: ναι

E: γιατί δεν συμβαίνουν αυτά τώρα;

ΘΕ¹: γιατί δεν έχει καμιά αρκούδα καπέλο

E: α... δεν έχει καμιά αρκούδα καπέλο;

ΘΕ¹: ναι

E: μάλιστα. Πες μου, τώρα, σε παρακαλώ, τι έγινε εδώ στην ιστορία;

ΘΕ¹: η αρκούδα έχασε το καπέλο της

E: δικό της ήτανε το καπέλο;

ΘΕ¹: ναι

E: από πού το κατάλαβες ότι ήταν δικό της το καπέλο;

ΘΕ¹: [ξεφυλλίζει το βιβλίο] από δω
 Ε: από δω. Τι δείχνει εδώ;
 ΘΕ¹: την αρκούδα να φοράει το καπέλο της
 Ε: από πού το κατάλαβες;
 ΘΕ¹: ή μάλλον η αρκούδα έχασε το καπέλο της και το πήρε ο λαγός
 Ε: μάλιστα. Πολύ ωραία. Πες μου, τώρα, σε παρακαλώ, πού πηγαίνει εδώ η αρκούδα;
 ΘΕ¹: να βρει το καπέλο της. Και βρίσκει το λαγό με το καπέλο της
 Ε: μάλιστα. Κι εδώ τι γίνεται στην ιστορία;
 ΘΕ¹: η αρκούδα, το καπέλο της τελικά το πήρε
 Ε: ποιος το είχε πάρει;
 ΘΕ¹: ο λαγός
 Ε: γιατί το πήρε ο λαγός;
 ΘΕ¹: γιατί το ήθελε γι' αυτόν
 Ε: α, το ήθελε για δικό του. Πάρα πολύ ωραία. Και το παίρνει τελικά η αρκούδα;
 ΘΕ¹: ναι
 Ε: τώρα πώς νιώθει η αρκούδα πού πήρε το καπέλο της;
 ΘΕ¹: είναι τώρα ευχαριστημένη
 Ε: από πού το κατάλαβες ότι είναι τώρα ευχαριστημένη;
 ΘΕ¹: επειδή βρήκε το καπέλο της
 Ε: ενώ πριν πώς ένιωθε;
 ΘΕ¹: δεν ένιωθε καλά γιατί δεν είχε το καπέλο
 Ε: μπορείς να μου δείξεις μια εικόνα που να φαίνεται πως η αρκούδα δεν ένιωθε καλά;
 ΘΕ¹: [ξεφυλλίζει] εδώ. [δείχνει την αρκούδα ξαπλωμένη]
 Ε: εδώ. Εδώ, τι φαίνεται, δηλαδή;
 ΘΕ¹: ότι αναρωτιέται ποιος πήρε το καπέλο
 Ε: ναι, αναρωτιέται. Και τι έκανε;
 ΘΕ¹: κουράστηκε πολύ και ξάπλωσε από τους τόσους πολλούς [τόσα πολλά ζώα] που βρήκε για να βρει το καπέλο
 Ε: τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία θέλω να μου την πεις από την αρχή

- ΘΕ¹: εδώ είναι μια αρκούδα. Εδώ μιλάει η αρκούδα με την αλεπού. Εδώ η αρκούδα έχασε το καπέλο της και μιλάει με την αλεπού μήπως και το βρήκε η αλεπού. Εδώ μιλάει με το βάτραχο, αν βρήκε αυτός το καπέλο της. Εδώ μιλάει με τον..., τον λαγό, αν βρήκε το καπέλο της και ο λαγός λέει όχι για να το κρατήσει γι' αυτόν. Και μετά μιλάει με τη χελώνα [για] να το βρει. Μιλάει, μιλάει με το φίδι για να το βρει και τώρα μιλάει μ' ένα ζωάκι [για] να το βρει. Τώρα κουράστηκε απ' το τόσο πολύ ψάξιμο. Τώρα ήρθε ένας και..., και βρήκε μια αρκούδα και η αρκούδα του λέει, έχεις... , αν..., έχεις το καπέλο μου;
- E: σε ποιον το ρώτησε;
- ΘΕ¹: στο ελάφι
- E: στο ελάφι
- ΘΕ¹: και τώρα σηκώνεται και σκέφτεται, ποιος πήρε το καπέλο μου; Και τώρα προσπαθεί να βρει ποιος πήρε το καπέλο του. Και τον βρίσκει. Και του λέει, εδώ πέρα [ψάχνει να βρει την εικόνα όπου η αρκούδα συναντά για δεύτερη φορά τον λαγό με το καπέλο]. Και πήρε το καπέλο του
- E: πώς το πήρε;
- ΘΕ¹: του το 'δωσε. Και τον βρίσκει ένας σκίουρος κι ο σκίουρος φεύγει εδώ πέρα. Κι εδώ η αρκούδα μιλάει τι έγινε στο σκίουρο και φεύγει ο σκίουρος. Ήθελε να μάθει ο σκίουρος τι έγινε. Ήθελε να μάθει ποιος το πήρε
- E: πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 15

Κωδικός μαθητή : ΛΡ²

Ημερομηνία : 16/5/2017

- E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του
- ΛΡ²: ήταν μια αρκούδα. Μετά συνάντησε μια αλεπού. Μετά ένα βάτραχο που ήταν σε μία λίμνη. Μετά ένα λαγό με ένα καπέλο. Μετά μια χελώνα που σκαρφάλωνε σ' ένα βράχο. Μετά ένα φίδι που κρεμόταν σ' ένα κλαδί του δέντρου. Μετά έναν σκαντζόχοιρο. Μετά ξάπλωσε. Μετά ήρθε ένα ελάφι. Μετά έκατσε και ήταν στεναχωρημένη
- E: έκατσε και ήταν στενοχωρημένη;

ΛΡ²: ναι. Μετά έτρεχε και την έβλεπαν όλα τα ζώα. Μετά ξανασυνάντησε το λαγό. Μετά συζητούσαν. Μετά η αρκούδα πήρε το καπέλο απ' το λαγό. Μετά ήρθε ένας σκίουρος. Μετά ο σκίουρος έφυγε

E: και;

ΛΡ²: τέλος

E: και τέλος. Πολύ ωραία. Τώρα θα σου κάνω κάποιες ερωτήσεις και εσύ θα μου απαντάς. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

ΛΡ²: στο δάσος

E: από πού το κατάλαβες ότι είναι στο δάσος;

ΛΡ²: επειδή έχει πέτρες και φύλλα

E: πολύ ωραία. Και πότε, πιστεύεις, ότι γίνονται όλα αυτά;

ΛΡ²: μια μέρα

E: μια μέρα. Από πού κατάλαβες ότι είναι μέρα;

ΛΡ²: επειδή η αρκούδα ξύπνησε

E: επειδή η αρκούδα ξύπνησε. Από πού κατάλαβες ότι η αρκούδα ξύπνησε; Από πού φαίνεται ότι η αρκούδα ξύπνησε; Είδες πουθενά ότι ξύπνησε;

ΛΡ²: όχι

E: άρα, πώς κατάλαβες ότι είναι μέρα;

ΛΡ²: επειδή όλα είναι άσπρα

E: είναι άσπρα. Πολύ ωραία. Πες μου, τώρα τι έγινε εδώ στην ιστορία;

ΛΡ²: η αρκούδα πήρε το καπέλο απ' το λαγό

E: μάλιστα. Από πού το κατάλαβες;

ΛΡ²: επειδή το φορούσε ο λαγός και μετά το φορούσε η αρκούδα

E: επειδή το φορούσε ο λαγός και μετά το φορούσε η αρκούδα. Μάλιστα. Ποιανού ήταν το καπέλο, κατάλαβες;

ΛΡ²: του λαγού

E: του λαγού, μάλιστα. Πες μου, τώρα, σε παρακαλώ, εδώ, πού πηγαίνει η αρκούδα;

ΛΡ²: να συναντήσει το λαγό

E: να συναντήσει το λαγό. Γιατί;

ΛΡ²: γιατί ήθελε το καπέλο του

E: γιατί ήθελε το καπέλο του. Μάλιστα. Και τελικά το παίρνει;

ΛΡ²: ναι

E: πες μου, τώρα, σε παρακαλώ, πώς νιώθει η αρκούδα που πήρε το καπέλο;

ΛΡ²: χαρούμενη

E: από πού το κατάλαβες ότι είναι χαρούμενη;

ΛΡ²: γιατί το ήθελε

E: το ήθελε. Από πού κατάλαβες ότι το ήθελε;

ΛΡ²: γιατί μιλούσε με το λαγό

E: ναι. Και κατάλαβες ότι το ήθελε; Τι του έλεγε, δηλαδή;

ΛΡ²: να πάρει το καπέλο

E: εδώ [στο βιβλίο] πού είναι αυτή η εικόνα;

ΛΡ²: [ξεφυλλίζει] εδώ [δείχνει την εικόνα της αρκούδας και του λαγού σε κοντινό πλάνο]

E: πολύ ωραία. Πριν η αρκούδα πώς ένιωθε που δεν είχε το καπέλο;

ΛΡ²: στεναχωρημένη

E: από πού το κατάλαβες ότι είναι στενοχωρημένη;

ΛΡ²: επειδή ξάπλωσε

E: επειδή;

ΛΡ²: ξάπλωσε

E: επειδή ξάπλωσε. Και πώς κατάλαβες ότι είναι στενοχωρημένη; Εδώ η εικόνα δείχνει ότι είναι στενοχωρημένη;

ΛΡ²: ναι

E: ναι. Πολύ ωραία. Από πού φαίνεται ότι είναι στενοχωρημένη;

ΛΡ²: απ' τα μάτια

E: απ' τα μάτια της. Πώς φαίνονται τα μάτια της;

ΛΡ²: λυπημένα

E: λυπημένα. Μάλιστα. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου τη πεις πάλι από την αρχή

ΛΡ²: ήταν μια αρκούδα και πήγε στην αλεπού. Μετά είδε ένα βάτραχο. Μετά συνάντησε ένα λαγό που είχε ένα καπέλο και μιλούσαν. Και έλεγε η αρκούδα στο λαγό αν μπορούσε να πάρει το καπέλο. Κι ο λαγός της είπε όχι. Μετά είδε μια χελώνα που σκαρφάλωνε πάνω σ' ένα βράχο. Μετά είδε ένα φίδι που ήταν σκαρφαλωμένο από ένα κλαδί του δέντρου. Μετά ένα σκαντζόχοιρο. Μετά ξάπλωσε και ήταν στεναχωρημένη. Μετά ήρθε ένα ελάφι. Μετά έκατσε. Μετά έτρεχε και την έβλεπαν όλα τα ζώα. Μετά βρήκε το λαγό. Μετά μιλούσαν και έλεγε η αρκούδα στο λαγό, αν μπορεί να πάρει το καπέλο. Και ο λαγός της

είτε ναι. Και η αρκούδα το πήρε. Μετά ήρθε ένας σκίουρος. Μετά έφυγε ο σκίουρος. Και τελείωσε

E: πες μου, σε παρακαλώ, γιατί ήθελε η αρκούδα να το πάρει το καπέλο;

ΛΡ²: γιατί της άρεσε

E: μάλιστα. Σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 16

Κωδικός μαθητή : ΛΕ²

Ημερομηνία : 17/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

ΛΕ²: η αρκούδα περπατάει. Η αρκούδα με την..., ε..., με την αλεπού. Η αρκούδα με τον βάτραχο. Η αρκούδα με το λαγουδάκι που φοράει το καπέλο. Η αρκούδα με τη χελώνα. Η αρκούδα με το φίδι. Η αρκούδα με το ζώακι. Η αρκούδα ξαπλώνει. Η αρκούδα βλέπει ανάποδα το ελάφι. Η αρκούδα. Η αρκούδα με τη χελώνα, την αλεπού, το φίδι, το ζώακι και το ελάφι. Η αρκούδα τρέχει και το λαγουδάκι φοράει το καπέλο. Το λαγουδάκι φοράει το καπέλο και η αρκούδα. Η αρκούδα που φοράει το καπέλο. Η αρκούδα που φοράει το καπέλο με τον σκίουρο. Η αρκούδα που φοράει μόνο το καπέλο. Και τέλος

E: πολύ ωραία. Τώρα θα σου κάνω εγώ κάποιες ερωτήσεις. Θα σου δείχνω κάποιες εικόνες κι εσύ θα μου απαντάς

ΛΕ²: ναι

E: πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

ΛΕ²: είναι... στο δάσος

E: από πού το κατάλαβες;

ΛΕ²: ε..., το κατάλαβα από τα χόρτα και απ' τα πολλά τα ζώακια

E: πολύ ωραία. Πότε νομίζεις ότι γίνονται όλα αυτά;

ΛΕ²: μ... όταν η αρκούδα πήγε στο λαγουδάκι και μάλλον ζήτησε το καπέλο της

E: μάλιστα. Από πού το κατάλαβες ότι τότε έγιναν;

ΛΕ²: το κατάλαβα γιατί η αρκούδα φορούσε το καπέλο στο τέλος

E: πάρα πολύ ωραία. Πες μου, σε παρακαλώ, εδώ τώρα, η αρκούδα πού πηγαίνει;

ΛΕ²: πάει μάλλον να πάρει το καπέλο της

E: από πού το κατάλαβες;

ΛΕ²: γιατί τρέχει και δείχνει

E: και δείχνει. Πολύ ωραία. Εδώ, [στην πρώτη συνάντηση του λαγού με την αρκούδα] τι γίνεται στην ιστορία;

ΛΕ²: μάλλον μιλάν τα δυο ζώακια μεταξύ τους

E: τι λένε;

ΛΕ²: μάλλον ρωτάει άμα θέλει να πάρει το καπέλο ε... η αρκούδα. Και μπορεί να πει όχι

E: μπορεί να πει όχι. Γιατί να το πάρει η αρκούδα το καπέλο του λαγού; Γιατί να το θέλει;

ΛΕ²: μάλλον επειδή είναι ωραίο

E: α... Κι εδώ τι γίνεται στην ιστορία; Πώς τελειώνει η ιστορία;

ΛΕ²: ε... τελειώνει... η αρκούδα με το καπέλο

E: ναι

ΛΕ²: και κάθισε κάτω

E: το πήρε το καπέλο;

ΛΕ²: ναι, το πήρε

E: πολύ ωραία. Πώς νιώθει τώρα η αρκούδα που πήρε το καπέλο;

ΛΕ²: μάλλον νιώθει στεναχωρημένη

E: γιατί;

ΛΕ²: γιατί δεν ήταν χαρούμενη. Και τώρα, αφού πήρε το καπέλο, νιώθει λίγο στεναχώρια

E: δεν το ήθελε το καπέλο;

ΛΕ²: το ήθελε

E: τότε γιατί στενοχωρήθηκε; Αφού αυτό ήθελε κι αυτό έκανε

ΛΕ²: γιατί το πήρε

E: στενοχωρήθηκε γιατί το πήρε από τον λαγό;

ΛΕ²: ναι

E: ενώ πριν πώς ένιωθε;

ΛΕ²: χαρούμενη

E: δείξε μου πού φαίνεται ότι είναι χαρούμενη

ΛΕ²: [ξεφυλλίζει] εδώ [δείχνει την αρκούδα που τρέχει]

E: εδώ. Γιατί είναι εδώ χαρούμενη, για πες μου

ΛΕ²: γιατί θέλει να πάρει το καπέλο

- E: και
- ΛΕ²: και ο λαγός μάλλον τρέχει
- E: και τρέχει η αρκούδα χαρούμενη στο λαγό για να το πάρει;
- ΛΕ²: ναι
- E: μάλιστα. Πολύ ωραία
- ΛΕ²: αλλά ο λαγός είναι γρήγορος
- E: γρήγορος. Πάρα πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία, θα ήθελα να μου την πεις πάλι από την αρχή
- ΛΕ²: ναι. Η αρκούδα. Η αρκούδα με την αλεπού. Μ... η αρκούδα με τον βάτραχο. Το καπέλο είναι... είναι στο λαγό κι η αρκούδα. [παύση] Κοιτάν ο ένας τον άλλον. Η αρκούδα και η χελώνα ανεβαίνει πάνω στο βράχο. Το φίδι είναι ανάποδα και η αρκούδα είναι κανονικά. Η αρκούδα με το... με το ζωάκι κοιτιούνται. Η αρκούδα είναι ανάποδα. Η αρκούδα κοιτάει ανάποδα το ελάφι. Η αρκούδα. Η αρκούδα, η χελώνα, η... αλεπού, το φίδι, το ζωάκι και το ελάφι. Ο λαγός που φοράει το καπέλο και η αρκούδα τρέχει. Ο λαγός φοράει το καπέλο και... κοιτιούνται και η αρκούδα θέλει να πάρει το καπέλο. Η αρκούδα που φοράει το καπέλο. Η αρκούδα με το καπέλο και... τον... και το... σκιουράκι. Η αρκούδα μόνη της και το καπελάκι
- E: πολύ ωραία
- ΛΕ²: τέλος
- E: θα 'θελα να σε ρωτήσω. Εδώ μου είπες ότι συζητάνε και η αρκούδα του λέει να μου δώσεις το καπέλο [δεύτερη συνάντηση]
- ΛΕ²: ναι
- E: εδώ [πρώτη συνάντηση], η αρκούδα, όταν συνάντησε για πρώτη φορά τον λαγό, δεν του είπε δώσε μου το καπέλο;
- ΛΕ²: όχι
- E: γιατί;
- ΛΕ²: απλώς ο λαγός ήταν θυμωμένος και η αρκούδα μάλλον ήταν ντροπαλή
- E: και δεν του το ζήτησε. Ντρεπόταν να το ζητήσει;
- ΛΕ²: ναι
- E: α, πάρα πολύ ωραία. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ

Συνέντευξη 17

Κωδικός μαθητή : NA²

Ημερομηνία : 17/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο που έχουμε καλύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα μου λες την ιστορία του

NA²: εδώ πάει μια βόλτα η αρκούδα. Εδώ βρίσκει τη φίλη της την αλεπού και συζητάνε. Εδώ βρίσκει πάλι τον βάτραχο και συζητάνε. Εδώ βρίσκει τον λαγό. Εδώ βρίσκει την άλλη τη φίλη της τη χελώνα

E: ναι, λίγο πιο καθαρά να τα λες

NA²: και εδώ βρίσκει και συζητάνε μαζί με το φίδι. Εδώ συζητάνε με τον σκαντζόχοιρο

NA²: εδώ φαίνεται..., εδώ κάτω ξαπλωμένος [ο αρκούδος] και σκέφτεται ξαπλωμένος. Εδώ, το..., τον βρίσκει και του λέει τι έγινε στο...[παύση]

E: τι έγινε στο;

NA²: στο... τέτοιο, τέλος πάντων, πώς το λένε τώρα, στο... ελάφι

E: στο ελάφι

NA²: και εδώ, ε..., ξυπνάει μες στον ύπνο του και βλέπει ότι είναι μέσα σ' ένα κόκκινο κόσμο

E: σ' έναν κόκκινο κόσμο...

NA²: κι εδώ, απλά προσπερνάει τους φίλους του. Και μετά βρίσκει τον λαγό. Κι εδώ συζητάνε μαζί με τον λαγό. Μετά εδώ, του παίρνει το καπέλο. Εδώ τον βρίσκει ο σκίουρος και συζητάνε για το κόκκινο καπέλο. Κι εδώ είναι με το κόκκινο καπέλο καθισμένος. Τέλος

E: τέλος. Πολύ ωραία. Τώρα εγώ θα σου δείχνω κάποιες εικόνες κι εσύ θα μου απαντάς

NA²: ναι, όποιες είναι γραμμένες με τα ένα, δύο, τρία [εννοώντας τον μικρό αριθμό που σημείωσε η ερευνήτρια πάνω σε εκείνες τις εικόνες-κλειδιά, στις οποίες θα εστιαζόταν η παρούσα συζήτηση]

E: λοιπόν..., όποιες είναι γραμμένες με αυτόν εδώ τον μικρό αριθμό;

NA²: ναι

E: έτσι είχαμε κάνει και με το άλλο το... βιβλίο...

NA²: εδώ [δείχνει το άλλο το βιβλίο του Jon Klassen, με τίτλο, *Αυτό δεν είναι το καπέλο μου*]

E: πες μου, σε παρακαλώ, πότε νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά;

NA²: μου το είχατε πει και ...

E: στο ψαράκι, ναι. Έτσι, τα είχαμε πει... όλα

NA²: ε..., μια μέρα

E: από πού κατάλαβες ότι είναι μέρα;

NA²: μια μέρα είπα. Όχι, άμα είναι μέρα, νύχτα

E: ναι, μια μέρα. Πώς κατάλαβες ότι είναι μια μέρα;

NA²: επειδή μια μέρα έγινε

E: μια μέρα έγινε, ναι. Τι είχε γίνει εκείνη την ημέρα;

NA²: ε..., συζητούσε [η αρκούδα] όλη τη μέρα με τους φίλους της

E: πολύ ωραία. Πού συμβαίνουν όλα αυτά;

NA²: στο δάσος

E: από πού κατάλαβες ότι είναι δάσος;

NA²: επειδή εκεί ζουν όλα τα ζώα

E: επειδή στο δάσος ζουν τα ζώα; Από εκεί το κατάλαβες;

NA²: ναι

E: πολύ ωραία

NA²: τα ελάφια, όχι, δεν ζουν στο δάσος. Είναι σπάνιο το ελάφι

E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Πες μου, σε παρακαλώ, τώρα, τι γίνεται στην ιστορία;

NA²: βρίσκει τους φίλους του [της] και συζητάνε

E: και πώς τελειώνει η ιστορία;

NA²: με το να έχει πάρει το καπέλο απ' το λαγό

E: πώς το κατάλαβες ότι το πήρε το καπέλο από τον λαγό;

NA²: αφού το φοράει

E: το φοράει στο τέλος. Μάλιστα. Γιατί το πήρε;

NA²: ή μάλλον ήταν δικό του

E: ποιανού;

NA²: της αρκούδας. Και της το είχε κλέψει

E: ποιος της το είχε κλέψει;

NA²: ο λαγός

E: πώς το κατάλαβες ότι της το είχε κλέψει;

NA²: επειδή της το πήρε πρώτα. Ήταν εκεί που συζητούσανε... Εδώ [ξεφυλλίζει και βρίσκει την εικόνα που για πρώτη φορά συναντιούνται ο λαγός με την αρκούδα]. Και του είπε ότι είναι λυπημένος [λυπημένη]

E: λυπημένος. Η αρκούδα είναι λυπημένη;

NA²: ναι, γιατί του [της] το 'κλεψε το καπέλο

E: μάλιστα. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία; Πού πηγαίνει η αρκούδα;

- NA²: πηγαίνει στο λαγό, επειδή κατάλαβε ότι του [της] είχε κλέψει το καπέλο
- E: μάλιστα. Κι εδώ τι γίνεται στην ιστορία;
- NA²: πάει για να συζητήσουνε μαζί με τον λαγό. Επειδή, δεν το είχε καταλάβει ότι του [της] είχε κλέψει το καπέλο, του το λέει τώρα ότι στεναχωριέται
- E: μάλιστα. Τώρα που το πήρε η αρκούδα το καπέλο, πώς νιώθει;
- NA²: άσχημα. Γιατί είναι σαν να το κλέβει και να είναι απ' το λαγό. Και λέει, τι έγινε ο λαγός
- E: ποιος το λέει τι έγινε;
- NA²: όχι, όχι. Λέει τι έγινε ο σκίουρος
- E: ο σκίουρος ρωτάει τι έγινε;
- NA²: ναι
- E: τι ρωτάει ακριβώς ο σκίουρος;
- NA²: τι έγινε και είσαι στενοχωρημένος;
- E: μάλιστα. Ενώ πριν πάρει το καπέλο πώς ήταν;
- NA²: ήταν... ήταν λυπημένος [ο αρκούδος] γιατί του το είχε κλέψει. Δεν του το πήρε με καλή έννοια [πρόθεση]
- E: μάλιστα. Πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες τη ιστορία, θέλω να μου την πεις από την αρχή
- NA²: εδώ τη ρωτάει..., εδώ πάει να ρωτήσει τα ζώα, μήπως είχε κλέψει ο λαγός το καπέλο του. Και τώρα ρωτάει την αλεπού. Εδώ, τον βά..., ρωτάει τον βάτραχο, άμα του είχε κλέψει το καπέλο του. Εδώ πάει στον λαγό και τον ρωτάει κι αυτός του λέει όχι αυτός, του είπε ψέματα για να μη στενοχωριέται. Κι εδώ, βλέπουμε ότι ρωτάει πάλι τη χελώνα, αν του είπε ψέματα [ο λαγός]
- E: ποιος;
- NA²: ο λαγός. Κι εδώ..., κι εδώ βρίσκει το φίδι πάνω σ' ένα κλαδί και το λέει και αυτόν [σ' αυτό]. Εδώ, βρίσκει τον σκαντζόχοιρο και το λέει και αυτόν [σ' αυτόν]. Και εδώ σκέφτεται μήπως, εδώ μήπως του έχει πάρει το καπέλο του. Και εδώ τον ρωτάει, νομίζω ότι σου το πήρε το καπέλο, λέει το ελάφι. Και μετά βλέπει μέσα από το καπέλο
- E: εδώ στον κόκκινο κόσμο που μου είπες;
- NA²: ναι. Κι εδώ βλέπουμε ότι προσπερνάει..., κι εδώ καταλαβαίνουμε όλοι ότι θα πάνε να του δείξουνε που είναι ο λαγός. Και πάει να δει άμα του είπε αλήθεια ή όχι. Κι εδώ τον βρίσκει για να συζητήσουν. Κι εδώ του λέει αυτός ότι του είπε...[παύση]

E: τι του λέει;
 ΝΑ²: ότι του είπε ψέματα για να μη στεναχωρεθεί. Και τώρα στεναχωρέθηκε
 E: τι του είπε, δηλαδή;
 ΝΑ²: ψέματα. Κι εδώ [ο αρκούδος] κάθεται και σκέφτεται. Κι εδώ του λέει τι
 θέλεις, αρκούδα; Κυρία, χτύπησε κουδούνι
 E: θα φύγουμε τώρα
 ΝΑ²: κι εδώ κάθεται και σκέφτεται
 E: κι εδώ;
 ΝΑ²: τέλος
 E: σ' ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 18

Κωδικός μαθητή : ΕΑ¹

Ημερομηνία : 17/5/2017

E: εδώ έχουμε ένα βιβλίο
 ΕΑ¹: ναι
 E: που έχουμε κρύψει το εξώφυλλο και τα κείμενα. Εσύ θα το ξεφυλλίζεις και θα
 μου λες την ιστορία του
 ΕΑ¹: είναι μια αρκούδα που βρήκε μια αλεπού. Και βρήκε κι έναν βάτραχο. Και
 βρήκε κι έναν λαγό που πήγαινε σε πάρτι. Βρήκε μια χελώνα που
 προσπαθούσε ν' ανεβεί σ' ένα βράχο. Ένα φίδι πάνω σ' ένα κλαδί του
 δέντρου. Έναν ασβό. Και η αρκούδα έπεσε να κοιμηθεί. Μετά τον[την] βρήκε
 ένα ελάφι ξαπλωμένο. Μετά ξύπνησε. Είδε κάτι κι έτρεχε. Είδε τον λαγό που
 'χε γνωρίσει. Κι έγιναν φίλοι. Του πήρε το καπέλο. Ήρθε ένας σκίουρος από
 πίσω του. Και τέλος
 E: και τέλος. Πολύ ωραία.
 ΕΑ¹: όμως ο λαγός του είχε κλέψει το καπέλο. Απλά δεν το δείχνει [το βιβλίο]. Και
 μετά του το ξαναπήρε πίσω [η αρκούδα]
 E: πώς το κατάλαβες αυτό;
 ΕΑ¹: δηλαδή, μπορούσε και να του το είχε κλέψει και η αρκούδα, αλλά
 καταλαβαίνω για να είναι δύσκολο το παραμύθι δεν το δείχνει
 E: δεν το δείχνει. Εσύ, όμως, τι πιστεύεις τώρα;
 ΕΑ¹: πως είναι δικό της το καπέλο, της αρκούδας

E: έτσι πιστεύεις. Για να δούμε, λοιπόν. Πες μου, σε παρακαλώ, πού νομίζεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά; Πού γίνονται όλα αυτά;

ΕΑ¹: όταν κλέβεις κάτι από κάποιον άλλο

E: και τώρα, πού συνέβησαν όλα αυτά; Σε ποιο μέρος;

ΕΑ¹: στο δάσος

E: από πού το κατάλαβες;

ΕΑ¹: μια αρκούδα δεν μπορεί να ζει στα χωριά ούτε στα μέρη μας. Δηλαδή, ούτε στην πόλη

E: πού ζει;

ΕΑ¹: στο δάσος

E: πότε συμβαίνουν όλα αυτά;

ΕΑ¹: όταν γνωρίζεις καινούριους φίλους κι ένας φίλος θέλει να σου κλέψει κάτι που θέλεις

E: και τότε έγινε αυτό;

ΕΑ¹: ναι

E: μάλιστα. Πες μου, τώρα σε παρακαλώ, τι γίνεται εδώ στην ιστορία;

ΕΑ¹: και εκεί που είπα πως έγιναν φίλοι και δεν το ήξερα πιο πριν, κανονικά ήταν πως πήγε να του κλέψει το καπέλο

E: ποιος;

ΕΑ¹: η αρκούδα να κλέψει το καπέλο που φορούσε ο λαγός

E: πού το είχε βρει ο λαγός το καπέλο;

ΕΑ¹: απ' την αρκούδα

E: ποιανού ήταν το καπέλο;

ΕΑ¹: του λαγού. Της αρκούδας

E: με μπέρδεψες τώρα. Ποιανού ήταν το καπέλο τελικά;

ΕΑ¹: της αρκούδας

E: ωραία. Και τι έγινε μετά; Ποιος το πήρε;

ΕΑ¹: η αρκούδα

E: και εδώ, πού πηγαίνει αρκούδα;

ΕΑ¹: να του πάρει το καπέλο, σιγά...

E: από ποιον να πάρει το καπέλο;

ΕΑ¹: απ' τον λαγό

E: γιατί να το πάρει;

ΕΑ¹: επειδή ήταν δικό της

E: και τότε τι μου λες ότι πήγε να το κλέψει; Δεν πήγε να το κλέψει; Πήγε να το πάρει;

EA¹: ε, ναι

E: πολύ ωραία. Εδώ τι γίνεται στην ιστορία;

EA¹: ζητάει το καπέλο απ' το λαγό

E: και τελικά; Του το δίνει;

EA¹: ναι

E: εδώ, που τον συνάντησε, στην αρχή, τι γίνεται στην ιστορία;

EA¹: αυτός ο λαγός μου είχε πάρει το καπέλο;

E: ρωτάει, μου το πήρε αυτός;

EA¹: ναι

E: εδώ, γιατί δεν του το ζητάει, αφού βλέπει ότι το φοράει;

EA¹: επειδή δεν κατάλαβε πως του είχε κλέψει εκείνος [ο λαγός] το καπέλο

E: δεν είδε ότι φοράει ένα καπέλο;

EA¹: ναι

E: τι έγινε εδώ στην ιστορία;

EA¹: ο λαγός μετά έφυγε μάλλον. Πριν πάει να του το ζητήσει

E: εδώ δεν του το ζητάει;

EA¹: ναι

E: και τι λέει ο λαγός

EA¹: όχι

E: όχι. Γιατί λέει όχι;

EA¹: ναι

E: περίμενε, γιατί το αλλάζεις; Είπες όχι. Γιατί δεν το δίνει; Τι της λέει; [παύση]

EA¹: δεν ξέρω

E: δεν ξέρεις. Πολύ ωραία. Εδώ, τώρα, πώς τελειώνει η ιστορία;

EA¹: ότι πήρε η αρκούδα το καπέλο της

E: τώρα που το πήρε, πώς νιώθει;

EA¹: χαρούμενη

E: από πού το κατάλαβες ότι νιώθει χαρούμενη;

EA¹: αφού όταν παίρνουμε ή καινούρια δώρα ή κάτι που έχουμε χάσει, πώς δεν χαιρόμαστε;

E: πολύ ωραία. Ενώ πριν, που δεν το είχες, πώς ένιωθε;

EA¹: άβολα

- E: μπορείς να βρεις την εικόνα που νιώθει άβολα; [ξεφυλλίζει και δείχνει την εικόνα με την αρκούδα ξαπλωμένη] Εδώ. Γιατί; Για πες μου
- EA¹: επειδή ξαπλώνει και σκέφτεται
- E: τι σκέφτεται;
- EA¹: το καπέλο της
- E: πολύ ωραία. Τώρα, λοιπόν, που την κατάλαβες την ιστορία, θέλω να μου τη πεις από την αρχή
- EA¹: μια αρκούδα συνάντησε μια αλεπού. Ένα βάτραχο. Έναν λαγό, που του ζήτησε το καπέλο που του είχε πάρει αλλά εκείνος δεν του [της] το έδωσε. Μετά βρήκε μια χελώνα. Βρήκε κι ένα φίδι. Βρήκε κι έναν ασβό. Και όλους αυτούς [τους] ρωτούσε για το καπέλο της, που της είχε πάρει ο λαγός πιο πριν. Βρήκε ένα ελάφι. Μετά η αρκούδα ξύπνησε. Και έτρεξε να ζητήσει το καπέλο της. Έτρεξε να το πάρει. Και το ζήτησε [παύση]. Και της το έδωσε. Μετά ήρθε ένας σκίουρος από πίσω και έφυγε. Και έτσι τελειώνει η ιστορία
- E: τέλεια. Σ' ευχαριστώ πολύ

Παράρτημα 3

Οδηγός συνέντευξης με βάση το ταξινομικό σχήμα της Jørgensen (2003)
και τον οδηγό αφήγησης του Morrow (1985)

1. Πες μου, σε παρακαλώ, πού πιστεύεις ότι συμβαίνουν όλα αυτά; (τόπος)
Από πού το κατάλαβες;
2. Πότε πιστεύεις ότι γίνονται όλα αυτά; (χρόνος)
Από πού το κατάλαβες;
3. Τι γίνεται στην ιστορία; (κύρια ιδέα/πρόβλημα της ιστορίας)
Από πού το κατάλαβες;
4. Γιατί, πιστεύεις ότι... το πήρε; (ανάλογα με την απάντηση) (κίνητρα των ηρώων)
5. Πού νομίζεις ότι πηγαίνει η φάλαινα/ο αρκούδος; (δράση των ηρώων)
6. Πώς τελειώνει η ιστορία; (τέλος της ιστορίας)
7. Πώς νιώθει τώρα η φάλαινα/ο αρκούδος; Πώς ένιωθε πριν; (συναισθήματα των ηρώων)
Από πού το κατάλαβες;

Παράρτημα 4

Σχήμα κωδικοποίησης (Jørgensen, 2003)

Based on Jørgensen's (2003) definitions of attributes and class:

Category	Factors	Definition and Examples
Perceptual Attributes	1.1 Object	Mention of a specific object or category of objects. Includes living things such as animals or plants ("flower," "dog").
	1.2 Text	Mention of specific text in picture, or the title of the book.
	1.3 Body Part (BoPt)	Any part of human or animal anatomy, either specific ("head," "hand," "knee") or more general ("torso"). Includes hairstyle ("beard," "bun").
	1.4 Clothing (Clot)	Specific items of clothing mentioned ("Shirt," "dress").
	2. PEOPLE (Peop)	Any mention of a human, either singular or plural, of any age or sex. Refers to specific persons depicted in picture and includes pronoun references ("he," "she," "his," "her").
	3.1 Color (Colr)	Mention of a specific color ("red," "blue," "reddish-orange").
	3.2 Color Value (ColV)	Description of a group of colors related by a similar color value, or other color qualities such as hue, tint. Includes general color modifiers such as "warm" or "dark" or "light."
	4.1 Shape (Shap)	Specific shapes mentioned ("round," "triangular," "flat"). Comments on quality or type of perspective. Also includes point of view or scale ("very flat," "no depth," "top-down view").
	4.2 Perspective (Pers)	
	4.3 Motion (Motn)	Motion or perceived motion of inanimate objects or depiction of motion ("swoops," "rushing", "splashes) or mention of sensation of motion as a result of some artistic device.
	4.4 Orientation (Omt)	Direction of visual element ("diagonal," "left to right.")

(continues)

Category	Factors	Definition and Examples
Interpretative Attributes	6.1 Relationship (Reln)	Describes relationship experienced by humans in the picture or which seems to be portrayed ("intimate," "mother and child").
	6.2 Social Status (Socs)	Status of humans specifically commented upon, in addition to or in place of terms coded People; includes occupation, race, nationality ("upper class," "Japanese," "cab driver").
	6.3 Emotion	Refers to specific affective states or mental activity or states of being experienced or seeming to be experienced by the humans or animals in the picture ("sad," "confused," "concentrating," "afraid").
	7.1 Symbolic Aspect	Statement that visual item is symbolic of specific meaning ("man is so precise").
	7.2 Theme	Subject or topic of picture, ("transportation"). Also specific discipline of study mentioned ("psychology").
	7.3 Atmosphere	Refers to general mood or atmosphere portrayed but not necessarily seeming to be personally experienced by humans in the picture ("dreamlike" "funny" "lonely," "warm," "sad").
	7.4 Abstract	Abstract terms used to describe the image as a whole ("unique," "strange," "exotic," "interesting").
	8.1 Activity	Any physical action in which a human or animate being participates, either individually or as a group ("sitting," "running"). Includes positional information about the human body ("slouched") or conversational actions ("arguing").

(continues)

Category	Factors		Definition and Examples
Interpretative Attributes (continued)	8. STORY (continued)	8.2 Event (Evt)	Group Activity, performance, social gathering (picnic, circus, protest)
		8.3 Setting (Sett)	General external setting of a scene or activity
		8.4 Time Aspect (TimA)	Duration of activity or reference to time component ("during," "while). Also time of day, seasons ("sunset," "summer").
	9. EXTERNAL RELATION	9.1 Reference (Refn)	Reference to external literary or entertainment figure or social event or work by way of comparison ("Curious George," "Dracula"). Also references to external proper noun objects, institutions, or locations ("Coca-Cola").
Reactive Attributes	10. VIEWER RESPONSE	10.1 Personal Reaction	Comments about the book or the picture such as "this is a good book"
		10.2 Nonverbal*	Nonverbal gestures that express contents of pictures.
		10.3 Cognitive State*	Verbal expression of cognitive state such as "don't know, the desire to know, not sure."

*Kwaśnik(1991) and Chiu(2005)

Παράρτημα 5

Σχήμα κωδικοποίησης της έρευνας

<u>Αντιληπτικά χαρακτηριστικά</u>	<u>Ερμηνευτικά χαρακτηριστικά</u>	<u>Αντιδραστικά χαρακτηριστικά</u>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αντικείμενα ▪ Ζώα ▪ Μέλος του σώματος ▪ Φυτά ▪ Αριθμός ▪ Χρώμα ▪ Τοποθεσία ▪ Ποσότητα ▪ Μέγεθος ▪ Ιδιότητα ▪ Σχέση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Δραστηριότητα ▪ Συναίσθημα ▪ Πλοκή ▪ Περιβάλλον/σκηνικό ▪ Χρόνος	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υποθέσεις/εικασίες ▪ Προσωπική αντίδραση ▪ Μη λεκτική αντίδραση ▪ Νοητική κατάσταση

Πηγή: Σχήμα κωδικοποίησης της **Jørgensen (2003)**.

Xinyu, Y. (2007). Visual perception in relation to levels of meaning for children: An Exploratory study.

Παράρτημα 6

Πλαίσιο Ανάλυσης των επιπέδων κατανόησης των εικόνων Jørgensen (2003)

Θεωρία Panofsky	Χαρακτηριστικά των εικόνων της Jørgensen	Ταξινομικό σχήμα της Jørgensen	
Προ-εικονογραφικό	1ο επίπεδο κατανόησης αντυληπτικά χαρακτηριστικά - μνήμη - αναγνώριση	Ποιος;	Ζώα/Ψάρια/Αντικείμενα
Εικονογραφικό	2ο επίπεδο κατανόησης ερμηνευτικά χαρακτηριστικά - εμπειρίες προερχόμενες από την κουλτούρα και τον πολιτισμό	Πού; Πότε; Τι;	Τοποθεσία/Σκηνικό Χρόνος Δραστηριότητες
Εικονολογικό	3ο επίπεδο κατανόησης αντιδραστικά χαρακτηριστικά - αφηρημένες αναπαραστάσεις	Γιατί;	Εικασίες/υποθέσεις Εξήγηση και λογική Εξωλεκτική συμπεριφορά